

ΑΠΑΝΤΑ, ΜΑΞΙΜΟΥ τοῦ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ *

7 ^{ος} Τόμος - 14 S	1
... συνέχεια ... ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΑ ΤΟΥ ΑΓ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ	1

7^{ος} Τόμος - 14 S

... συνέχεια ... ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΑ ΤΟΥ ΑΓ. ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ *

ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΡΙ ΘΕΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

(≡14S_014⇒ § 1. Ἀρεοπαγίτου: Ὅτι τά γνωρίσματα, ἅπερ εἶχον Ἕλληνες ἔτι ὄντες οἱ πάλαι ἅγιοι, καί μετὰ τό ἐπιστρέψαι πρός Χριστόν ἀνερυθριάστως ἐπέγραφον ἑαυτοῖς· ἰδοῦ γάρ Ἀρεοπαγίτην ἐπωνόμασεν ἑαυτόν, ὡς καί ὁ θεῖος Ἰουστίνος ἐν τῷ Πρὸς Ἕλληνας λόγῳ, Ἰουστίνου Φιλοσόφου.

Συμπρεσβυτέρῳ: Ὅτι τό τοῦ πρεσβυτέρου ὄνομα καί τόν ἐπίσκοπον δηλοῖ, ἐπίσκοπος δέ καί ὁ πρεσβύτερος· καί τοῦτο δηλοῦται ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἁγίων ἀποστόλων, ἔνθα ἐν Ἀσίᾳ συντάσσεται ταῖς ἐκκλησίαις αὐτῆς ὁ Παῦλος.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

§ 1. Θεολογικάς: Σημείωσαι, ὅτι ἑτέρα πραγματεία πεπόνηται τῷ πατρὶ οἰοεὶ προεισαγωγή τις καί προθεωρία στοιχειώδης τῶν περὶ Θεοῦ ἐν ταῖς Γραφαῖς σποράδην εἰρημένων· ἦτοι ἐπίμνησις ἢ ἡστικός κατά ἀκολουθίαν ἢ παροῦσα αὐτῷ πεπραγμάτευται.

Οὐκ ἐν πειθοῖς: Ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ἐκ τῶν αἰσθητῶν τὰς πιθανότητας τῶν ἀποδείξεων ἐρανίζεται· ἢ γάρ μεγάλη τῶν συλλογισμῶν ἀνάγκη τῆς γεωμετρίας τὰς ἀφορμὰς παραλαμβάνει, ἐπὶ δέ τῶν ἀσωμάτων, μᾶλλον δέ καί ὑπερασωμάτων καί (≡14S_016⇒ ὑπὲρ πᾶσαν οὐσίαν, πῶς ἂν τις λογικῶς ἐπιστήσειεν ἀνερμηνεύτως, εἰ

* Τό ἔργο τοῦ ἁγίου Μαξίμου χωρίστηκε σέ τόμους καί ἀναγράφονται οἱ σελίδες σύμφωνα μέ τή σειρά "ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ" τῶν ἐκδόσεων "ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ" Θεσσαλονίκη 1992, ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΝΗΠΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΣΚΗΤΙΚΩΝ, γιά νά μπορεῖ εὐκόλα ὁ ἀναγνώστης νά συμβουλευεταί μετάφραση. Τό κείμενο προέρχεται ἀπό τρεῖς πηγές: 1) ἀπό τήν ἠλεκτρονική βιβλιοθήκη ἑλληνικῶν κειμένων, Thesaurus Linguae Graecae, TLG (<http://www.tlg.uci.edu>), 2) κείμενα πού δέν περιλαμβάνονται στό TLG ἀπό τήν πατρολογία τοῦ Migne, τόμος 90^{ος} καί 91^{ος} (τά δακτυλογράφησε ἢ μητέρα τοῦ π. Ἀρσενίου Μέσκου), καί 3) τά σχόλια στά ἔργα τοῦ ἁγίου Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτη ἀπό τίς ἐκδόσεις ΒΥΖΑΝΤΙΟ, τό κείμενο περάστηκε ἀπό σκάνερ, ἀκολούθησε ὀπτική ἀναγνώριση χαρακτήρων καί ἔλεγχος.

Τόμος καί σελίδα γιά τίς ἐκδόσεις ΒΥΖΑΝΤΙΟ ἀναγράφονται μέ τόν ἀκόλουθο τρόπο: (≡15B_010⇒, δηλαδή ἀκολουθεῖ ἡ δέκατη σελίδα τοῦ 15B τόμου. Ἐπίσης ὑπάρχει καί ἔνδειξη γιά τήν σελίδα τῆς πατρολογίας Migne (=0364=) ὅταν τό κείμενο προέρχεται ἀπό ἐκεῖ.

* Τό κείμενο προέρχεται ἀπό τῆς ἐκδόσεις "ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ" τῆς σειρᾶς "ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ" Θεσσαλονίκη 1992, ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ ΤΩΝ ΝΗΠΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΣΚΗΤΙΚΩΝ, τόμος 14 Ε. Πέρασε ἀπό σκάνερ, ἀκολούθησε ὀπτική ἀναγνώριση χαρακτήρων καί ἔλεγχος.

μή μόλις τῷ ἀκροτάτῳ ἄνθει τοῦ νοῦ τήν περί Θεοῦ ἀγνωσίαν, ὅτι ποτέ ἐστί διά τῆς εἰλικρινοῦς εὐσεβείας, ἀλαλήτως συννοεῖν δυνάμενος; ,

Ἐννοῆσαί τι περί τῆς ὑπερουσίου: Ὑπερούσιος ὁ Θεός, ὡς ὑπέρ πᾶσαν οὐσίαν θεωρούμενος, εἴτε νοητήν, εἴτε νοεράν, πολλῶ δέ μᾶλλον αἰσθητήν.

Ὑπερουσιότητος: Εἰ οὐσία λέγεται παρά τό εἶναι, τό δέ εἶναι παραγωγῆς τινος ἔννοιαν ὑπογράφει, οὐκ ἄν λέγοιτο κυρίως οὐσία ἐπί Θεοῦ. Πάσης γάρ οὐσίας ὑπέγκειται ὁ Θεός. Οὐδέν τι τῶν ὄντων ὦν, ἀλλ' ὑπέρ τά ὄντα καί ἐξ οὗ τά ὄντα· ἡ γάρ τοῦ μόνου Θεοῦ πᾶσιν ἀπόκρυφος θεότης θεαρχική δύναμις ἐστίν, ἄρχουσα τῶν λεγομένων θεῶν, εἴτε ἀγγέλων, εἴτε ἀγίων ἀνθρώπων, καθά καί δημιουργός ἐστί τῶν ἐκ μεθέξων γινομένων θεῶν ἢ τῷ ὄντι ἐξ ἑαυτῆς καί ἀναιτίως αὐτοθεότης οὐσα.

Αὐτῇ τήν ὑπερούσιον; Μόνῃ γάρ αὐτῇ τῇ θεότητι τά καθ' ἑαυτήν, ὡς ἔχει φύσεως, ἐπιστητά.

Λογίων ἀκτίς: Καλῶς εἶπεν ἀκτίς καί οὐχ ἥλιος· ὡσπερ γάρ τῷ ἡλίῳ ἐνατενίσαι οὐ δυνάμεθα, ἀλλ' ἴσως ταῖς περί αὐτόν ἀκτίσιν, οὕτω Θεόν αὐτόν νοῆσαι οὐ χωροῦμεν.

Τῇ περί τά θεῖα σωφροσύνη: Οὐ γάρ κατατολμητέον θεολογίας, ἀλλά σωφρονοῦντι λογισμῷ μετιτέον τήν περί τό Θεῖον σέβας ὀσιότητα, μόνα φθεγγομένους καί πρός ἐρμηνείαν ἄγοντας ἐκεῖνα τά περί τοῦ Θεοῦ κατά τήν Γραφήν χρησιμωδηθέντα, ὡς πρό μικροῦ εἶπεν.

Ἀληθεστάτη θεολογία: Ὅρα πῶς ἀληθῆ θεολογίαν καλεῖ τήν τοῦ θείου Παύλου Γραφήν αὐτός γάρ ἐστίν ὁ λέγων, ὅτι (≡14S_018≡) κατά τό μέτρον τῆς ἐκάστου δυνάμεως ἢ παρά Θεοῦ χορηγεῖται σαφῶς ἔλλαμψις· ὡσπερ καί ὁ Κύριος δηλοῖ λέγων τοῖς τελειότεροις μαθηταῖς: «ὑμῖν δέδοται γνῶναι τά μυστήρια τῆς βασιλείας», ἅτε καί νουνεχέστερον προσέχουσι τοῖς θεσπιζομένοις. Οὐ μόνον δέ τοῦτο περί ἀνθρώπων φησί διαλέγεσθαι ὁ μέγας Διονύσιος, ἀλλά καί περί τῶν ἀγγέλων, οὓς εἴωθεν ὀνομάζειν κατά τινος τῶν τῆς ἔξω φιλοσοφίας νόας, οἵτινες τῶν ἄνω ταγμάτων νόες εἴρηται, ὡς τό πᾶν νοῦς οὐσιωμένως ὄντες, καί πάντα νοοῦντες, ἐνιαίως τά ἐκ Θεοῦ ρέοντα προσεχῶς εἰς αὐτούς· ὅθεν καί ὅλοι ὅλως κατοματουῶσθαι λέγονται ἐν τοῖς ἀγιωτάτοις χερουβίμ.

Ἀνακαλύπτεται τά θεῖα: Σημείωσαι, ὅτι καί οἱ ἄγγελοι κατά τήν οἰκείαν ἀναλογίαν τῆς θεογνωσίας ἀξιοῦνται.

Ἐν σωστικῇ δικαιοσύνη: Διά τοῦτο, φησίν, ἐκάστῳ κατά τήν αὐτοῦ δύναμιν ὁ Θεός ἀποκαλύπτει, οὐχ ὅτι φθονεῖ τοῦ πλείονος, ἀλλά διά τό σῶσαι τήν ἐν τῇ μετρήσει τῆς θεογνωσίας δικαιοσύνην· δικαιοσύνης γάρ ἴδιον τό κατ' ἀξίαν ἐπιμετρεῖν ἐκάστῳ· τοιγαροῦν ἀμέτρητος μὲν ἢ περί Θεοῦ γνῶσις, ἡμεῖς δέ μέτρων δεόμεθα· εἰ γάρ ἀμέτρως ἡμῖν ἀπεκαλυπτετο, οὐκ ἄν ἐσώθημεν, ὡς οὐδέ σωματικός ὀφθαλμός ὅλον ἥλιον δεχόμενος.

Τήν ἀμετρίαν θεοπρεπῶς: Ἀμετρίαν νῦν λέγει αὐτό τό Θεῖον καί τήν αὐτοῦ κατά τό δυνατόν ἔλλαμψιν.

Ὅσπερ γάρ ἄληπτα: Τό ἀκατάληπτον τῆς περί Θεόν γνώσεως ἐντεῦθεν παρίσταται· εἰ γάρ οὐδέ τά ἀπλά καί ἀσχημάτιστα, κἄν οὐσίαι τινές ὦσι, ταῖς αἰσθήσεσιν ὑποπίπτουσιν, (≡14S_020≡) ὡς ἄγγελοι καί ψυχαί τοῖς σωματικοῖς, πόσω μᾶλλον ὑπερέχει ὁ Θεός, ὁ μήτε οὐσία, ἀλλ' ὑπέρ οὐσίαν, μήτε ἀπλοῦς, ἀλλ' ὑπέρ ἀπλότητα, μήτε νοῦς, ἀλλά καί ὑπέρ νοῦν, μήτε ἐνάς, ἀλλά καί ὑπέρ ἐνάδα, καί οὔτε ὄρω τινί περιγραφόμενος, ἀλλ' ἀοριστίᾳ τῶν ὄντων ἀφειμένος; Ἀκούων οὖν ἐν τῇ Γραφῇ μορφήν Θεοῦ; καί 'εἶδος', καί 'πρόσωπον', δι' ἀναγωγῆς καί ὑπέρ τά σώματα ἀξίως Θεοῦ νόει· 'ἐνότητα' δέ ἀκούων, μή διαφόρων τινῶν πρός ἔνωσιν συνδρομήν

νοήσης, οὐ γάρ περί τοιούτων ὁ λόγος νῦν, ἀλλά περί Θεοῦ, τοῦ μήτε ἀρχῆς ἀριθμῶν ὄντος καί ἀσυνθέτου, ἀλλά καί ὑπέρ τὰ μονοούσια ἠνωμένου.

Ἐνοποιός: Ἐντεῦθεν μετὰ τό ἐξελθεῖν πάντων τῶν ἐν τοῖς οὔσι τὰ περί Θεοῦ, λοιπόν τῷ μέτρῳ τῆς ἡμετέρας γλώσσης ἀκολουθῶν (οὐ γάρ ὑπερβῆναι ταύτην δυνατόν ἡμῖν), ἐξ αὐτῶν δοξάζει τόν Θεόν, ἐξ ὧν αὐτόν ἐξεῖλε· καί ἐνάδα φησίν, ἀλλ' ἐνοποιόν τῶν ἐνάδων, τουτέστι, δημιουργόν τῶν ἀπλῶν οὐσιῶν, οἷον ἀγγέλων καί ψυχῶν· καί νοῦν ἀνόητον ἀντί τοῦ μή νοούμενον ὑπό τινος νοῦ· εἰ γάρ τό ὅμοιον ὑπό τοῦ ὁμοίου γινώσκειται, ἐχρῆν οὖν, εἰ νοῦς ἦν, ὑπό τῶν νοῶν νοεῖσθαι. Ἀλλά τίς ἔγνω νοῦν Κυρίου; Οὐκοῦν νοῦς ἐστίν ὑπέρ νοῦν, καί ὄνομά ἐστι τό ὑπέρ πᾶν ὄνομα· καί «τό ὄνομα γάρ μου», φησίν, «οὐκ εἶπον αὐτοῖς»· διό καί ἀνώνυμος πᾶσιν. Ἀλλά καί οὐδέ ὧν ἐστίν· εἰ γάρ αὐτός τὰ ὄντα ἐκ τῶν μή ὄντων δημιουργεῖ, οὐκ ἄρα τῶν ὄντων ἐστίν, ἀλλ' ὑπέρ τὰ ὄντα. Ἐάν δέ λέγη, «Ἐγώ εἰμί ὁ ὧν», ἀξίως νοεῖ ἀναρχον καί ἀτελεύτητον, ἀλλά καί ἀνεξερεύνητον.

§ 2. Ὅτι ποτέ ἐστίν ἐπιστήμη: Μόνος γάρ ὁ Θεός αὐτός τὰ περί ἑαυτοῦ ἐπίσταται, ἐπιστητῶς καί κυρίως εἰδῶς ἑαυτόν ὡς ἔστι, τοῖς δέ ἐξῆς ἅπασιν ἀνεπίγνωστος ὧν κατ' αὐτό, τό τί ἐστίν καί καθ' ὃ ἐστίν. «Οὐδεῖς γάρ γινώσκει τόν Πατέρα, εἰ μή (≡14S_022≡) ὁ Υἱός, καί τόν Υἱόν, εἰ μή ὁ Πατήρ»· γινώσκων γάρ ὁ Πατήρ τήν ἑαυτοῦ προσκυνητήν εἰκόνα, τουτέστι τόν Υἱόν, γινώσκει καί ἑαυτόν. Τό αὐτό καί περί τοῦ ἁγίου Πνεύματος· «οὐδεῖς γάρ οἶδε τὰ τοῦ Θεοῦ, εἰ μή τό Πνεῦμα τό ἐκ τοῦ Θεοῦ». Πάντα τοίνυν, ὅσα περί Θεοῦ θεωρεῖ ὁ μακάριος οὗτος ἀνὴρ, περί τῆς σεβασμίας Τριάδος νοεῖ.

Ἀπειρίαν: Τό πεπερασμένον καί περιληπτόν ἐστίν εἰκότως, ὑφ' οὗ καί πεπεράσται· εἰ δέ ὁ Θεός τῶν ἀπάντων ἐστί τόπος, οὐ σωματικῶς, ἀλλά δημιουργικῶς (τόν γάρ οὐρανόν καί τήν γῆν καί τὰ πάντα αὐτός πληροῖ καί ἐξω τούτων ἐστί), δηλόν ὅτι ἀπειρία ἐστί, τουτέστι πέρασ οὐκ ἔχουσα δύναμις.

Οὐ μήν ἀκοινωνήτων: Τουτέστι τὰ πάντα τῆς αὐτοῦ μετέχουσι κοινωνίας καί σωτηρίου προνοίας.

Τήν ὑπερούσιον: Πῶς ποτέ μέν οὐσίαν τό Θεῖον καλεῖ, ποτέ δέ ὑπερούσιον, ὡσπερ νοῦν ἀνόητον, καί ὄνομα τό ὑπέρ πᾶν ὄνομα, οὕτω καί οὐσίαν ὑπερούσιον.

Ἐπιβάλλοντας: Ὡν γάρ τήν κατάληψιν δέδωκεν ἡμῖν ὁ Θεός, τούτοις ἐπιβάλλειν προσήκει τόν ἡμέτερον νοῦν, καί μηδέν πέρα τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας ζητεῖν· οἷον, ὅτι ἀγαθός, ὅτι δημιουργός, ὅτι φιλόανθρωπος, καί τὰ ἐξῆς, τό δέ, τίς ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, μή πολυπραγμόνει.

Ἀδυνάτως ἀπαυθαδιαζομένους: Καλῶς τό ἀδυνάτως· κἄν γάρ ἐπιχειρήσειε τις, οὐκ ἐφικνεῖται μέν, μόνον δέ, τὰς νοεράς ὄψεις ἀμαυρούμενος, καί τοῦ ὄντος ἐκπίπτει φωτός, ὡς ὁ φιλονεικήσας ὄλον ἥλιον τῷ σωματικῷ δέξασθαι ὀφθαλμῷ, ὅπερ αἱ θεῖαι καί νοηταὶ δυνάμεις αἰνιττόμεναι, χερουβίμ καί σεραφίμ (≡14S_024≡) τὰ πρόσωπα καλύπτουσι, δηλοῦντα μή προσερίζειν τῇ ὑπέρ αὐτούς θεωρία μή δεδομένη αὐτοῖς. Καί τοῦτό ἐστί τό, «Θεόν οὐδεῖς ἐώρακε πώποτε». Ὅθεν οἱ θεόσοφοι δόξαν Θεοῦ, ἀλλ' οὐ Θεόν ἐωρακέναι φασί.

§ 3. Τό μέν ὑπέρ νοῦν: Σαφῶς ἐκ τούτων ἔστι λαβεῖν τήν Ἀρείου καί Εὐνομίου μανίαν, οἳ καί τεχνολογεῖν τήν ἄρρητον καί ὑπερούσιον οὐσίαν τοῦ Μονογενοῦς ἐθάρρησαν. [Ἐπὲρ νοῦν γάρ ἐστί τό τῆς θεαρχίας, ἦγουν τῆς παμβασιλίδος καί ἀκατονομάστου οὐσίας τό ἀκατάληπτον].

Τῆς θεαρχίας: Θεαρχίαν καλεῖ πανταχοῦ τήν παμβασιλίδα Τριάδα διά τό καί τῶν λεγομένων θεῶν ἄρχειν, ἀγγέλων φημί καί ἁγίων, ὡς προειρήκαμεν. Κρύφιον δέ τό περί τῆς ἀκατονομάστου ἐκείνης οὐσίας ἀκατάληπτον, ὅπερ μετὰ μικρόν φησι σῶφρονι σιγῇ καί ἀνωτέρω, ὡς θεμιτόν αὐτῷ, καί ἱεροπρεπῶς.

Καί τήν ἀγαθοδότην ἀρχήν: Κατά τί ἐστίν ὁ Θεός ἀρχή πάσης φωτοφανεΐας, καί τίνες αἱ φωτοφάνειαι καί ἀναμορφώσεις.

Ἀνάστασις: Τοῦτό ἐστίν ὃ λέγει Συμεών, ὅτε τόν Χριστόν εἶδεν· «Οὗτος κεῖται εἰς πτώσιν καί ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραήλ»· πτώσιν μὲν τοῦ ἐν ἡμῖν χείρονος, ἀνάστασιν δέ τοῦ βελτίονος.

Τῶν φωτιζομένων ἔλλαμψις: Βαθμηδόν, ὡσπερ ἐπί τά μείζονα προΐων, φησί, πρῶτον φωτιζομένους, εἶτα τελουμένους. Τελεῖσθαι δέ ἐστι, τό εἰς τελειότητα ἄγεσθαι διά τῆς μετὰ (≡14S_026⇒) τό βάπτισμα δι' εὐζωΐας προκοπῆς, ἵνα δύνηται τις εἰπεῖν, «τόν δρόμον τετέλεκα, τήν πίστιν τετήρηκα». Ἡ οὖν προσκυνητή Τριάς, τῆς τοιαύτης τελετῆς ἄρχουσα, ἄτε καί πάσης τελειώσεως ποιητική τελετάρχης, εἰκότως νοεῖται. Οἱ γοῦν τῇ προκοπῇ τελειούμενοι θεοῦνται πάντως, θείας κοινωνοί φύσεως γινόμενοι, ὧν ἀναλόγως ἡ θεαρχία ὁ Θεός, θεῶν γεγεννημένων ἀρχή τις ὦν. Μετά γοῦν τήν ἀνάβασιν ταύτην εἰς ἀπλότητα προκόπτουσιν, ἰσάγγελιοι διά τῆς ἀναστάσεως γινόμενοι, καί οὐκέτι ψυχικόν ἔχοντες σῶμα, κατά τόν Ἀπόστολον, τουτέστι διά ψυχῆς συνεστός τε καί κινούμενον, ἀλλά πνευματικόν, ἀντί τοῦ διά τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπί μέγα χυθέντος ἐπ' αὐτούς τῆς πολυσυνθέτου τῶν λογισμῶν ποικιλίας, καί τῶν αἰσθήσεων ἀπηλλαγμένοι· ὅθεν καί ἐνίζονται εἰς ἐνάδα ἀπλότητος ἀγόμενοι, καθά προέφημεν· λέγει γάρ καί ἀλλαχοῦ· «ἦν» γάρ, φησί, «τῶν πιστευσάντων καρδία καί ψυχή μία».

Ἡ τῶν ζώντων ζωή: Καθ' ἑαυτόν ὁ Θεός οὐ νοεῖται· ἐπεὶ δέ τῶν ὄντων πάντων ἐστίν αἰτία καί ἀρχή, τῶν ἀπλῶν ἀπλότης ἐστί, τῶν ζώντων ζωή, τῶν οὐσιῶν ὑπερούσιος, καί ἀπλῶς πάντων ἀγαθῶν μεταδότις ἐστί.

§ 4. Ἐκφαντορικῶς: Ἐκφάντορες κυρίως ἐλέγοντο οἱ τῶν μυστηρίων τά ἄρρητα συμβολικῶς ἐκφαίνοντες.

Ὡς μονάδα μὲν: Ἐνταῦθα τρανοῖ τί μάλιστα θέλει δηλοῦν 'ἐνάς' καί 'μονάς' ἐπί Θεοῦ λεγομένη, καί φησιν, ὅτι περ, ἵνα παραστήσῃ τήν ἀμέρειαν τοῦ Θεοῦ, τοῦτο λέγεται παρά τῶν θεολόγων· τό γάρ ὄγκοις καί πηλικότησι διειλημμένον, τοῦτο ἄτε καί σῶμα μερίζεται, τό δέ ἀμερές καί ἀνέμφατόν ἐστι σώματος, ἀλλά καί ὑπέρ πᾶσάν ἐστίν ἀσωματίαν· ἄλλως τε, ἐπειδή διανοηθεῖς (≡14S_028⇒) ὁ Θεός βουλητικῶς τά πάντα ὑπέστησεν, οὐχ οἶά τις νοῦς εἰς νοήσεις μερισθεῖς ἐπολλαπλασιάσθη, ἀλλά μείνας καί μένων, φησίν, ἐν τῇ ἐνάδι ἀμερῶς καί ἀσκεδάστως καί ὑπέστησε καί ὑφίστησι τά ἐν τῇ κτίσει· «ἕως γάρ ἄρτι ἐργάζεται ὁ Θεός», ὡς ἐν Εὐαγγελίοις εἴρηται· ὑπερήπλωται οὖν πᾶσαν ἀπλότητα ἀμερῶς ὑπεραίρων.

Καί τῶν μεριστῶν: Ἐπί τῶν ὑπερουρανίων κόσμων καί τοῦδε τοῦ ὄρατοῦ τά κατώτερα ἔστραπται ἐπί τά ὑπερκείμενα, καί τό σωματικόν ἠδραστὰ ἐν τῷ ζῶντι· «ἐν γάρ χειρί αὐτοῦ πάντα τά πέρατα τῆς γῆς»· ἀλλά γάρ καί οἱ οὐρανοί· «ἐν ᾧ», γάρ, φησί, «τά πάντα»· ἐπί δέ τοῦ καθ' ἡμᾶς θνητοῦ τό ἀνάπαλιν ἐστίν τῶν εἰρημένων· ἡ γάρ ψυχή ἔστραπται πρὸς τό πνεῦμα ἐν ᾧ εἰσιν ἐστηριγμένοι αἱ αἰσθήσεις καί οἱ λογισμοί, δι' ὧν τά ἐν τῇ σκέψει λογιζόμεθα, «ὅπερ πνεῦμα οἶδε τά ἐν τῷ ἀνθρώπῳ», κατά τόν Ἀπόστολον· ἐπεστραμμένη οὖν πρὸς τοῦτο τό πνεῦμα ἢ ψυχή, ἐπέστραπται καί πρὸς τάς ἐν αὐτῷ αἰσθήσεις, καί δι' αὐτῶν πρὸς τό σῶμα· καί ἐν τῷ νῶ αἱ νοήσεις οἰονεῖ μερίζονται, καί εἰς ἑτερότητας σκεδαστῶς προΐασιν ἀπό πρώτης νοήσεως εἰς δευτέρας, εἰς κρείττονας, ἢ εἰς φαύλους. Φησίν οὖν ὅτι, ἀνατεινόμενοι πρὸς Θεόν, γινόμεθα ὑπό τῆς ἐνάδος ἐκείνης ἐν ἀμερές, τῶν πολυμερῶν ἡμῶν ἑτεροτήτων ἐκ τοῦ σκεδασμοῦ εἰς σύμπυξιν ἀθροιζομένων, καί ἐνοποιουμένων ὑπερκοσμίως, τουτέστιν οὐκ αἰσθητῶς, ἀλλά νοερῶς, οὐκ ἔτι ἀσυμβάτων ὄντων ἡμῶν πρὸς ἑαυτούς, ἀλλά γινομένων ἐν ἐνοειδές, ὡς καί αὐτός «ἐν ἐστίν», ὡς φησιν ἐν Εὐαγγελίοις.

(=14S_030=> Ὡς Τριάδα: Σημείωσαι Τριάδα τρισυπόστατον καὶ γονιμότητά φησι τὴν πατρικὴν ὑπὲρ ἔννοιαν πρόοδον εἰς ἔκφασιν τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καλῶς δὲ τὸ ὡς Τριάδα, ἐπειδὴ οὐκ ἀριθμὸς, ἀλλὰ δόξα εἴρηται· «Κύριος ὁ Θεός, Κύριος εἷς ἐστίν».

Ἐξ ἧς πᾶσα πατριά. Πατριάς νοητέον τὰς τάξεις τὰς ἐκ τῆς ὁμοταγίας, οἰονεὶ συνημμένες ἀλλήλοις, χερουβίμ, σεραφίμ, ἀρχάς, ἐξουσίας· ἐφ' ἡμῶν δὲ καὶ τὰς πνευματικὰς, ὡς συγγενεῖς, καὶ ἀλληλουχίας, ὡς δηλοῖ καὶ Μωϋσῆς τὰς συγγενείας.

Ὅτι τὰ ὄντα πάντα: Πάντα τὰ τοῦ Θεοῦ δημιουργήματα καλά, καὶ καλά λίαν γεγόνασι, καὶ εἰσὶν, ἐφ' ὅσον ἐν τῇ κατὰ φύσιν, ὡς γεγόνασι, μένουσι τάξει, ἢ δὲ τοῦ κατὰ φύσιν παρατροπή, εἴτε ἐν ἀγγέλοις, εἴτε ἐν ψυχαῖς, εἴτε ἐν ὁποιοισοῦν σώμασι γινομένη, τὸ κάλλος ἀπόλλυσι καὶ τῇ τούτου διαμαρτία τὸ αἶσχος δημιουργεῖ.

Πρὸς ἀλήθειαν ὀλικῶς: Τὴν οἰκονομίαν ἐνταῦθα φράζει καλῶς, ὅτι εἷς τῆς Τριάδος ἔπαθε. Σημείωσαι δέ, ὅτι μία τῶν ὑποστάσεων ἡμῖν ἐκοινώνησεν ὀλικῶς καὶ ὅτι αὐτόν τόν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν ἀπλοῦν εἶπεν, εἶτα σύνθετον ἀνακαλούμενον πρὸς ἑαυτόν τὴν ἀνθρωπίνην ἐσχατιάν· καλῶς οὖν λέγομεν, ὅτι εἷς τῆς ἁγίας Τριάδος ἦν ἐν τῷ σταυρῷ. Τοῦτο κατὰ Νεστοριανῶν καὶ Ἀκεφάλων· ἰδοὺ γάρ, φησί, μία τῶν ὑποστάσεων ὀλικῶς ἡμῖν ἐκοινώνησεν, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, «ἐν ᾧ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος σωματικῶς». Τοῦτο δὲ τὸ ὀλικῶς καὶ κατὰ Ἀπολλιναρίου ἐστὶ· δηλοῖ γάρ τέλειον ἄνθρωπον ἀνειληφέναι αὐτόν.

(=14S_032=> Καὶ παράτασιν εἴληφε: Τὸ 'παράτασιν' εἰρηκέναι τόν πατέρα, ὑπολαμβάνω τὸ χρονικόν μέτρον εἶναι τῆς ἐν σαρκί τοῦ Κυρίου διαγωγῆς.

Καὶ ἀσυγχύτου: Ἔμεινε γάρ αὐτός Θεός Λόγος γενόμενος, ὅπερ οὐκ ἦν ἀσυγχύτως· καὶ σημείωσαι, ὅτι τὸ ἀσύγχυτον ἐκ τῶν ἀποστολικῶν κεκήρυκται καιρῶν.

Καὶ ὅσα ἄλλα θεουργικά: Θεουργικά φῶτά φησι τὰς διδασκαλίας τῶν ἁγίων, ὡς φῶς γνώσεως ἐμποιοῦσας καὶ θεοὺς τοὺς πειθομένους.

Καθηγεμόνων κρυφία: Σημείωσαι, ὅτι τὰ περὶ τῶν ἀνηγμένων καὶ ὑπὲρ τῆν τῶν πολλῶν ἀκοὴν ὄντα, εἴτε περὶ θεολογίας εἴτε καὶ περὶ τῆς τοῦ ζωοποιῦ Θεοῦ οἰκονομίας κρυφίως παρεδίδοσαν οἱ θεῖοι Ἀπόστολοι, μυστηριωδῶς ἀποκαλύπτοντες τοῖς τελείοις· καὶ ὅτι ἐκ τῶν Ἀποστόλων ἐστὶ τὸ ἀσυγχύτως καὶ ἀμεταβλήτως, ὃ εἶπε, καὶ τὸ τοῦ ὄλου ἀνθρώπου· διὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος, γράφων Θεσσαλονικεῦσι, φησί, «χρῆναι φυλάττειν αὐτούς, ὅσα ἤκουσαν, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς»· καὶ Τιμοθέῳ πάλιν «παραθήκη» λέγων «δεδωκέναι ἐν μυστηρίῳ», ὅπερ ἐνταῦθα ἐκφαντορικῶς εἴρηται.

Διὰ τῶν ἱερῶν παραπετασμάτων: Σημείωσαι, ὅτι ἐν μιᾷ τάξει θετέον τὴν τε ἁγίαν Γραφήν καὶ τὰς τῶν ἐπισκόπων παραδόσεις (οὓς ἱεράρχας εἶωθε καλεῖν, ὡς ἄρχοντας τῶν ἱερέων, τουτέστι πρεσβυτέρων καὶ διακόνων καὶ πυλωρῶν, ὡς φησιν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἱεραρχία· ὅθεν καὶ ταῖς αὐτῶν ρήσεσι περὶ τὰ δόγματα πειθόμεθα), ἐξ ὧν, φησι, λογίων τὰ παχύτερα τοῖς ὑπερουσίοις περιτίθεται διὰ νόησιν καὶ μυσταγωγίαν ἡμετέραν ὡς ἐπὶ μὲν Θεοῦ, ὅταν φαίνεται ὡς πῦρ, καὶ ὡς γέρων ἐν Δανιήλ, (=14S_034=> καὶ ὡς ἀνὴρ παλαίων τῷ Ιακώβ, καὶ ὅσα τοιαῦτα· ἐπὶ δὲ ἀγγέλων, ὡς τὰ χερουβίμ, ἄτε καὶ θηριόμορφα, καὶ ἄλλοι ἐν τάξει ἀνδρῶν καὶ νεανίσκων.

Τῶν μεριστῶν συμβόλων: Ὅτι ἀνθρωπολογεῖ τὸ Θεῖον ἢ Γραφή ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων αὐτὸ ὀνομάζουσα, πόδας καὶ χεῖρας καὶ πρόσωπα αὐτῷ περιτιθεῖσα.

Ὅταν ἄφθαρτοι: Ὅτι ἐν τῇ ἀναστάσει οἱ ἅγιοι μετὰ ἀφθαρσίας καὶ ἀθανασίας τῆς χριστοειδοῦς τεύζονται καταστάσεως, λάμποντες ὑπὲρ τόν ἥλιον, ὡς καὶ ὁ

Κύριος, ὅτε ἐν τῷ ὄρει μετεμορφώθη, καθά φησιν ὁ Ἀπόστολος περί τῶν ἀγίων, ὅτι «τότε ἔσονται ὡς καί αὐτός ἐστι, καί πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἔσονται».

Ὅρατῆς αὐτοῦ θεοφανείας: Σημείωσαι, ὅτι καί τό θεῖον αὐτοῦ σῶμα ὀρατὴν θεοφάνειαν φησιν, ὡς κατὰ ταύτῃν ἀρμόττειν τό ρητόν καί κατὰ Νεστοριανῶν καί Ἀκεφάλων, καί τῶν ὑπολαμβανόντων μή εἶναι καί νῦν καί ἔσσεσθαι μετὰ σαρκός τόν Κύριον· καί ὅτι ἡ μέν τις ἐστίν ὀρατὴ αὐτοῦ θεοφάνεια, ὃ ἐστίν ἡ ἐμψυχωμένη σὰρξ, ἡ δέ νοητή, ἣτις κατὰ νοῦν ἔσται ἡμῖν μεθεκτὴ τότε τελειοτέρως. Ὅθεν ἐπιστραφέντες πρὸς Θεόν, ἐκεῖθεν τελείως ἐλλαμπόμενοι, ἐνοειδῶς ἐν γενώμεθα, ἐλευθερωθέντες τῶν κατὰ σύνθεσιν ἑτεροτήτων ἡμῶν, ὅπερ δηλοῖ τὰς κοσμικὰς αἰσθήσεις καί ἐπιθυμίας.

Ἐν θειοτέρῃ μιμήσει: Θειοτέραν μίμησιν εἴρηκε τὴν ἀκριβεστέραν καί τελειωτέραν σημαίνων, ὡς καί νῦν ἀγγελοπρεπὴς ὁ τῶν ἀγίων βίος ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ αἰνέσει καί ὑπεροψία τῶν σαρκικῶν, κἄν οὐ παντελεῖ· διὸ καί τὰ τῆς μιμήσεως μετριώτερα· τότε δέ τό τέλειον ἐν τούτοις φανήσεται.

Τῶν νοητῶν θεαμάτων: Ὅτι ἐκ τῶν συμβόλων τὰ περί (≡14S_036≡) ἀγγέλων νοητὰ ἐποπτεύομεν· περί γάρ ἀγγέλων φησίν, ὡς δηλοῖ καί τό λέγειν αὐτούς θεοειδεῖς. Ἄνω δέ καί τὰ περί αὐτῶν σύμβολα δηλοῖ ἐν τῷ Περί τῆς οὐρανιας ἱεραρχίας, συνάπτει δέ νῦν καί περί Θεοῦ.

Ἀποπαύοντες: Ἀπόπαυσιν τῆς νοεραῆς ἐνεργείας εἶπε, σημαίνων τό τῆς θείας φύσεως ἀκατάληπτον· οὐδέν γάρ τῶν ταύτης τῇ κινήσει τοῦ νοῦ καταλαμβάνεται, ἢ πρὸς τινα ὁμολογουμένην καί τρανήν πληροφορίαν ἢ νόησιν φέρεται, παρά τό ἀκατάληπτον, ὅπερ τῇ οἰκείᾳ ἀνενεργησίᾳ καταλαμβάνεται.

Ὑπεραρρήτως προϋφέστηκε: Τό προϋφέστηκε σπουδαστέον νοῆσαι· τὰ γάρ ἔργα πάντα διατρανοῖ ἐφεξῆς· ἐκ τούτου τοίνυν νοηθήσεται, πῶς φησιν ὁ Ἀπόστολος, «ἐν τῷ Θεῷ εἶναι ἡμᾶς πρό καταβολῆς κόσμου». Ἰστέον οὖν, ὡς τῆς ἀπάντων παραγωγῆς κατὰ τό αἴτιον καί τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ ἀπηρητημένης, ἐπειδὴ τὰ ὄντα πάντα ἐξ αὐτοῦ ἐστίν· εἰκότως, ἅτε καί μέλλοντα ἔσσεσθαι διὰ τό αὐτοῦ ἀνεπινόητον θέλημα, ἐν αὐτῷ καί προϋφέστηκε, τῷ εἰδῶτι, καί ὅτι παράξει καί ὀπότε παράξει. Προαιωνίως οὖν ἐν αὐτῷ προεγνωσμένα, προϋφέστηκε· πρὶν γάρ τὰ νοητὰ παραχθῆναι, ἅτινά εἰσιν αἰῶνες, καί πρό πάσης ἐτέρας κτίσεως ἔγνωστο αὐτῷ τὰ ἐσόμενα, ὡς εἴρηται· «ὁ εἰδῶς πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν»· καί ἄλλιν «πρό τοῦ με πλάσαι σε ἐν κοιλίᾳ ἔγνωκά σε».

Ὅν οὔτε ἐννοῆσαι δυνατόν: Οὕτω γάρ φησι καί ὁ θεολόγος Γρηγόριος, μεταφράζων τό εἰρημένον τοῖς Ἑλλησι· «Θεόν νοῆσαι μὲν ἀδύνατον, φράσαι δέ ἀδυνατώτερον».

(≡14S_038≡) Καί πασῶν: Εἰπὼν ἀποπερατώσεις τῶν οὐσιωδῶν γνώσεων καί δυνάμεων, τόν αὐτόν ἐπανελάβετο λόγον, ὃν καί πρό μικροῦ εἶπε· «πάντα τὰ πέρατα πασῶν τῶν γνώσεων»· ἢ οὖν τοῦτο δι' ἐκατέρας φωνῆς ὑποτίθεται, ὅπερ καί προπαρετέθη, ὅτι ἐν τῷ Θεῷ πᾶσα γνώσις ἀργεῖ καί τέλος ἔχει πάσης κινήσεως, διὰ τό τῆς θείας φύσεως ἀκατάληπτον, ὅπερ αἰδίως καί οὐκ ἐν χρόνῳ περί αὐτὴν θεωρεῖται, ἢ μᾶλλον πέρασ καί ἀποπεράτωσις, ἣτοι τό τέλος ἐκάστης οὐσιώδους γνώσεως. Αὐταῖ εἰσιν αἱ οὐσίαι καί δυνάμεις πάσας ἅμα καί οὐκ ἀνά μέρος, ἀλλὰ ἀθρόως ἐν τῷ Θεῷ προϋφεστάναι, φησί, κατὰ τόν ἄρρητον τῆς προγνώσεως αὐτοῦ λόγον, εἰδῶτι ἕκαστον τῶν πρὸς γένεσιν παραγομένων, ὅπως ἔξει φύσεων καί δυνάμεως, οὗ ἡ οὐσία ὑπερούσιός τε καί ὑπεράγνωστος. Ἰστέον δέ, ὅτι ἕτερον οὐσία καί ἕτερον δύναμις· ἡ μέν γάρ τῶν καθ' ἑαυτὰ ὑφεστώτων, ἡ δέ, τῶν ἐν ἑτέρῳ τό εἶναι ἐχόντων.

Εἰ γάρ αἱ γνώσεις: Ἐπεξηγήσεις τῶν εἰρημένων. Καλῶς δέ εἶπεν· εἰ γάρ αἱ γνώσεις περί τὰς οὐσίας καί τὰ ὄντα εἰσίν, ὁ Θεός δέ οὔτε ἐν οὐσία οὔτε τι τῶν ὄντων ἐστίν, εἰκότως καί γνώσεως ἐπέκεινά ἐστιν.

§ 5. Οὔτε φαντασία: Ἐτερόν ἐστὶ φαντασία, καί ἕτερον νόησις, ἥτοι νόημα· ἀπό τε γάρ διαφόρων δυνάμεων γίνονται καί ιδιότητα κινήσεως· ἡ μὲν γάρ νόησις ἐνέργειά ἐστὶ καί ποίησις, ἡ δέ φαντασία πάθος καί τύπωσις ἀναγγελτικῆ αἰσθητοῦ τινος ἢ ὡς αἰσθητοῦ τινος· καί ἡ μὲν αἴσθησις ἀντιλαμβάνεται τῶν ὄντων κατὰ ἀθρόαν μόρφωσιν, ὁ δέ νοῦς ἐσάπτεται, τουτέστιν ἀντιλαμβάνεται τῶν ὄντων ἐτέρω τρόπῳ, καί οὐχ οἷω ἢ αἴσθησις. Περί μὲν οὖν τό σωματικόν ἢ τό πνευματικόν ἢ ἐν τῷ τὰς αἰσθήσεις εἶναι καί πρώην ἔφημεν, τό παθητικόν καί (≡14S_040≡) μορφωτικόν ἐστὶ κίνημα, τό δέ κριτικόν καί ἀντιληπτικόν, τῆ ψυχῆ καί τῷ νῷ δοτέον. Τοῦτο οὖν τῷ τῆς ψυχῆς ἀντιληπτικῷ καί τό φανταστικόν ὑποστεῖλαι δεῖ· διαιρεῖται γάρ ἡ φανταστικὴ εἰς τρεῖς μοίρας· πρώτην μὲν εἰς τὴν τῶν ἀντιλήψεων εἰκονιστικὴν πρὸς τὰ ποιούντα αἰσθητὴν τὴν ἀντίληψιν· δευτέραν δέ τὴν ἐκ τῶν μενόντων ἐγκαταλειμμάτων ἀπὸ τούτων ἀνατυπωτικὴν, μὴ ἔχουσαν ἐρηρισμένας ἐπὶ τι τὰς εἰκόνας, ἣν καί ἰδίως φανταστικὴν καλοῦσι· τρίτην ἐν ἣ ἅσα ἡδονὴ τοῦ κατὰ φαντασίαν δοκοῦντος ἀγαθοῦ ἢ δοκοῦντος κακοῦ κατὰ λύπην συνίσταται. Οὐδεμία τοίνυν, καθὰ εἴρηται, φαντασία χώραν ἔχει ἐπὶ Θεοῦ πάντων γάρ ἀπαξιαπλῶς ὑπὲρ ἔννοιάν ἐστὶ καί ὑπέρκειται· δόξα δέ ἐστὶν ἡ ἐκ τοῦ φαινομένου κατὰ τό δοκοῦν τοιάδε τις ὑπόληψις.

Οὔτε ἐπαφή: Ἐπαφὴν νῦν φησι τὴν νοεράν κατάληψιν· καί γάρ τοῖς νοητοῖς καί ἀύλοις τῷ νῷ ἐπιστητῶς ἐπιβάλλοντες, δοκοῦμεν ὡσπερ ἄπτεσθαι αὐτῶν καί διὰ τοῦ νοῦ αἰσθάνεσθαι ὁποῖα εἰσίν, ὡς καί διὰ τῆς ἀφῆς τῶν αἰσθητῶν· ἐπὶ δέ Θεοῦ οὐδέ νοερῶς ἐφαπτόμεθα.

Ἀκλήτου καί ὑπερωνύμου: Ἀκλήτου, φησί, ἀντί τοῦ, μὴ καλουμένου τινὶ γνωρίσματι. Αὐτός γάρ καλεῖ τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα, ὡς τὸν Κῦρον πρό τοσοῦτων ἐτῶν καί τὸν Ἰωσίαν.

Ἄλλ' ὄπερ: Ζητεῖται ὁ Περί θεολογικῆς ὑπστυπώσεως λόγος.

Τὴν ὁμόθεον: Ὁμόθεόν πως λέγει τὴν παναγίαν Τριάδα.

Ἀγγελοπρεπεῖς ἐνώσεις: Εἰπὼν περὶ τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἀνενόητος ἡμῖν ἐστὶ καί ἄφθεγκτος, ἐκ τοῦ ἐλάττονος λοιπόν τό περὶ Θεοῦ συνίστησιν· εἰ γάρ τὰ περὶ τῶν ἀγγέλων ἡμῖν ἄγνωστά (≡14S_042≡) ἐστὶ, τί περὶ τοῦ Θεοῦ λογιστέον; Φησὶν οὖν, ὅτι αἱ ἀγγελικαὶ δημιουργίαι οἷά τινές εἰσιν ἐπιβολαὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος· ἐπιβολὴν δέ νοητέον, τὴν εἰς τό καθ' ἓν τῶν παραγομένων μεριζομένην ἀμερῶς κίνησιν, τουτέστιν εἰς τὴν ἐκάστου τῶν νοητῶν παραγωγὴν. Δυνατόν δέ καί οὕτω νοῆσαι, ὅτι οἱ τρόποι τῶν πρὸς Θεόν ἐνώσεων, καθόσον πρέπει ἀγγέλους ἐνοῦσθαι Θεῷ, καθ' ἣν πρὸς Θεόν ἔνωσιν, ἢ ἐπιβάλλουσι κατὰ τὴν οἰκείαν ἀξίαν τῆ ἀγαθότητι τοῦ Θεοῦ, ἢ παραδέχονται παρ' αὐτοῦ τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ τὴν ἀποκάλυψιν· καί οὕτως ἀκατάληπτοὶ εἰσίν οὐ μόνον ἡμῖν, ἀλλὰ καί τοῖς κατωτέροις ἀγγέλοις· μόνοις δέ τοῖς ἀνωτάτω ἀγγέλοις γινώσκονται, ἅτε ἡξιωμένοις τὸν εἰρημένον τρόπον τῶν ἐνώσεων. Ἐν δέ τῷ Περί τῆς οὐρανιας ἱεραρχίας λόγῳ φησί καί τὰς τάξεις τὰς ἀγγελικὰς.

Ταῦταις οἱ θεοειδεῖς: Τούς θεοειδεῖς νόας, οὓς ἀγγελομιμήτως φησί, καθ' ὅσον ἐφικνοῦνται εἰς ἔνωσιν ἄγεσθαι τῶν ἀγίων δυνάμεων, ἅς δυνάμεις ἀγγέλους προεῖπε· τούς καθ' ἡμᾶς θεολόγους νοητέον, προφήτας τέ φημι καί ἀποστόλους· οὐ γάρ δὴ ὑποληπτέον ἀγγέλους, μάλιστα ἐκ τοῦ «ἀγγελομιμήτως» εἰπεῖν· ἄγγελος γάρ ἄγγελον οὐ μιμεῖται, ἀλλ' ὁ ἐλάττων· νόας δέ καλῶν τούς θεολόγους, τῆς ἀγγελομιμήτου ἐνώσεως πρὸς Θεόν αὐτούς ἔφη ἐφικνεῖσθαι, ὡς δυνατόν, κατὰ

ἀπόπαυσιν πάσης ἐνεργείας κοσμικῆς ἐκθεουμένους· ἐπί γάρ τῶν νοερῶν πᾶν κίνημα καί πᾶσα ἐνέργεια καί πᾶσα ἡρεμία ἐνεργῶς ἐστι, καί πρὸς αἰωνίοις καί ἄσωμάτοις αἰ οὔσαι ἡρεμία καί ἡσυχία, καί τῶν ἐνεργειῶν αἰ ἀποπαύσεις, τό κατὰ φύσιν πράττειν ποιῶσιν, ὅπερ ἐστὶ τῆς ἀνενοχλησίας καί τελειότητος εἰς ἐνάδα πρόξενον.

Ἀπόπαυσιν: Ἀδύνατον γάρ ἐνωθῆναι Θεῷ καί θεόν τρόπον τινά γενέσθαι, εἰ μή παύσεται τις τῶν ὑλικῶν ἐνεργειῶν κατὰ τε αἴσθησιν καί κατὰ διάνοιαν.

(=14S_044=> Τῶν ὄντων ἀφαιρέσεως: Ἀφαιρέσιν πάντων τῶν ὄντων καλεῖ τό πρὸς μηδέν τῶν ὄντων παραβάλλειν τό Θεῖον, ἀλλά λέγει, ὅτι οὐ σῶμα, οὐχ ἕξις, οὐ δύναμις, καί τά λοιπά πάντα, καθὼς διὰ τῶν ἐξῆς ἐσήμανεν.

Αὐτό δέ οὐδέν: Τό οὐδέν εἶναι τόν Θεόν οὕτω νοητέον, ὡς τῶν ὄντων μηδέν ὄντα· ὑπέρ γάρ τά ὄντα ὁ αἴτιος τῶν ὄντων· ὅθεν ὁ Θεός καί πανταχοῦ καί οὐδαμοῦ θεολογεῖται· ἐπεὶ γοῦν οὐδαμοῦ ἐστι, πάντα μὲν δι' αὐτοῦ, καί ἐν αὐτῷ, ὡς μή ὄντι μηδέν τῶν πάντων· καί ἐν αὐτῷ πάλιν, ὡς πανταχοῦ ὄντι, ἕτερα δέ δι' αὐτοῦ τά πάντα, ὅτι αὐτός οὐδαμοῦ· καί πληροῖ μὲν τά πάντα, ὡς πανταχοῦ ὄν, κατὰ τόν προφήτην, οὐδαμοῦ δέ ἐστι καθ' ἕτερον λέγοντα· «ἢ ποῖος τόπος τῆς καταπαύσεώς μου;». Εἰ γάρ μόνον ἦν πανταχοῦ, αὐτός ἂν ἦν τά πάντα καί ἐν πᾶσι τοπικῶς· οὕτως οὖν καί οὐδέν, ὡς ὑπέρ τά ὄντα.

Ἄλλ' ὡς πάσης ἕξεως: Ἐξις μὲν ἐστι διάθεσις ἕμμοнос· κινήσις δέ ἐστι τό ἀντιδιαστελλόμενον τῇ ἡρεμίᾳ μετὰ πολλῶν τιθέμενον· ζωὴ δέ, τό ταῦτα δεικνύον ἐνεργά· φαντασία δέ τό ἐν διανοίᾳ ἀνατυπωτικόν· δόξα δέ, πεπληροφορημένη ὑπόληψις· διαφέρει δέ νόησις διανοίας, ὅτι τό μὲν ἔστιν ἐπὶ τοῦ διανοητικοῦ τῆς ψυχῆς, τό δέ τὴν τοῦ διανοητικοῦ κινήσιν δηλοῖ. Ταῦτα δέ πάντα καί τά ἄλλα ὅσα τούτοις συγκατείλεκται οὐκ οὐσία ἐστίν, ἀλλά περὶ οὐσίαν ὁράται· ὅθεν καί διεῖλεν αὐτὴν ἀπό τούτων.

Τῆς θεαρχίας πρόνοια: Ἐκ τούτων αἰ ἀνόητοι δοξαι ἐκλύονται τῶν τολμησάντων λέγειν τό δημιουργικόν φύσει τινὶ ἐνεῖναι τῷ Θεῷ, ὡς καί τοῖς ἀραχνίοις τό ὑφαίνειν· φησὶ γάρ διὰ μόνην ἀγαθότητα τό πᾶν παραγαγεῖν τόν Θεόν· διό καί πάντες (=14S_046=> οἱ θεολόγοι ἐκ μὲν τῶν αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ, οὐ τολμῶσιν ὑμνεῖν αὐτόν, ἀνεπίγνωστα γάρ, ἀλλ' ἐκ τῆς εἰς τά ἕξω προόδου, ἣτις ἐστὶ πρόνοια, τά αἰτιατά, τουτέστι τά ἐξ αἰτίου αὐτοῦ συστάνα, τὴν περὶ τά πάντα πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ ὑμνολογοῦσι· τά γάρ πάντα τῆς θείας προνοίας ἐφίεται, δι' ἧς καί ὑπάρχει καί συνίσταται, ἀλλά τά μὲν νοερά καί λογικά γνωστικῶς· νοερά δέ λέγεται, ὅσα διὰ τό νοῦς εἶναι, νοεῖ τά ὑπερκείμενα νοητά· νοητόν γάρ ἐστὶ τό νοούμενον, ὅπερ καί τροφή ἐστὶ τοῦ νοεροῦ ἀντί τούτου νοοῦντος. Ὅσα οὖν κατὰ τό νοερά εἶναι ἄτε νοῦς νοεῖ, ταῦτα λογικά ὄντα, γνωστικῶς ἐπιβάλλοντα τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ ἀναλόγως ἐφίεται τοῦ Θεοῦ· ὅσα δέ ὑποβέβηκε τά νοερά, καί εἰσὶ ψυχὴ αἰσθητικὴ, θηρίων λέγω καί πάντων, ἐμψύχων μὲν σωμάτων, ἀλόγων δέ, ὧν ἡ ψυχὴ ἐκ τῶν στοιχείων καί τοῦ ἐνύλου πυρός συνεστῶσα, ἐν πνεύματι ἐνύλω ἔχει τό εἶναι· ταῦτα, μόνον ἐκ τῆς αἰσθήσεως συναυνοόμενα εἰς τό πεινῆν καί διψῆν, ἐφίεται εἰκότως αἰσθητῶς τοῦ χορηγοῦντος, ὡς τό· «πάντα πρὸς σέ προσδοκῶσι τοῦ δοῦναι τὴν τροφήν αὐτῶν εἰς εὐκαιρον»· καί τοιαῦτα πολλά καί παρά τῷ Ἰώβ καί τῷ Δαυίδ εὐρήσεις. Καί τά ἄλλα μέντοι ὅσα τὴν φυτικὴν, ἤτοι ζωτικὴν, μόνην ἀναισθητῶς τε καί ἀψύχως ἔχει κινήσιν, ὡς τά φυτὰ πάντα καί βοτάναι πᾶσαι, ἄτινα καί ζωτικόν πνεῦμα μόνον συνιστῶν ἔχουσι, τὴν ἐαυτῶν οὐσίαν ἄνευ αἰσθήσεως, ὡς τά δένδρα πάντα, ὡς εἴρηται, καί τά τοιαῦτα κατὰ τό ἀποξηραίνεσθαι τοῦ φυτικοῦ πνεύματος στερούμενα, δι' οὗ κονοῦνται πρὸς αὔξιν καί εὐθάλειαν· διὰ τοῦτο δοκεῖ καί ταῦτα ἐφίεσθαι τῆς θείας προνοίας, ἐφ' ᾧ καί συνεστάναι καί ἀνθεῖν· ὅθεν καί

ταῦτα παραλαμβάνεται ἐν τῷ ρηί' (≡14S_048⇒ ψαλμῶ αἰνεῖν τόν Θεόν, διά τῆς αὐτοῦ συστάσεως. Μετέχει οὖν καί ταῦτα τῆς ἀφάτου προνοίας, ἀλλά κατά μόνον τό ζῆν, εἰ καί ἀψύχως καί ἀναισθήτως, καί κατά τήν ἐκτικὴν ἐπιτηδειότητα, ἥτις ἐστὶν ἰδιότης τῆς δυνάμεως· ἕξις γάρ λέγεται ἡ ἔμμοнос ποιότης, καθ' ἣν διάθεσιν καί δύνάμιν ποιόν τι λέγεται· κατά ταύτην οὖν τήν ἕξιν τῆς φυτικῆς ζωῆς εἰς αὐξησιν καί κίνησιν μόνον μετέχοντα οὐσιοειδῶς τε καί ἐκτικῶς, ἀψύχως δέ καί ἀναισθήτως, λέγεται ἐφίεσθαι τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ.

Τά μὲν νοερά: Νοερά μὲν τήν ἀγγελικὴν φύσιν, λογικά δέ τήν ἀνθρωπίνην φησί· τά δέ τούτων ὑφειμένα τήν ἄλογον, ἥτινι μόνον τό αἰσθητικόν πρόσεσι. Διό καί αἰσθητῶς εἶπε, τουτέστιν αἰσθητικῶς τά δέ ἄλλα, ἡγουν τά φυτά καί ὅσα πάντη ἄψυχα καί ἀκίνητα, τά μὲν φησι κατά τήν ζωτικὴν κίνησιν, τουτέστι τήν θρεπτικὴν τε καί αὐξητικὴν, ταῦτα γάρ δὴ ἐν τοῖς φυτοῖς πρόσεισι, τά δέ ἄψυχα ἐν τῷ ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τό ὅλως εἶναι· τοῦτο γάρ εἶπεν οὐσιώδη καί ἐκτικὴν ἐπιτηδειότητα.

§ 6. Ὡς αἰώνιον: Ὅρα πῶς σαφῶς ἐκ τῶν αἰτιατῶν καί κτιστῶν τόν ἀπάντων ἀνώτατον ὑμολογοῦσιν· αἰώνιον μὲν φησι τόν τῶν αἰώνων ποιητήν καί τῷ ὄντι αἰῶνα, εἶ γε ὁ ἀεὶ ὢν αὐτός ἐστίν, ὅθεν καί αἰὼν λέγεται· αἰώνιον δέ ἐστίν οὐκ αὐτός ὁ αἰὼν, ἀλλά τό αἰῶνος μετέχον· καί γοῦν φησιν ὁ Ἡσαΐας· «ὁ Θεός ὁ αἰώνιος, ὁ κατασκευάσας τά ἄκρα τῆς γῆς»· ὁ δέ Θεός οὐ δευτερός ἐστὶ τοῦ αἰῶνος, ἵνα καί μετέχη αὐτοῦ, ἀλλ' αἰώνων ποιητής.

(≡14S_050⇒ Ὡς ἀγήρω: Κατά τό, «Σὺ δέ ὁ αὐτός εἶ, καί τά ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσιν».

Ὡς ἐν αὐρα: Τοῦτο ἐστὶ τό εἰρημένον ἐν Βασιλείαις, ὅτι οὔτε ἐν τῷ συσσεισμῷ, οὔτε ἐν τῇ νεφέλῃ παρεγένετο ὁ Κύριος λαλήσαι τῷ Ἠλίᾳ, ἀλλά φωνῆ αὐρας λεπτῆ καλεῖ ὁ Κύριος· τοῦτο δέ δηλοῖ, ὅτι καί ἐν σώματι φησιν εἶναι τόν Θεόν, τόν ἐν τοῖς πᾶσιν ἀπερίληπτον· ἡ γάρ πνοή καί παρά πάντων μετέχεται, καί ἐν πᾶσιν ἐστὶ, καί παρ' οὐδενός ἐμπεριλαμβάνεται, ὡς καί ἐν Εὐαγγελίοις φησὶν ὁ Κύριος· «Πνεῦμα ὁ Θεός, καί τοὺς προσκυνοῦντας αὐτόν ἐν Πνεύματι καί ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν».

§ 7. Καί τό ἀνώνυμον: Ἀνώνυμον διά τό πάντα εἶναι καί μηδέν τῶν ὄντων εἶναι, ἀλλά πάντα ἐξ αὐτοῦ εἶναι, ὡς αὐτός ἑαυτόν ἐξηγεῖται.

Ὡς ἀρχῆς: Ἀρχῆς μὲν, ὡς τό εἶναι παρασχομένης, πέρατος δέ, ὡς ἐν τῷ εἶναι συνεχούσης.

Τά πάντα ἐν πᾶσι: Πάντα δέ τά ὄντα, διά τό ἐξ αὐτοῦ εἶναι τά πάντα.

Καί ἐστία. Ἐστίαν αὐτόν πάντων ἔφη, ὡς οἴκησιν ὄντα πάντων τῶν ἀγίων, ὡς αὐτός ὁ Κύριος φησιν, «μείνατε ἐν ἐμοί»· ὡσπερ γάρ ναός αὐτοῦ ἐσμεν κατά τό, «ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καί ἐμπεριπατήσω», οὕτω καί αὐτός οἶκος ἡμῶν ἐστὶ· καλῶς δέ εὐθύς ἐπήγαγε τό ἠνωμένως· ἐπειδὴ γάρ εἶπεν, αὐτόν εἶναι πάντα καί ἐν αὐτῷ τά πάντα, ἵνα μή τις, εἰς σύνθεσιν τόν νοῦν καταγαγών, ἐκπέσοι τῆς ἀληθείας, ὑπονοῶν ἅπαντα συμφορεῖσθαι σωρηδόν ἐν τῷ Θεῷ, ἢ κατά τήν σύνθεσιν τόν Θεόν εἶναι τά πάντα, ταχέως ἐθεράπευσε τό ἀπεμφαῖνον, εἰπών (≡14S_052⇒ «ἠνωμένα», τουτέστιν ἐν τῇ οἰκείᾳ ἐνάδι, μᾶλλον δέ ὑπὲρ ἐνάδα μείναντα ὑπερηπλωμένον ἀμερῶς καί ἀμιγῶς τοῖς οὖσιν εἶναι τά πάντα καί ἐν πᾶσιν· ἀλλά καί ἀσχέτως ἐστίν· ἐν πᾶσιν, ἀντί τοῦ, ὑπ' οὐδενός κατεχόμενος ἢ περιγραφόμενος σωματικῶς, ἐξηρημένως δέ μᾶλλον· ἕξω γάρ ἐστὶ τῶν ἀπάντων, οὐδαμοῦ ὢν, ἐξ αὐτοῦ πάντων ὄντων, καί αὐτός ἐν πᾶσιν· ἐξ αὐτοῦ γάρ τά πάντα συνέστηκε.

Πάντα δέ ἀπλῶς: Τουτέστιν ἀσυνθέτως· ἐν οὐδενί γάρ τῶν ὄντων συνετέθη ἢ σωματικῶς ἠνώθη, εἰ μὴ ἐν τῷ καιρῷ τῆς οἰκονομίας.

§ 8. Θείων φασμάτων: Ὅτι φάσματα καλεῖ τάς ἐν συμβόλοις ἀποκαλύψεις τοῦ Θεοῦ, καί τό πῶς αὐτό λέγει, σημειῶσαι.

Ἀνακτόροις: Ἕλληνες ἀνάκτορα ἐκάλουν τῶν παρ' αὐτοῖς θεῶν τά τεμένη· ἐμφαίνει οὖν ὁ ἅγιος ἐν τούτοις τό παρά τῷ Ἡσαΐα· δοκεῖ γάρ ἐν τῷ ναῷ ὑπαγορεύειν αὐτόν ἐωρακέναι τήν θείαν ἐκείνην δόξαν καί ὄψιν, τήν τοῦ σεραφίμ· τά δέ ἐξῆς εἴρηται διά τήν τοῦ Ἰεζεκιήλ ὄρασιν, τήν ἐν Βαβυλῶνι, καί ἐτέρας τινάς θεωρίας.

Καί θώκους· Θρόνους.

Συμβολικῆ θεολογία: Ἄλλο σύνταγμα ὑπισχνεῖται γράφειν, ὅπερ καλεῖ Συμβολικὴν θεολογίαν.

Ὁ ἱεράρχικός: Σημειῶσαι, ὅτι μάλιστα ἱερεῦσι πρέπει θεωρεῖν τήν θείαν Γραφήν.

Θεοειδεῖς: Ἀντί τοῦ θεοφανεῖς.

Καί ὦτα ἱερά. ὦτα διεντέλλεται ἱερά τοῖς ἀγίοις παρατίθεσθαι, τουτέστιν ἀκοήν εὐσεβῆ καί ἀξίαν τῶν ἀγίων.

Ἀμύστων: Τουτέστι τῶν ἀμύητων· ὅτι ὁ μετὰ γέλωτος καί ἐμπαιγμῶν τῶν θείων ἀκούων λογίων ἢ τῶν περί αὐτά ἐρμηνειῶν, ὡς θεομάχος κρίνεται. Τιμοθέω δέ γράφει καί ὁ Ἀπόστολος, ὅτι οὐ δεῖ τοῖς μή δεχομένοις τόν λόγον ἐν ἀληθείᾳ λαλεῖν περί τοιούτων.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

(≡14S_054⇒) § 1. Τήν θεαρχικήν: Ἐκ τοῦ κεφαλαίου τούτου μάλιστα καί Ἀρειανοί καί Εὐνομιανοί τό ἀνόμοιον πρεσβεύοντες πολεμοῦνται, καί Νεστοριανοί δέ καί Ἀκέφαλοι. Θεαρχικήν δέ ὄλην ὑπαρξίν φησι τῆς ἀγίας καί μόνης προσκυνητῆς Τριάδος τήν ἐν τρισίν ὑποστάσεσι γνωριζομένην θεότητα· ἔθος γάρ αὐτῷ ὄλην θεότητα καλεῖν τήν σεβασμίαν Τριάδα· αὕτη γάρ καί τί ἐστιν ὅλη θεότης ἑαυτήν ἀποκαλύπτουσα μετ' ἀφορισμοῦ τῶν προσώπων, τουτέστι μετὰ διαιρέσεως τοῖς ἀγίοις ἐφανέρωσε, τῶν τριῶν ὑποστάσεων τάς ιδιότητας ἐκφαίνουσα, ὅτι Πατήρ καί Υἱός καί ἅγιον Πνεῦμα· οἱ γάρ τρεῖς, μία καί ὅλη καί μόνη θεότης. Ἰστέον δέ, ὅτι ὑπαρξίς μὲν κυρίως ἐπί Θεοῦ οὐ λέγεται καί γάρ ἐστι προὔπαρξις, τουτέστι καί πρό αὐτῆς τῆς ὑπάρξεως ἔπειδή δέ πᾶσα ὑπαρξις ἐξ αὐτοῦ, ἐκ τῶν δι' αὐτοῦ φανέντων ὀνομάζεται, ἵνα νοηθῆ καί ὑπέρ ταῦτα.

Ἀφορίζουσα: Τουτέστι γνωρίζουσα καί δεικνύουσα.

Τήν θεαρχίαν: Σημειῶσαι ὅτι, καί ἀνθρωπίνως λεχθείσης τῆς φωνῆς, τῆ θεότητι ταύτην ἀνατίθησι διά τήν τοῦ προσώπου ἐνότητα.

Οὐ μερικῶς: Καλῶς τό 'οὐ μερικῶς'· αἱ γάρ ἐνέργειαι καί πᾶσαι τῆς θεολογίας αἱ ὕμνολογία οὐχ ἐνί καί μόνῳ τῶν τῆς θείας Τριάδος προσώπων ἀποκληρωτικῶς ἀπονενέμονται, ἀλλ' αὐταῖ μὲν κοιναί εἰσι τῆς Τριάδος, δίχα μόνης τῆς ἐνανθρωπήσεως· μόνη γάρ ἐστι τοῦ Υἱοῦ, ὡς ἐφεξῆς λέγει· μόναι δέ αἱ χαρακτηριστικά τῶν τριῶν ὑποστάσεων ιδιότητες μερικῶς καί ἰδίως ἐκάστη ὑποστάσει πρόσσειν, οἷον τῷ Πατρί τό Πατήρ, καί οὐκ ἄλλῳ τινί· οὕτω καί ἐπί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ ἀγίου Πνεύματος.

Καί ὀλοκλήρου: Σημειῶσαι ὅλης θεότητος τήν Τριάδα σημαίνεσθαι.

Εἰ μή περί τῆς ὄλης: Σημειῶσαι ὅτι, ὁ μή κοινάς εἶναι λέγων (≡14S_056⇒) τάς θεωνυμίας, ἀποσχίζει ἀσεβῶς τήν ἐνότητα τῆς προσκυνητῆς Τριάδος.

Τάδε λέγει ὁ ὦν: Σημειωτέον, ὅτι δέχεται τήν Ἀποκάλυψιν τοῦ ἐν ἀγίοις Ἰωάννου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ ὁ ἅγιος οὗτος Διονύσιος· ἐκεῖ γάρ ἐστι τό ρητόν τοῦτο.

Ὅτι δέ, ὅτε ἦν ἐν Πάτμῳ ὁ θεῖος Εὐαγγελιστής, ὅπου καί τήν Ἀποκάλυψιν εἶδεν, ἐγίνωσκεν ὁ ἅγιος Διονύσιος, καί τοῦτο μαθήσῃ κάτω ἐκ τῆς ἰ' ἐπιστολῆς, ἧς ἔγραψε πρὸς αὐτόν τόν ἅγιον Εὐαγγελιστήν καί θεολόγον Ἰωάννην.

Προφητῶν: Ὁ Δαυίδ τοῦτο λέγει.

Τό ὄν, ὃ παρά τοῦ Πατρός: Ἐπίσκεψαι, πῶς φησι τήν χρῆσιν ταύτην· οὐ γάρ φέρεται νῦν οὕτως.

Τήν θεαρχίαν: Ἐν ἄλλοις θεαρχικῆν ζωῆν.

Θεογόνου θεότητος. Σημείωσαι, ὅτι θεογόνον θεότητά φησι τόν Πατέρα, καί υἱικήν θεότητα τόν Μονογενῆ.

Διεξοδικῶς: Ἀντί τοῦ πλατυτέρως.

Τά πάντα δι' αὐτοῦ: Σημείωσαι, ὅταν λέγῃ, ὅτι τά πάντα ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστι, περιληπτικῶς τήν ὅλην θεότητα σημαίνει, τουτέστι τήν ἁγίαν Τριάδα· ὅταν δέ φῇ, «τά πάντα δι' αὐτοῦ καί εἰς αὐτόν ἔκτισται», διεξοδικῶς περί τῶν ὑποστάσεων σημαίνει· τοῦτο γάρ εἰς τόν δημιουργικόν Λόγον ἐδέξαντο πάντες.

Καί αὐτοῦ: Τοῦ Λόγου δηλονότι.

Κοινωνικῶς καί ἡνωμένως: Σημείωσαι, ὅτι κοινωνικῶς ἦνεται τά τῆς ἁγίας Τριάδος.

Τάς θεουργίας: Οἶον τό, «Ἐγώ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τά δαιμόνια»· τό σέβας, ὡς τό· «εἰς τό ἅγιον Πνεῦμα βλασφημήσαντι οὐκ ἀφεθήσεται»· τό δέ τῶν δωρεῶν, ἧτοι τῶν χαρισμάτων, ἐν τῷ λέγειν· «λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς». (≡14S_058⇒ Τήν πηγαίαν: Εἴρηται ἐν τοῖς Ψαλμοῖς, «ὅτι παρά σοί πηγὴ ζωῆς», καί ἐν Ἱερεμῖα, «Ἐμέ ἐγκατέλιπον, πηγὴν ὕδατος ζῶντος». Ὁ οὖν Θεός λέγεται πηγὴ, οἷά τις μήτρα καί ἀρχὴ καί αἰτία τῶν φανέντων καί προελθόντων εἰς οὐσίαν ἀπάντων· ἅ γάρ καλεῖν εἰώθασι τινες καθολικά, ἧτοι γένη ἢ ὅλα ἢ περιέχοντα, ἅτε περιληπτικά τῶν μερικῶν ἐξ αὐτῶν προόδων, ταῦτα αἰθεῖαι Γραφαί 'πηγαίαν αἰτίαν' φασί· διὰ τό δημιουργικόν τοίνυν καί ἀνέκλειπτον τῶν διὰ τοῦ Πνεύματος ὑφισταμένων, καί ὅτι τό Πνεῦμα τό ἅγιον καί αὐτό πάντων τῶν ὄντων αἴτιον, ὡς καί ἐν τῇ Σοφίᾳ εἴρηται, εἰκότως καί πηγαίαν αὐτό αἰτίαν θεολογεῖ· τό δέ ἀνέκλειπτον τοῦ δημιουργεῖν ἐκεῖθεν νόησον εἰς τό· «ὁ Πατήρ μοι ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι». Ὡσαύτως καί τό Πνεῦμα τό ἅγιον, σὺν τῷ Πατρί καί τῷ Υἱῷ αἰεὶ ἐργάζεται ἀνεκλείπτως· εἴρηται γάρ· «ἐξαποστελεῖς τό Πνεῦμά σου, καί κτισθήσονται».

§ 2. Ἀδιαστρόφοις ἐννοίαις: Καλῶς εἶπε τό 'ἀδιαστρόφοις'· ἐπειδὴ καί οἱ αἵρετικοὶ ἀναγινώσκουσι τάς Γραφάς καί ἐντρέφονται ἐν αὐταῖς, καί ὅμως διαστρέφουσιν ἑαυτούς.

Θεοπρεποῦς διαίρέσεως: Θεοπρεπῆ διαίρεσιν ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος τήν περί τῶν ὑποστάσεων ἀσύγχυτον ἔφη γινῶσιν, καί ὅτι οὐ χρὴ φροντίζειν πείθειν τοὺς μὴ δεχόμενους τήν θείαν Γραφήν. Τό γάρ κοινῶς ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος θεολογεῖν οὐκ ἔστι σύγχυσιν εἰσάγειν τῶν ὑποστάσεων.

Ἐπὶ τήν θεολογικήν: Θεολογικήν ἐπιστήμην ἀνωτέρω περί Θεοῦ διηγούμενος, οὐκ ἔφη αὐτήν ἐπιστήμην εἶναι, ἐνταῦθα δέ τά περί θεολογίας ἐπιστήμην φησίν. Ἐπιστήμη δέ ἐστι (≡14S_060⇒) δόξα ὀρθή λογισμῷ δεθεῖσα, ἢ λόγος ἀληθῆς ἐπὶ διάνοιαν ἀμετάπτωτος, καί ἡ ἀκριβὴς εἴδησις τοῦ πράγματος καί ἀπόφανσις, οὗ καί λέγεται ἐπιστήμη, ἀληθείας λόγον καί δόξαν ὀρθήν προβαλλομένη, μὴ δεομένη τῆς ἐκ παραθέσεως τοῦ ὁμοίου βεβαιώσεως.

Τάς θείας ἐκφαντορίας: Ἐκφαντορίας φησί τάς τά μυστήρια ἐκφαινούσας διδασκαλίας.

Ἐν ἑαυτοῖς ἀπλήθυντα: Ὅτι οὐ δεῖ παρεξιέναι τὴν θείαν Γραφήν ἐν τῷ θεολογεῖν.

§ 3. Καί ὅσα τῆς ὑπεροχικῆς: Κατὰ ἀφαίρεσιν ὑπὲρ ἔνοιαν δοξολογεῖται· ἐκ γάρ τῶν μὴ θεωρουμένων περὶ αὐτόν ὑπεραναβεβηκότως προσκυνεῖται, οἷον ὡς ἀθάνατος, ὡς ἀτελεύτητος καὶ ἀόρατος καὶ ἀνεδεής, καὶ ὅσα τοιαῦτα· κοινὰ γάρ τῆς Τριάδος καὶ ταῦτα· αἰτιολογικά δέ εἰσιν ὅσα ἐπὶ τὴν κτίσιν ἔρρευσε παρ' αὐτοῦ, ἅτε αἰτίου παντός καλοῦ, ὡς γέγραπται, ὅτι «πᾶν ἐστὶ καλὸν αὐτοῦ».

Τό τοῦ Πατρὸς: Κατὰ κοινοῦ δέ τό ὑπερούσιον, ὡς ἐπὶ τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐπὶ δέ τῶν διακεκριμένων τῆς ἁγίας Τριάδος, οἷον ὀνομάτων, οὐδεμίαν φησὶν ὅλως εἶναι ἀντιστροφὴν ἢ κοινωνίαν· ὁ γάρ Πατήρ οὐκ ἂν εὐσεβῶς κληθεῖν Υἱός, οὐδέ ὁ Υἱός Πατήρ· τό αὐτό καὶ ἐπὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ καθ' ἡμᾶς Ἰησοῦ: Σημεῖωσαι, ὅτι μόνου τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐστὶν ἡ ἐνανθρώπησις. Παντελῆ δέ αὐτὴν φησὶ κατὰ Ἀπολλιναρίου, ὡς ἐκ ψυχῆς νοεῶς καὶ ἡμετέρου σώματος· τοῦτο γάρ δηλοῖ τό εἰπεῖν αὐτόν «καθ' ἡμᾶς», ὅπερ ἐστὶ καὶ κατὰ Εὐτυχοῦς· κατὰ Νεστορίου δέ, ὅτι φησὶ, τοῦ Ἰησοῦ τὴν ἀναλλοίωτον ὡς Θεοῦ καθ' ἡμᾶς ὑπαρξιν· καὶ ὅτι οὐσιώδη φησὶ τὰ ἐν τῇ ἀνθρωπότητι μυστήρια, τὴν πεῖναν, τὸν κόπον, (≡14S_062⇒ καὶ τό ἐπὶ ὕδατος βαδίσαι, καὶ τό εἰσελθεῖν τῶν θυρῶν κεκλεισμένων πρὸς τοὺς μαθητάς, καὶ τό ἐγεῖραι τοὺς νεκρούς, καὶ αὐτό τό πάθος, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Οὐσιώδη μυστήρια: Σημεῖωσαι τό οὐσιώδη ἐπὶ τῆς σαρκώσεως· τοῦτο γάρ ἔφη, ἐκβάλλων τὴν κατὰ φαντασίαν δόξαν.

§ 4. Παραδόσεως ἱερομύσται. Ἱερομύσται λέγονται οἱ τὰ ἱερά μεμνημένοι.

Κρυφίας καὶ ἀνεκφοιτήτους: Κρυφίας ἐνώσεις φησὶ τὰς περὶ τῆς θείας οὐσίας ἀκαταλήπτους γνώσεις· τὴν οὐσίαν αὐτὴν τῆς ἁγίας Τριάδος, τί ἐστὶν, οὐδεὶς γινώσεται ποτε.

Τὰς διακρίσεις: Διακρίσεις φησὶ τὰς ἐνυποστάτους προσκυνητάς ὑπάρξεις, τουτέστι, τοῦ μὲν Υἱοῦ τὸν ἐκ Πατρὸς ἀνέκφραστον ἀπαυγασμόν, τοῦ δέ ἁγίου Πνεύματος τὴν ἐκ Πατρὸς ἀεννόητον ἐκπόρευσιν.

Ἡ ὑπὲρ ἐναρχίαν: Ἡ ὑπὲρ ἐναρχίαν ἐνόησεν τό ὑπὲρ πᾶσαν ἐνότητα καὶ ἀπλότητα ἐν τοῖς οὐσι τῆς θείας φύσεως ἀμερές τε καὶ ἀπλοῦν σημαίνει.

Τό ἄφθεγκτον. Ἄφθεγκτον διὰ τό ἀκατονόμαστον τῆς οὐσίας, πολύφωνον δέ, ὅτι τῇ ποικιλίᾳ τῶν εὐεργετουμένων τό πολύφωνον ἔχει.

Τό παννόητον: Πῶς ἄγνωστος καὶ παννόητος ὁ Θεός, καὶ πῶς ἐν ἀγνωσίᾳ τὴν περὶ αὐτοῦ κτώμεθα γινώσκοντες, ρητέον· ἀγνοία γάρ γίνεται γνωστός ὁ Θεός· ἀγνοίαν δέ, μὴ τὴν διὰ τῆς ἀμαθίας λάβης· αὕτη γάρ σκότος ἐστὶ ψυχῆς· μήτε τὴν γινώσκουσαν, ὅτι ἀγνοεῖται ὁ ἄγνωστος· εἶδος γάρ καὶ αὕτη γνωριστικόν· ἀλλὰ κατ' ἐκείνην τὴν ἀγνοίαν γινώσκειται γνωστός, καθ' ἣν ἀπλωθέντες ὑπὲρ τὰς νοήσεις, αἵτινες πληθυνόμεναι σκεδάννυνται, καὶ αὐθις συμπύσσονται, οὐκ οὔσαι ἐνάς. Ὅθεν οὖν πᾶσαν νόησιν περὶ Θεόν ὑπερβάντες, ἀπλοῖ γινόμεθα, ἀγνοοῦντες (≡14S_064⇒ λοιπὸν καὶ ἀδιάκριτοι μένοντες διὰ τὴν πρὸς τὴν ἐνότητα στάσιν, καὶ βεβαίως ἐστῶτες ἐν τῇ ἐνώσει, ἀγνοοῦμεν ὅτι ἀγνοοῦμεν, τουτέστιν οὐχ ἑτέρου τινός εἰδότες, ἡμεῖς ὡς ἀμαθεῖς ἀγνοοῦμεν, δυνάμενοι μαθεῖν ἅ τέως ἀγνοοῦμεν, ἀλλὰ τὰ παρά πάσης λογικῆς κτίσεως εὐσεβῶς ἀγνοούμενα ἀγνοοῦντες· ἐν ταύτῃ γάρ στάντες τῇ ἀγνοίᾳ, εἶδος γινόμεθα τοῦ πρό πάντων ὄντος· ἐάσαντες μὲν πάντα τὰ εἶδη καὶ τὰς νοήσεις, ἐν ἀφασίᾳ δέ κρείττονι πάσης φθέγγεως ἰδρυμένοι, τῷ μηδέ τοῦτο γινώσκοντες, ὅτι ἀγνοοῦμεν· εἶτα πάλιν ὑποστρέψαντες ἐκ τῆς ἐν ἀφασίᾳ σιωπῆς, καὶ ἀπὸ τῆς σιγῆς εἰς φθέγγιν καταβαίνοντες, συνιέντες ὅτι ἠγνοοῦμεν,

ἀφιστάμεθα λοιπόν τοῦ περί ἀγνώστου ζητεῖν. Παννόητος δέ πάλιν ὁ Θεός, ἐκ τῶν φιλοδώρων προνοιῶν νοούμενος, ὅ,τι ἐστί, καί ἐκ τῶν δημιουργημάτων· ἐκ τῶν μὲν, ὅτι σωτήρ ἐστίν, ἐκ τῶν δέ, ὅτι δημιουργός. Καί θέσιν μὲν τὴν ὑπαρξίν φησιν, ὡς ἐξ αὐτῆς τῆς πάντων οὔσης ὑπάρξεως. Λέγουσι δέ καί οἱ φιλόσοφοι 'θέσιν' τὰ ἐπιτιθέμενα εἶδη τῆ ὕλη, 'ἀφαίρεσιν' δέ, ὅταν αἱ ποιότητες ἀφαιρεθῶσι τῶν εἰδῶν, οἷον γῆς τό βαρῦ, ὕδατος τό ὑγρόν. Ὁ οὖν Θεός, ὁ καί ταῦτα μετασχηματίζων, ἢ πάντων θέσις καί ἀφαίρεσις ἐστί· θέσις μὲν πάντων, ὡς τὰ πάντα θεῖς καί ποιήσας καί ἰδρῦσθαι παρασκευάζων· ἐν αὐτῷ γάρ τὰ ἅπαντα συνέστηκεν· ἀφαίρεσις δέ πάντων ἐστίν, ὡς καί τὴν θέσιν αὐτῆν τῶν ὄντων καί τὴν ποίησιν μεταρρυθμίζων καί μετασκευάζων καί ἀφαιρῶν ἐκ τῶν τεθειμένων τὰ κατά φύσιν· εἰ γάρ ὁμολογεῖται τὰ ἐν γενέσει, πάντως καί φθείρεσθαι· αὐτός δέ πλούτῳ ἀγαθότητος τῶν μὲν ἀνείλε καί τό φθαρτόν, ὡς ἀγγέλων καί ψυχῶν, τῶν δέ τό φθαρτόν εἰς ἀφθαρσίαν καί τό θνητόν εἰς ἀθανασίαν μετὰγει, ὡς τὰ σώματα ἡμῶν ἐν τῇ ἀναστάσει· δηλον ὡς αὐτός ταῦτα (≡14S_066≡) ἡμῖν ὑπάρχων, αὐτός καί ὑπέρ θέσιν ἐστί καί ἀφαίρεσιν, καί θεμέλιος καί ρίζα πάντων ὧν, οὐ τοπικῶς, ἀλλά κατά τό αἴτιον· οὔτε ἀφαίρεσις αὐτός ὧν, ὧν αὐτός ἔχει· αὐτό γάρ ἀθάνατον αὐτός ἔχει. Τό γάρ ἀθάνατον καί ἀκατάληπτον καί ἄγνωστον καί ὅσα τοιαῦτα ἔχει, οὐχ ὡς μή ὧν τό ἐναντίον, ἀλλά κατά ιδιότητά τινα πᾶσιν ἄρρητον καί ἀνεπινόητον· ἐξήρηται γάρ τῶν ἀπάντων, ὡς ἀφηρημένος τῶν ὄντων, καί ὑπ' οὐδενός νοούμενος τῶν ἐν δημιουργίᾳ ἢ καταλαμβανόμενος, ὡς αὐτός ἑαυτόν ἀρπάσας διά τῆς ἀπειρίας· οὐ γάρ ἐστίν αὐτοῦ πέρας. Σημείωσαι δέ τό ἐν ἀλλήλαις εἶναι, κατά τινα μονήν καί ἴδρυσιν τὰς θείας ὑποστάσεις, ὡς τό· «Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καί ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί»· οὕτω καί περί τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁ Ἀπόστολος λέγει.

Καθάπερ φῶτα λαμπτήρων: Ὅλος ὁ νοῦς τοῦ πατρὸς τοῦτον ἔχει τόν τρόπον. Παράδειγμα εἶπεν ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος, ὡσπερ τριῶν τινῶν λύχνων, φησίν, ἢ κηρῶν ἡμμένων ἐν τινι ναῷ ἢ οἴκῳ, ταῖς μὲν ὑποστάσει διακεκριμένων, ἡγουν κεχωρισμένων ἀλλήλων· ἄλλος γάρ καί ἄλλος λύχνος ἐστίν ἰδικῶς ὁ καθείς, τῷ δέ φωτὶ ἡνωμένην ἔχουσι καί ἀχώριστον τὴν κοινωνίαν τῆς φύσεως καί τῆς ἐνεργείας· καί οὐδεὶς δύναται ἐν τῷ οἴκῳ ἐν τῷ ἀέρι αὐτοῦ διακρίναι καί εἰπεῖν, ποῖον μὲν ἐστί φῶς τοῦδε τοῦ λύχνου, ποῖον δέ τοῦ ἐτέρου. Ταῦτα εἰπὼν, μετέρχεται λοιπόν ἐκ τοῦ τριαδικοῦ εἰς τὸν τῆς οἰκονομίας λόγον καί τὴν ἐνδοξον ἔξοδον τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν ἐκ Πατρὸς κατά τὴν αὐτοῦ φωνὴν τὴν φάσκουσαν, ὅτι, «ἐκ τοῦ Πατρὸς μου ἐγὼ ἐξῆλθον, καί πρὸς τὸν Πατέρα μου ὑπάγω», σαφηνίζει καθά φησιν· Ἄλλ', εἰ καί τὸν ἕνα τις τῶν πυρσῶν ὑπεξάγοι τοῦ δωματίου, (≡14S_068≡) συνεξελεύσεται καί τό οἰκεῖον ἅπαν φῶς, οὐδέν τῆς τῶν ἐτέρων φώτων ἐν ἑαυτῷ συνεπισπώμενον λαμπηδόνας, ἢ τό ἑαυτοῦ τοῖς ἐτέροις καταλείπον. Ἐλθὼν γάρ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πατρὸς καί ἐπιδημήσας ἐν τῷ κόσμῳ οὐδέ τὸν Πατέρα καί τό Πνεῦμα συνήγαγεν ἐν ἑαυτῷ, οὐδέ μὴν τῶν οἰκείων ἐξελθὼν ἐκείνοις κατέλιπεν, ἀλλ' ἀδιαίρετον τῆς ἑαυτοῦ μονῆς ἐποίησατο τὴν ἔξοδον.

Ὅπου γε καί τὴν ὑπερούσιον: Αἱ τῶν σωμάτων ἐνώσεις, τῶν τε στοιχειωδῶς θεωρουμένων καί τῶν ἄλλως πως μιγνυμένων, δυνάμει καί ποιότησι τό παρηλλαγμένον ἔχουσι, καί ἕτερόν τι παρά τὴν τῶν ἀπλῶν φύσιν ἢ τούτων ἐνώσις ἀποτελεῖ· ὡσαύτως καί ψυχικαὶ δυνάμεις τό ἕτεροειδές κατά τὴν κίνησιν διάφορον ἔχουσι· καί μὴν καί αἱ τῶν ἀγγέλων πρὸς τὰς θείας ἐλλάμψεις ἐνόητες τό ἀνά μέρος καί ἀνάλογον ταῖς οἰκείαις τάξεσιν ἔχουσιν, ἢ δέ ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι θεότης καί ὅσα ταύτης, οὐδενὶ τῶν εἰρημένων διακοπτομένη ἢ ἑαυτῆς διαφέρουσα, εἰκότως ὑπὲρ ταύτας τὰς ἐνώσεις εἶναι δοξάζεται.

Καί ὑπερουράνια φῶτα: Σημείωσαι, ὅτι καί τὰς ψυχὰς καί τούς νόας ἅπαντας ὑπερουράνια φῶτα καλεῖ, καί φησιν ἐνοῦσθαι τὰς ζωούσας οὐσίας ταύτας ἀπάσας, ὡς εἴρηται ἐν τῷ παραδείγματι τῶν ἐν οἴκῳ τινί πολλῶν λαμπτήρων ἀλλήλοις ἀμιγῶς τε καί ἀσυγχύτως ἐνουμένων, θεοειδεῖς τε οὐσας καί μετεχούσας ἀναλόγως ἑαυτοῖς τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπερηνωμένης ἐνώσεως, ἄστινας, ἐνώσεις δηλονότι, ἐπὶ τὰ ἀσώματα, ἃ καί δι' ἀλλήλων ἀσυγχύτως χωρεῖ.

§ 5. Ὑπερουσίῳ θεογονίας: Σημείωσαι, ὅτι ὑπερούσιον θεογονίαν καί πηγὴν τὸν Πατέρα καλεῖ, καί ὅτι οὐκ ἀντιστρέφει τὰ ὀνόματα.

Ἐνώσεις τε καί διακρίσεις: Τὰ περὶ τῆς ἀφράστου Τριάδος μέχρι τριῶν ὑποστάσεων προόδου νῦν θεολογεῖ, ὅτι περὶ ὁ Θεὸς καί Πατήρ, κινήθεις ἀχρόνως καί ἀγαπητικῶς, προῆλθεν (≡14S_070⇒) εἰς διάκρισιν ὑποστάσεων, ἀμερῶς τε καί ἀμειώτως μείνας ἐν τῇ οἰκείᾳ ὀλότητι ὑπερηνωμένος καί ὑπερηπλωμένος, τοῦ οἰκείου ἀπαυγάσματος εἰς ὑπαρξιν προελθόντος, ὡς εἰκόνας ζώσης, καί τοῦ παναγίου Πνεύματος προσκυνητικῶς καί ὑπεραεννάως ἐκπορευομένου ἐκ τοῦ Πατρός, ὡς μυσταγωγεῖ ὁ Κύριος· ἀγαθότητι δέ ἐπληθύνθη ἐπὶ τρισυπόστατον θεαρχίαν ἢ αἰτία πάντων καί πηγὴ. Ταῦτα καί ὁ θεολόγος Γρηγόριος ἐν τοῖς Κατὰ Εὐνομίου λόγοις φησίν. Ἔστι δέ καί κατὰ ἄλλον λόγον θεία διάκρισις, ἢ διὰ πλῆθος ἀγαθότητος πρόδος τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν πολυειδειαν τῆς δημιουργίας τῆς ἀοράτου καί ὀρατῆς. Κοινὰ δέ εἰσι τῆς τρισυποστάτου καί διακεκριμένης ἐνάδος αἱ δημιουργικαὶ πρόνοιαι τε καί ἀγαθότητες· ἢ γὰρ παμβασιλὶς Τριάς ἐν μεθέξει τῶν δυναμένων μετέχειν γίνεται ἀσχέτως τε καί ἀμεθέκτως· ταῦτόν γάρ δηλοῖ ἐκάτερον· μετέχεται γάρ ὁ Θεὸς ἀσχέτως οὐ κατεχόμενος ἐν τόπῳ τῷ μετέχοντι, οὐδέ αἰσθητικῶς μετεχόμενος, ἀλλ' ὅλος ἐν μετοχῇ ἐκάστου ὧν καί ἐξηρημένος τῶν ἀπάντων· ὡς περ φωνῆς μεγάλης γενομένης ἅπαντες μετέχουσιν οἱ παρόντες κατὰ τὴν οἰκείαν δύναμιν, καί ἀνήρ καί νήπιον καί ἄλογα, ἀλλ' οἱ μὲν ἐρρωμενέστερον, οἱ δέ ἀμυδρότερον, πρὸς τὴν τῆς ἀκουστικῆς ἐνέργειαν, καί ἔστι μεθεκτὴ ἢ φωνή, καί ἐφ' ἑαυτῆς ἀμέθεκτος μείνασα.

Ἐκ τῶν μετοχῶν καί τῶν μετεχόντων: Τό κατ' οὐσίαν μὲν ἢ θεότης οὐ μετέχεται, οὔτε νοεῖται· μεθεκτὴ δέ ἐστὶν ἐν τῷ ἐξ αὐτῆς εἶναι τὰ πάντα, καί ὑπ' αὐτῆς συνέχεσθαι εἰς τό εἶναι.

Ἐν ἐκάστῳ τῶν ἐκτυπωμάτων: Παραδειγματικῶς φησι, πῶς ἀμεθέκτως μετέχεται ὁ Θεός.

§ 6. Οὐκ ἔστιν ἡ σφραγίς: Ἀντίθεσις καί λύσις ἐκ τοῦ παραδείγματος τῆς σφραγιδος.

(≡14S_072⇒) Ἀπομόργματα: Ἀπομόργματα ἐνταῦθα τὰ ἐκτυπώματα λέγει.

Καί μήτε ἀντίτυπα: Ὡς λίθοι καί ξύλα, ἢ πάλιν τὰ τῆς ὑγρᾶς οὐσίας, ὧν οὐδὲν ἐπιδέχεται τὴν ἐκ δακτυλίου σφραγιδα.

Διακέκριται δέ: Σημείωσαι, ὅτι διακέκριται τῆς ἀγίας Τριάδος ἢ ἐνανθρώπησις τοῦ Λόγου ὀλικῶς καί ἀληθῶς.

Τό καθ' ἡμᾶς: Ἐνταῦθα περὶ τῆς οἰκονομίας πάλιν διαλαβῶν, τῷ Θεῷ Λόγῳ ταύτην προσάπτει, μήτε Πατρός, μήτε τοῦ Πνεύματος ἐπικοινωνησάντων, πλὴν κατὰ βουλήν μόνην. Σημείωσαι δέ τὴν ἀκριβῆ τῆς οἰκονομίας διήγησιν, ὅτι οὐσιώθη ὁ ὑπερούσιος Θεὸς Λόγος ἀναλλοιώτως, ἐπεὶ μεμένηκε Θεός, καί οὐσιώθη καθ' ἡμᾶς ἐξ ἡμῶν ὀλικῶς, τουτέστι, σῶμα καί ψυχὴν λογικὴν κατὰ ἀλήθειαν ἐσχηκῶς, καί ὅτι Θεὸς Λόγος ἐστὶ κατ' ἀλήθειαν ὁ παθὼν, δηλονότι σαρκί, καί ὅτι ἀνθρωπικὴ αὐτοῦ ἐστὶ θεουργία πάντα τὰ ἐν τῇ οἰκονομίᾳ, καί ὅτι οὐκ ἐκοινώνησεν εἰς ταῦτα Πατήρ, οὔτε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰ μὴ τῇ εὐδοκίᾳ καί βουλήσει τῆς σαρκώσεως καί εἰς τό

συνεργάζεσθαι τῷ Υἱῷ Θεῷ τὰς θεοσημείας. Σημειῶσαι δέ ταῦτα μάλιστα κατὰ Νεστοριανῶν καὶ Ἀκεφάλων καὶ Φαντασιαστῶν.

Διακρίνεται: Τοῦτ' ἔστι κεχωρησθαι τοῦ τριαδικοῦ καὶ θεολογικοῦ Λόγου τό καθ' ἡμᾶς ἐξ ἡμῶν ὀλικῶς καὶ ἀληθῶς σαρκωθῆναι, τοῦτ' ἔστιν ὁ τῆς ἐνανθρωπήσεως καὶ σαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ Λόγος, καὶ δρᾶσαι καὶ παθεῖν ὅσα τῆς ἀνθρωπικῆς αὐτοῦ θεωρίας ἐστὶν ἔκκριτα. Ἀδιατήρητά φησι καὶ ἐξαίρετα, τοῦτ' ἔστιν καθαρὰ καὶ ἀδιάβλητα τῆς ἀνθρωπίνης αὐτοῦ φύσεως, ἅτινά ἐστι τόκος, νηπιότης, αὔξησις, δίψα, κόπος, λύπη, δάκρυον, πτύελος, αἷμα, τρήσις, φθορά, ρύσις, ἐκούσιος νέκρωσις, ἀφθελγία, ἀκίνησις, καὶ τὰ ὅμοια. Τούτοις γάρ ὁ Πατήρ καὶ τό Πνεῦμα κατ' οὐδένα τρόπον ἢ λόγον κεκοινωνήκεν, εἰμὴ τις φαίη κατ' εὐδοκίαν τε καὶ βούλησιν.

(=14S_074=> Γεγονῶς ὁ ἀναλλοίωτος: Πῶς λέγει τόν Λόγον παθεῖν, ὡς καὶ τό, «αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν» περί τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς, ἐξεθέμεθα.

§ 7. Τοῖς δέ ὡς μυστικοῖς: Κατὰ τήν δύναμιν τήν ἐνυπάρχουσαν ἐν τῷ ἄρτῳ καὶ τῷ ποτηρίῳ.

Ἐπὲρ νοεράν ἐνέργειαν: Τῶν περί Θεοῦ λεγομένων τήν διάνοιαν μέν ἀναπτύσσει ὁ ἱερός νοῦς, ἡγουν ἐρμηνεύει, ὁ τοῖς θείοις διόλου ἐνασχολούμενος, καὶ τοῖς γηϊνοῖς καὶ ἐμπαθέσιν ἀνεπιθολώτως μένων, αὐτοῖς δέ τοῖς θείοις οὐκ ἄλλως ἐπιβάλλει, ἢ κατὰ ἀπόπαυσιν πάσης κινήσεως νοητικῆς τῶν ὄντων· τοῦτο· γάρ δηλοῖ τό ἐπὲρ νοεράν ἐνέργειαν εἰπεῖν, τουτέστιν ὅταν τῷ ἀκαταλήπτῳ τοῦ Θεοῦ πάντοθεν περισχεθῆ, τότε καταλαμβάνει τό ζητούμενον.

Ταῖς μετοχαῖς μόναις: Προσυπακουστέον ὀνόματα. Μετοχὰς δέ φησιν, ὧν μετέχομεν τήν ἐξ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ παροχήν.

Κρυφίότητα: Ὅτι καὶ τό Θεός ὄνομα οὐ δηλοῖ οὐσίαν, οὐδέ τί ἐστιν ὁ Θεός, ἀλλ' εὐεργεσίαν τινά εἰς ἡμᾶς· καὶ ὅτι ἐκ τῶν μετοχῶν τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δωρουμένων ἡμῖν, καὶ τὰς περί Θεοῦ ὀνομασίας ποιούμεθα, τό δέ τί ἐστιν ὁ Θεός, πᾶσιν ἐστιν ἀνεπινόητον· καὶ γάρ ἡ θεία ὑπαρξίς, οὕτως ἀξίως ποσῶς ὑμνηθήσεται, ὅτε πάσης ἐνεργείας, καὶ τῆς δραστηκωτάτης, νοεράς δέ, πάντως ὑφ' ἡμῶν ἀπολυθεῖσα, δέξεται ἡμᾶς διά σιγῆς ἀγίας, ἐπιβάλλοντας ταῖς ἐκεῖθεν ἐκφοιτώσας δωρεαῖς· θελήματι γάρ τὰ ὄντα παράγει, στάντων ἡμῶν βεβαίως ἐν τῇ τοῦ ἡμετέρου νοῦ ἀδιακρίσιᾳ, ἣν ἐκάλεσε πρό μικροῦ 'γνώσιν ἐν ἀγνωσίᾳ'.

Πάλιν, ὅτι μέν ἐστι πηγαία: Σημειῶσαι τὰ σεβάσματα καὶ φρικτά ἐπὶ τῆς ἀχράντου Τριάδος ὀνόματα, ὅτι πηγαία θεότης ὁ Πατήρ, ὁ δέ Υἱός καὶ τό Πνεῦμα τό ἅγιον βλαστοί εἰσι τῆς θεογένου (=14S_076=> θεότητος, τουτέστι τοῦ Πατρός, θεόφυτοι, καὶ ἄνθη, καὶ φῶτα ὑπερούσια. Μᾶλλον δέ βλαστούς φησιν εἰρησθαι ἐν τῇ Γραφῇ ἀπό τῆς τῶν ἐλαίων ὀπτασίας Ζαχαρίου τοῦ ἐνδεκάτου τῶν προφητῶν· δύο γάρ κλάδους τῆς ἐλαίας φασίν οἱ Ἑβδομήκοντα, οἱ δέ ἄλλοι ἐρμηνευταί στάχυας καὶ βλαστούς· φῶτα δέ, ἐν οἷς εἴρηται, «Πατρός τῶν φώτων» καὶ «Φῶς ἐκ φωτός». Πατριάν δέ λέγει τήν οἰονεῖ πατρότητα. Ἐπιφέρει γοῦν υἰότης· καὶ γοῦν φησιν ὁ Ἀπόστολος· «ἐξ οὗ πᾶσα πατριά ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται»· τό γάρ εἶναί τε πατέρας καὶ υἱούς ὀνομάζεσθαι ἄνωθεν ἔρρευσεν, ἐκ τοῦ Πατρός μέν φύσει τοῦ Υἱοῦ ὄντος, Πατρός δέ πάντων δημιουργικῶς καὶ διδασκαλικῶς· ὅθεν καὶ ἀσώματα καὶ νοητοί θεῶν πατέρες καὶ υἱοί διδασκαλικῶς καὶ ὑπερκειμένως ἐν ἀγγέλοις καὶ δικαίοις, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος δηλοῖ, πάντων τῶν πατέρων ἄρχοντος τοῦ κυρίως Πατρός, ἅτε καὶ τήν τοιαύτην μέθεξιν δόντος, καὶ πάντων τῶν υἱῶν ἄρχοντος τοῦ Υἱοῦ, ἅτε καὶ αὐτοῦ μεθεκτοῦ ἐν τούτῳ γινομένου, ὡς αὐτός φησιν· «ἐφανέρωσά σου τό ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις»· ὅτι καλεῖται Πατήρ ὁ αὐτόν ἔχων Υἱόν, τόν ταῦτα εἰπόντα.

§ 8. Τοῖς αἰτιατοῖς: Αἰτιατά ἐστι πάντα τά παραχθέντα εἰς κτίσιν, εἴτε ἐν οὐρανῶ, εἴτε ἐπί γῆς, αἷτια δέ τά ὑπερόντα, τουτέστιν αἱ τρεῖς ὑποστάσεις τῆς ἁγίας Τριάδος. Πρόδηλον οὖν ὅτι οὐδεμία ἐμφέρεια τούτων πρὸς ἄλληλα, αἰτίων φησί καὶ αἰτιατῶν. Καλῶς δέ προσέθηκε τό 'ἐνδεχομένης'· οὐ γάρ ἀπάσας.

Καὶ ζῆν εἴ τις φαίη: Ὅτι περισσῶς καὶ οὐσιωδῶς προσένεστι τά τῶν αἰτιατῶν τοῖς αἰτίοις. Ὡστε οὐ καλῶς λέγομεν ζῆν καὶ φωτίζεσθαι τό θεῖον· τοῦτο γάρ τοῦ ζῆν ἡμᾶς καὶ φωτίζεσθαι (≡14S_078⇒ αἷτιον· οὐσιωδῶς οὖν προσένεστι τῷ θείῳ, ἅπερ ἡμῖν κατὰ χάριν· τοῦτο γάρ σημαίνει τό 'κατὰ μέθεξιν'· λέγει γάρ ὁ Ἀπόστολος· «χάριτί ἐστε σεσωσμένοι»· καὶ ἡμεῖς μέν σεσωσμένοι λεγόμεθα, αὐτός δέ ἡμῶν Σωτῆρ ἐστι. Καὶ πάλιν· «ἀπό γάρ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν».

§ 9. Ἀλλά καὶ τό πάσης θεολογίας: Ὅτι θεολογίαν καλεῖ τά περί τῆς ἐνανθρωπήσεως, καὶ ὅτι καθ' ἡμᾶς θεοπλασίαν φησί τήν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ σάρκωσιν. Ταῦτα κατὰ Νεστοριανῶν μάλιστα, τό ἀνδρικῶς αὐτόν οὐσιωθῆναι λέγειν· ὅρα δέ ὅτι ἐκ τῶν παρθενικῶν αἱμάτων φησί τό σῶμα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ διαπλασθῆναι. Σημειῶσαι δέ, πῶς φησι, πρεσβυτάτους ἀγγέλους εἶναί τινας, καὶ πρῶτον αὐτῶν τινά εἶναι. Λέγει δέ πρεσβυτέρους ἀγγέλους ὁ θεῖος Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει· καὶ ἐπτά εἶναι τούς πρῶτους ἐν τῷ Τωβία ἀνέγνωμεν, καὶ παρά Κλήμεντι βιβλίῳ ε' τῶν Ὑποτυπώσεων. Πρεσβυτάτους δέ ἀγγέλους εἶωθε καλεῖν, τάς ἀνωτάτω τρεῖς τάξεις, θρόνους, σεραφίμ, χερουβίμ, ὡς δηλοῖ ἐν τῷ Περί τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας λόγῳ πολλάκις· φησί δέ ἐνταῦθα, μήτε τῷ πρωτίστῳ τῶν ἀγγέλων ἐφικτόν εἶναι τόν τρόπον τῆς ἐνανθρωπήσεως.

Καὶ τῷ κλεινῷ: Ἐνδόξῳ.

Καθηγεμόνι: Καθηγεμόνα οἰκεῖον, τόν ἅγιον Ἱερόθεον αἰνίττεται, ὡς εὐθύς δηλοῖ· μετὰ γάρ τόν Παῦλον ἐκ τούτου ὠφελήθη· λέγει δέ ὅτι ἴσως παθῶν τά θεῖα ἐκεῖνος, οὕτως ἐνεπνεύσθη· τί δέ ἐστίν οὐ μόνον μαθῶν, ἀλλά καὶ παθῶν, εἰρηται μέν οὖν καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους· «ἐμαθε γάρ ἀφ' ὧν ἔπαθε τήν ὑπακοήν». Ὁ γάρ παθῶν πείρα λαμβάνει τό διδασκόμενον, (≡14S_080⇒ οἷον ὁ τυπτόμενος, μᾶλλον τοῦ μόνον ἀκούσαντος· οὐ μήν καὶ τυπτηθέντος ποτέ, τίς ὁ τοιοῦτος πόνος γινώσκει, καὶ μᾶλλον ἂν παραστήσειεν, ὁποῖόν ἐστι τό ἄλγος· οὕτω καὶ ὁ δι' ἀποκαλύψεως μουύμενος, θειότερον ἐρμηνεύσει τά θεῖα. Τό δέ παθεῖν τά θεῖα τοιοῦτόν ἐστίν· εἰρηται τῷ Ἀποστόλῳ, «συνταφῶμεν τῷ Χριστῷ, ἵνα καὶ συναναστῶμεν αὐτῷ καὶ συμβασιλεύσωμεν», ὁ δέ σταυρῶν ἑαυτόν καὶ τήν ἑαυτοῦ σάρκα, αὐτός τά στίγματα τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ οἰκεῖῳ σώματι περιφέρει· εἰκότως οὖν καὶ συμβασιλεύει τῷ Χριστῷ καὶ τά θεῖα αὐτοῦ θαρρεῖται μυστήρια, ὅταν καὶ ὁ ἅγιος Ἱερόθεος λέγεται μή μόνον μαθεῖν, ἀλλά καὶ παθεῖν τά θεῖα· καὶ ὁ δι' ἀποκαλύψεως τά θεῖα μουύμενος, ἐξίσταται ἑαυτοῦ, καὶ καλῶς λέγεται παθεῖν τό ἐπωφελές τοῦτο πάθος, ἵνα Θεοῦ γένηται καταγώγιον. Ἄλλως. Παθεῖν αὐτόν ἔφη τά θεῖα, ὡς οὐ διδακτῶς διά λόγου τήν περί τούτων δέξασθαι μύησιν λέγων, ἀλλά τῇ θεῖα ἐκλάμψει ἐντυπωθῆναι, καὶ οἷον ἐνσημανθῆναι τῇ διανοίᾳ τήν γνῶσιν τῶν ὑπέρ φύσιν, καὶ τήν τοιαύτην τῶν θειοτέρων μύησιν συμπάθειαν ἐκάλεσεν, ἥγουν συνδιάθεσιν.

§ 10. Ἡ πάντων αἷτια: Τά θεῖα ταῦτα παρίστησι ρήματα, πῶς καὶ ὁ Υἱός «τά πάντα ἐν πᾶσι», καὶ «κεφαλή πάντων» κατὰ τόν Ἀπόστολον· καὶ φησιν, ὅτι πάντων ἐστὶ πλήρωμα καὶ συνοχεύς, τήν ἀλληλουχίαν τῶν δημιουργημάτων συσφίγγων, τουτέστι τά μέρη τῷ παντί, ὡς τό πᾶν ὦν· ὡς τοῦ παντός οὖν συναγωγεύς, καὶ μέρος εἰκότως, ἐπειδὴ καὶ πᾶν μέρος τοῦ παντός ἐστὶ μέρος, καὶ οὔτε πᾶν, οὔτε μέρος, ὡς μηδέν ὦν ἐξ αὐτῶν (≡14S_082⇒ τῶν, ἀλλά καὶ ὑπέρ πᾶσαν οὐσίαν· μέρη δέ ὅλου τοῦ κόσμου εἰσὶ τά κατ' εἶδος ὀρώμενα, ἀήρ, γῆ, φυτά, καὶ τά λοιπά· καὶ ἔστι μέν οἷά τις τελεία λεγομένη ἢ αὐτοῦ θεότης, ὡς πρὸς ἡμᾶς τούς ἀτελεῖς, ὡς παρά Ματθαίῳ·

«τέλειοι γίνεσθαι, ὅτι ἐγὼ τέλειός εἰμι»· πρὸς δέ ἀγγέλους τοὺς τελείους οὐ τέλειος, ἀλλ' ὑπερτέλειός ἐστι· καὶ τελετάρχης ὁ Υἱός, ὡς ἄρχων πάσης τελειότητος, ἐπειδὴ καὶ προτέλειος. Οὕτω καὶ εἶδος λέγεται ἐν τοῖς ἀνειδέοις καὶ ἀσωμάτοις, ὡς ἀπάσης τῆς εἰδοποιίας δημιουργός, καὶ ἀρχὴ παντός εἶδους· πρὸς δέ ταῦτα τὰ εἶδη ἀνειδέος καὶ ὑπὲρ εἶδος, ἐπειδὴ δεύτερα αὐτοῦ καὶ τὰ εἶδη καὶ αἱ ἰδέαι.

Ἀφορίζουσα: Ἀντί τοῦ διακρίνουσα καὶ πρὸς τὸ ἀσύγχυτον διασώζουσα.

Καὶ μέτρον ἐστί· Μέτρον ἐστί τῶν ὄντων, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ τὰ πάντα πεπερασται, καὶ αἰὼν μάλιστα δικαίως ἂν λέγοιτο· εἰ γὰρ αἰὼν λέγεται, οἶονεὶ αἰεὶ ὢν, αὐτός ἐστιν ὁ αἰεὶ ὢν· εἴρηται γάρ, «Σὺ δέ ὁ αὐτός εἶ, καὶ τὰ ἔτη σου οὐκ ἐκλείψουσι»· καὶ πάλιν· «ὁ ἀριθμῶν πλήθη ἄστρων, καὶ τὸν οὐρανὸν μετρῶν σπιθαμῆ, καὶ τὴν γῆν δρακί». Ποιητῆς δὲ αἰώνων, ἅτε τῶν ἀγγέλων ποιητῆς ὢν· ἀθάνατοι γὰρ οὗτοι, καὶ ἡ ἀθανασία, παράτασις, αἰεζωΐα, αἰὼν, ἀλλ' οὐ χρόνος, ἀτελεύτητος καὶ αἰεὶ ἐσόμενος, λέγεται· οὐ κατὰ τοῦτο οὖν λέγεται αἰὼν, κατὰ τὸν χρόνον τὸν τέλος ἔχοντα, ἀλλὰ κατὰ τὸ αἰεὶ ὢν, εἰς αἰῶνας τέλος οὐκ ἔχοντα.

Πλήρης ἐν τοῖς ἐνδεέσιν; Ὅπερ εἶπεν ἄνω, ἀτελής δὲ ἐν τοῖς τελείοις, ὧδέ φησιν ὑπερπλήρης ἐν τοῖς πλήρεσι· καὶ τὸ ἀτελής οὖν οὕτως ὀφείλεις νοεῖν, ὑπερτέλεια ἐν τοῖς τελείοις.

(=14S_084=> Καὶ ἕως φύσεως· Ὅραξ πῶς φησιν, ἐπειδὴ καὶ ἕως φύσεως ἐλήλυθε· φύσεως μὲν τῆς ἡμετέρας νόησον· καὶ ὅτι τὸ φύσεως οὐ καλῶς λέγομεν ἐπὶ Θεοῦ· ἰδοὺ γὰρ πῶς φησιν, 'ἕως φύσεως κατῆλθε', τουτέστιν, ἕως ἐκείνου ἔφθασε τοῦ ἀτιμοτέρου, καὶ οὐπὲρ αὐτός οὐκ ἐκέκτητο. Σημείωσαι τὰς ἐμφάσεις τῶν λέξεων.

Ἀναλλοιώτως. Σημείωσαι, ὅτι ἀναλλοιώτως καὶ ἀσυγχύτως ἐκοινώνησεν ἡμῖν καὶ ἀπαθῶς, καὶ ὅτι ἐν τοῖς φυσικοῖς ἡμῶν ἔμεινεν ὑπερφυῆς, καὶ ἐν τοῖς κατ' οὐσίαν ὑπερούσιος, καὶ εἶχε τὰ ἡμῶν ὑπὲρ ἡμᾶς, οἷον τὸ ἐκ παρθένου, τὸ ἀναμάρτητον, τὸ ἐν ἐξουσίᾳ Θεοῦ λαλεῖν καὶ πάντα πράττειν, τὸ περιπατεῖν ἐπάνω τοῦ ὕδατος, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Σημείωσαι οὖν, ὅτι οὐδεὶς οὕτω θεολογεῖ περὶ τῆς οἰκονομίας κατὰ Νεστοριανῶν καὶ Ἀκεφάλων καὶ Φαντασιαστῶν.

§ 11. Τὰ κοινὰ καί: Κοινὰ καὶ ἠνωμένα τὰ τῆς ἀγίας Τριάδος ὀνόματα, ὅσα ἐκ τῶν αὐτῆς δωρεῶν τῶν εἰς τὰ μετ' αὐτὴν ὀνομάζεται, ἅς τινὰς δωρεὰς διακρίσεις φησί, καὶ οἶονεὶ πληθυσμούς.

Πληθύεται δὲ ἐνικῶς: Τοῦτο κατὰ Φαντασιαστῶν, πολλαπλασιάζεσθαι λέγεται τὸ ἐν· ἐπειδὴ γὰρ ἐξ αὐτοῦ ἅπαντα, καὶ δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτόν ἔκτισται, καὶ αὐτός ἐστι κεφαλὴ πάντων τῶν ὄντων, καὶ αὐτός τὰς ὅλας οὐσίας παρήγαγεν, εἰκότως πολλαπλασιάζεσθαι λέγεται διὰ τῶν παρ' αὐτοῦ γενομένων, ὅταν καὶ πάντων ὑποταττομένων τῷ Πατρὶ, αὐτός λέγεται διὰ τῶν παρ' αὐτοῦ γενομένων, τῷ Πατρὶ ὑποτάττεσθαι, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, «τότε καὶ αὐτός ὁ Υἱός ὑποταγήσεται»· καὶ ὁ τοιοῦτος ἐν τῷ πληθυσμῷ τῆς πάντων παραγωγῆς ἔμεινεν εἰς καὶ ὁ αὐτός ἐν τῇ ἀνελαττώτῳ χύσει τῶν αὐτοῦ μεταδόσεων, ἐν (=14S_086=> τῷ παντὶ μέρος ὢν, καὶ μηδὲν ὢν τοῦ παντός· ἔστι γὰρ ὑπερούσιος· καὶ ἡμῖν ἀνέφικτος· ἐρμηνεύει δὲ αὐτὸ ὑποκατιῶν.

Καὶ τῇ ἐνιαίᾳ: Ἐνιαίαν ἔφη τῶν ὄλων παραγωγὴν, δηλῶν ἅμα τῷ βούλεσθαι, καὶ οὐ κατὰ μικρόν τι καὶ μερικῶς κτισθῆναι, ἥτοι πρὸς τὸ εἶναι ἐλθεῖν τὰ γεγονότα. Ἀνελάττωτον δὲ μετάδοσιν, ἥτοι ὅτι κτίζων τὰ ὄντα ὁ Θεός, οὐδὲν τῶν οἰκείων μειοῖ ἀγαθῶν.

Ἐννοήσας ὁ κοινός ἡμῶν: Κοινός καθηγεμῶν καὶ χειραγωγός ὁ ἀπόστολος Παῦλος δηλονότι· δι' αὐτοῦ γὰρ ἐπίστευσεν, ὡς ἔγνωμεν ἐν ταῖς Πράξεσι. Καὶ σημειωτέον, ὅτι καὶ ὁ ἅγιος Ἰερόθεος τῷ ἀγίῳ Παύλῳ ἐμαθητεύθη.

Καί γάρ εἶπερ εἰσί λεγόμενοι: Τό, κᾶν θεοί πολλοί καί κύριοι ὧσι, πλήν ἕνα εἶναι τόν ἀληθῶς Θεόν καί Πατέρα, καί ἕνα τόν ἀληθῶς Κύριον Ἰησοῦν, τοῦτο δηλοῖ, ὅτι ἡ πάντων αἰτία, καί δημιουργός θεότης κατά μετάδοσιν ἀμέριστον καί ἀσκέδαστον τῆς ἐπωνυμίας τῆς οἰκείας θεότητος καί κυριότητος τούς λεγομένους θεούς καί κυρίους προήγαγεν, οὐ κατακερματισθείσης τῆς θεότητος εἰς μέρη θεοτήτων, ὡς χρυσός εἰς νομίματα πολλά, οὔτε τῶν πολλῶν θεῶν συμπληρούντων τήν αὐτοῦ θεότητα, ὃν τρόπον τά πολλά εἶδη, τόν ἕνα κόσμον, ἀλλά πληθύνεσθαι λέγεται ὁ Θεός, τῷ καθ' ἕκαστον εἰς παραγωγὴν τῶν ὄντων βουλήματι, προνοητικαῖς προόδοις, πολλαπλάσιαζόμενος μὲν, μένων δέ ἀμερές ἕν, ὡσπερ ἥλιος ἀκτίνας πολλὰς ἐκπέμπων, καί μένων ἐν τῇ ἐνότητι· εἴρηται γάρ καί περί τοῦ Ἡλίου τῆς δικαιοσύνης, ὁ καθ' ἡμέραν μεριζόμενος, καί μὴ δαπανώμενος· καλῶς δέ καί ἐπὶ τῶν θείων εἴρηται, τὰς ἐνώσεις τῶν διακρίσεων ἐπικρατεστέρας εἶναι· καί γάρ οὐ δεῖ τόν νουνεχῶς ἀκροώμενον περί Θεοῦ, ἐνάδα περί αὐτοῦ ἀκούοντα, ὑπονοεῖν ἀσθένειαν, οὔτε ἀπλοῦν ὡς ἀδύνατον· οὐδέν γάρ ἐπὶ Θεοῦ οἰκείως (≡14S_088≡) παρ' ἡμῶν λέγεται τῆς ιδιότητος ἐκείνης ἐφικνούμενον, οὔτε κατά στέρησιν, ὡς ἀθάνατος, καί τὰ ὅμοια· οὔτε κατά θέσιν, ὡς ζωὴ τυχόν καί τό ἕν, ἀλλά τό ἕν, ὡς πᾶσιν ἀσύμβλητον ρητέον, ὅπερ ὡσαύτως ἔχει καί ἐν ταῖς ἀνεκφοιτήτοις τῆς οἰκείας ἐνάδος τῶν λοιπῶν ὑποστάσεσι· μένει γάρ ὁ αὐτός, κᾶν τό βούλημα δοκῆ διακρίνεσθαι εἰς τήν τῶν λοιπῶν παραγωγὴν. Πάσης οὖν διακρίσεως, τουτέστιν εἰς τό εἶναι τά πάντα παρόδου. Προαιτία δέ καί ἐπικρατεστέρα ἢ τοῦ Θεοῦ ἀμέριστος ἐνάς. Ἐπὶ δέ τῶν αἰσθητῶν τό ἐναντίον· οὐδέ γάρ αὐτῶν ἐστιν ἐνάς, ἀλλ' αἱ διακρίσεις τῶν στοιχείων, προὔπουσαι, σύνδρομοι γινόμεναι καί ἐνούμεναι, δευτέρας τὰς ἐκ τῆς συνθέσεως ἐνώσεις ἐργάζονται· ἐπὶ δέ τῶν θείων οὐχ οὕτως· ἐπὶ αὐτῶν γάρ προὔπουσα ἢ ἐνώσις τὰς διακρίσεις βουλήματι δευτέρας ποιεῖ.

Καί μετὰ τήν τοῦ ἐνός; Ἐνώσεις μὲν ἐπὶ τῶν θείων φησίν, ἦτοι τὰ ἐνιαίως τε καί μοναδικῶς ἐπὶ τῆς θεότητος θεωρούμενα, ἄνευ γε δηλαδὴ ὧν προὔπεστείλατο ιδιοτήτων, τουτέστι πατρότητος, υἰότητος, καί τῆς ἐκ τοῦ Πατρός Πνεύματος ἐκπορεύσεως· διακρίσεις δέ, τό πολλά εἶναι τά τῶν θείων μετέχοντα δωρεῶν προκατάρχουσι τοίνυν καί ἐπικρατοῦσι τά τῶν ἐνώσεων· οὐ γάρ ἐκ τῶν πολλῶν συνήχθη τά τῆς μιᾶς θεότητος καί κυριότητος, ἀλλά ἐκ τοῦ ταύτης μοναδικοῦ, ὃ ἐν ἐκείνοις πληθυσμός θεωρεῖται.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

§ 1. Τὴν ἀγαθαρχικὴν: Τὴν ἀρχηγὸν πάσης ἀγαθότητος.

Οὐ πάντα δέ: Πῶς οὐ πάντα πάρεστι τῷ Θεῷ, φησί μὲν καί αὐτός, νοήσεις δέ αὐτό καί ἐκ θείου χρησιμοῦ· «ἐγγίσατε πρὸς μέ, καί ἐγὼ ἐγγιῶ πρὸς ὑμᾶς, λέγει Κύριος».

Ἡμᾶς οὖν αὐτούς: Σημεῖωσαι, ὅτι ἡ εὐχή ἡμᾶς ἀνάγει πρὸς (≡14S_090≡) τόν Θεόν, οὐκ αὐτόν πρὸς ἡμᾶς κατάγει· σημεῖωσαι δέ καί τὰ παραδείγματα ὠραῖα ὄντα.

Πολυφώτου σειρᾶς: Καλῶς ἀπέικασεν οὐρανία σειρᾶ τήν καθ' ἡμᾶς προσευχήν. Ὡσπερ γάρ ὁ εἰς ὕψος οὐρανοῦ ἀνιέναι θέλων ἐπιδράττεται ταῖς χερσίν ἰσχυρῶς τῆς σχοίνου ταύτης.

Πεισμάτων: Σχοινίων.

Τὴν ἀπανταχῆ: Πῶς πανταχοῦ πάρεστι καί οὐδαμοῦ ὁ Θεός, εἴρηται ἡμῖν ἀνωτέρω ἐν τῇ ἐξηγήσει, ἧς ἡ ἀρχή, θέσιν φασίν οἱ φιλόσοφοι. Ὡσπερ οὖν ὁ κατὰ μικρόν ἑαυτόν τῆς γῆς κουφίζων ταῖς χερσί δοκεῖ μὲν καθέλκειν τὴν σειρᾶν, αὐτός δέ κουφίζεται καί πρὸς ὕψος αἴρεται τῇ κατὰ μικρόν ἀναβάσει, οὕτω καί ὁ ἐκτενῶς

προσευχόμενος διά τῶν πράξεων, ἅς ὁ λόγος χειῖρας καλεῖ, τῇ κατά μικρόν ἐργασία καί προσευχῇ τόν νοῦν αὐτοῦ πρός Θεόν ἀνυψοῖ· ἐάν δέ τὰς χειῖρας ἀπολύσωμεν τῆς σειρᾶς καί μή φροντίσωμεν τῆς ἐπί τὰ ἄνω φορᾶς, πίπτομεν ἐξ ὕψους. Τό αὐτό καί περί τῆς νηός, ἵνα νοήσωμεν ναῦν τήν ἡμῖν διάνοιαν ριπιζομένην τοῖς τοῦ βίου ἀνέμοις, θάλασσαν δέ τόν βίον τόν γέμοντα πολλῶν χειμώνων, πέτραν δέ τόν Χριστόν, ὃν κρατοῦντες ἀσάλευτοι διαμένομεν πρός αὐτόν, τόν βίον ἡμῶν ἔλκοντες.

§ 2. Τοῦ κλεινοῦ: Ἐνδόξου.

Εἰκαιολογήσαι: Ματαιολογήσαι.

Στοιχειωθέντας: Στοιχειωθέντας λέγει ἀντί τοῦ ὠφεληθέντας. Ἰστέον δέ, ὅτι μετά Παῦλον ἐμαθητεύθη τῷ ἀγίῳ Ἱεροθέῳ. "Υφαρπάζοντας" δέ λέγει ἀντί τοῦ 'κρυφίως ἰδιοποιουμένους καί σφετεριζομένους'.

Πρεσβυτικῶς: Τό πρεσβυτικῶς μέν ἴσως ἔλαβεν ἀντί τοῦ ἐμπείρους καί ἐπιστημονικῶς συνοπτικούς δέ ὄρους φησί τούς σύντομον ἔχοντας τήν θεωρίαν· τοῦτο γάρ ἐδήλωσε καί 'ἐνιαίας' εἰπών· συνελίξεις δέ φησι τὰς δι' ὀλίγων ἐκφράσεις.

(=14S_092=> Ὡς οἶον ἡμῖν: Τουτέστιν ὡς δυνατόν ἐμοί καί αὐτός προέτρεψας ἐρμηνεῦσαι, καί ὅσοι καθ' ἡμᾶς διδάσκαλοι οὕτως ἡρμήνευσαν· αὕτη ἡ σύνθεσις τοῦ υπερβατοῦ.

Δεύτερα λόγια: Σημεῖωσαι, ὅτι τὰ τοῦ ἀγίου Ἱεροθέου Συγγράμματα ὡς δευτέραν ἀγίαν Γραφήν νομιστέον.

Αὐτοπτικήν: Τήν ἀνεπικάλυπτον καί ἐμφανεστέραν κατανόησιν λέγει.

Πρεσβυτικῆς: Ὅτι ἡ πρεσβυτική ἀξία τελειότερα καί διδασκαλικωτέρα πάντων ἱερέων ἐστί. Τί δέ ἐστί πρεσβυτική, νοήσεις ἐξ Ἡσαΐου λέγοντος· «οὐ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος, ἀλλ' αὐτός ὁ Κύριος ἤξει καί σώσει ἡμᾶς»· καί ἐκ τῆς τοῦ ἀγίου Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως, ὅς εἴκοσι τέσσαρας πρεσβυτέρους εἶπεν ἑωρακέναι ἐν οὐρανοῖς περί τόν τοῦ Θεοῦ ἀνεκκλήτητον θρόνον.

Τοῦ ζωαρχικοῦ: Ζωαρχικόν καί θεοδόχον σῶμα τάχα τό τῆς ἀγίας Θεοτόκου λέγει, τότε κοιμηθείσης. Σημεῖωσαι δέ καί τό, ὁ ἀδελφόθεος Ἰάκωβος, καί ὅτι συμπαρήν Πέτρῳ καί Ἰακώβῳ τοῖς ἀποστόλοις ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ.

Τῶν θεολόγων: Περί τῶν ἀγίων ἀποστόλων λέγει.

Τῆς θεαρχικῆς ἀσθενείας. Θεαρχικήν ἀσθενεῖαν ἐνταῦθά φησιν τήν ἐκούσιον τοῦ Υἱοῦ ἄχρι σαρκός, ἀμαρτίας δίχα, συγκατάβασιν· ἀμαρτίαν γάρ πάντη ἀγνοήσας, κατηξίωσεν ὑπέρ ἡμῶν, μή ἐκστάς τῶν οἰκείων, ἀναμαρτήτως ἀμαρτία διά τῆς δι' ἑαυτοῦ ἡμῶν υἰοθεσίας εἰς τήν ἀρχαίαν ἐπαναγάγη ἐλευθερίαν· πλούσιος γάρ ὢν θεότητι, πτωχεύει τήν πλουτοποιόν πτωχείαν, ἀναλαβών ὑπερφυῶς τήν ἡμῶν σάρκα, ἵνα ἡμεῖς τήν ἐκείνου πλουτήσωμεν θεότητα, καί ἐν μορφῇ Θεοῦ καί Θεός (=14S_094=> κατ' οὐσίαν ὑπάρχων, τήν τοῦ δούλου δι' ὑπερέκχυσιν ἀγαθότητος ὑπέδου μορφήν, Λόγος ἀπλοῦς ὢν, ἐνυπόστατος, καί γεγωνώς ἀτρέπτως σάρξ· ἔτι πρός τούτοις καί πᾶσαν τήν ἔνσαρκον αὐτοῦ πενιχράν πολιτείαν, τήν φάτην, τήν εἰς Αἴγυπτον φυγήν, τήν μετά πορνῶν καί τελωνῶν ἀδιάφορον συνδιαγωγὴν, τήν ἐκλογὴν τῶν πτωχοτάτων ἀλιέων, τό ἄοικον αὐτοῦ, τό αὐτοσχέδιον καί ἀπροπαράσκευον πάντη τῆς ὄλης αὐτοῦ ἐνσάρκου ζωῆς, τόν ἄτιμον ἐπὶ σταυροῦ θάνατον («ἐπικατάρατος γάρ πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου»), τήν μετά τῶν κακούργων ληστῶν συναρίθμησιν, τὰς διαπερονήσεις τῶν ἡλῶν, τήν διά τῆς λόγῃς νύξιν τῆς πλευρᾶς, τὰ ραπίσματα, τὰ ἐμπτύσματα, τό ὄξος, τήν χολήν, τόν ἀκάνθινον στέφανον, τούς διαπαιγμούς καί διαγελασμούς, τὰς γονυπετήσεις, τήν εὐτελεστάτην κηδείαν τε καί ταφήν. Τοῦτο τό ὡσανεὶ μωρόν καί ἀσθενές τοῦ Θεοῦ, τῷ λόγῳ τῆς οἰκονομίας σοφώτερον καί ἰσχυρότερον ἀσυγκρίτως τῶν ἀνθρώπων, τῇ ὑπερδυνάμῳ καί ὑπερσόφῳ ἐκνικήσει τοῦ κρείττονος διαπρυσίως ἀπεδείχθη,

ἀφθέκτω σιγῇ δι' ἔργων, ἐκβοώμενον πάσῃ τῇ κτίσει ἀκαταλήπτως· «εἰ γάρ καί ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλά ζῆ ἐκ δυνάμεως», κατά Παῦλον τόν θεσπέσιον. Εἰς τό αὐτό καλῶς τό τῆς ἀσθενείας τῆς θεαρχικῆς εἴρηκε· διά γάρ τήν πρός ἡμᾶς ἐκούσιον συγκατάβασιν, πάντα ὑπομείνας ἄχρι θανάτου, θανάτου δέ σταυροῦ καί τῆς ἀσθενείας ἡμῶν αὐτός αἶρει, καί περί ἡμῶν ὀδυνᾶται, καί «τῷ μῶλωπι αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἰάθημεν», καί τό πάθος αὐτοῦ ἴδιον λέγεται κατά τήν τοῦ Πέτρου φωνήν τήν λέγουσαν· «Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπέρ ἡμῶν σαρκί» καί, «εἰ ἔγνωσαν, οὐκ ἄν τόν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν» ὅθεν καί κυριοκτόνοι οἱ Ἰουδαῖοι λέγονται.

(=14S_096=> Ὑμνολόγος κρινόμενος: Ὅτι καί ψαλμούς ἔλεγον τότε ἐμμελεῖς οἱ περί τόν ἅγιον Ἰερόθεον καί ὠδᾶς, ὡς δηλοῖ καί τό ὑμνολογεῖν καί τό ὑμνωδεῖν καί ὅτι τά μέν ὑψηλά καί μυστικά ἄρρητα τοῖς πολλοῖς δεῖ φυλάττειν, ὁμιλεῖν δέ καί διδάσκειν δεῖ τοὺς πολλούς τά δυνατά καί εὐαπόδεικτα.

§ 3. Τῶν θείων: Γραφῶν δηλονότι καί θεωρημάτων.

Διά περισσὴν εὐλάβειαν: Ὅτι εὐλαβές τό μή ζητεῖν τά θειότερα.

Εἰλήφαμεν: Σημειῶσαι ὅτι οὐ δεῖ τῆς ἐνδεχομένης τῶν θείων γνώσεως ἀμελεῖν, ἀλλά καί ἑτέροις μεταδιδόναι· καί ὅτι κατά φύσιν οἱ νόες ἔφεσιν ἔχουσι πρός τήν ἐγκωροῦσαν τῶν ὑπερφυῶν θεωρίαν.

Τά μέν ὑπέρ ἡμᾶς: Ὅτι οὐ δεῖ τά ὑπέρ ἡμᾶς πολυπραγμονεῖν, οὐδέ ἀμελεῖν τῆς θείας γνώσεως, ἀλλά καί ἑτέροις μεταδιδόναι τῶν ἐνδεχομένων· εἴρηται γάρ, «ὑψηλότερά σου μή ζήτηι, καί βαθύτερά σοι μή ἐρεῦνα· ἃ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοοῦ».

Ἐγκελευομένη: Κατά τόν Ἀπόστολον εἰπόντα· «ταῦτα παράθου πιστοῖς ἀνθρώποις».

Τούτοις οὖν καί ἡμᾶς: Σημειῶσαι, πόθεν ἐπί τό συγγράφειν ἦλθεν.

Ἰερόθεω: Ὅτι ἐν τοῖς λεχθησομένοις τά Ἰεροθέου ἐρμηνεύει.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

§ 1. Εἶεν δέ οὖν: Ἄγε δὴ οὖν.

Ἀφορίζουσι: Τό μέν ἀφορίζουσι ἀντί τοῦ ἀνατιθέασιν (=14S_098=> ἐκκληπτέον, τό δέ ἀπό πάντων δηλοῦσθαι τήν θείαν ἀγαθότητα, τό πάντα ἐξ αὐτῆς παρῆχθαι πρός ὑπαρξιν δηλοῖ.

Ὡς οὐσιῶδες: Ὅτι οὐσιῶδες ἀγαθόν αὐτό τό Θεῖον, καί ὅτι τοῦ ἀγαθοῦ πάντα τά ὄντα μετέχει, ὡς τοῦ ἡλίου τά ποιητά.

Ὡσπερ ὁ καθ' ἡμᾶς ἥλιος: Μηδεῖς ὑπολαβέτω πρός τό τοῦ ἡλίου παράδειγμα ὀλοκλήρως τά περί Θεοῦ κρίνειν τόν μέγαν Διονύσιον, ἀλλ' οὕτω νοείσθω, ὡσπερ ὁ ἥλιος, οὐκ ἄλλο τι ὢν παρά τό φῶς, οὐ συμβατόν ἔχει τό φῶς καί ὡς ἄλλο τι ὢν ἢ ψυχικῶς προαιρέσει τοῦ εὐεργετεῖν ἔσωθεν λαμβάνει τό φῶς καί διαδίδωσιν εἰς πάντα· τούναντίον γάρ· οὔτε ψυχικός ὢν, οὔτε προαίρεσιν ἔχων εὐεργετεῖ, ἄλλοις γάρ· καί οὐδέ ἑτέρωθεν τό φῶς λαμβάνων· αὐτό γάρ τοῦτο φῶς ἐστὶ καί φωτίζει· οὕτω χρή τοῦτο μόνον καί ἐπί Θεοῦ νοεῖν, ὅτι ὁ Θεός τό ἀγαθόν οὐ συμβεβηκότως ἔχει, καθάπερ τινά ποιότητα, ὡς ἡμεῖς τᾶς ἀρετάς, ἀλλ' οὐσία τοῦ ἀγαθοῦ αὐτός ὁ Θεός ὑπάρχων, ὡσπερ καί τό φῶς, οὐσία ἡλίου, καί ὡς αὐτό τό ἀγαθόν ὢν ὁ Θεός ἐκτείνει περί πάντας τήν τῆς ἀγαθότητος αἴγλην διά τοῦ εὐεργετῆσαι τοὺς φωτιζομένους· ὅθεν φησί τό τοῦ ἡλίου παράδειγμα, ὡς σκοτεινὴν καί σχεδόν ἀφανῆ εἰκόνα τοῦ παντελῶς ἀκοινωνήτου ἀρχετύπου ἔχει· εἰ γάρ αἱ εἰκόνες ἀλήθειαν εἶχον, οὐκέτι ἦσαν παραδείγματα, ἀλλ' ἀρχέτυπα.

Αἰ νοηταί καί νοεραί: Κατά κυριότητα ἕτερόν ἐστι νοητόν, καί ἕτερον νοερόν. Τό γάρ νοητόν τροφή οἷά τις τοῦ νοεροῦ ἐστίν, εἴπερ τό νοούμενον, ὃ ἐστι νοητόν, μεῖζόν ἐστι καί προεπινοούμενον τοῦ νοοῦντος, ὃ ἐστι νοερόν. Τά μέν οὖν ὑπερκείμενα καί προσεχῆ τῷ Θεῷ τάγματα νοητά κυρίως λεκτέον, τά δέ ὑποβεβηκότα νοερά, ἅτε νοοῦντα τά ὑπερκείμενα· οὐχ ὅτι δέ νοητά ἐστι τά νοούμενα, νομιστέον αὐτά μή νοεῖν· νοεῖ γάρ καί (≡14S_100⇒ αὐτά, ἐπειδή νόες εἰσὶ καί οὐσίαι ζωῆς καί νοῦ ἀνωτάτου δημιουργηθεῖσαι, ἀλλά καί ἐνέργειαι ἐκεῖ ἐνυπόστατοί εἰσι καί οὐσίαι· πᾶσα γάρ κίνησις καί ἡρεμία ἐκεῖ μέντοι ἐνυπόστατοί εἰσι, καί δυνάμεις ζῶσαι, καί τῶν ρευστῶν καί σωματικῶν ἀλλοιώσεων ὑπέρτεραι· διό νοοῦνται μέν, ὡς αἶλλοι, νοοῦσι δέ τά ὄντα, ὡς νόες ἀσώματοι καί ὑπερκόσμιοι ἄνωθεν ἐλλαμπόμενοι τούς περί τῶν ὄντων λόγους καί διαβιβάζοντες αὐτούς μυστικῶς εἰς τούς ὑποβεβηκότας ἀγγέλους νοητῶς καί ἀποκαλυπτικῶς. Δύνη δέ καί ἄλλως νοῆσαι τό 'δυνάμεις' καί 'ἐνέργειαι'· δυνάμεις μέν γάρ, ὅτι, καί μήπω τῶν ἐν τῇ κτίσει φανέντων, δυνάμει πάντα ἐν τῷ Θεῷ προῦφεστήκει, μέλλοντα παράγεσθαι δι' αὐτοῦ εἰς τό εἶναι· ἐνέργειαι δέ, ὅτι καί πρὸς ἔργον ἢ δημιουργία παρήχθη. Σημεῖωσαι δέ καί τό τῆς ρευστῆς ἀλλοιώσεως ὡς ἡρμήνευσα, ἐπειδή τρεπτοί καί οἱ ἄγγελοι, κατά γνώμην δηλονότι, καί οὐκ οὐσίαν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ διάβολος καί τό τάγμα αὐτοῦ, πεσών ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ὡς καί ἐν τῷ Ἰώβ ἔχομεν.

Φθορᾶς καί θανάτου: Ταῦτα γάρ σωμάτων ἴδια.

Οἰκείως ἐλλάμπονται: Ὅτι τά ἀσώματα καί οὐράνια νοοῦνται καί νοοῦσι.

Καί φρουρά καί ἐστία: Μονή καί ἐστία ἐκ παραλλήλου ταῦτόν σημαίνουσι. Φίλων ὁ Ἰουδαῖος ἐν τῷ Περί τῆς φλογίνης ρομφαίας καί τῶν χερουβὶμ λόγῳ φησὶν οὕτως· Ἡ δέ μονή, τῶν τοῦ κόσμου μερῶν ἐστῶσα παγίως, ἐστία πρὸς τῶν παλαιῶν εὐθυβόλως ὠνόμασται. Τοῦτο δέ καί ἄνω φησί, περί τό τέλος τοῦ πρώτου κεφαλαίου, ἐν τῇ ἕκτη παραγραφῇ.

§ 2. Ἐκεῖθεν αὐταῖς: Σημεῖωσαι τά περί τῶν ἀγγέλων, καί ὅτι τά αἶλλα καί ἐν ἀλλήλοις χωρεῖ ἀσυγχύτως καί ἀποχωρεῖ, καί οἰονεῖ βαθμός καί τάξεις εἰσὶν πρῶται καί δευτέραι, καί ὅτι (≡14S_102⇒ οἱ θεῖοι νόες ἐκεῖ περί ἑαυτοῦς ἐλίσσονται, οὐχ ἔλιξιν τινα σωματικήν, ἀλλ' ὑπερκόσμιον καί νοεράν, καί οἷαν πεφυκε νοῦς ἐλίττεσθαι, ἐξ ἑαυτοῦ προῖών εἰς ἐπινοήσεις καί εἰς ἑαυτόν ἀναστρέφων, οὐ μὴν ἔξω ἑαυτοῦ χωρῶν σκεδαστῶς καί μεριστῶς· τοῦτο αἰνίττονται καί οἱ παρά τοῦ θεοσπεσίου Ἰεζεκιήλ τροχοὶ πολυόμματοι· καί ὅτι περί τόν θεῖον ἔρωτα ἐν ταυτότητί εἰσι καί ἀκρότητι· ταυτότητα δέ νοητέον τήν ἀναπόστατον πρὸς Θεόν προσοχήν, ἀκρότητα δέ, τήν τῆς νοήσεως αὐτῶν καί οὐσίας ἤδη πως εἰς θέωσιν πρόοδον νόησον· καί τὰς ἐνώσεις δέ, τὰς πρὸς ἀλλήλας τῶν νοητῶν, τόν πρὸς ἀλλήλους θεοπρεπῆ νόησον ἔρωτα, ὅς, θεῖος ὢν καί ἐνοποιός, συνάπτει αὐτούς, οὐ σωρηδόν συγκομίζων, ἀλλ' ἀγαπητῶς συνδεσμῶν. Τῶν δέ ὄντων καί τῶν νοητῶν, ὡς καί τῶν νοητῶν, ὡς καί τῶν αἰσθητῶν ὁμωνύμως λεγομένων, τά μέν ἔστιν ἠνωμένα καί ἀλληλουχούμενα, τά δέ διηρημένα καί ἐν παραθέσει, οἷον σωρηδόν· καί νοητῶν μέν ἠνωμένα, οἷον ζῶον καί φῶς καί νοητός κόσμος καί ὅσα τοιαῦτα, διηρημένα δέ καί ἐν παραθέσει, οἷον στρατιά, τάξις, πατριά, χορός· ἐπὶ δέ αἰσθητῶν ἔνωσις, ζῶον, δένδρον, κόσμος, διαίρεσις δέ κατά σωρείαν, ποιμνη, δῆμος σωρός, χορός.

Ἐν τῷ Περί τῶν ἀγγελικῶν: Ἰδοῦ ἄλλο πόνημα Διονυσίου ζητεῖται, Περί τῶν ἀγγελικῶν ἰδιοτήτων καί τάξεων.

Αἰ ἀγγελοπρεπεῖς: Ἀγγελοπρεπεῖς καθάρσεις φησὶν, οἷον τήν Ἡσαΐου καί τήν Ἰεζεκιήλ φαγόντος ἐν ἐκστάσει τήν κεφαλίδα τοῦ βιβλίου. Τελεσιουργίαν δέ ἀγγέλων λέγει, ὡς ἐπὶ τοῦ Δανιήλ καί τοῦ ἀγγέλου τοῦ ἐρμηνεύσαντος αὐτό, καί περί τοῦ ποιμένος τόν Ἑρμᾶν τελειώσαντος, ὡς ἐκεῖ ἀνέγνωμεν ἐν τῷ (≡14S_104⇒

Ποιμένι· ἀλλά καί αὐτοί οἱ ἄγγελοι πῶς καθαίρονται καί τελεσιουργοῦνται φησιν ἐν τῷ Περί οὐρανόσας ἱεραρχίας λόγῳ.

Καί εἶναι ἀγγέλους· Διά τί ἄγγελοι λέγονται, καί ὅτι καί αὐτοί φῶτα.

Αἱ ψυχαί· Σημεῖωσαι, ὅτι αἱ ψυχαί ἄλλαι μετά τούς ἀγγέλους εἰσὶν ὑποβεβηκυῖαι αὐτῶν, καί ὅτι ἀθάνατοί εἰσιν, ἅτε κτισθεῖσαι οὐσιώδεις ζωαί· καί ὅτι διά τῶν ἀγγέλων αἱ ψυχαί χειραγωγοῦνται, αἱ ζωὴν ἀγγελικὴν ἐπιτηδεύουσαι· οὕτω καί ἐν τῷ Ποιμένι ἀνέγνωμεν.

Ἄγαθαρχίαν· Σημεῖωσαι, ὅτι ἐπὶ τὴν πάντων τῶν ἀγαθῶν ἀγαθαρχίαν ἀνάγονται αἱ τῶν δικαίων ψυχαί, ἡγουν ἐπὶ τόν Θεόν, καί ἐν μετουσίᾳ τῶν ἐλλάμψεων αὐτοῦ γινόμεναι, παρρησιασμένως πρεσβεύουσι.

Ἐν τοῖς Περί ψυχῆς· Ζητεῖται τό Περί ψυχῆς.

Ἄλόγων ψυχῶν· Ἄλόγων ψυχῶν καί αἰσθητικῶν φησι· καί σημεῖωσαι ὅτι ἄλλο ψυχῆ, καί ἄλλο ζωή.

Ἀμφιβίως λαχόντα· Τά ἐρπετά λέγει ἀμφιβίως λαχόντα, ὡς βάτραχοι, ὀκτάποδες, ἐγκεχωσμένα δέ, ὡς ἀσπάλακες καί ὅσα τοιαῦτα· σημεῖωσαι δέ, ὅτι αἱ ψυχαί εἰσι μετά τούς ἀγγέλους ὑποβεβηκυῖαι αὐτῶν, καί ὅτι ἀθάνατοί εἰσιν, ἅτε κτισθεῖσαι οὐσιώδεις ζωαί· καί ὅτι διά τῶν ἀγγέλων αἱ ψυχαί χειραγωγοῦνται, αἱ ζωὴν ἀγγελικὴν ἐπιτηδεύουσαι, καθά καί ἀνωτέρω λέλεκται.

Δι' αὐτό τῆς οὐσιώδους ἕξεως· Καί ἤδη ἄνω εἵπομεν, ὅτι ἕξις ἐστὶ ποιότης ἔμμοнос· ὅσα οὖν ἐστὶν ἄζωα καί ἄψυχα, διά τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ οὕτω παρήχθη, πεποιωμένα ἐκτικῶς, οἷον λίθοι διάφοροι, ἀλλά καί βοτάναι καί ρίζαι καί γῆ καί τά μεταλλικά περί τι χρήσιμον ποιωθέντα, καί ὅσα περί τὴν ἰατρικὴν καί τὴν ἡμῶν χρῆσιν· ταῦτα οὖν οὐκ ἕξωθεν τὴν ἕξιν κτῶνται, ἀλλ' ἐν τῇ οὐσίᾳ καί τὴν τῆς ἕξεως ποιότητα θεόθεν ἔλαχον.

§ 3. Εἰ δέ καί ὑπέρ πάντα· Ὅρα πῶς αἱ στερήσεις ἐπὶ

(=14S_106=> Θεοῦ ὑπερβολαί εἰσι θέσεων δραστήριοι, καί ὡς ἀνείδεος, ἀννούσιος, ἄζωος, ἄνους· ταῦτα γάρ ἔννοιαν ἔχοντα τοῦ μή ὄντος, ὅμως ἐν τῷ Θεῷ τῷ ὑπερουσίως ὄντι κατά τὴν ἀφαίρεσιν ἀπάντων (οὐδέν γάρ ἐστὶ τῶν ὄντων) ὑπεροχικῶς νοοῦνται· ἐν δέ τοῖς ἕξῃς τελειότερον αὐτό σαφηνίζει.

Καί αὐτό τό μή ὄν· Πῶς τό μή ὄν ἐφίεται τοῦ ἀγαθοῦ; Εἰ γάρ μή ἐστὶν αὐτό, πῶς ἐφίεται; Λέγομεν, ὅτι τό μή ὄν ἐνόησεν εἶναι τό κακόν, ὡς κάτω ἀποδεικνύει· ὅτι καί αὐτό τό λεγόμενον κακόν τοῦ ἀγαθοῦ ἔνεκα γίνεται.

§ 4. Καί τῶν οὐρανόσας· Τό αἷτιον τῶν οὐρανόσας ἀρχῶν καί ὑποπερατώσεῶν φησιν εἶναι τὴν ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ· καί ταῦτα γάρ δι' ἀγαθότητος ὑπερβολὴν παρήγαγεν ὁ Θεός· ἀρχάς δέ οὐρανόσας καί ὑποπερατώσεις νοητέον τὴν ἐκ σημείου, ἥτοι κέντρον, τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ κυκλικῶς ὑποστᾶσαν τῶν οὐρανόσας σφαιροειδῆ δημιουργίαν· τό γάρ κυκλικόν σχῆμα ἀρχόμενον ἐξ ἑαυτοῦ, εἰς ἑαυτό περατοῦται· τὴν δέ οὐρανόσας οὐσίαν ἀναυξῆ καί ἀμείωτόν φησιν, ὡς τελείως ἔχουσαν καί αὐτάρκως πρὸς ὃ γέγονε· διό καί ἀναλλοίωτον αὐτὴν λέγει, ἐξ οὗ γέγονεν, οὐ παρατραπέῖσαν· τέλειον δέ ἐστὶν, ὃ μήτε αὖξει, μήτε μειοῦται. Ὑποπερατώσεις δέ αὐτά κέκληκε, καί οὐκ ἀποπερατώσεις, διὰ τό σφαιρικὴν μὲν εἶναι τὴν κίνησιν, οὐ κυρίως δέ πέρασ ἔχειν, ἀλλ' οἰοῖναι πέρασ τὴν ἐπὶ τό αὐτό, ὡσπερ ἀπό τινος ἀρχῆς ἐπὶ τι, οἷον πέρασ φέρεσθαι τυχόν ἀνατολήν. Σημεῖωσαι δέ, ὅτι καί κινεῖσθαι ἀψόφως φησί καί ἀνεπαισθήτως τόν οὐρανόσας· τό δ' ἐνίων ἀστέρων μεταβατικῆς πολυκινήσας περί τῶν πλανητῶν φησι. Σημεῖωσαι δέ καί τοῦτο, ὅτι αὐτοῦς μόνους ἐδέξατο κινεῖσθαι. Σημεῖωσαι δέ καί πόθεν αἱ χρονικά ἀριθμήσεις.

Καί τῆς τῶν δύο φωστήρων, οὗσ τά Λόγια καλεῖ μεγάλους· (=14S_108=> Δύο φωστήρας τόν ἥλιον καί τὴν σελήνην φησί· μεγάλους δέ εἶπεν ἐπόμενος τῷ Δαβίδ·

Λόγια δέ τούς εκείνου Ψαλμούς ὀνομάζει. Περιοδικήν δέ ἀποκατάστασιν τήν ἀπό τοῦ αὐτοῦ εἰς τό αὐτό φοράν λέγει, ἦν ὁ ἥλιος μέν κατ' ἐνιαυτόν ποιεῖται τόν ζῳδιακόν κύκλον περιῶν, ἡ δέ σελήνη δι' ἡμερῶν τινῶν τόν ἀπό συνόδου μέχρι τῆς παντελοῦς ταύτης μειώσεως. Σημεῖωσαι δέ, ὡς καί αἱ χρονικά ἀριθμήσεις ἐκ τούτων εἰσί, καί ἔτι ἐκ τῶν μηνῶν.

Ἀφορίζουσι: Τελέως ὀρίζουσιν.

Ἐπέκεινα θεότητος: Τοῦτο καί ἐν τοῖς ἄνω παρέγραψα, ὅτι καί ἐν τοῖς πᾶσιν ὁ Θεός, καί οὐδέν τῶν ἀπάντων. Ἐνταῦθα δέ τό πλέον φησίν, ὅτι καί ἔτι ὑπέρ πάσας τάς οὐσίας ἐστίν, ὅπερ λέγει κατωτέρω, ὅτι καί τῶν μή ὄντων ἐστί πληρωτικός. Ὅρα δέ πῶς λέγει μήτε τῶν ἄνω φθανουσῶν αὐτῆς τήν ὑπεροχήν, μήτε τῶν κάτω ταύτην διαβαινουσῶν· τουτέστιν, οὔτε ἀρχήν, οὔτε πέρας ἔχει τό Θεῖον, τῶν οὐρανίων καί ὑπερτέρων δυνάμεων ταύτην μή καταλαβουσῶν, οὐχ ὅτι ἐστί μέν, οὐ κατελήφθη δέ· μή οὕτω νοήσεις· ἀλλ' ὅτι αὐτό οὔτε ἐστί· τοῦτο γάρ ἐστίν ἡ ἐν ἀγνωσίᾳ γνώσις. Ὑπέρτεροι γάρ γενόμενοι καί διά φιλοθεΐας ἐνωθέντες ταῖς ἄνω δυνάμεσι, γινώσκουσι ὅτι μετά πάντων τήν θείαν ἀγνοοῦμεν φύσιν.

Καί φωτίζει: Τουτέστι τά χωροῦντα τήν ὀλότητα αὐτοῦ πρός τό μέτρον ὁ χωροῦσι· διό καί μέτρον εἶναι λέγεται τῶν ὄντων· ἢ ὅτι τήν ἀρχήν καί τό πέρας ἀπάντων ἐπίσταται, ὡς ὁ μόνος δημιουργός· ἑαυτόν γάρ παρακατιῶν ἐρμηνεύει.

Τάς τάξις: Τάξις διά τοῦτο λέγεται ὁ Θεός, ἢ ἐπειδή μετ' εὐταξίας τά πάντα ἐδημιούργησεν, ἢ ὅτι πίστει παρά τῶν εἰς αὐτόν φοιτῶντων χωρεῖται, μήτε τῷ πληθυσμῷ τούς ἀσθενεστερούς καταβαπτίζων, μήτε τῇ συγκαταβάσει ἐπ' ἔλαττον (≡14S_110⇒) παρά τῶν ἀγιωτέρων χωρούμενος, ἀλλά πρός τό ἐμόν ἀγγεῖον οὕτως ἐμοί πηγάζων τήν ἀγαθότητα.

Κατά πολλοστόν ἀπήχημα: Ὡσπερ ὁ αἰσθητός ἥλιος πάντα τά ὀρατά φωτίζει, καί τά μή μετέχοντα τοῦ φωτός αὐτοῦ δι' οἰκείαν ἀδράνειαν οὐ μετέχει, οὕτω καί ἐπί τοῦ Θεοῦ, πάντες παρ' αὐτοῦ ἀγιάζονται, ὅσοι βούλονται. Καλῶς δέ τό ἀπεμφαῖνον τῶν ἐπί τῷ ἡλίῳ λεγομένων εὐθύς ἐθεράπευσεν ὁ θεῖος Διονύσιος· ἐπειδή γάρ ἐμφανῆ εἰκόνα τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ τόν ἥλιον εἶπε τόν ἄψυχον, τό δημιούργημα τοῦ δημιουργοῦ καλέσας εἰκόνα, πρῶτον μέν παραχρήμα ἐπήγαγε 'κατά πολλοστόν ἀπήχημα', ἐν δέ τῷ ἐξῆς κεφαλαίῳ τελεώτερον αὐτό σαφηνίζει. Τί δέ ἐστί 'πολλοστόν ἀπήχημα' λεκτέον. Ὡσπερ γάρ εἴ τις μέγα βοήσας καί ἀνακράξας εἴποι τι, καί οἱ μέν παρεστῶτες, ἐάν ἐρρωμένοι τάς ἀκοάς ὦσι, καί τῆς βοῆς καί τοῦ λεχθέντος ἀκούουσιν, οἱ δέ βραχύ ἀφεστῶτες, ὅσον ἀπέχουσι, τοσοῦτον ἀδρανέστερον τοῦ φθέγματος ἀκροῶνται, οἱ δέ ἐπί μείζον διάστημα κεχωρισμένοι πολλοστόν τι μέρος καί ἀμυδρότατον τοῦ ἀπηχήματος λαμβάνουσι, ὡς φωνῆς μέν ἀσήμου τινός ἀκοῦσαι, μή νοῆσαι δέ τό ἐκφωνηθέν· τοσοῦτον ἔστιν ὑπολαβεῖν τό ἡλιακόν φῶς τῷ ἀληθινῷ, ὡς καί ἀσύμβλητον εἶναι τό μέσον.

Ἀλλά καί πρός τήν γένεσιν: Μή νομίσης τόν ἥλιον γενέσεως ἢ ζωῆς ἢ αὐξήσεως ἢ τελειότητος αἴτιον εἶναι τῶν ὄντων τινός, ὡσπερ οὐδέ ἄλλο τι στοιχεῖον, εἰ καί σφόδρα τύχοι τῶν ἀναγκαίων, οἷον τό ὕδωρ· δυνατόν γάρ ἡμᾶς διαγενέσθαι καί ἡλίου χωρίς καί ὕδατος, εἰ καί μή τελείως, ἀλλ' οὖν ἰκανόν χρόνον· ἀλλ' εἰδῶς ὁ Θεός, ὅτι τό μέν ψυχρόν ἅπαν ἄγονον παντελῶς, τό δέ μεμετρημένως θερμόν γενεσιουργεῖ, καί ὅτι φυτά καί τά σπέρματα θερμότητος δεῖται, ὡς καί τά σώματα (≡14S_112⇒) πάντα τά ζῶν ἔχοντα εἴτε αἰσθητικῆν εἴτε φυτικῆν, καθαίρονται δέ πολλά, ὡς καί εἰς λευκότητα φέρεσθαι, ὡς ἐσθῆτες καί ἄλλα, ἀνανεοῖ δέ καί τά ψυγέντα σπέρματα, τούτου χάριν τόν ἥλιον οὕτως ἔχειν φύσεως ἐποίησεν, ἵνα τά εἰρημένα παντα ποιῇ ἐκ τοῦ δημιουργοῦ τό δύνασθαι λαβῶν, οὐκ ἐκ προαιρέσεως ἰδίας ἢ δυνάμεως. Τοῦτο τελείως φησίν ὁ ἅγιος Διονύσιος, ἑαυτόν

ὡσπερ ἐπεξηγούμενος κατωτέρω ἐν τῷ τέλει τοῦ πέμπτου κεφαλαίου καί ἐν τῷ τέλει τοῦ ἔκτου. Νόει οὖν ἀσφαλῶς, καί μὴ διαστρέφου.

Μέτρον ἐστί: Μέτρον διὰ τοῦτο λέγεται ὁ ἥλιος καί ἀριθμός ὠρῶν, ἐπειδὴ τῆς ἡμέρας ἄρχει· ἡ δὲ ἡμέρα ἀνακυκλουμένη τόν χρόνον ποιεῖ· διὰ τοῦτο μέτρον ἐκλήθη, οἷα τὴν ἡμετέραν μετρῶν ζωὴν· λέγει γάρ παντός τοῦ καθ' ἡμᾶς χρόνου.

Αὐτό γάρ ἐστί τὸ φῶς: Σημείωσαι, ὅτι ὁ ἥλιος καί τὰς τρεῖς ἡμέρας τὰς πρό τῆς αὐτοῦ ποιήσεως ἐφώτιζεν ἀσηματιστος ὢν· καί ὅτι τὸ πρωτόκτιστον φῶς τῆ τετάρτη ἡμέρᾳ μετεσηματίσθη εἰς ἥλιον, καί ὅτι ἡμερῶν τριάδα φησίν, ὡς καί ὁ μέγας Βασιλείος ἐν τῇ Ἑξαήμερῳ σαφῶς φησιν ἐκεῖνο δὲ μὴ παραδράμης, ὅτι τὰ προειρημένα οὐ περί τοῦ ἡλίου, ἀλλὰ περί τοῦ σηματοισθέντος εἰς ἥλιον πρωτοκτίστου φωτός ἐρρήθη.

Ἦς ἐναρχική. Τουτέστιν ἀρχὴ καί αἰτία τῆς πρό τὸ ὄντως ἐνώσεως ἢ ὁμοιώσεως.

Καί οὗ ἐφίεται πάντα. Ὅρα πῶς διαιρεῖ τὸ ὄντα πάντα, καί περί τόν πάντων ὄντα βασιλέα, οὗ καί τὰ ὄντα ἐφίεται πάντα. Φησίν οὖν πρῶτον νοερά, εἶτα λογικά. Νοερά οὖν εἰσι τὰ μὴ μεμιγμένα σώμασιν, οἷον αἱ ὑπερκόσμιοι δυνάμεις πᾶσαι· λογικά δὲ αἱ ἀνθρώπιναι ψυχαί, αἱ τὴν σχέσιν ἔχουσαι πρὸς τὸ σῶμα, καθὼς ἐστὶν ὁ αἰσθητός ἄνθρωπος· εἰ γάρ ὁ ἔσω ἄνθρωπος μόνον ἐνεργεῖ, κατὰ τόν Ἀπόστολον, τουτέστιν ἡ ψυχὴ, μὴ τὴν πᾶσαν (≡14S_114⇒) ἔχουσα σχέσιν πρὸς σῶμα, τότε νοερός ὁ ἄνθρωπος, οὐ μὴν λογικῶς καλοῖτο ἄν, κατὰ τὸ πᾶν ζῶον τὸ ἐκ σώματος καί λογικῆς ψυχῆς συνεστῶς. Γνωστικῶς δὲ φησι τὰ νοερά καί λογικά ἐξίεσθαι τοῦ Θεοῦ, ὡς φύσει προσούσης αὐτοῖς τῆς ὀρέξεως ταύτης, τοῦ γνῶναι τόν τῶν πάντων βασιλέα, καί μετέχειν τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ, διὰ τὸ εἶναι τὴν ψυχὴν γνωστικὴν καί λογικὴν, καλῶς λέγεται καί ἡ ἔφεσις τοῦ ἀγαθοῦ. Τὰ δὲ ἄλογα ζῶα κατ' αὐτὴν τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν ζωῆς ἐφίεται· διὸ καί τοῦ ἀγαθοῦ· τὰ δὲ ἀναίσθητα, οἷον τὰ φυτὰ καί τὰ ἄψυχα καί ἄζωα, ἐφίεται μὲν φυσικῶς τοῦ ἀγαθοῦ, οὐ μὴν ἵνα καί γνῶ αὐτό, ἀλλ' ἵνα μείνη, ὅπερ ἐστί μόνον τῆ φυσικῆ ἐφέσει συνεχόμενα παρά τοῦ ἀγαθοῦ εἰς τὸ εἶναι αὐτά.

Πάντα ἀολλῆ ποιεῖ: Ἀολλῆ, συνηθροισμένα. Ὅτι ὁ ἥλιος λέγεται παρά τὸ ἀολλῆ ποιεῖν καί συνάγειν τὰ διεσκεδασμένα, καί ὅτι ἀναιρεῖ τὸ εἶναι Θεόν τόν ἥλιον, εἰ καί πολλά εἶπομεν τῆς εὐχερῶς διαστρεφομένης δοκοῦντα ἐναντία εἶναι.

Κατὰ τόν τῆς παλαιότητος: Κατὰ τόν τῆς παλαιότητος λόγον, ἢ ὅτι Ἑλληνες ὑπῆρχον, θεῖος Διονύσιος καί ὁ θεῖος Τιμόθεος, ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἁγίων ἀποστόλων δηλοῦται· ἢ τόν μωρόν [τόν] τῶν Ἑλλήνων λόγον φησί· παλαιόν γάρ καί ἀρχαῖον τόν ἥλιον ἔλεγον, ὡς ἐν τῇ κωμῳδίᾳ εἴρηται.

§ 5. Ἀνακαθαίρειν: Εἴρηται γάρ· «προσέλθετε πρὸς αὐτόν, καί φωτίσθητε, καί τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ κατασχυνηθῆ».

Ἅτι ἡγάπησαν πολύ: Τῷ γάρ ἀγαπῶντι πολύ καί πολύ δοθήσεται, τῷ δὲ ἔλαττον, πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἀγάπης· ὅπερ λέγει ἄνω, ὅτι τάξις καί μέτρον ἡμῶν ἐστὶν ὁ Θεός.

(≡14S_116⇒) § 6. Καί ὑπερκόσμιον: Τὸ ὑπερκόσμιον εἰρῆσθαι νοῦν, ὡς τινῶν μὲν ὑπὲρ τοὺς πάντας κόσμους ὄντων νοῶν ἁγίων ἀνωτάτω, τάξεων ἀγγελικῶν, τινῶν δὲ ἐπικοσμίων, τουτέστι τῶν ἐπὶ τῇ λειτουργίᾳ τῶν κόσμων, εἰς διοίκησιν αὐτῶν τεταγμένων, τῶν παρά τισι καί κοσμαγωγῶν λεγομένων. Τινῶν δὲ ἐγκοσμίων νοῶν ὄντων, ἀνθρώπων τε καί ἀγγέλων, ἐθναρχῶν τε καί πολιούχων· καί ἐπὶ τῶν ἐκκλησιῶν καί τῶν ἁγίων, ὡς ἐν τῇ Ἀποκαλύψει φησίν ὁ θεῖος Ἰωάννης, καί ἐπὶ τῶν ἐτέρων κοσμικῶν διατάξεων· καί ὁ ψαλμῳδός δὲ φησι· «παρεμβαλεῖ ἄγγελος Κυρίου»· ὑπερκόσμιός ἐστὶν ὁ πνευματικός, περικόσμιος ὁ

ψυχικός, ἐγκόσμιος ὁ σαρκικός. Ἄλλως ὑπερκόσμιός ἐστιν ὁ καί τήν θεολογίαν κατορθώσας, περικόσμιος ὁ τήν φυσικήν θεωρίαν, ἐγκόσμιος ὁ τήν πρακτικήν ἀρετήν.

Πάντα συνάγουσα: Ὅμοῦ πάντα ποιῶσα, καί θάλπουσα, καί αὐξουσα, καί μεταποιοῦσα.

Διαιρετική: Διαιρεῖ γάρ ἀπό τοῦ Θεοῦ ἡ ἄγνοια, ὡς μᾶλλον τό φῶς συνάγει, καί ἀολλή ποιεῖ, ὡς ἔφη ἄνω.

Δοξασμάτων: Τῶν εἰδώλων καί τῆς αὐτῶν πολυθειίας.

Φαντασίας: Φαντασίας φησί τὰς πλασματώδεις ἐννοίας περί αἰσθητά, ἢ ὡς αἰσθητά.

§ 7. Καί ὡς καλόν: Καλός μὲν εἴρηται ὁ Θεός καί ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἀσμάτων, ὡςπερ οὖν καί κάλλος λέγεται· καί ὁ Δαυίδ· «ὠραῖος κάλλει παρά τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων». Λέγεται δέ καλόν καί τό κάλλους μετέχον. Καί σημείωσαι, πῶς διαιρεῖται τό καλόν καί τό κάλλος ἐπὶ τῶν ὄντων, εἰς μετέχοντα καί μετεχόμενα, ἐπὶ δέ τοῦ Θεοῦ, οὐχ οὕτω· κάλλος μὲν γάρ λέγεται (≡14S_118⇒) διά τήν ἐξ αὐτοῦ διαδεδομένην πᾶσι καλλονήν, καί ὅτι πάντα πρὸς ἑαυτοῦ καλεῖ· καλόν δέ, ὡς αἰεὶ ὄν καί μηδέποτε μειούμενον ἢ αὐξόν.

Μεθ' ἑαυτοῦ μονοειδές: Μονοειδές καλόν ἐστιν ὁ Θεός, ἐπεὶ μήτε σκεδάννυται εἰς ἕξεις καί διαφοράς καλλοποιούς, μήτε πρὸς ἐνίους μὲν τό καλόν κέκτηται, πρὸς ἐνίους δέ οὐ, ἀλλ' ἀτρέπτως αὐτό τό καλόν ἀνάρχως καί ἀπολύτως, ἀνεπιτηδεύτως καί ὡσαύτως αἰεὶ ἐστι· καί διά τοῦτο προέχει ἐν ἑαυτῷ λέγεται τήν καλλονήν, ὡς καί πρό τῶν δημιουργημάτων πηγῆ, καί ἀρχῆ, καί αἴτιον ὢν τοῦ καλοῦ· ὅθεν καί ὑπεροχικῶς ἔχει τό καλόν· κἄν γάρ πολλά καλά, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ εἰσι καλά, καί οὐδέ κατ' αὐτόν καλά· πόθεν ὅ γε ἀναιτίως καλόν, αὐτά δέ αἰτιατῶς καί κατὰ μετοχήν· ἐνοειδῶς γάρ ἐστι καλόν ὁ Θεός, ἐπεὶ ἐξ αὐτοῦ τὰ μετ' αὐτόν καλά, καί ὡς ἐν ποιότητι κεκτημένα τό καλόν.

Ἐκ τοῦ καλοῦ τούτου: Τό, «ἰδού πάντα καλά λίαν», καί τό κατὰ τόν Ζαχαρίαν, «πᾶν εἶ τι καλόν αὐτοῦ» ἐκεῖθεν ἐκ τοῦ ἀναιτίου καλοῦ γέγονε· διά γάρ τό καλόν αἰ τῶν στοιχείων γεγόνασιν ἀλληλουχία, ἅς ἐφαρμογὰς φησι· καί αἰ τῶν ὄντων εὐτακτοὶ συνδέσεις διαρκοῦσι, λεγόμεναι φιλίας καί κοινωνίας πάντων ἐναρέτων λογικῶν, αἰ πρὸς Θεόν που διανοήσεις, ὡς ἡ τῶν πρωτοτόκων Ἐκκλησία ἐν οὐρανῷ καί ἐπὶ γῆς· ἐπὶ δέ τῶν ἀλόγων αἰ ἀγελαῖαι συνδιαγωγαί, ἐπὶ δέ τῶν ἀψύχων αἰ πρὸς ἄλληλα ἐκτικαὶ συμπάθειαι. Πάντα οὖν ἥνωται τῷ καλῷ τῇ μεθέξει πρὸς τόν αἴτιον ἐπεστραμμένα.

Καί πέρασ πάντων: Πέρασ πάντων λέγεται ὁ Θεός, καί ὡς συνέχων πάντα, καί ὡς πάντων εἰς ἀσφάλειαν περιδεδραγμένος, καί ὡς αὐτοῦ γε ἕνεκα πάντων εἰς τό εἶναι παραχθέντων καί ἑτέρου τινός εἰς τό τετελεσθαι οὐ δεομένων· ὅθεν ὡς ἀρχῆ πάντων, ἄτε αἴτιος, λέγεται, οὕτω καί μέσον, ὡς τήν εἰς τό συνεστάναι (≡14S_120⇒) παράτασιν διδούς, καί τελευτή, ὡς, ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ περατουμένων τῶν ὄντων, ἐφ' ὃν καί ἐπέστραπται, καθό καί τελικόν αὐτόν φησιν, ὡς ἀρχήν ὄντα καί τέλος, κατὰ τόν θεῖον Ἰωάννην ἐν Ἀποκαλύψει, καί παραδειγματικόν, ὡς πάντων τῶν ἐσομένων τοὺς προορισμούς ἐν ἑαυτῷ προειληφότα, καί πρὶν ἢ προαγαγεῖν, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, «οὐς καί προώρισε», καί τὰ ἐξῆς· ταῦτα γάρ ὁ ἅγιος Διονύσιος παραδείγματα ἐνόησε, τό προωρίσθαι ἐν ἑαυτῷ προγνωστικῶς τὰ ἐσόμενα, καί πρὶν παραχθῆ, τουτέστι πρὶν ἀφορισθῆ καί διακριθῆ διά τῆς περιεχούσης τὰ πάντα ἐνιαίας προγνώσεως τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα εὐρήσεις καί ἐν τῷ ἐξῆς πέμπτῳ κεφαλαίῳ. Σημείωσαι δέ, ὅτι ταῦτόν εἶναι φησιν τῷ ἀγαθῷ τό καλόν.

Ὅτι καί τό μή ὄν: Πῶς δύναται τό μή ὄν μετέχειν τοῦ ἀγαθοῦ; Εἰ γάρ μή ὑπεστὶν αὐτό, οὔτε ἔφεισιν ἔχει, οὔτε μετοχήν πρὸς τι τῶν ὄντων. Λεκτέον οὖν ὅτι τό μή ὄν διαφόρως νοεῖ ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ· ποτέ μὲν γάρ αὐτό τό θεῖον οὕτω καλεῖ, ὡς μηδέν ὄν τῶν ὄντων, ποτέ δέ τὴν ὕλην, ἔτι δέ ὅτε καί τό κακόν οὕτω καλεῖ κατὰ διαφόρως ἐννοίας. Ἔστιν οὖν εἰπεῖν ὅτι ἡ ὕλη μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ, καθὼς μετεβλήθη εἰς εἶδος καὶ ἀπηλλάγη τῆς πρώην ἀμορφίας· ἢ ὅτι τό κακόν μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ, καθὼς προαιρέσει καλῆ καὶ αὐτό τό δοκοῦν θέλει κακόν εἶναι, καὶ ὅτι ἀεὶ βούλεται εἶναι τό κακόν· πᾶν δέ τοῦ εἶναι ἐφιέμενον, τοῦ ἀγαθοῦ ἐφίεται. Ἄνω δέ πρό δύο φύλλων, τόν Θεόν φησι καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα εἶναι· οὐκοῦν καλῶς ἂν εἴποι τις τόν Θεόν ὑπὲρ τὰ ὄντα εἶναι, καὶ τό μή ὄν μετέχειν τοῦ ἀγαθοῦ, ὡς καὶ ὑπὲρ τὰ (≡14S_122≡) ὄντα ὄντος, καὶ μηδέν ὄντος τῶν ὄντων. Σημειῶσαι ἀναγκαῖον, πῶς φησι, τό μή ὄν εὐρίσκεται καλόν καὶ ἀγαθόν, ὅτε περί Θεοῦ λέγεται· ὁ γάρ Θεός καὶ ὄν λέγεται, καὶ μή ὄν, ὡς οὐδέν ὄν τῶν ὄντων, ἀλλ' ὑπερηρμένος ἀγνώστως τῶν ἀπάντων· οὐ γάρ ἐστὶ τι τό γινώσκον κατὰ τί οὐδέν ἐστὶν ὁ Θεός.

Αἱ οὐσιώδεις ὑπάρξεις: Καλῶς τό οὐσιώδεις. Ὑπάρξεις καθ' ἑαυτὰς ἀνώτεροι τῶν οὐσιῶν εἰσι, νῦν δέ, ἐπειδὴ περί τῶν κτιστῶν φησιν, εἰκότως τῷ ὑπάρξεις' προσέθηκε τό 'οὐσιώδεις'. Ἐνώσεις δέ λέγονται, οὐχ ὅτι συνέκειντο σωρηδόν ἐν τι ἀποτελοῦντα, ἀλλ' ὅτι πηγὴ αὐτῶν καὶ ἀρχὴ ἦν ὁ Θεός, καὶ ἐξ αὐτοῦ παρήχθησαν ἐλλάμψαντα καὶ ὑποστάντα καθ' ὑπόβασιν ἅπαντα τὰ ὄντα ὡς καὶ εἰς διακρίσεις ὑποστάσεων φηνηναί. Ταυτότητες δέ εἰσιν αἱ ἀναγωγοὶ καὶ ἐνωτικαὶ πρὸς Θεόν δυνάμεις τῶν νοητῶν, ὡς καὶ ὁμοιότητες, ἐπειδὴ καὶ ἐξ αὐτοῦ εἰσι καὶ προσεχεῖς αὐτῷ. Ἐτερότητες δέ καθὼς καταγωγὸς οὐσα ἢ ἐτερότης καὶ μεριστή, ἐν ταῖς ὑποβεβηκυαῖς καὶ ἐσχάταις προόδους τοῦ θεοῦ θελήματος εἰς ὁρατὰ ἐπληθύνθη. Ἀνομοιότητες δέ πάλιν, ἐπειδὴ τό γινόμενον ἕτερον ἂν εἴη τοῦ δημιουργήσαντος κατὰ πάντα, καὶ οὐκ ἐμπερές. Κοινωναὶ δέ τῶν ἐναντίων αἱ τῶν στοιχείων εἰσὶ κράσεις· ἐκ γάρ τῶν τεσσάρων στοιχείων εἰσὶ τὰ σώματα πάντα. Ἀλληλουχία δέ τῶν ὁμοστοίχων εἰσὶν αἱ τῶν κόσμων, τοῦ τε ὁρατοῦ καὶ τοῦ νοητοῦ, καθ' ὑπόβασιν κατατάξεις, ἐκ μιᾶς οὐσίας τῆς ὕλης εἰς σώματα πληθυνθεῖσαι στερεωμάτων, καὶ οἶονεϊ σειρά, ἀλλήλων ἐχόμεναι· ἐκ τούτων νοήσεις καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀσυμμιξία δέ τῶν ἠνωμένων εἰσὶν, ὡς ἐπὶ τῆς τοῦ ἀνθρωπείου γένους κοινότητος, καὶ τῆς καθ' ἕκαστον ἀνθρωπον ιδιότητος· τῷ μὲν γάρ κοινῶ τῆς οὐσίας λόγῳ πάντες ἠνώμεθα, τῇ δέ καθ' ἕκαστον ιδιότητι, τό ἀσύμμικτον ἔχομεν. (≡14S_124≡) Αἱ στάσεις πᾶσαι: Στάσεις καὶ κινήσεις λέγει τρεῖς, ἅς καὶ καταλέγει, νοῶν καὶ ψυχῶν, καὶ σωμάτων· δεῖ τοίνυν· προσφόρως νοεῖν. Οἱ μὲν οὖν νόες ἴστανται καὶ κινοῦνται, ὡς Ἡσαΐας φησὶ καὶ Ἰεζεκιήλ περί τῶν σεραφίμ καὶ χερουβίμ· ἐπειδὴ αὐτοὶ εἰσιν οἱ ἀναβαίνοντες καὶ καταβαίνοντες, ὡς φησι Μωϋσῆς· τό μὲν γάρ ἐπεστράφθαι ἀλήκτως ἐπὶ τόν Θεόν καὶ ἰδρῦσθαι ἐν τῇ πρὸς αὐτόν ἀνατάσει, κἄν ἀποστέλλοιντο καὶ καταβαίνοιν ἐπὶ τὰ ὑποβεβηκότα, προνοίας χάριν τῶν ὠφεληθησομένων, τοῦτο ἐστὶ τό ἐστάναι βεβαίως ἐν τῇ πρὸς Θεόν ἐγγίσει, καὶ κινεῖσθαι εἰς τὰς περὶ τούς εὐεργετουμένους διακονίας· κινοῦνται δέ ἐν τῷ νοεῖν τὰ ὑπερβεβηκότα, καὶ ἐστᾶσιν ἐν τῷ νοεῖσθαι παρά τῶν καταδεεστέρων, ὡς νοητά, μένοντα ἐν τῇ οἰκείᾳ ταυτότητι· φρουραὶ γάρ εἰσι ἑαυτῶν καὶ μοναί, καὶ εἰς ἑαυτὰ οἰκειοῦνται, καὶ ἐφ' ἑαυτὰ συνεστραμμένα, καὶ ἀσκέδαστα ἐπὶ τὰ ἀλλότρια τῆς θεοσεβείας. Καὶ γοῦν πάντα τὰ καταδεέστερα ἐπέστραπται ἐπὶ τὰ ὑπερβεβηκότα. Αἱ δέ κινήσεις τῶν νοῶν καὶ ψυχῶν τροχοειδεῖς εἰσι καὶ κυκλικαί, ὡς καὶ Ἰεζεκιήλ φησιν, ἐπεὶ ἐξ ἑαυτῶν προΐασι, καὶ εἰς ἑαυτὰ ἐπαναστρέφουσιν ἀνεξόδευτα ἑαυτῶν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων· στάσεις δέ καὶ κινήσεις ἐπὶ τῶν σωμάτων νοηθήσεται, μενούσης μὲν τῆς

ύλης ἐν ὑποκειμένῳ, κινουμένης δέ εἰς τὰς τῶν γινομένων ἐξ αὐτῆς τροπᾶς καί μεταλλαγᾶς σωμάτων ἐμψύχων τε καί ἀψύχων.

Κυκλικῶς μὲν: Σημείωσαι, πῶς κινοῦνται τὰ οὐράνια κυκλικῶς, καί κατ' εὐθεΐαν καί ἑλικοειδῶς, καί πῶς νοεῖται ψυχῆς ἑλικοειδῆς κίνησις.

Οἱ θεῖοι νόες κινοῦνται.

ἢ κυκλικῶς, ἢ κατ'εὐθεΐαν, ἢ ἑλικοειδῶς.

Ψυχῆς δέ κίνησις: Ἐπειδὴ καί, ὡς ἄνω προεγράψαμεν, νοερά μὲν εἰσι τὰ νοοῦντα, νοητὰ δέ τὰ νοούμενα, τροφή δέ τῶν νοερῶν τὰ νοητὰ, εἰκότως οὖν ἐπὶ ψυχῆς νοεράς φησι δυνάμεις (≡14S_126⇒ αὐτῆς, ὡς μόνον νοούσης τὰ ὑπερβεβηκότα· αὕτη γάρ ὑπ' οὐδενός νοεῖται, καί πάντων τῶν νοητῶν ἐσχάτη ἐστί. Δυνάμεις δέ εἰσι ψυχῆς αἰ πρός τὰς αἰσθήσεις ἐπιτηδειότητες.

Ἐλικοειδῶς; Ὅραξ ἐντεῦθεν, πόση διαφορὰ ψυχῆς πρός τὰ νοητὰ· τὰ μὲν γάρ νοερῶς καί ἐνιαίως, τουτέστι κατὰ ἀθρόαν ἐπιβολήν, νοεῖ τὰς ὑπερκειμένας θείας ἐλλάμψεις, κατὰ τὸ αὐτῶν μέτρον ἀποκαλυπτομένας, ἡ δέ ψυχὴ λογικῶς καί διεξοδικῶς, τουτέστιν εἰς μερικά μεριζομένη, καί ἐκ μετοχῆς διδασκομένη· ὁ γάρ νοῦς, εἰς λογισμούς κατιῶν, οἶονεῖ μερίζεται καί δέεται τοῦ διὰ πλειόνων παραδειγμάτων διεξοδεύοντος λόγου πρός παράτασιν τοῦ νοουμένου, τὸ ὑπεραναβεβηκός. Συμμίκτως οὖν ἐνεργεῖ ἡ ψυχὴ καί μεταβατικῶς, ὅτε καί νοεῖ· τοῦτο γάρ οἰκεῖον ψυχῆς, καί ὅτε ἕξωθεν ἐπὶ τὰ ὑψηλότερα χειραγωγεῖται· ἐκ γάρ τῶν ἀλλοτρίων ἀναβαίνει.

Αἱ ψυχαὶ αἰ λογικαὶ κινοῦνται

ἢ κυκλικῶς, ἢ ἑλικοειδῶς, ἢ κατ' εὐθεΐαν.

Τούτων οὖν καί τῶν αἰσθητῶν: Ὅρα, ὅτι καί τῶν αἰσθητῶν τρεῖς φησιν εἶναι τὰς κινήσεις· τὴν κυκλοειδῆ καί τὴν ἑλικοειδῆ καί τὴν κατ' εὐθεΐαν· προαγομέθα δέ ταύτας νοεῖν ἐκ τῶν περὶ ψυχῆς εἰρημένων· κυκλικὴν μὲν αὐτήν, ὅταν τὰ αἰσθητὰ αὐτὰ κατὰ τὰς οἰκειᾶς δυνάμεις καί ποιότητος ἐνεργῆ, οἷον πῦρ θερμαῖνον, καί ὕδωρ ψύχον, καί τὰ ἐξῆς ὁμοίως· ἑλικοειδῶς δέ, ὅταν μεταβατικῶς ἐνεργῆ, οἷον ἐξ ὑδάτων ἰχθύες καί πετεινά καί ἡ ράβδος Μωϋσέως εἰς ὄφιν καί τὰ τοιαῦτα· κατ' εὐθεΐαν δέ, ὅταν αὐθις εἰς τὰς οἰκειᾶς ἀνατρέχη, οἷον ὅταν μετὰ διάλυσιν τῶν γινομένων πάλιν εἰς τὰ στοιχεῖα τὰ φθειρόμενα ἀναλύηται.

Καί κίνησιν: Κίνησιν ἄν τις προαχθεῖ νοῆσαι τῶν αἰσθητῶν (≡14S_128⇒ τὴν ἀλλοίωσιν καί τὴν φθοράν· ἐξ οὗ γάρ ἡ στάσις, τούτων σημαίνει τὴν γένεσιν, πρόδηλον ὡς ἡ κίνησις τὸ ἐναντίον ἐμφαίνει· σημείωσαι οὖν, ὅτι καί τὰ ἀλλοιούμενα καί τὰ φθειρόμενα ἐξ αὐτοῦ, καί δι' αὐτοῦ, καί εἰς αὐτόν ὄρα.

Δι' οὗ πᾶσα στάσις: Δι' οὗ ἀγαθόν καί καλόν δηλονότι.

Πᾶν ἔν καί πλήθος. Πῶς νοηθήσεται τὸ πᾶν ἔν καί πλήθος; Ὑπόθου τὸν πάντα κόσμον φυτόν μέγα, καθ' ὅλα τὰ μέρη αὐτοῦ τὰ ἔμψυχα ζῶν τρόπον τινά, οἷον πρέμνα καί στελέχη, καί τῶν μερῶν τὰ μέρη, οἷον κλάδους, ἀκρέμονάς τε καί φύλλα· εἰ γάρ μοι τούτων ἕκαστον οἷον αὐτοτελές ζῶον ὑπολάβοις, τηροῦν δέ τὴν ἐν τῷ ὅλῳ ἔνωσίν τε καί τάξιν, καθ' ἣν αὐτό δε τὸ δένδρον ζῆ καθ' ἑαυτό, καί μετὰ τῶν αὐτοῦ μερῶν· ὡς ἔστι ζῆν, τὰ μὲν νοερά νοερῶς τε καί λογικῶς, τὰ δέ ἄλογα αἰσθητικῶς, τὰ δέ ἄψυχα καί ἄπνοα φυτικῶς τε καί ἐκτικῶς, 15 καί ζῶν καθ' ἑαυτό, ὡς ἔφην ἕκαστον ζῆν καί μετὰ τοῦ ὅλου κινητικῶς τὰ μέρη μετὰ τῶν καθολικῶν, γνῶση τοῦ παντός τὴν εἰς τὸ ἔν συμφυῖαν τε καί σύζησιν, καί τὴν εἰς τὸ πλήθος, ὡς ἐκάστου προσφόρως τε καί ἰδίως ζῶντος, ὡς ἔφημεν. Καί πάλιν εἰ ἐξ ἑνός καί μόνου Θεοῦ τὰ πάντα, εἰκότως καί ἔν λέγονται διὰ τὴν σύνδεσιν καί ἁρμονίαν, καί πλήθος διὰ τὴν πολυείδειαν τῶν καθ' ἕκαστον.

Οἱ ὄροι: Ὅροι εἰσὶν οἱ ἐρμηνευτικοὶ λόγοι τῆς οὐσίας ἐκάστου τῶν πραγμάτων, καὶ τοῦ γένους, καὶ τῆς διαφορᾶς, καὶ τό τί ἐστι δηλοῦντες.

Ἀρχὴ παραδειγματική: Παραδειγματικόν αἴτιον, ἥτοι ἀρχὴ ἐστὶν τοῦ πρὸς ὃ γίνεται τό γινόμενον· τοῦτο δέ ἐστὶν ἡ ἰδέα, ἣτις ἐστὶ νόησις αὐτοτελής, αἰδιος τοῦ αἰδίου Θεοῦ, ἢ παράδειγμα αἰώνιον ἐνεστώσ τῆ φύσει, πρὸς ὃ γίνεται τὰ γινόμενα· ἀσώματοι γάρ αἱ ἰδέαι καὶ τὰ παραδείγματα· τελικόν δέ αἴτιον, ἥτοι (=14S_130=> ἀρχὴ ἐστὶν, τό οὗ ἔνεκα τό γινόμενον τελειοῦται, ἢ τελικόν αἴτιόν ἐστὶν, ὃ ἀχώριστόν ἐστι τοῦ ἀποτελέσματος, ἢ ἐξ οὗ ἐνυπάρχοντος γίνεται τό γινόμενον, ὡς ἡ τῶν ὄλων ὕλη· ὁ δέ Θεός καὶ ταύτην παρήγαγε· ποιητικόν δέ αἴτιόν ἐστὶ τό κεχωρισμένον τοῦ ἀποτελέσματος, ὡς ὁ Θεός, καὶ πᾶς ὕφ' οὗ γίνεται τό γινόμενον.

Καὶ πάντα τὰ οὐκ ὄντα: Πῶς τὰ μὴ ὄντα ἐν τῷ ἀγαθῷ οὕτω νόησον· ἐπειδὴ αἱ στερήσεις ἐν αὐτῷ εἰσὶν ὑπερουσίως· οὔτε γάρ ἄν εἴπομι οὐσίαν τὴν στέρησιν, οἷον ἄναρχος, ἄφθαρτος, ἀθάνατος καὶ ὅσα τοιαῦτά ἐστι· καὶ γάρ οὐκ ἔστι ταῦτα ὁ Θεός, ἐπεὶ καὶ πρὸ τούτων ἐστίν· ἐξ αὐτοῦ γάρ ἐγνωσθη, τί ἐστὶ ταῦτα καὶ γοῦν οὐδέ τί οὐκ ἔστιν ὁ Θεός, γινώσκωμεν, ἢ πῶς ἄρρητος καὶ ἀκατάληπτος· οὐ γάρ ταῦτα ἀρχὴ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ. Αὐτός οὖν καὶ τοῦ μηδενός αἴτιος, πάντων αὐτοῦ ὑστέρων ὄντων, κατὰ τὴν τοῦ εἶναι καὶ μὴ εἶναι αἰτίαν· καὶ γάρ αὐτοῦ τό μηδέν στερήσις ἐστίν· ἔχει γάρ τό εἶναι διὰ τό μηδέν εἶναι τῶν ὄντων, καὶ μὴ ὣν ἐστὶ διὰ τό εἶναι καὶ ὑπερ εἶναι, πάντα ὡς ποητής, καὶ μηδέν ὣν, ὡς ὑπερβεβηκώς, μᾶλλον δέ καὶ ὑπεραναβεβηκώς καὶ ὑπερούσιος ὣν. Ἀνάγνωθι καὶ ἐν τῷ προτέρῳ φύλλῳ τὴν ἐμὴν παραγραφὴν περὶ τοῦ μὴ ὄντος.

Καὶ τὰ ἥττω τῶν κρειττόνων: Παρέγραψα καὶ ἄνω τό ὅμοιον ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ, ὅτι αἰεὶ τὰ ὑποβεβηκότα ἐπέστραπται πρὸς τὰ ὑπερκειμένα, ὡς ὑπ' ἐκείνων περιεχόμενα καὶ προνοούμενα· κοινωνικῶς δέ τὰ ὁμόστοιχα τῶν ὁμοταγῶν, καὶ ἀπλῶς πάντα ἀλλήλων καὶ αὐτῶν ἐρᾶ. Ἀλλά καὶ ὁ Θεός πάντων ἐρᾶ, ἵνα τὰ πάντα ἀγαθὰ ποιῆσι.

Αὐτός γάρ ὁ ἀγαθοεργός: Θαυμαστώσ λέγει, ὅτι ἀγαθός ἔρωσ, ἐν τῷ ἀγαθῷ προϋπάρχων, οὐκ ἔμεινεν ἄγονος, ἀλλ' ἔτεκεν ἡμῖν τόν ἀγαθόν ἔρωτα, δι' ὃν τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ ἐφιμέμεθα· (=14S_132=> πρακτικόν γάρ καὶ γεννητικόν τό Θεῖον κατὰ τό εἰρημένον, «ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι». Σημείωσαι δέ ἐντεῦθεν κίνησιν θεϊάν· ὁ γάρ ἀγαθοεργός ἔρωσ ἐκίνησε τό Θεῖον εἰς πρόνοιαν, εἰς σύστασιν ἡμῶν, ἵνα καὶ πρακτικόν ἢ κοινούμενον, καὶ μὴ μείνη ἄγονον· ἐκ τούτου νοήσεις καὶ τό 'μονάδος μὲν κινηθείσης', καὶ τὰ ἐξῆς εἰρημένα τῷ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ ἐν τῷ πρώτῳ περὶ Υἱοῦ.

Γεννητικὴν ὑπερβολήν: Τουτέστι τὴν κτίσιν παρήγαγεν, ὥστε περὶ αὐτὴν τὰ τῆς ἀγαπητῆς ἐπιδείκνυσθαι κινήσεως.

§ 11. Καὶ μὴ τις ἡμᾶς οἰέσθω: Σημείωσαι, ὅτι οὐ δεῖ τὰ ἀπεμφαίνοντα ὀνόματα λέγειν περὶ Θεοῦ, εἰ μὴ γε καὶ ἐν θεία ἐμφέροντο Γραφῆ, ὡς καὶ νῦν περὶ ἔρωτός φησι, καὶ ὅτι οὐ χρή προσέχειν λέξεσιν, ἀλλὰ τῇ δυνάμει τοῦ σκοποῦ· θείως γάρ αὐτὰ διέξεισι.

Δι' ἐτέρων ὁμοδυνάμων: Ὅτι καὶ διὰ τῶν ἰσοδυνάμων οὐ κωλυόμεθα ἐκφωνεῖν τὰς λέξεις. Σημείωσαι ὡς μητρίδα καὶ πατρίδα ταυτό φησιν.

Δέον εἰδέναί: Διὰ τί συλλαβαῖς καὶ λέξεσι χρώμεθα· σκόπει τὴν ἀνάγνωσιν· ὃ θέλει εἰπεῖν, τοῦτό ἐστίν· Ἡνῖκα τόν προφορικόν λόγον κινούμεν, τοῦτον περὶ τινος τῶν αἰσθητῶν, τότε λέξεων καὶ συλλαβῶν καὶ στοιχείων καὶ γραφῶν δεόμεθα πρὸς δήλωσιν τοῦ λαλουμένου εἰ δέ ἀφ' ἑαυτῆς ἡ ψυχὴ πρὸς τὰ νοητὰ κινεῖται διὰ τῶν ὀρθῶν ἐνεργειῶν, περιτταὶ μετὰ τῶν αἰσθητῶν αἱ αἰσθήσεις· ὑψηλά γάρ φαντάζεται· ὅταν δέ θεοειδῆς γένηται, προκόπτουσα ταῖς κατὰ μικρόν ἀνατάσει, καὶ δι'

ένωσεως άγνωστου προς τό άπρόσιτον φως τάς έπιβολάς έχη, τότε (≡14S_134⇒ και αί νοηταί ένέργειαι περιτταί είσιν, ως και αίσθήσεις, έπειδή τά ύψηλότερα τούτων ή ψυχή διανοείται, λοιπόν ήνωμένη Θεω̄ · όταν δέ όμοϋ χαμαίζηλα φαντασθή και περί τινος τών αίσθητών σπεύση κινηθήναι, τότε τούς σαφεστέρους λόγους και τά τρανότερα τών όρατών χρή έπιζητεΐν.

Όσπερ και αί νοεραί δυνάμεις: Σημείωσαι, ότι έτερον νοϋς και έτερον ψυχή. Νοεράς ένεργείας και δυνάμεις φησί τά νοήσεις, αίτινες κατώτεραί είσι και σκεδασμός του νοϋ. Όταν οϋν ή ψυχή βούληται προς Θεόν άνανεϋσαι και κατά τό δυνατόν ένωθήναι αύτῶ, τό όμμα αύτής, τουτέστι τόν νοϋν αύτόν άποστρέψαι όφείλει τών μερικῶν, και επί τά καθολικώτερα άναπηδήσαι· μερικά δέ είσιν αί νοήσεις, ως έφημεν· τότε γάρ νοϋς όλη γενομένη και εις τό έσω στραφεΐσα, ένάς λοιπόν και άπλότης γενομένη, έπιλαβεΐν δυνήσεται ταΐς θείαις άκτίσι, διά τής έπαινετής άγνωσίας, ου τής έξ άμαθείας άγνοίας, αλλά τής γινωσκούσης ότι άγνοεί τά περί Θεου άκατάληπτα· γνωσεται δέ άπολαύουσα τών θείων μαρμαρυγῶν· ου διά τών αίσθητῶν όμμάτων, ου γάρ καταλαμβάνεται τούτοις, αλλά ταΐς άνομμάτοις του νοϋ καταστάσεσιν.

Επιδηλότεραι τών αίσθήσεων: Έξηγεΐται, τί είσιν αί επιδηλότεραι τών αίσθήσεων διαπορθμεύσεις, και φησιν αύτάς τούς σαφεστέρους λόγους και τά τρανέστερα τών όρατῶν.

§ 12. Καίτοι έδοξέ τισιν: Ότι και ή άγάπη έρωτα δηλοι, και ότι θειότερον όνομα του έρωτος.

Άκουέτωσαν: Σημείωσαι, ότι και τότε ήσαν τινες έπιλαμβανόμενοι όνομάτων, ους έπιστομίζει εκ τής θείας Γραφής.

Ό θείος Ίγνάτιος: Και εκ τούτου τινές οΐονται διαβάλλειν εύκαίρως τό παρόν σύνταγμα, ως μή όν του θείου Διονυσίου, έπειδή Ίγνάτιον λέγουσι μεταγενέστερον αύτου είναι· πώς δέ δύναται τις τών μεταγενεστέρων μεμνησθαι; Πλάσμα δέ και (≡14S_136⇒ τουτο δοκοϋν αύτοις· ό γάρ άγιος Παϋλος, ό φωτίσας Διονύσιον, μεταγενέστερος ήν τῶ χρόνῳ του άγιου Πέτρου, μεθ' όν ό Ίγνάτιος έπίσκοπος γίνεται Άντιοχείας, μετατεθέντος Πέτρου έν Ρώμῃ· έπέζησε δέ ό άγιος Παϋλος χρόνον πολύν, ό φωτίσας Διονύσιον, και Διονύσιος μετ' αύτόν έζησεν· ό δέ Εύαγγελιστής Ίωάννης επί Δομετιανου έξορίζεται εις Πάτμον, ῶ άντιγράφει Διονύσιος. Ίγνάτιος δέ πρό Δομετιανου μαρτυρεΐ· ώστε προγενέστερος Διονυσίου.

Ό έμός έρωσ: Ζητητέον πώς επί Όνησίμου του μετά Τιμόθεον Ίγνατίου διαλεγόμενου, και γράφοντος Ρωμαίοις τό, 'έμός έρωσ έσταύρωται', Διονύσιος νϋν Τιμοθέῳ γράφων τούτου μέμνηται, ως Ίγνατίου ήδη γράψαντος, και μήποτε παρά τινος τών φιλολόγων έξω παρατεθέν, προς πλείονα σύστασιν τών περί θείου έρωτος τῶ άγίῳ Διονυσίῳ ειρημένων, ύστερον κατά άγνοίαν έσω παρενετέθη, όπερ έν πολλοΐς πολλακίς γενόμενον έγνωμεν· και γάρ δίχα τούτου ίσταται άπαραλείπτως τό σῶμα του λόγου· ή τάχα σύνηθες αύτῶ είναι άπόφθεγμα, ως και τό θεοφόρος πολλακίς αύτῶ λεγόμενόν τε και γραφόμενον, τεκμήριον δέ τό μή προσκεισθαι, Γράφει δέ τισι, τουτέστι Ρωμαίοις, άλλ' άπλῶς, Γράφει δέ και ό θείος Ίγνάτιος.

Και έν ταΐς προεισαγωγαΐς: Έπιστητέον, ότι προεισαγωγάς καλεΐ τής θείας Γραφής τά Σολομώντος, άφ' ου και τά ρητά.

α) Ότι ή άγάπη έρωτα δηλοι, και ότι θειότερον όνομα του έρωτος.

(≡14S_138⇒ β) Τοΐς θείοις μάλλον: Διά τί τοΐς θείοις μάλλον άνατιθέασι τόν όντως έρωτα οΐ θεολόγοι.

γ) Τά πλήθη: Σημειώσαι, ὅτι πρὸς ὃ χωροῦσι τὰ πλήθη, δεῖ καὶ ταῖς λέξεσι χρῆσθαι· λέγει δέ τί ποιεῖ ὁ ἔρωσ, καὶ περὶ δύο ἐρώτων, θείου καὶ μεριστοῦ, ἥτοι σωματοπρεποῦς.

δ) Ὡς δυσχερέστερον: Ὡς διαβεβλημένον δηλονότι.

ε) Ἐπέπεσε, τίς φησιν: Ὁ Δαυὶδ λέγει περὶ τοῦ Ἰωνάθαν ἐν τῇ πρώτῃ τῶν Βασιλειῶν.

ς) Τάττεται πρὸς τῶν ἱερῶν: Ὅτι τό αὐτό δύναται ἀγάπη καὶ ἔρωσ, καὶ τίς ἡ τοῦ ἔρωτος ἐνέργεια.

ζ) Συγκρατικῆς: Τουτέστι συγκιρνώσης τὰ ἐρῶντα πρὸς ἄλληλα.

η) Διὰ τό καλόν: Ὅπερ εἶπεν ἄνω, ὅτι ὁ θεῖος ἔρωσ, προϋπάρχων ἐν τῷ ἀγαθῷ, ἔτεκε τόν ἐν ἡμῖν ἔρωτα, δι' οὗ τοῦ ἀγαθοῦ ἐφιέμεθα.

§ 13. θ'. Ἐκστατικός: Περὶ ἐκστάσεως ἐρωτικῆς καὶ ὁ Δαυὶδ· «ἐγὼ εἶπον ἐν τῇ ἐκστάσει μου».

Ἐξεστηκῶς: Σημειώσαι, πῶς νοεῖται τό, 'ἐξεστηκῶς Θεῷ'.

Τολμητέον: Ὅτι καὶ ὁ Θεός πάντων ἐρᾷ.

Διό καὶ ζηλωτήν: Κατὰ τί λέγεται ζηλωτής ὁ Θεός, ὡς ἐραστής τῆς πάντων σωτηρίας.

§ 14. Τί δέ ὅλως: Τῆς μὲν ἀγάπης καὶ τοῦ ἔρωτος αὐτόν δηλαδή τόν Θεόν προβολέα φησί καὶ γεννήτορα· αὐτός γάρ ταῦτα ἐν ἑαυτῷ ὄντα προήγαγεν εἰς τὰ ἐκτός, τουτέστι τὰ περὶ τὰ κτίσματα, καὶ κατὰ τοῦτο εἴρηται, «ὁ Θεός ἀγάπη ἐστίν», καὶ ἐν τῷ ἄσματι ὁμοίως ἀγάπη εἴρηται· καὶ πάλιν γλυκασμός καὶ ἐπιθυμία, ὃ ἐστὶν ἔρωσ· τό δέ ἀγαπητόν καὶ ὄντως ἐραστόν αὐτός ἐστι. Τῷ μὲν οὖν τό ἀγαπητόν ἔρωτα ἐξ αὐτοῦ προχεῖσθαι, (=14S_140=> αὐτός κινεῖσθαι λέγεται ὁ τούτου γεννήτωρ, τῷ δέ αὐτόν εἶναι τό ἀληθῶς ἐραστόν καὶ ἀγαπητόν, κινεῖ τὰ πρὸς τοῦτο ὄρῶντα, καὶ οἷς ἡ τοῦ ἐφίεσθαι δύναμις ἀναλόγως αὐτοῖς.

Ἐραστόν καὶ ἀγαπητόν: Προσαγωγικόν καὶ κινητικόν πρὸς ἐρωτικὴν συνάφειαν τὴν ἐν πνεύματι τόν Θεόν εἶναι μοι νόει, τουτέστι μεσίτην ταύτης, καὶ πρὸς ἑαυτόν συναρμοστήν τοῦ ἐρᾶσθαι αὐτόν ὑπὸ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων καὶ ἀγαπᾶσθαι· κινητικόν δέ φησιν, ὡς κινουῖντα ἕκαστα, κατὰ τόν οἰκειὸν λόγον πρὸς αὐτόν ἐπιστρέφειν. Τό δέ τῆς προαγωγίας ὄνομα, εἰ καὶ παρά τοῖς τῶν ἔξωθεν πρᾶγμα σημαίνει οὐκ εὐαγές, ἀλλ' ἐνταῦθα τὴν πρόξενον τῆς ἐν Θεῷ ἐνώσεως μεσιτείαν φησί.

Καὶ τῷ μὲν κινεῖται: Σημειώσαι κίνησιν θεῖαν, ἐν ἣ κινεῖται καὶ αὐτοῦ ἐστὶ προαγωγέυς καὶ κινητικός ὁ Θεός.

Καὶ τῆς ἐξηρημένης: Ἡ πρὸς Θεόν ἀγαπητικὴ ἐνωσις πάσης ἐξήρηται καὶ ὑπέρκειται ἐνώσεως· ἐξηρημένην οὖν τὴν ἀνωτέραν φησίν, ἀναρχὸν δέ καὶ ἀτελεύτητον τόν θεῖον ἔρωτα λέγει, ὡς ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ προϊόντα καὶ πρὸς τό ἀγαθόν ἐπαναστρέφοντα κατὰ σχῆμα κυκλικόν· ἐπεὶ καὶ ἡ τοῦ κύκλου γραμμὴ οὐ γνῶριμον ἔχει ὅθεν ἤρξατο καὶ οὐ κατέληξε· καὶ γάρ ἐξ αὐτοῦ ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἔφεις, καὶ εἰς αὐτόν πάλιν ὄρᾳ· ἐν ἑαυτῷ δέ καὶ ἐστὶ καὶ μένει τό ἐραν τῆς συμφυοῦς ἀγαθότητος, καὶ τῶν πρὸς τό ἀγαθόν ἀνατεινομένων.

Ἐρωτικὴν κίνησιν: Ὅτι ἡ ἐρωτικὴ κίνησις, τοῦ ἀγαθοῦ προϋπάρχουσα, ἐν τῷ ἀγαθῷ ἀπλή καὶ αὐτοκίνητος οὔσα, καὶ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ προϊοῦσα, αὐθὶς ἐπὶ τό αὐτό ἐπιστρέφει, ἀτελεύτητος καὶ ἀναρχος οὔσα, ὅπερ δηλοῖ τὴν ἡμῶν ἔφεις πρὸς τό Θεῖον. Σημειώσαι δέ, ὅτι αἴδιον κύκλον προϊών φησιν εἶναι ἐν τῷ ἀγαθῷ, προϊόντος μὲν αὐτοῦ ἐπὶ τὰ νοητά καὶ αἰσθητά, πάλιν δέ πρὸς ἑαυτόν ὑποστρέφοντος καὶ μήτε ἴσταμένου, μήτε λήγοντος.

Ἐκ τοῦ ἁγίου Ἱεροθέου.

(=14S_142=> § 15. α. Τόν ἔρωτα: Ἐπίστησον, ὅπως μέγας Ἱερόθεος τά περί τοῦ ἐπαινετοῦ ἔρωτος ἄριστα φιλοσοφεῖ· πρῶτον μὲν θεῖον αὐτόν λέγων, ἐπειδή καί πρῶτον αἴτιον τοῦ οὐρανοῦ ἔρωτος ὁ Θεός ἐστίν ἐξηρημένως καί ἀναιτίως· εἰ γάρ ὁ ἔρωτος αὐτός ἐστίν ἡ ἀγάπη, ὡς προεῖρηται, γέγραπται δέ, ὅτι «Θεός ἀγάπη ἐστί», δῆλον ὅτι πάντων ἐνοποιός ἔρωτος, ἦτοι ἀγάπη, ὁ Θεός ἐστίν. Ἐκεῖθεν οὖν μεταβατικῶς πρόεισιν ἐπ' ἀγγέλους, ὅθεν καί ἀγγελικόν αὐτόν φησιν, ἔνθα μάλιστα καί τόν τῆς ἐνότητος εὐροι τις ἄν ἔρωτα θεῖον· οὐδέν γάρ ἀσύμφωνον ἢ στασιάζον παρ' αὐτοῖς· εἶτα μετ' ἀγγέλους, καί νοερόν φησιν ἔρωτα, τουτέστι παρά θεοσόφοις ἀνδράσιν, οἱ εἰσι τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς οὓς ὁ Παῦλος φησιν, «ἵνα τό αὐτό λέγηται», καί τά ἐξῆς, καί ὁ Κύριος, «ἵνα ὧσιν ἔν, καθὼς καί ἡμεῖς ἐν ἔσμεν». Καί ταῦτα μὲν περί τῶν ἐξ ἀληθείας Χριστιανῶν, λοιπόν δέ καί περί πάντων ἀνθρώπων, ἐν οἷς ὁ περί φιλίας νόμος· τὰς δέ λογικάς ψυχὰς νοεράς προσεῖπεν ἐκ τοῦ θεοῦ νοῦ προσειπὼν αὐτάς· ψυχικόν δέ ἐκάλεσεν ἔρωτα τόν τῶν ἀλόγων, τήν αἰσθητικὴν φιλίαν, ἄνουν μέντοι δηλονότι· ἐκ γάρ τῆς ἐρωτικῆς ταύτης δυνάμεως καί πτηνά ἀγεληδόν ἵπτανται, ὡς κύκνοι καί χῆνες καί γέρανοι καί κόρακες καί ὅσα τοιαῦτα· καί πεζὰ μέντοι εἰσὶ τοιαῦτα, ἔλαφοι, βόες, καί τά παραπλήσια· καί νηκτά δέ εἰσιν, ὡς θύννοι καί κέφαλοι καί ὅσα ὁμοιότροπα. Καί τά μὴ ἀγελαῖα δέ πρὸς τήν τῶν ὁμοστοίχων σύνοδον ἔνθεν κινουῦνται. Φυσικόν δέ ἔρωτά φησι τόν τῶν ἀψύχων καί ἀναισθητῶν κατά τήν ἐκτικὴν ἐπιτηδειότητα, ἦτοι τῆς ποιότητος, ἐρώντων τοῦ (=14S_144=> δημιουργοῦ διὰ τό ὑπ' αὐτοῦ συνεστάναι· κατά οὖν τήν ζωτικὴν, ἦτοι τήν φυσικὴν κίνησιν, καί αὐτά ἐπέστραπται πρὸς τόν Θεόν.

§ 16. Ἐπειδή τοὺς ἐκ τοῦ ἐνότος: Καί ἄνω εἵπομεν, νοερά μὲν εἶναι τά νοοῦντα, νοητά δέ τά νοούμενα, καί ἀζητήτως τά νοερά ὑπερβαίνεσθαι ὑπὸ τῶν νοητῶν, ὅθεν καί τροφήν εἶναι τῶν νοούντων τά νοούμενα· τῶν οὖν νοητῶν τά νοερά ἐρᾶ, ὡς ἐπεστραμμένα πρὸς αὐτά καί ὡσπερ ἀναβεβηκότα· ἐρᾶ δέ καί τά νοητά τῶν νοερῶν προνοητικῶς τῷ μεταδιδόναι τῆς ἴσης ὠφελείας· ὠμολόγηται οὖν, ὅτι οἱ τῶν τοιούτων ἔρωτες ὑπερεστᾶσι τῶν αἰσθητῶν. Ἀλλὰ ταῦτα, οἶμαι, νοητά καί νοερά εἴρηται ἐκ μετοχῆς τοῦ ὄντος ἀγαθοῦ τοιαῦτα γενόμενα. Οἱ δέ αὐτονόητοι ἔρωτες οἱ θεῖοι εἰσιν, ἀντὶ τοῦ οἱ τοῦ Θεοῦ· ὡσπερ γάρ ἐστίν ἀγαθόν ὧτινί ἐστίν ἀγαθόν, καί ἄλλο τό ἀπλῶς ἀγαθόν καί αὐτό τό ἀγαθόν, οὕτως ἐστί καί νοητόν τῷ τινι νοητόν, ἄτε νοούμενον ὑπ' αὐτοῦ, καί ἀπλῶς νοητόν· οὐχ ὁ χρόνος ἢ ὁ τόπος (νοητά γάρ καί ταῦτα, ἐπεὶ μὴ αἰσθητά), ἀλλὰ νοῦς νοητῶν, ἐνέργεια ὧν καί ζῶν καί ζωὴ· τά γάρ μετὰ τοῦτο νοητά ἐκ ζητήσεως καί τῆς περί τά προβλήματα ἀκολουθίας εὐρίσκουσιν, ἢ ἐξ ἀποκαλύψεως ἔχουσιν.

Ἄσχετος αἰτία: Ἄσχετόν φησι τό ἀπόλυτον, οὗ πρὸς τό πᾶν οὐδεμία σχέσις, ἦτοι οἰκειότης φυσική.

§ 17. Ἀπάντων ὀλικός ἔρωτος. Εἰπὼν 'ὀλικόν ἔρωτα', δηλοῖ καί μερικούς, λέγων τόν Θεόν εἶναι τόν ὀλικόν καί τόν μερικόν, ὡς αἴτιον καί πᾶσι χορηγοῦντα κατά τήν ἐκάστου δύναμιν, ἐρωτικὴν οἶονεῖ ἀπορροήν, Πῶς οὖν ὁ Θεός τό ὅλον καί τό μέρος, ἀνεκφοιτήτως ἑαυτῷ συνών, εἶναι δύναται, ἐκ τοῦ (=14S_146=> σπερματικοῦ λόγου σαφές ἔσται· ὅταν μὲν γάρ τό σπέρμα ἀδιακόπως ὁμοῦ εἰς τήν μήτραν καταβληθῆ ἔν ἀποτελεῖται τό ἔμβρυον, ἐάν δέ μερισθῆ τό σπέρμα εἰς διαφόρους κύστιδας τῆς μήτρας, ἕκαστον μέρος ὀλόκληρον ἔμβρυον ἀποτελεῖ· ἔσται δέ τοῦ σπέρματος τό μὲν ρίς, τό δέ ὀφθαλμοί, καί τά ἐξῆς, καί πάντα τέλεια. Ὅμοιον οὖν τι καί περί τόν παντέλειον νοῦν κατά ἀναλογίαν θεωρητέον· ὅλη γάρ ἡ ἐνέργεια περιέχει καί τά μέρη, τῶν δέ μερῶν ἕκαστον ἀπῆρτισται· καί τό μὲν αὐτοδικαιοσύνη,

τό δέ αὐτοανδρία, καί τά ἐξῆς· οὕτω καί οὔτε συγκέχυται εἰς ἀλλήλας, ἀλλά καί ἐκάστη διακέκριται, καί οὔτε μετά ἀταξίας τό ἀδιαίρετον ἔχουσιν ἐν τῷ μεταλαμβάνειν αὐτῶν ἕκαστον ὡς δύναται. Τῶν γάρ εἰδῶν μεταλαμβάνει ἕκαστος πρὸς τὴν οἰκείαν ἐπιτηδειότητα· οὕτω καί ὁ Θεός καί ὄλον καί μέρη τοῦ ἔρωτος.

§ 18. Ἐφίεται γάρ αὐτοῦ: Ἐπειδὴ εἶπε, καί τό μή ὄν ἐφίεσθαι πῶς τοῦ ἀγαθοῦ καί ἐν αὐτῷ βούλεσθαι εἶναι, ὅπερ καί ἄνω πρὸ ὀλίγων φύλλων εὐρήσεις αὐτόν λέγοντα, εἰ καί ἐξ ἑλληνικῶν σαφηνίζεται δογμάτων (πρὸς γάρ Ἑλληνας μάχεται μάλιστα, καί Μανιχαίους τούς τοῦ κακοῦ δόγματος προεστῶτας), δεῖ πλατύτερον παραστῆσαι, τί ὀνομάζεται μή ὄν, καί διὰ τί μίαν ἀρχὴν τῶν ὄντων εὐσεβές καί ἐπάναγκες εἶναι. Τοῦτο γάρ ὑγιές ἐστὶ φρονεῖν. Ἔστι γάρ αὕτη ὁ Θεός· εἰ γάρ εἶεν ἀρχαὶ διάφοροι, πάντως ἀπειροπληθεῖς φανήσονται. Εἰ οὖν ἀρχὴ μία ὁ Θεός, οὕτω καί τό ὄντως ὄν, καί αὐτό τό ἀγαθόν. Εὐρήσει δέ ὁ λόγος καί τά ἐναντία τῶν εἰρημένων ἀναγκαίως· ἔνθα γάρ ἀρχή, ἔσται πάντως καί ἔσχατον· καί εἰ ἔστιν ὄν, ἔσται καί μή ὄν· καί εἰ ἔστιν ἀγαθόν, ἔσται καί κακόν. Ἄλλ' ἐπειδὴ τά ὄντα οὐσίαι εἰσὶ καί εἶδη, τό μή ὄν ἀνείδεον ἂν εἴη καί ἀνούσιον, λόγῳ μόνῳ θεωρητόν. Τό μή ὄν οὖν τοῦτο καί ἀνείδεον ὕλην ἐκάλεσαν οἱ παλαιοί, ἣν καί ἔσχατον αἴσχος ὀνομάζουσι.

(14S_148 > Λέγεται δέ μή ὄν ἡ ὕλη, οὐχ ὅτι παντελῶς οὐδέν ἐστίν, ἀλλ' ὅτι μή ἐστὶ· τό γάρ ὄντως ὄν ὁ Θεός, καί αὐτό τό ἀγαθόν· παρήκται γάρ ἐκ μὴ ὄντων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καί ἡ ὕλη· ἀλλ' οὐχ ὡς τινες ὑπέλαβον ἀνείδεος καί ἀσχημάτιστος· ὅθεν οὐδέ ἀρχὴ τῶν αἰσθητῶν ἡ ὕλη, ἀλλά μᾶλλον συμπληρωτικὴ τούτων καί ἔσχατόν τι καί ὑποστάθμη τῶν ὄντων. Διό οὔτε εἰκὼν Θεοῦ, ὡς τά λογικά, οὔτε εἶδωλον τοῦ ὄντως ὄντος. Καί τό αἰσθητόν δέ εἶδωλον τοῦ ὄντως νοητοῦ κόσμου, ὅπερ αἰσθητόν, οὐκ ἄνευ μὲν ὕλης ἐστὶ, κρεῖττον δέ τῆς ὕλης, εἶδους ὅπως οὖν μετέχον. Οὐδέποτε οὖν δειχθήσεται ἡ ὕλη δίχα τοῦ εἶδους καί τῶν ποιότητων, αἰτινές εἰσιν ἕξεις· πότε γάρ γέγονε τό πῦρ ἄνευ θερμότητος ἢ φωτός ἢ τοῦ λευκοῦ τῆς χροιάς, ἢ τό ὕδωρ ἄνευ ψυχρότητος ἢ ὑγρότητος ἢ τοῦ κυανίζοντος χρώματος; Ἡ γῆ καί ὁ ἀήρ ὁμοίως. Διὰ τοῦτο καί λόγῳ θεωρητὴν εἶπον τὴν ὕλην ἀνείδεον, καί ἄποιον, καί ἀσχημάτιστον· ἐξ οὗ γάρ τά ὄρατά καί τά ἀόρατα γέγονεν, ἐκ μὴ ὄντων δηλονότι ὑπὸ Θεοῦ παρήχθη, οὐ πρότερον ὕλης ἀμόρφου ὑποκειμένης, εἶτα κοσμηθείσης, ὡς διδάσκει Μωσῆς ὁ θεῖος. Ἐν μὲν οὖν τῷ Θεῷ ἐστίν, ἅτε καί ὑπ' αὐτοῦ παραχθεῖσα ἡ ὕλη· ὑπερούσιος δέ, τά πάντα ἐκείνου ὡς ἀγαθοῦ συνέχοντος, νοεῖται ἐν αὐτῷ. Ταῦτα εὐρήσεις ἐν τοῖς λεχθησομένοις σποράδην ἐγκείμενα.

Πῶς ἡ δαιμονία πληθὺς: Λοιπὸν προβλήματα διαγυμνάζει λέγων, ὅτι, Εἰ πάντα ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ, πόθεν τά κακά, καί πόθεν ἄγγελοι ἐγένοντο δαίμονες; Πάντα κατὰ Μανιχαίων.

β. Οὐκ ἔστιν ἀγαθοειδές: Καλῶς καί ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν ἀγγέλων τέθεικε τό ἀγαθοειδές· ὁ μὲν γάρ Θεός οὐσιωδῶς αὐτό τό ἀγαθόν ὢν, τά δέ μετ' αὐτόν, ὡς ἐκ μετοχῆς καί ἔξωθεν ἀγαθυνόμενα τῇ περὶ αὐτόν ἐφέσει, εἰκότως ἀγαθοειδῆ λέγονται, οὐκ αὐτόχρομα ἀγαθά.

(14S_150 > γ. Καί πῶς ὁ ἀγαθός: Ὅρα ὅπως προβλήματα ὡς ἐν ζητήσει παράγει, ἔχοντα μὲν καί αὐτάς τάς τῶν ἐχθρῶν ἀντιθέσεις, οἷον Μανιχαίων, δηλούσας δέ ὅμως τὸν σκοπὸν τοῦ θεοῦ τούτου ἀνδρός τό ὀρθόν. Λέγει γάρ, ἐκ τίνος ἀρχῆς παρήχθη τό κακόν· καί εἰ ἐξ ἄλλης αἰτίας, καί ὅσα τοιαῦτα τῶν ἀντιδίκων εἰσίν. Εἶτα λοιπόν, πῶς ὁ ἀγαθός αὐτό παραγαγεῖν ἠβουλήθη, πῶς δέ καί προνοία ἐστὶ τό κακόν, ἐκ τούτων δεικνύς, ὅτι, εἰ καί ὅλως παραγωγὴν ἔσχε τό κακόν, ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ταύτην ἔσχε, καί ὅτι μόνη ἡ πρόνοια διοικεῖ τό ὄλον, ὡς ἐκ τούτου μίαν ἀγαθὴν ἀρχὴν εἶναι τοῖς οὐσί. Ταῦτα καί ἐν τοῖς προβλήμασιν ἐξήτασεν ὁ θεῖος οὕτως ἀνήρ· παρακατιῶν γάρ ἀναλύει σαφῶς τά προβλήματα, δεικνύς ὡς οὔτε

ένυπόστατον τό κακόν, οὔτε ἐν φύσει, ἀλλά κατά στέρησιν τοῦ ἀγαθοῦ γινόμενον, οὔτε ὄν, οὔτε ὡς μή ὄν λογιζόμενον. Καί τοῦτο αἰνίττεσθαι τό ἐν ψαλμῶ τριακοστῶ ἔκτω εἰρημένον· «εἶδον τόν ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον ὡς τάς κέδρους τοῦ Λιβάνου, καί παρήλθον, καί ἰδού οὐκ ἦν, καί ἐζήτησα αὐτόν», τουτέστι τόν τόπον αὐτοῦ, «καί οὐκ εὔρεθῆ»· τοῦτο γάρ δηλοῖ, ὅτι τό κακόν, ἢ καί σφόδρα ἐπαίρεται, ἀλλ' οὐκ ἔστιν, οὔτε καταλείψει τόπον ἑαυτοῦ, τουτέστιν ἴχνος· ἅμα γάρ τῷ φανῆναι διαλέλυται, μή ἔχον ὑπόστασιν· μή οὖν ὑπολάβοις αὐτόν ἐναντίον λέγειν τι.

§ 19. Τό κακόν οὐκ ἔστιν ἐκ τἀγαθοῦ; Σημείωσαι, πῶς θαυμασίως πλέκει τήν λύσιν ἐκ διαφόρων ἐπιχειρημάτων.

Ὁ τῶν ὄντων σκοπός: Καί γάρ ὁ ὀργιζόμενος, ἦτοι θυμούμενος (ὡς ἐν ὑποδείγματι δέ ὁ λόγος, ὡς δοκεῖ), κακόν τι ποιῶντος τοῦ πρὸς ὄν θυμοῦται, πρὸς τό ἐναντίον τοῦτον μεταγαγεῖν βουλόμενος, τουτέστι τό ἀγαθόν τῆ τοιαύτη κινήσει χρῆται.

Καί εἰ τά ὄντα πάντα: Ἐφημεν ἀνωτέρω, εἰ ὁ Θεός ὑπερουσιῶς (14S_152 > ὡν λέγεται ὡς ἄναρχος καί πάντων αἴτιος, τό ἀντίθετον, ὡς ἔσχατον τῶν ὄντων, καί ἀνούσιον, ὡς ὑπερούσιου τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ἡ ὕλη, καί μή ὄν λέγεται, καί ἐν Θεῷ λέγεται, δι' ἀγαθότητα αὐτοῦ γενομένη, εἰ καί διά τοῦ μεμίχθαι τοῖς αἰσθητοῖς οὐ πάντη κακόν, οὔτε πάντη ἀγαθόν, ὡς δηλοῖ διά τό ἄστατον· ἔχει μὲν γάρ τό κακόν ἐν τῷ ἀστάτῳ μερίδα δέ τοῦ ἀγαθοῦ, ἐπειδή καί ὑπό Θεοῦ παρήχθη, καί ἐν Θεῷ ἔστι· αὐτόκακον (οὐ λέγω ἡ κακία, ἣτις ὡς εἶδος καί ποιότης συμβαίνει τῷ λογικῷ καί ἀποσυμβαίνει, ἀλλ' αὐτό τό ἀπλῶς κακόν) οὔτε ἐν τοῖς οὐσίῳ ἔστι, τοῖς ὀπωσοῦν ἐφιεμένοις τοῦ ἀγαθοῦ, οὔτε ἐν τοῖς μή οὐσίῳ, ἀντί τοῦ 'ἐν τοῖς ὑλικοῖς' ὡς νοουμένοις ἐν τῷ ὑπερουσίῳ, ἀλλά καί τοῦ μή ὄντος, ὅ ἔστι τῆς ὕλης, τό κακόν πλέον ἀφέστηκε τοῦ ἀγαθοῦ, καί ἔστιν ἐντεῦθεν εἰκότως ἀνουσιώτερον τῆς ὕλης, τό αὐτό κακόν ὡς πάντη οὐδέν ὄν. Τό οὖν ἀπλῶς αὐτόκακον οὐδαμῆ οὐδαμῶς, τό δέ τῆς ὕλης κατ' ἔλλειψιν τῆς ἀγαθότητος, καθό καί ἀναίσθητος καί ἀνείδεος ὁράται· ὅθεν νοήσεις καί τό παρά Ἀβδιοῦ τῷ προφήτῃ εἰρημένον, «καί ἔσσονται ὡς μή ὄντες», πρὸς τοὺς ἀμαρτωλοὺς δηλονότι.

Πόθεν οὖν ἔστι τό κακόν: Ἐντεῦθεν ἀντίθεσιν προτιθεῖς, πλατέως γυμνάζει τήν ὑπόκρουσιν, ὡς ἐξ εὐλογαφανοῦς ἀντιθέσεως· εἰ γάρ μή δοίημεν εἶναι τι τῷ καλῷ ἐναντίον, τουτέστι τό κακόν, οὐκ ὀφθήσεται ἀγαθόν ἢ ἀρετή, ἀλλ' ἀναμίξ ἀδιάκριτα ἔσται πάντα, οὔτε ἀρετῆς ἐπαινουμένης, οὔτε τοῦ ἐναντία ἔσται. Νῦν δέ φησιν ὁ ἀντιθεῖς, εἰ μή δοίημεν κακόν ἐναντίον (14S_154 > τῷ ἀγαθῷ, ἔσται αὐτό τό ἀγαθόν ἐναντίον ἑαυτῷ ἐν τοῖς κατ' ἔλλειψιν τοῦ ἀγαθοῦ ἀμαρτάνουσιν· ἀλλά καί πρό τῆς ἐνεργείας τῆς ἀρετῆς τοῦ ἐναρέτου ἀνθρώπου ὀρῶμεν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ διακεκριμένας τῆς ἀρετῆς τάς κακίας· ὅταν μὲν γάρ τό λογικόν μέρος τῆς ψυχῆς τά οἰκεῖα ἐνεργῆ, εἰς οὐδέν τῶν ἀγαθῶν ἐμποδίζεται, ὅταν δέ τό ἄλογον μέρος τῆς ψυχῆς, ὅπερ μέμικται ὕλη καί σῶματι, ἐπικρατῆ, τότε ἐμποδίζεται τό λογικόν οἰκεῖως ἐνεργεῖν. Κακύνεται οὖν τό ἄλογον ἐκ τῆς πρὸς τήν ὕλην ἐπιμιξίας, τό δέ λογικόν οὐ τῷ μεμίχθαι τῇ ὕλη, ἀλλά τῷ νεύειν εἰς ὕλην, τουτέστι τῷ ἐνδιδόναι τῷ ἀλόγῳ καί μή κρατεῖν αὐτοῦ, κακύνεται, ὡς ὄμμα σκότους ὄντος, κωλύεται ὁρᾶν· οὐ δείκνυσιν οὖν τοῦτο, εἰ ὑφέστηκε τό αὐτόκακον· οὐ γάρ τό τινι κακόν, τοῦτ' ἔστι τό αὐτόκακον, ἀλλὰ καί κακία ἔστιν εἶδος οὐσα καί συμβεβηκός τοῦ κακοῦ· ταῖς γάρ προσθήκαις καθίσταται εἰς τό τόδε τι εἶναι, οἷον ἀδικία μὲν ψυχῆς ἔστι πονηρία, καί πάλιν, τῆς ἀδικίας εἶδη πρὸς τήν τῆς ὀρέξεως ὕλην, ἢ μὲν γάρ περί χρήματα, ἢ δέ περί τιμᾶς συμβαίνει. Γίνεται δέ καί κατά προσθήκας εἶδη κακῶν καί ἀπό τῶν μερῶν τῆς ψυχῆς· δειλία μὲν γάρ ἢ θρασύτης ἀπό τοῦ θυμικοῦ, ἀκολασία δέ ἢ ἡλιθιότης ἀπό τοῦ ἐπιθυμητικοῦ. Γίνεται δέ καί ἀπό τῶν ἐνεργειῶν εἶδη κακῶν· ἢ μὲν γάρ δειλία οἷον περί τό ὀρμᾶν ἔστιν ἔλλειψις, ἢ δέ θρασύτης περί τό ὀρμᾶν ὑπερβολή, ἢ

δέ ἀκολασία περί τό πάσχειν. Σαφές οὖν γέγονε, πῶς ἐν ψυχῇ καί πρό ἐνεργείας διακέκριται τά κακά ἐκ τῶν ἀρετῶν, διά τοῦ ἀλόγου καί τοῦ λογικοῦ, μερῶν ὄντων τῆς ψυχῆς. Ταῦτα δέ τά τοῦ ἀλόγου ἕτερον νόμον δείκνυσιν ἡμῖν «ἀντιστρατευόμενον τῷ νῶ», ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, (14S_156 > καί ἐν τῷ μὴ κρατεῖσθαι αἰχμαλωτεύοντα τό λογικόν, ὡς ἀπεδείξαμεν.

Πρός τόν λόγον: Ἀντί τοῦ, πρὸς τό λογικόν τῆς ψυχῆς μέρος.

Καί εἰ φθορά ἐστὶ τῶν ὄντων: Ἀντί τοῦ, εἰ ἐν τοῖς οὐσί το φθείρεσθαι ὁράται, ἤγουν εἴ τινα τῶν ὄντων ὑπόκειται φθορᾷ, ἐκ τούτου δείκνυται τό εἶναι τό κακόν· τό γάρ 'οὐκ ἐκβάλλει', τοῦτο δηλοῖ.

Ἡ οὐχὶ πολλάκις: Ἔτι τῆς ἀντιθέσεώς εἰσι καί ταῦτα, ὅτι μᾶλλον καί ἐν τοῖς οὐσί ἐστι, καί ὄν τό κακόν· κᾶν γάρ τό κακόν φθορά ἐστὶ τῶν ὄντων, ἀλλ' οὖν ἡ φθορά αὕτη, ἕτερον ἔσθ' ὅτε εἰς γένεσιν ἄγει, οἷον τό ὠόν φθείρεται μὲν, μεταστοιχειοῦται δέ εἰς πτηνόν· καί ὁ κύαμος δέ, καταμασσόμενος καί ἐν τῇ γῆ κρυπτόμενος, μετασχηματίζεται εἰς ἐμβρύου εἶδος· καί τά σώματα δέ ἡμῶν εἰς σκώληκας, καί ἕτερα ζῶα, καί ἄλλα μυρία τοιαῦτα, ὡς ἵπποι μὲν σφηκῶν γένεσις, ταῦροι δέ μελισσῶν.

Καί ἔσται τό κακόν: Λύσις τῶν προβληθεισῶν ἀντιθέσεων, εἰ ἡ φθορά κακόν, φθείρει δέ ἡ φθορά καί τό κακόν, πῶς ἔσται τό κακόν αὐτό ἑαυτό φθείρον; Εἰ γάρ ἐν τῇ ὕλῃ τό κακόν, εὐδηλον, ὡς τό εὐφθαρτότερον· ὕλη δέ ἐστὶ, καί τοῦτο ἑαυτό φθείρει· διά τοῦτο γάρ ἡ ὕλη καί ἀνούσιος λέγεται κατὰ ἀντιπαράθεσιν τῆς ὑπερουσίου τοῦ Θεοῦ οὐσίας, ὡς αὐτὴ φθαρτὴ οὐσα, καί οὐκ ἀεὶ οὐσα, καί ἀνείδεος κατὰ ἀντιπαράθεσιν τοῦ εἶδους τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐκάλεσε Μωϋσῆς τόν δημιουργόν Λόγον. Καί μὴ ὄν δέ λέγεται ἡ ὕλη κατὰ ἀντιπαράθεσιν τῆς θείας κατὰ οὐσίαν ὑπάρξεως.

§ 20. Ἡ κακόν: Τό 'ἡ κακόν' ἀντί τοῦ καθ' ὃ κακόν.

(14S_158 > Μᾶλλον δέ. Σημείωσαι, ὅτι καί ἐν τοῖς θείοις λόγοις ἀκώλυτος ἡ ἐξ ἐπιλογισμοῦ τῶν ἀκριβεστέρων παράδοσις· ἰδοὺ γάρ, ὡς ὄρας, μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῆς προτέρας γνώμης ἐξ ἐπιλογισμοῦ τά ἀκριβέστερα παραδίδωσιν.

Καί ἀμιγῆ καί ὀλόκληρα: Τά μὲν ἀμιγῆ ἀγαθὰ καί ὀλοτελῆ· ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ἐγγίνεταί τοις ὑπερκοσμίοις νοητοῖς, ἅτε καί ἀσωμάτοις, τά δέ μεμιγμένα ἀγαθὰ περί τά λογικά σώματα θεωρεῖται, τουτέστιν ἐν ἡμῖν, τοῦ μὲν ἀλόγου τῆς ψυχῆς μέρους, ὡς εἴρηται, μετέχοντος ὕλης διά τοῦ σώματος τοῦ εἶδους μετέχοντος, τοῦ δέ λογικοῦ μέρους, ρέποντος πρὸς τό ἄλογον καί ἐνδιδόντος ἔσθ' ὅτε αὐτῷ, καί διά τοῦτο πρὸς ὕλην νεύοντος· τό μὲν γάρ αὐτόκακον δεῖ θεωρεῖν αὐτοάμετρον, αὐτοανείδεον, ἑαυτῷ κακόν οὐσιῶδες, οὐ μὴν ἑτέρω κακόν· τοῦτο γάρ εἶδος ἐστὶ καί συμβεβηκός κακίας. Δεῖ οὖν τό κακόν τοιοῦτόν τι εἶναι, οἷον ἔφην, ὡσπερ ὁ Θεός πάντων αὐτοπέρας καί αὐτόμετρον, καί αὐτοειδοποιόν, καί αὐτοαγαθόν οὐσιῶδες· οὐ γάρ λέγω νῦν τῷ ἑτέρω ἀγαθόν· συμβεβηκός γάρ τοῦτο· πῶς οὖν ἔσται τό κακόν οὐσιῶδες καί ἑτέροις, πάντων καθάπαξ τῶν ὄντων μεμιγμένως καकुνομένων καί ἐχόντων τό εἶναι ἐν τῷ ἀγαθῷ, οὐδενός κατὰ τό παντελές ἀμετόχου ὄντος τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλὰ πάντων πρὸς τὴν ἰδίαν ἐπιτηδεϊότητα μετεχόντων τοῦ ἀγαθοῦ; Τό οὖν κακόν οὐκ ἐν ὑπάρξει, ἀλλ' ἐν παρεισδύσει, ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ στερήσει φαινόμενον.

Ἐκτείνεται δέ ἄχρι τῶν ἐσχάτων: Ἔσχατον νοητέον τά ὑλικά σώματα καί γῆϊνα· ὡσπερ γάρ πάντων ἀρχὴ ὁ Θεός, ὡς καί ἤδη ἔφημεν, οὕτω πάντων ἔσχατον τό σκυβαλῶδες τοῦτο τό παχὺ τῆς ὕλης μέρος καί γεῶδες· ὅθεν καί ὑποπόδιον λέγεται τοῦ Θεοῦ, ὡς καί ἔσχατον, καί ὁμως μετέχον ἀγαθότητος αὐτοῦ, ὡς καί φέρον αὐτόν ἐσχάτως· λέγει γάρ καί ἡ Σοφία· «βρίθει γάρ τό γεῶδες τοῦτο σκῆνος νοῦν πολυφρόντιδα», ὡς τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς μέρους μεμιγμένου τῷ ὑλικῷ σώματι, καί κατακρατοῦντος ἔσθ' ὅτε τοῦ λογικοῦ τῆς ψυχῆς.

(14S_160 > Παρέστι τὰγαθόν: Ὅσον γάρ ἐπί τό παχύτερον καί ὑλικώτερον ὑποβαίνει τά ἐν δημιουργία, τοσοῦτον κατά στέρησιν καί ἔλλειψιν τοῦ ἀγαθοῦ ἦττον μετέχει, ὡς ἐξ ἀμυδροῦ καί ἐσχάτου ἀπηχήματος· ὡς γάρ ἔφημεν, ἤδη ὑπόθου τινά βοῆσαι μέγα· καί τούς μὲν πλησίον ὄντας καί ἐρρωμένους τό ἀκουστικόν ὄλην δέξασθαι τήν βοήν καί γινῶναι καί τό λαληθέν, τούς δέ ἀφεστηκότας ἀναλόγως τῆ διαστάσει ἦττον ἀκοῦσαι τοῦ φθέγματος, τούς δέ πάνυ πόρρω διεστηκότας ἀμυδρότατα ὡς ἀπηχήματος ὑστάτου ποσῶς αἰσθῆσθαι.

Καί τήν ἑαυτοῦ στέρησιν: Τό μή ὅλως ἐστερημένον τοῦ καλοῦ, ἀλλά μερικῶς, καί αὐτό τό ἐστερημένον τοῦ ἀγαθοῦ, συνεστάναι ποιεῖ, τῷ ὅλως κατά τι μετέχειν τοῦ ἀγαθοῦ· οὐ γάρ ἡ μερική, ἀλλ' ἡ παντελής ἔλλειψις τοῦ ἀγαθοῦ ἐστι τό κακόν.

Καί τά μαχόμενα αὐτῷ: Ὅρα πῶς φησιν, ὅτι καί τά μαχόμενα τῆ δυνάμει τοῦ ἀγαθοῦ δι' αὐτοῦ ὑπέστη καί σώζεται. Οὐκοῦν αἴτιος τῶν κακῶν ὁ Θεός; Μή γένοιτο! Ὅ μὲν γάρ Θεός, ὡς πάντων ἀρχή καί δημιουργός, δι' ὑπερβολήν ἀγαθότητος καί δι' ἀγάπην ἄφατον, καί ἀμαρτωλῶν ἀνέχεται, ἵνα καί τήν ἰδίαν δείξει φιλανθρωπίαν, καί τό τοῦ πλάσματος αὐτεξούσιον· εἴρηται γάρ· «ἡ ἀγάπη πάντα στέγει»· καί πάλιν «ὁ ἀνατέλλων τόν ἥλιον αὐτοῦ ἐπί δικαίους καί ἀδίκους».

Τό δέ κατά πάντα τρόπον. Τό προκείμενον αὐτῷ ἐστιν ἀποδειξαι, ὅτι οὐκ ἔστιν οὐσία τό ἀπλῶς αὐτόκακον· καί φησιν, ὅτι οὐδέν τῶν ἐν τοῖς οὐσί καί ἐν δημιουργία ἀμέτοχόν ἐστι παντελῶς τοῦ ἀγαθοῦ· τά γάρ πάντη ἄμοιρα τοῦ ἀγαθοῦ, ὡς μηδέ παραχθέντα ὑπό τοῦ ἀγαθοῦ, οὔτε εἰσί. Τίς ἄλλος δημιουργός; Ἄλλ' οὔτε δύναται τι ὑφεστάναι, μή τῆς ἕξεως, (14S_162 > ἦτοι ποιότητος, τοῦ ἀγαθοῦ μετέχον κατά συμβεβηκός· πολλά μὲν γάρ καί καταλειφθέντα ὑπό τῆς προσγενομένης ἕξεως, ἦτοι ποιότητος, μένει συνεστῶτα· οἷον ὁ σίδηρος πυρωθεῖς καί θερμότητος ἄκρας μεταλαβών, σβεσθέντος τοῦ πυρός, μένει ὅπερ ἦν· καί τό ὕδωρ καθ' ἑαυτό μὲν τό στοιχεῖον ἄποιον λέγεται εἶναι, διά δέ γῆς παριόν, ἐκεῖθεν ποιοῦται· καί ὁμως μετοχτευθέν, παύεται τῆς ποιότητος, καί ἔτι συνέστηκεν· οὕτω καί τά χιονιζόμενα καί ψυχόμενα, παυσαμένης τῆς ψυχρότητος, ἔτι συνέστηκεν, Ἄλλά καί τά ζωῆς ἄμοιρα, ὡς δένδρα, καί λίθοι, καί ἄστρα, καί τά νοῦ, ὡς τά κτήνη, ὁμως ὑφίσταται. Καί οὐσίας δέ ὁ Θεός ἐξήρηται ὑπερούσιος ὢν, καί ὁμως ἐστὶ καί πρόεστιν· οὕτω δέ καί οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ἐπί τοῦ ἀγαθοῦ· εἰ μή γάρ μετέχει ποιότητος τοῦ ἀγαθοῦ, ἐν ᾧ συνίστασθαι χρή, οὐ δύναται ὑφεστάναι «ἐν αὐτῷ γάρ ζῶμεν καί ἐσμέν», ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος. Τί οὖν; ὁ ἀκόλαστος ἐν τῷ ἀκολασταίνειν οὐκ ἐστέρηται τοῦ ἀγαθοῦ; καί ὁμως ὑφέστηκε· καί φησὶ μὲν κατ' αὐτό τό ἀκολασταίνειν, ὡς ἐν στερήσει ὢν τοῦ ἀγαθοῦ κυρίως οὐκ ἔστιν, ἀλλ' οὔτε ὄντων ἐκθυμεῖ· τί γάρ ἐστιν αὐτοακολασία δίχα τοῦ εἶδους τοῦ ἀκολασταίνειν; Ὅμως, ἐπειδὴ κατά ψευδοδοξίαν δοκεῖ αὐτός ἀγαθοῦ τινος ἔχασθαι καί ἠνώσθαι κατά φιλίαν τῷ συμφθειρομένῳ αὐτῷ, κἂν διεφθαρμένη δοκῆ ἢ φιλία εἶναι, ὁμως τοῦ θείου ἔρωτος ἀμυδρόν ἐστιν ἀπήχημα, καί διά τοῦ ἀγαθοῦ φαντασίαν ἔχει· οὐ γάρ δεῖ ἀγνοεῖν, ὅτι, ὅταν κρατηθῆ ὑπό τοῦ ἀλόγου μέρους τό λογικόν τῆς ψυχῆς, ἐμποδίζεται μὲν τά οἰκεῖα ἐνεργεῖν, συνδοξάζει δέ οὕτω λοιπόν τῷ ἀλόγῳ, (14S_164 > ὡς μήτε κρατεῖν αὐτοῦ τῶν ὁρμῶν, μήτε συμψηφίζεσθαι ταῖς πράξεσιν αἱ γάρ ψευδοδοξίαι οὐκ εἰσι τοῦ λογικοῦ δόξαι, οὔτε αἱ ψευδεῖς διάνοιαι τῶν διανοιῶν τοῦ λογικοῦ μέρους· οὔτε γάρ διάνοιαι κυρίως αἱ ψευδεῖς. Ἐνθεν καί ὁ θυμικός ἔσθ' ὅτε ἐσφαλμένως ἐπέξεισιν· ὁμως οὐκ ἄμοιρος ἀγαθοῦ, δοκῶν ἐπί διορθώσει τοῦ κολαζομένου τῷ θυμῷ χρῆσθαι, καί ὁ αἰσχρὸς οὕτως ὑπονοῶν ἀγαθόν τέλος τήν ἡδονήν. Ἐκ τούτου οὖν καί οἱ θεομαχοῦντες, διά τό ὅλως εἶναι ὑπό τοῦ ἀγαθοῦ, συγχωροῦνται· τό γάρ μή ἐστερημένον τοῦ καλοῦ, ἀλλά μερικῶς αὐτό τό ἐστερημένον τοῦ ἀγαθοῦ συνεστάναι, ποιεῖ τό ὅλως μετέχειν τι τοῦ ἀγαθοῦ. Οὐ γάρ ἡ μερική, ἀλλ' ἡ παντελής ἔλλειψις τοῦ ἀγαθοῦ ἐστι τό κακόν·

καί οὐ τό μερικῶς, ἀλλά τό παντελῶς τοῦ ἀγαθοῦ ἐστερημένον, τοῦτο οὔτε ἦν, οὔτε ἐστίν, οὔτε ἔσται, οὔτε εἶναι δύναται.

Οὔτε ὄντων ἐπιθυμεῖ: Ὅτι ὁ ἀκόλαστος, εἰ καί κατά τό αὐτό τό ἀκολασταίνειν οὔτε ἐστίν οὔτε ὄντων ἐπιθυμεῖ, ὅμως κατ' αὐτό τό τῆς ἐνώσεως καί φιλίας σχῆμα ἀμυδρῶς μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ.

Πρός τό δοκοῦν καλόν: Σημεῖωσαι, ὅτι καί ὁ τῶ θυμῷ ἀποχρώμενος μετέχει λέγεται τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τῷ πρὸς διόρθωσιν κινεῖσθαι τῶν δοκούντων κακῶν· οὕτω καί ὁ χειρίστης, ἤγουν κακίστης ζωῆς ἐφιέμενος, μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τῷ τῆς ἀρίστης ζωῆς αὐτῷ δοκούσης ἐφίεσθαι· καί ὁ τό κακόν δέ μετιών, ἐν τῷ δοκεῖν καλόν ποιεῖν, μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ.

Καθ' ὅσον καί νόσος: Ἡ νόσος, εὐδῆλον, ὡς ἔλλειψίς ἐστίν ὑγιείας, καί ὑπερβολή σωμάτων ἐνύλων, οὔτε μέτρον, οὔτε τάξιν ἐχομένη, ἀλλά δι' ἀκρασίας τῶν ὑλῶν μιᾶς ὑπὲρ τὴν εὐτακτον στασιαζούσης ποιούντων τὴν νόσον. Ἐπί τοσοῦτον (14S_166 > μέν οὖν ἡ νόσος ἐστίν ἐν τῷ σώματι, ἐφ' ὅσον ὀπωσοῦν ἡ τάξις ἐλλείπει καί τό σῶμα συνίσταται· εἰ γάρ παντελῆς ἀμετρία λύσει τό σῶμα, τουτέστι τῶν ὑλῶν τὴν τάξιν, καί ἡ νόσος ἀφανίζεται, τοῦ σώματος λυομένου ἐν ᾧ συνεστήκει ἡ νόσος· οὕτω καί ἐπὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ἐν ὅσῳ σῶζεται ἐν ἡμῖν, ἔχομεν ἐξουσίαν πράττειν καί τό κακόν· ἀφισταμένου γάρ τοῦ ἀγαθοῦ, οὔτε κακόν ἐστίν εὐρεῖν ἐν ἡμῖν.

Τό γάρ πάντη ἄμοιρον: Ὁ σκοπός τοῦ θείου Διονυσίου ἐκ πολλῶν σαφῆς· μαχόμενος ταῖς τινων Ἑλλήνων δόξαις περὶ τοῦ κακοῦ, λέγει γάρ μή εἶναι ὄν τό κακόν. Κακόν γάρ αὐτό καθάπαξ οὐσιῶδες οὐκ ἄν εἴη, εἰ μή τό κατά παντελεῖ ἔλλειψιν τοῦ ἀγαθοῦ ὀλοσχερῶς ἄμοιρον ὄν τούτου· τοῦτο γάρ οὐκ ἔστιν οὐδαμοῦ εὐρεῖν, οὐδέ ἐν τῇ ὕλῃ αὐτῇ τῇ ἀνειδέῳ, κἄν τοῦτό τισι τῶν Ἑλλήνων δοκῇ· ὁ γάρ ὅλως ὑπὸ Θεοῦ παρήκται, κἄν ἀμυδρῶς καί ἐσχάτως, μετέσχε δ' οὖν ὅμως τοῦ ἀγαθοῦ. Τοῦτο δέ προῖών ἐν τῷ δεκάτῳ κεφαλαίῳ τούτου τοῦ προβλήματος τελείως ἀποδεικνυσιν. Εἰ γάρ μικτόν εἴη τῷ ἀγαθῷ τό κακόν, τουτέστι, πῆ μὲν μή ὄν διὰ τῆς ἐπ' ὀλίγον ἐλλείψεως τοῦ ἀγαθοῦ, πῆ δέ μή ὄν διὰ τό εἶναι ὅλως τόν ποιούντα, οὐ κακόν τοῦτο· οὐ γάρ ἐν τῇ ὀπωσοῦν ἐλλείψει, ἀλλ' ἐν τῇ παντελεῖ ἐλλείψει τοῦ ἀγαθοῦ τό κακόν. Τό γοῦν ἐλλείπον ὀλίγον τοῦ ἀγαθοῦ οὐ κακόν· δύναται γάρ καί τέλειον εἶναι ὡς πρὸς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν· ἔστι μὲν γάρ τι ὡς πρὸς μὲν τό ἀγαθόν ἐλλιπές, ὡς δέ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν τέλειον, ὃ δὴ ἀγαθόν μὲν ἐστίν, κακόν δέ οὐδαμῶς· καίτοι τε ἐλλείψεως μετέχον ὡς πρὸς τό πρῶτον ἀγαθόν. Τό δέ μή παντελῶς ἄμοιρον τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλά κατά τό πλεον ἐγγίζον τῷ κακῷ, οὐ πάντη κακόν· ὥσπερ καί τό ἔλλατον ἐγγίζον τῷ ἀγαθῷ, ἔχει τι τοῦ ἀγαθοῦ, καί οὐσιούται ἐξ αὐτοῦ, (14S_168 > καί τὴν ἑαυτοῦ στέρησιν οὐσιοῖ ἐν τῷ ὅλως μάχεσθαι ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ· εἰ γάρ ἀκράτως καί παντελῶς ἀπουσία εἴη τοῦ ἀγαθοῦ, δηλόν ὡς οὔτε καθ' ὅλου ἀγαθόν, οὔτε μικτόν ἀγαθόν, οὔτε αὐτόκακον· ἔνθα γάρ οὐκ ἔστι τό ἀγαθόν, οὐδ' ἐστὶ τι ἐν τῇ φύσει. Πῶς οὖν ἔσται τό κακόν μή ὑπὸ τινος οὐσιούμενον; Ἄνελε γάρ τά σώματα καί τό φῶς, καί οὐκ ἔσται σκιά. Οὐκοῦν οὐκ ὄν τό κακόν ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς ἐν ὑποκειμένῳ, τό δέ ἀγαθόν καί δίχα τοῦ ὑποκειμένου καί φύσιν ἔχει καί σῶζεται, καί αὐτό καθ' ἑαυτό ἀγαθόν, τό δέ κακόν δίχα τοῦ ὑποκειμένου τοῦ ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ φυλαττομένου· πάντα γάρ ἐξ αὐτοῦ οὔτε ἐστίν, οὔτε φαίνεται, οὔτε φθείρεται· πῶς γάρ, μή ὄντος ὑποκειμένου τινός; ἀλλά παντελῶς ἀνύπαρκτον καί οὐδαμῆ οὐδαμῶς ὄν.

Καί οὐσιοῖ: Τουτέστιν οὐσιοῖ τό κακόν· εἰ γάρ τό κακόν στέρησις ἐστίν τοῦ ἀγαθοῦ, τό δέ ἀγαθόν οὐσιοῖ τὴν ἑαυτοῦ στέρησιν, οὐσιοῖ ἄρα τό κακόν, ὅπερ στέρησις ἐστίν τοῦ ἀγαθοῦ.

Τῆ ὄλως αὐτοῦ μεθέξει: Ὅτι τῆ μερικῆ τοῦ ἀγαθοῦ μεθέξει, καί ἡ στέρησις αὐτοῦ οὐσίωται.

Ἦνίκα τοῖς μέν ἔστι κακόν: Ταῦτα εἶδη εἰσί τοῦ κακοῦ, ὡς προείπομεν· οὐ γάρ τό οὐσιῶδες αὐτόκακον, ὃ μηδέ ἐστι. Τό γάρ τότε εἶναι κακόν, ἡδονῆς δέ αἰσχροῦ ὡς ἀγαθοῦ τινος ἀντέχεσθαι, οὐκ αὐτόκακον, ἀλλ' εἶδος κακοῦ· τό γάρ πάντη κακόν αὐτό οὔτε ἐστίν, ἐπειδή μετέχει, κἄν κατ' ἔσχατον ἀπήχημα, τοῦ ἀγαθοῦ· ὅρα γάρ, τί φησι παρακατιών· εἰ γάρ πάντα μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ καί ἐν πᾶσι τοῖς οὐσίῳ ἐστι τό ἀγαθόν, τό κακόν, προδήλως, ἢ οὐκ ἔστιν, ἢ ἐν τῷ ἀγαθῷ ἐστίν· οὐδέ γάρ φύσις πυρός τό ψύχειν· εἰ δέ ἄρξεται ψύχειν, οὐκ ἔσται πῦρ. Οὐκοῦν καί τό κακόν, ἐάν μέν ὑπεστι, μετέχει ἀμυδρῶς τοῦ ἀγαθοῦ· πάντα (14S_170 > γάρ τά ὄντα ἐν τῷ ἀγαθῷ εἰσι καί μένουσιν· εἰ δέ οὐδέν ἔχει ἀγαθοῦ, οὔτε ὑπεστιν· αὐτό γάρ τό θέλειν ὑπεῖναι ἀγαθῆς ἐστι μεταλήψεως, ὡς ἀνωτέρω πολλάκις εἴρηται.

Ἄτοπον καί ἀδύνατον: Σημείωσαι, ὅτι καί ἐπί τοῦ Θεοῦ καλῶς λέγεται ἐν τισι τό 'οὐ δύναται, ὡς καί ὁ Ἀπόστολός φησιν· «εἰ ἀπιστοῦμεν, ἐκεῖνος πιστός μένει, καί ἀρνήσασθαι ἑαυτόν οὐ δύναται».

Πᾶσα γάρ дуάς: Ὅτι πᾶσα дуάς οὐκ ἀρχή· μονάς δέ πάσης дуάδος ἀρχή. Σημείωσαι κατά Μανιχαίων.

Παντελῶς ἐναντία: Σημείωσαι ταῦτα· πάνυ γάρ κατά Μανιχαίων ἀγωνίζεται, τῶν дуάδα ἀρχήν ἐναντίων δογματιζόντων ἀνοήτως· ἡ μέν γάρ ἀριθμητική τό ἐν ἀριθμοῖς διαίρεσιν ἔχον πλήθους εἰς πέρας ἀνάγει, τήν μέν μονάδα τοῦ παντός ἀριθμοῦ ἀρχήν τιθεμένη, τήν δέ дуάδα τῶν ἀρτίων. Ἡ τοίνυν ἀρχή τό ἀπλούστατον ἐν ἐκάστῳ γένει δηλοῖ. Πῶς οὖν ἡ дуάς ἀρχή πάντων ἔσται; οὐ γάρ ἐστίν ἀπλή ἀρχή ἢ дуάς, ἀλλά σύνθετος. Οὐκοῦν οὐχ ἀπλοῦν ἢ ἐκ συνθέσεως ἀρχή· καί πῶς ἄν κληθεῖ ἀρχή; Πρὸ γάρ τῆς συνθέτου ταύτης ἀρχῆς ἔσται ἡ κυρίως ἀρχή, τό ἐν, ἀφ' οὗ μονάδων συνθεθεισῶν, дуάς ἀποτελέσθη. Δῆλον οὖν ἀπανταχόθεν, ὡς ἀσύστατον τῶν δύο ἀρχῶν τό δόγμα.

Καί μήν οὔτε δύο: Ὅτι οὐ δυνατόν δύο ἐναντίας ἀρχάς ἐναντίων εἶναι.

Οὐδ' ἐκτός δυσχερείας: Οὐκ ἀβλαβής.

Διό καί φίλα τά ἀγαθά: Ἐπειδή τοῦ ἀγαθοῦ πάντα μετέχει, καί αὐτῷ τῷ εἶναι εἰς τό ἀγαθόν ἀνάγονται, τό ἀγαθόν καί τό καλόν τῶν πάντων οὐκ ἄν εἴη τό πρῶτον καλόν, οὗ πάντα μετέχοντα, (14S_172 > καλά γίνονται, ὁμοιωθέντα πως τῆ μεταλήψει τῷ καλῷ, πλήν πολλῶ ἀμυδρότατα ὁμοιοῦται τοῦ ἐνός ἀγαθοῦ καί καλοῦ, καθάπερ ἀυξομένου καί εἰς τήν τῶν καλῶν φύσιν ἐκφαινομένου· ὅθεν, καί πάντα καλά λίαν. Ἡ δέ τῶν καλῶν φύσις, προϊοῦσα κατά πλήθος, ἤδη πως καί εἰς τά σύνθετα, ἅ δὴ καί μάλιστα καλά εἰώθασι καλεῖν οἱ ἄνθρωποι, ἀποδείκνυται πολλαχῶς τοῦ κακοῦ συντιθεμένου καί κατά πολλούς τρόπους λεγομένου· τό δέ ἐν τοῖς οὐσίῳ καλόν οὔτε οὐσία ἐστίν, οὔτε γένος, ἀλλά συμβεβηκός ὁμοιότητά τινα κεκτημένον, κατά μικρόν συναπτομένην· οὐ γάρ καθ' ἐν εἶδος λέγεται τά καλά, ἀλλά πολλαχῶς προσέοικε δέ μόνον ἀλλήλοις ὡς ὅμοια, κἄν πολυειδῶς περί τό καί αὐτά καλά εἶναι κατά τά οἰκεῖα εἶδη ἕκαστα, καί κατά τοῦτο ἄτε ὁμοιοῦμενα καί προσήγορα ὄντα ἀλλήλοις.

Εἰ δέ ἐν Θεῷ τάγαθόν: Ὅτι τό ἀγαθόν ἐν Θεῷ ὑπαρξίς ἐστίν.

Οὔτε ἀπλῶς: Ἀντί τοῦ, ἀϊδίως.

Κατά χρόνον. Ἀντί τοῦ, μεθεκτῶς.

§ 22. Ἄλλ' οὔτε ἐν ἀγγέλοις: Περί ἀγγέλων, ὅτι οὔτε ἐν αὐτοῖς τό κακόν, καί διά τί ἄγγελοι λέγονται.

Τήν ἀγαθότητα τήν θεῖαν: Θεῖα λέγει τά περί φύσεως ἀγγέλων τῶν μεινάντων θεοειδῶν. Εἶπομεν δέ ἀνωτέρω, διατί ἀγαθοειδεῖς καί οὐκ αὐτοαγάθους

τούς ἀγγέλους φησί· κατά τάς αἰτίας τοίνυν ταύτας οὔτε ἐν ἀγγέλοις τό κακόν. Ἐτυμολογεῖ δέ, διὰ τί ἐκλήθησαν ἄγγελοι.

Εἰκὼν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ: Σημεῖωσαι, ὅτι τούς ἀγγέλους εἰκόνας φησί τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ σημεῖωσαι πῶς λέγει.

(14S_174 > Ἄλλὰ τῷ κολάζειν: Ὡς ἐξ ὑποκρούσεως προλαμβάνει τὴν τινων αἰρέσεων ἀντίθεσιν, τῶν τούς κολαστάς κελεύσει Θεοῦ ἀγγέλου, καὶ αὐτὴν δέ τὴν κόλασιν τοῦ κακοῦ τιθεμένων· καὶ εὐθύς ἐκλύει ταῦτα φιλοσοφώτατα καὶ προσφυῶς, καὶ ἐκ τῶν ἱερέων τούς ἐναγεῖς καὶ βεβήλους τῆς Ἐκκλησίας εἰργόντων καὶ ἐξωθούτων ἐπὶ βεβήλοις καὶ ἐναγεῖσι πράξεσι, δηλῶν ὡς οὐδέ αὐτοί, τιμωρούμενοι τούς ἐναγεῖς, ἐκ τοῦ κακοῦ εἰσι· μὴ γένοιτο! εἴρηται γάρ· «οὐ γὰρ εἰκὴ τὴν μάχαιραν φορεῖ· διάκονος γάρ ἐστὶ Θεοῦ εἰς ὀργὴν τῷ τό κακόν πράσσοντι». Σημεῖωσαι οὖν τάς λύσεις· πολλὰς γὰρ ζητήσεις διαλύει τῶν λεγόντων, Εἰ ἐκ Θεοῦ οἱ δῆμιοι καὶ οἱ ἄρχοντες.

Οἱ τὸν βεβήλον τῶν θείων μυστηρίων ἀπείργοντες: Σημεῖωσαι, ὅτι δεῖ τούς βεβήλους ἀπείργεσθαι τῶν θείων μυστηρίων διὰ τῶν ἱερέων.

Οὐδέ τό κολάζεσθαι: Ὅτι οὐ τό κολάζεσθαι κακόν, ἀλλὰ τό κολάσεως ἄξιον γενέσθαι. Σημεῖωσαι περὶ ἱερέων καὶ ἀρχόντων, τῶν βεβήλους κολαζόντων.

Ἄλλ' οὔτε οἱ δαίμονες: Ὅτι οὔτε οἱ δαίμονες φύσει κακοί.

Ἐπειτα οὐδέ τοῦτο παντί. Σημεῖωσαι, ὅτι οὐ παντί καὶ αἰεὶ κακόν ἢ φθορά, ὡς ἐπὶ θηρίων καὶ ἐρπετῶν καὶ βοτανῶν ὀλεθρίων.

Ἄλλ' οὐδέ φθείρεται: Ὅτι οὐδέ φθείρεται τι τῶν ὄντων, καθ' ὃ οὐσία.

Ἄλλὰ τῇ ἐλλείψει: Σημεῖωσαι, ὅτι φθορὰν καλεῖ καὶ τὴν πλημμελῆ καὶ ἀναρμόνιον παρά τὴν τάξιν κίνησιν τῆς φύσεως. Ἐχεις δέ καὶ τοῦτο παρά τῷ Ἰεζεκιήλ περὶ τοῦ διαβόλου· «ἐφθάρη ἡ ἐπιστήμη σου σύν τῷ κάλλει σου»· φησί δέ τό παρ' (14S_176 > Ἕλλησι καὶ Μανιχαίοις λεγόμενον διαλύων, ὅτι οὔτε οἱ δαίμονες φύσει κακοί. Εἶτα τά καθ' ὑπόθεσιν παρ' αὐτῶν ἀντιτιθέμενα προτίθησι καὶ διαλύει, λέγων· Πρῶτον μὲν οὐ φθείρουσιν οἱ δαίμονες οὐσίας· αἱ γὰρ οὐσίαι καθ' ὃ οὐσίαι, οὐ χωροῦσιν εἰς ἀνυπαρξίαν· ἔπειτα, καὶ εἰ τοῦτο ἦν, οὐ πᾶσιν οὐδέ παντων ἢ φθορὰ κακὴ, ὡς ἐν τοῖς θηρίοις, καὶ τοῖς ἔρπουσιν, καὶ πόαις ὀλεθρίαις, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ὁμοίοις. Ζητητέον οὖν, μὴ δύναμιν ἢ ἐνέργειαν φθείρουσιν οἱ δαίμονες, καὶ τέως ἐν συντόμῳ χρή εἰπεῖν, τί δύναμις καὶ τί ἐνέργεια· ἰστέον οὖν, ὅτι ἡ διαφορὰ τῆς δυνάμεως πρὸς τὴν ἐνέργειαν τοιαύτη ἐστίν, ὡς ἡ ἕξις πρὸς τὴν ἐνέργειαν τὴν κατὰ τὴν ἕξιν· ἡ μὲν οὖν ἕξις ποιότης ἐστὶν ἔμμονος. Σαφές δέ ἔσται οὕτω· Τό πῦρ δύναμιν ἔχει θερμαντικὴν, καὶ ἔστιν αὐτοῦ ἕξις, ἦτοι ποιότης, τό θερμαντικόν. Ἔστιν οὖν ἐνέργεια ἢ κατὰ τὴν ἕξιν, ἦτοι ποιότητα, ὅτε καὶ τι σῶμα θερμαίνεται· ἰδοὺ γὰρ ἀποτελεῖται ἢ ἐνέργεια τῆς ἕξεως τοῦ πυρός· ἢ οὖν δύναμις παρ' ἑαυτῆς ἔχει τὴν ἐνέργειαν· αὐτῆς γὰρ ἐστὶ τῆς δυνάμεως ἢ ἐνέργεια τό ἐξ αὐτῆς ἀποτελούμενον· ἢ γὰρ δύναμις κατὰ τό ποιεῖν λαμβάνεται. Φθορὰ οὖν δυνάμεως ἢ ἐνέργεια, ὡσπερ οὖν καὶ οὐσίας ἢ δυνάμεις, ταύτῳ δέ καὶ περὶ τῆς ἐνεργείας ἢ παρά τὴν τάξιν καὶ τὴν συμμετρίαν καὶ ἀρμονίαν ἀσθενῆς πρόοδος, καθ' ἣν προϊοῦσαν πλημμελῶς οὐ δύνανται μένειν ὡς εἶχον ἢ δύναμις, καὶ ἢ ἐνέργεια, καὶ ἢ οὐσία· εἰ γὰρ παντελής, ὡς ἔφημεν, ἔσται ἀσθένεια, οὐ μὴν ἢ μερικὴ τῶν εἰρημένων· καὶ τό ὑποκείμενον φθείρει, ἐν ᾧ ἢ δύναμις καὶ ἢ ἐνέργεια, καὶ οὔτε ἢ δύναμις καὶ ἢ ἐνέργεια, ὡς οὔτε ἢ οὐσία, (14S_178 > ἀλλ' οὔτε αὐτὴ ἢ φθορὰ παραλειφθήσονται, ἀπολομένων ἐκείνων περὶ ἧ ἢ φθορὰ. Ἐνέργεια μὲν οὖν νοητῶν καὶ νοερῶν νοῶν τό κατὰ φύσιν πράττειν, τουτέστι τό εἰς Θεόν ἀνατετάσθαι· δύναμις δέ νοῦ τό εἰς νοήσεις κατιέναι, περὶ οὗ τὰ εἰρημένα, πλημμελῶς κινούμενα, ἐλλείπουσι τοῦ ἀγαθοῦ. Φύσει οὖν κακόν οὐδέν.

Ἄλλ' ἐλλιπὲς ἀγαθόν. Ὡς μὴ τὴν τελείαν φθορὰν τῆς φθορᾶς εἰσάγον.

Εἶτα, πῶς οἱ ἐκ Θεοῦ: Πρὸς τοὺς λέγοντας· Εἰ ἐκ Θεοῦ ἐγένοντο οἱ δαίμονες, πῶς εἰσι κακοί; Ἔστι δὲ λύσις τῆς πεύσεως, εἰ κακοί εἰσιν οἱ δαίμονες· καὶ φησιν, ὅτι οὐ καθὸ ἀγαθοὶ εἰσι κατὰ τὴν παραγωγὴν τῆς οὐσίας αὐτῶν (ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ γὰρ παρήχθησαν ἀγαθοί), ἀλλὰ καθὸ ἠσθένησαν τῆς φυσικῆς αὐτῶν ἐνεργείας.

Καὶ ἀγαθὴν ἔλαχον οὐσίαν. Ὅτι ἀγαθὴ τῶν δαιμόνων ἡ οὐσία.

Ὡς τὰ Λόγια φησι: Σημείωσαι, πῶς νοεῖ τό, ἄγγέλους τε τοὺς μὴ τηρήσαντας τὴν ἑαυτῶν ἀρχὴν· ἀρχὴν γὰρ αὐτῶν φησι τὴν εἰς τό εἶναι παραγωγὴν· παρήχθησαν γὰρ καὶ αὐτοὶ εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθόν, ὡσπερ καὶ ἡμεῖς. Ἐκ τούτων οὖν εἰσιν οἱ δαίμονες, ἐν τούτῳ μόνῳ κακυνόμενοι, ἐν τῇ παύσει τῆς ἕξεως τῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐν τῷ μὴ ἐνεργεῖν τό ἀγαθόν· ὥστε κατὰ προαίρεσίν εἰσι κακοί, ἀλλ' οὐ κατὰ φύσιν· τό δὲ ἀγαθόν πρόσθετι τοῖς οὐσι κατὰ φύσιν· πολλή τοίνυν διαφορὰ.

Τῶν θείων ἀγαθῶν ἕξεως: Σημείωσαι τό ἕξεως καὶ ἐνεργείας· ἰδοὺ γὰρ ἦν προεῖπε δύναμιν, ταύτην νῦν ἕξιν φησίν, ὡς ἡρμηνεύσαμεν ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐν τῇ μεγάλῃ παραγραφῇ.

Οὐκοῦν, εἰ ἀεὶ: Ὅτι οὐ πάντῃ ἄμοιροι οὐδὲ δαίμονες τοῦ ἀγαθοῦ.

Τό γὰρ ἀεὶ ταυτόν: Ὅτι τό ἀεὶ ταυτόν, ἴδιον τοῦ ἀγαθοῦ.

(14S_180 > Κακοὶ δὲ εἶναι: Διὰ τί κακοὶ λέγονται οἱ δαίμονες.

Αὐτοῖς ἔκβασις: Ἐκβασίν τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἀρμόζοντος λέγει, ἀτέλειαν δὲ τὴν τοῦ τελείου, ἧτοι τῆς τελειότητος τὴν ἔλλειψιν.

Φαντασία προπετής: Τί ἐστὶ φαντασία, ἐν πρώτῳ κεφαλαίῳ εἵπομεν.

Ἄλλὰ ταῦτα: Ἰδοὺ καὶ ἕτερα λύσις τοῦ μὴ εἶναι τό κακόν φύσει κακόν, ἀλλὰ κατὰ ἔκπτωσιν τοῦ ἀγαθοῦ· τό γὰρ ἐν φύσει ὃν ἀεὶ ὡσαύτως ἔχει καὶ οὐ καταβάλλεται, ὡσπερ αὐτό τό ἀγαθόν, τό δὲ κακόν ἄστατόν ἐστιν, ἐπειδὴ φθείρει καὶ ἀλλοιοῖ τό προστυχόν, ὡς εἵπομεν ἄνω. Οὐκοῦν οὐκ ἐν φύσει τό κακόν, ὡσπερ ἐπὶ τῶν δαιμόνων φησίν ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ εἰ γὰρ ἐν φύσει ὃν, ἀεὶ ὡσαύτως ἔχει. Ἀπέδειξεν οὖν, ὅτι καὶ δαίμονες καθὸ εἰσὶ καὶ νοοῦσι καὶ ζῶσι καὶ ἔφρουν ἔχουσι τοῦ ἀγαθοῦ, οὐκ εἰσι φύσει κακοί, ἀλλὰ κατὰ παρατροπὴν τοῦ ἀγαθοῦ, ἐν ᾧ καὶ ἐγένοντο.

α. Οὐδὲ αὐτὰ καθ' αὐτὰ κακά: Ὁ θυμὸς ὁ ἄλογος καθ' ἑαυτόν, καὶ ἡ ἄνους ἐπιθυμία καθ' ἑαυτήν, καὶ ἡ προπετής φαντασία, οὐ πάντως καὶ ἐπὶ πάντων κακόν, καθ' ἑαυτὰ σκοπούμενα, ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ ἡ ἀναίρεσις αὐτῶν λυμαίνεται τῷ ταῦτα ἔχοντι ζῶω, ὡς φησι τελείως ἐν τῷ ζ' κεφαλαίῳ τούτου τοῦ λόγου. Καλῶς δὲ ἐν ταῖς σχέσεσι ταύταις τὰ διαβάλλοντα τέθεικεν, ἐπεὶ ἔστι καὶ θυμὸς μετὰ λόγου, ὡς ὁ κατὰ τῆς ἀμαρτίας καὶ κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐπιθυμία ἔνους, ὡς τό ἐπιθυμεῖν τοῦ βελτίονος, καὶ τό, «ἐπιθυμία ἐπεθύμησα φαγεῖν τό πάσχα τοῦτο μεθ' ὑμῶν». Οὕτως ἐστὶ καὶ φαντασία οὐ προπετής, (14S_182 > καθ' ἣν ἐφαπτόμεθα τῶν νοητῶν, τῷ νῷ ἡμῶν τοῦτο ποιοῦντες.

Οὐχ ἡ σχέσις: Σχέσιν μὲν φησιν αὐτό τό ἔχειν ἀπλῶς, τὰ δὲ προειρημένα, λέγω δὲ θυμὸς καὶ τὰ συνημμένα, τῆς ἔν τισι ζώοις ἰδιότητος συστατικαὶ δυνάμεις εἰσὶ, καὶ κατὰ τοῦτο οὐ κακόν τὰ τοιαῦτα.

β. Ἄλλ' ἢ οὐκ ἔστι: Κατὰ κοινοῦ τό κατὰ φύσιν.

γ. Οὐ μήποτε αὐτάς: Ἰδοὺ ἐνταῦθα σαφῶς φησιν, ὅτι ἐξ ἀγγέλων οἱ δαίμονες· τὰς γὰρ δοθείσας αὐτοῖς ἀγγελικὰς δωρεὰς οὐκ ἀποβάλλουσι, τουτέστιν ὅπερ ἐκ φύσεως ἔχουσιν ἀγαθόν, οὐ μετατρέπουσιν, εἰ καὶ αὐτοὶ μὴ βούλονται ὁρᾶν τό ἐν αὐτοῖς φῶς, μύσαντες αὐτῶν τὰς ἀγαθοπτικὰς δυνάμεις, ὡς τό εἰρημένον περὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν· «τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν, καὶ τοῖς ὠσίν αὐτῶν βαρέως ἤκουσαν, μήποτε ἐπιστρέψωσι καὶ ἰάσωμαι αὐτούς», Σημείωσαι δέ, ὅτι φωτοειδεῖς καὶ οἱ δαίμονες, μᾶλλον δὲ φῶτα κατ' οὐσίαν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ἄγγελοι· οὕτω καὶ ἐν Εὐαγγελίοις· «ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἄστραπὴν».

δ. Λέγονται κακοί: Οὐχ ἀπλῶς τό λέγεσθαι, ἀλλά τό ὄν τῆ φύσει ζητητέον. Τό δέ, 'καθὸ οὐκ εἰσιν', οὕτω νοητέον· Οὐ γέγονασιν ἐπὶ παρατροπῇ τῶν θεόθεν αὐτοῖς δεδομένων ἀγαθῶν, ἔξωθεν τε καὶ ἐνεργειῶν, ἦντινα ἀποθέμενοι, γέγονασιν κακοί, καθ' ἣν οὐκ εἰσὶν τό εἶναι λαχόντες.

α. Καὶ τοῦ μὴ ὄντος: Πῶς οἱ τοῦ μὴ ὄντος ἐφιέμενοι τοῦ κακοῦ ἐφίενται, λεκτέον οὕτως. Ὁ Θεός ὄν ἐστὶν ὑπὲρ τὰ ὄντα, καὶ ἡ ἀλήθεια οὖν τό ὄν ἐστὶν, ἐπειδὴ καὶ ἡ ἀλήθεια ὁ Θεός (14S_184 > ἐστίν· εἰκότως οὖν τό ἀντικείμενον τῆ ἀληθείᾳ ψεῦδός ἐστι, μῆτε ὄν· ἔξω γάρ ἐστι τοῦ Θεοῦ παντελῶς· μῆτε εἰκῶν ἀληθείας ὄν· οὐδέν γάρ ἀγαθὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ ἔχει. Ἐπειδὴ δέ πείθει τινὰς ὅλως εἶναι τι, ἔσται σκοτεινὸν καὶ ἀμυδρὸν τῶν ὁπωσοῦν ὄντων εἶδωλον. Διό καὶ ἐνεργεῖα εἶδωλον, καὶ ἐνεργεῖα ψεῦδος, τουτέστιν ἀληθινῶς καὶ ὄντως ψεῦδος· ὅθεν καὶ ἐνεργεῖα μὴ ὄν, οὐκ ὄν ἐστὶ, καὶ ὄντως μὴ ὄν. Τοιγαροῦν ὡσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ψευδῶς ὄντων, καὶ τό ὄλον τοῦτο ψεῦδος ὄντων, τό ψεῦδος, ἀναιρεθὲν, πᾶσαν τὴν οὐσίαν τοῦ πράγματος ἀναιρεῖ, οὕτω καὶ ὁ τοῦ ψεύδους ἐρῶν, ὡσπερ οἱ δαίμονες, τοῦ μὴ ὄντος ἐρᾷ, καὶ ἐν τῷ ὄντι, τουτέστιν ἐν τῆ ἀληθείᾳ οὐχ ἔστηκεν, ὡς αὐτὴ ἡ Ἀλήθειά φησιν. Οἱ οὖν δαίμονες, καθὼς φησιν ὁ Ἰησοῦς, «ψεῦσται ὄντες, καὶ πατέρες τοῦ ψεύδους», οὔτε εἰσὶ, καὶ τοῦ μὴ ὄντος ἐφίενται, ὅταν καὶ κακοῦ ἐφίενται τοῦ ψεύδους.

β. § 24. Εἰ δέ τό κακύνεσθαι: Σημεῖωσαι, ὅτι τό συγγίνεσθαι κακοῖς ἐπὶ προνοίᾳ τοῦ καὶ αὐτὰ ἀγαθύνεσθαι οὐ κακόν, κατὰ τό εἰρημένον· «ἐγενόμην τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος, ἵνα καὶ ἀνόμους κερδήσω». Ἐφημεν δέ καὶ ἀνωτέρω ἐν τῷ ε' κεφαλαίῳ, μὴ παντελῆ στέρησιν γενέσθαι τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τοῖς οὖσιν, ἐπεὶ καὶ παντελῆς ἐγένετο ἂν φθορά καὶ αὐτῆς τῆς φθορᾶς, ἀλλὰ κατ' ἔλλειψιν τοῦ ἀγαθοῦ μερικῆν. Οὐκοῦν κατὰ τοῦτο οὔτε ἡ ψυχὴ παντελῆς ἔχει τό κακόν, ἀλλὰ τό μὲν ἔξει, τό δέ οὐχ ἔξει· καὶ τό μὲν ἀγαθὸν οὐσιῶδες, τό δέ κακόν ἔξωθεν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐρεῖ τις κακόν εἶναι τῆ ψυχῆ τὸν ἐμποδισμὸν (14S_186 > τῆς οἰκείας κατὰ φύσιν ἐνεργείας. Εἰ καὶ ἔξωθεν τοίνυν ἦν ὁ ἐμποδισμὸς, ἀλλ' οὖν ὡς ἐν σκότῳ βλέπειν κωλυομένη ψυχῆ, ποιήσει κακά. Πρὸς ὃ λεκτέον, ὅτι ἐκ τῶν εἰρημένων εὐρίσκεται ὁ ἐμποδισμὸς ποιητικόν κακοῦ, οὐ μὴν αὐτόκακον· οὐ γάρ ἡ κακία πρῶτον κακόν, ἀλλ' εἶδος κακοῦ, ὡσπερ ἡ ἀρετὴ συνεργόν τί ἐστὶ πρὸς ἀγαθόν, οὐ τοι πρῶτον ἀγαθόν.

γ. Τό κακόν, ὡς ὄν κακόν: Τουτέστιν οὐκ οὐσία τις τό κακόν, ἀλλ' οὐδὲ ἐν τοῖς κατ' οὐσίαν οὖσι ὡς συμπληρωτικόν ταύτης ὁράται, ὡσπερ δύναμις καὶ ἐνεργεῖα τό κακόν· καὶ πρὸς τὴν τοιαύτην τῆς ἐννοίας ἀπόδοσιν ὁ πᾶς περὶ τούτου σκοπὸς ὁράται τοῦ πατρός.

Ἄλλ' ὡς ἔλλειψις: Πῶς νοεῖται τό κακόν.

δ. § 25. Ἄλλ' οὐδ' ἐν ζώοις: Ὅτι οὔτε ἐν ζώοις ἀλόγοις ἐστὶ τό κακόν, ἐπεὶ μῆτε φύσει κακά εἰσιν, ἀλλ' οὔτε αἱ σχέσεις αὐτῶν κακαί, οἷον θυμός, ἐπιθυμία, φαντασία προπετής.

ε. Εἰ γάρ ἀνέλοις: Ὅτι φυσικαί εἰσιν αἱ σχέσεις τῶν ἀλόγων, ὡσπερ λέοντι καὶ ἐρπετοῖς ὁ θυμός, καὶ κυσὶ τό ὑλακτικόν· ὅθεν ὡς φυσικαί, οὔτε κακαί.

ς. § 26. Ἄλλ' οὐδ' ἐν τῇ ὄλῃ: Φύσις ἐστὶ καθ' ἑξὶν θεία τέχνη εἰς γένεσιν προϊούσα, ἧς θείας τέχνης τὰ ἀποτελέσματα φυτὰ τε καὶ ζῶα καὶ καρποὶ καὶ τῶν στοιχείων εἰς ἄλληλα μεταβολαί, ἀρχὴ κινήσεως οὐσα καὶ στάσεως. Ὡσπερ οὖν ἐπὶ τῶν κηροπλαστῶν καὶ τῶν τὰς πλαστικὰς μετιόντων τέχνας δεῖ εἶναι τι ἐν αὐτοῖς μένον, τουτέστι λόγον καὶ νοῦν, οἱ διὰ χειρῶν ποιῶσι τὰ ἑαυτῶν ἔργα, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς φύσεως τῶν ὄλων, ἔστι τι ἐν αὐτοῖς μένον, τουτέστι ἡ δύναμις, οὐ διὰ χειρῶν ἐργαζομένη, ἀλλὰ βούλησις καὶ διανοήσις οὐσα Θεοῦ, (14S_188 > προϊούσα οἷον τέχνη εἰς γένεσιν τῶν φυομένων· οὐ γάρ δεῖται ἡ φύσις τινῶν μενόντων, ἐτέρων δέ ὡς κινουμένων· ἡ γάρ ὕλη ἐστὶν ἡ εἰς γένεσιν κινουμένη, τό δέ κινοῦν αὐτὴν ὁ

ἀκίνητος ἔστι λόγος ὁ ἐν τῷ ὄλῳ, ὅς ἐστιν ἡ θεία τέχνη, ἣν ἔφημεν φύσιν, εἶδος οὔσα, οὐ μὴν ἐξ ὕλης καὶ εἶδους· τί γάρ αὐτὴ ὕλης δεῖ, θερμῆς ἢ ψυχρᾶς; ἡ γάρ δεδημιουργημένη ὕλη τοῦτο φέρει ἐν ἑαυτῇ· οὐ γάρ δεῖ πῦρ προσελθεῖν, ἵνα πῦρ ἢ ὕλη γένηται, ἀλλὰ λόγον· ὃ καὶ σημεῖόν ἐστι οὐ μικρόν τοῦ καὶ ἐν τοῖς ζώοις καὶ τοῖς φυτοῖς, τοὺς λόγους εἶναι τοὺς ποιητικούς κατὰ τὴν φύσιν εἶναι λόγον τὸν μένοντα· λόγους δὲ τοὺς κατὰ τὰς μορφὰς τῶν ὀρωμένων τῆς φύσεως εἶναι γεννήματα, ἥτοι τοῦ κατ' αὐτὴν ἀκινήτου καὶ μένοντος λόγου. Πῶς οὖν ἐν τῇ καθόλου φύσει τό κακόν, τῶν ἐν τοῖς δημιουργήμασι λόγων φυσικῶν ὄντων, καὶ ἐν οὐδενί ἐναντιουμένων τῇ ὄλῃ φύσει ἐξ ἀγαθοῦ οὔσης; Εἰ τοίνυν ἀποδέδεικται τὴν καθόλου φύσιν ἐκ τἀγαθοῦ εἶναι, τοὺς δὲ καθ' ἕκαστον ἐν τοῖς δημιουργήμασι λόγους μὴ ἐναντιοῦσθαι τῇ καθόλου φύσει, πρόδηλον ὡς οὐδέ ἐν φύσει τό κακόν· τοῦτο δὲ τῷ καλῷ ἐναντίον· οὐκοῦν οὐκ ἔστι τό κακόν, οὐδέ ἐν τῷ καθόλου. Τὰ δὲ ἐν τοῖς κατ' εἶδος τῆς δημιουργίας ἐναντία, εἴτε ἐν κράσεσιν, εἴτε ἐν ζώοις καὶ λοιποῖς, οὐχ ἑαυτοῖς εἰσι παρά φύσιν, ἀλλὰ τοῖς ἄλλοις· ἐν οἷς δὲ παρά φύσιν πλημμελῶς φέρονται, τοῦ κατὰ φύσιν ἐστὶν ἀσθένεια, οὐ μὴν τοῦτο κακόν· κακία δὲ τάξεως μᾶλλον ἐστι.

Τῆς καθόλου φύσεως: Καθόλου φύσιν τὴν θείαν φύσιν καλεῖ.

ζ. Εἰ γάρ οἱ πάντες. Πάντες, φησὶν, οἱ τῆς φύσεως λόγοι, ἧγουν αἱ αἰτίαι καθ' ἅς γέγονασι καὶ εἰσὶ, παρά τῆς θείας φύσεως ὑπάρχουσιν, ἣν, ὡς εἴρηται, καθόλου καλεῖ, ἐπειδὴ ἐξ αὐτῆς ἔφυ τὰ ὅλα· ὅλην δὲ φύσιν πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κτισθέντα (14S_190 > ἐκάλεσεν. Οὐδέν οὖν ἐστὶν ἐν τῇ φύσει, ὅπερ ὅλον ὅλοις ἀντίκειται· τό γάρ τινα τῶν ὄντων παρά τὴν αὐτοῦ φύσιν ἐτέρῳ φύσει ἐστί· τοῦτο δὲ ἀγαθόν. Πάση οὖν φύσει τό μὴ μένειν ἐφ' οἷς γέγονε, κακόν· τοῦτο γάρ ἔφη στέρησιν τῶν τῆς φύσεως, τό μὴ ἐκτελεῖν καθ' ὅποιον αἰτίαν τὰ ἐφ' οἷς παρήχθη πρὸς γέννησιν.

η. § 27. Ἄλλ' οὐδ' ἐν σώματι: Ὡσπερ τό κάλλος συμμετρία ἐστί μελῶν καὶ μερῶν μετὰ εὐχροίας, οὕτως αἴσχος ἀσυμμετρία ἐστί τῶν αὐτῶν.

θ. Αἴτιον τῇ ψυχῇ: Ἐπειδὴ τινες τῶν φιλοσόφων φασίν, ἐκ τοῦ ἀλόγου τῆς ψυχῆς μέρους, ὕλη καὶ σώματι μεμιγμένου, ρεπούσης ἐπ' αὐτό τῆς ψυχῆς τὰ κακὰ πράττειν, ὡς ἀνωτέρω διήλθεν, παγκάλως ὁ θεῖος Διονύσιος λύει τό ἐπαπόρημα ἐκ τῶν ἄλλων ἀσωμάτων καὶ ἀμιγῶν σώματος πάντη, οἷ καὶ δίχα σώματος, ἐλλείψει τοῦ ἀγαθοῦ πλημμελουσι.

Παρυφίστασθαι κακίαν: Ὅτι δυνατόν καὶ ἄνευ σώματος παρυφίστασθαι κακίαν, ὡς ἐν τοῖς δαίμοσι.

Καὶ σώμασι κακόν: Τί ἐστί κακόν.

§ 28. Ἡ μὴδὲ τό πάσχειν δύνασθαι καθ' ἑαυτήν: Εὐλογον ἐπιδρομάδην ἐκθέσθαι τὰς δόξας τῶν λεγόντων τὴν ὕλην μὴ ὄν, καὶ πῶς καλοῦσιν αὐτὴν μὴ ὄν, ἵνα καὶ οἱ συλλογισμοὶ τοῦ θείου Διονυσίου νοηθῶσι. Καλοῦσιν οὖν τὴν ὕλην μὴ ὄν ἐκ τοῦ τοιούτου· φασὶ γάρ, ὅτι τό ὄν, ὃ ἐστὶν ἐν τοῖς νοητοῖς διακόσμοις, ἐκ τοῦ πρώτου τοῦ ὑπὸ τό ὄν ὄντος ἐγένετο. Ἐπεὶ οὖν ἐκεῖνος ὑπὲρ τό ὄν ἐστί, τό ὄν ἐξ αὐτοῦ ὄν ἐκλήθη, ἕτερον ὄν τοῦ ὄντος καθ' ὑπόβασιν· τό γάρ ὄν, ὃ λέγουσι, τὴν τῶν νοητῶν ὕλην ὀνομάζουσι, λόγῳ μόνῳ θεωρητὴν, ἣν καὶ αὐτὴν εἶδος καὶ ζωὴν φασιν, οἰονεῖ τό ὑποκείμενον ταῖς νοηταῖς οὐσίαις (14S_192 > τὴν δὲ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ὕλην, ὡς ἐνδεῆ πάντων τῶν ἐν τοῖς νοητοῖς· οὔτε γάρ εἶδος, οὔτε ζωὴ αὐτή. Ἐγένετο δὲ αὕτη, ὡς φασιν, ὑπὸ τοῦ ὄντος, ὃν ἔφησαν γενέσθαι ἀπὸ τοῦ πρώτου καὶ ὑπερόντος· ὥστε ἕτερον αὐτὴν οὔσαν τοῦ ὄντος οὐ λέγουσιν αὐτὴν εἶναι ὄν, ἀλλὰ μὴ ὄν· φασὶ γάρ χρῆναι τὴν ὑπόβασιν καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων ἵεναι, καὶ διὰ τοῦτο ἕτερόν φασιν τὴν ὕλην τοῦ ὄντος καὶ τοῦ καλοῦ, ὡς μὴδὲ καλόν εἶναι. Οὐδέν οὖν φασιν αὐτὴν ἐνεργεῖα εἶναι, ἀλλὰ πάντων ἐστερηθῆσθαι τῶν ἐπ' αὐτῆς συμβαινόντων, οἷον εἶδους καὶ ποιότητος· οὔτε γάρ ἑαυτὴν μορφοῖ εἰς εἶδος, οἷον

οὐρανοῦ, γῆς, ἀέρος, ὕδατος, ζώων, ἀστέρων, οὔτε ποιοῖ, ἀλλ' ἐξ ἑτέρου κοσμεῖται εἰς ταῦτα. Ὡς οὖν οὐδέν οὔσα τῶν ὄντων ἐπ' αὐτῇ, εἶδους φασί καί ποιότητος, μόνον δέ δυνάμει οὔσα ταῦτα, τουτέστιν εἰς εἶδος καί ποιότητα ἐνεχθῆναι δυναμένη, οὐ μὴν ἐνεργεῖα τι οὔσα τούτων, εἰκότως μὴ ὄν ἐστι, καθ' ἑαυτὴν ἐνεργεῖα μὴ οὔσα, διό καί ὡς ἀνείδεος καί ὡς ἄποιος, καί μὴ ὄν, καί ὡς πάντων ἐνδεής, ἐκλήθη κακόν παρ' αὐτῶν. Ταῦτα οὖν λύων ὁ θεῖος Διονύσιος φησι· Πῶς ποιήσει κακόν ἢ ὕλη, ἢ παντελῶς μὴ οὔσα τῇ ἐνεργείᾳ; τό γάρ ποιεῖν ἐνεργείας ἐστίν· ἀλλά μὴδὲ πάσχειν τι δυναμένη, καθ' ἑαυτὴν μόνον οὔσα· ἐξ ἑτέρου γάρ καθ' ἡμᾶς κοσμεῖται εἰς εἶδος καί ποιότητα· οὐ πάσχει οὖν καθ' ἑαυτὴν οὔσα. Εἰ δέ μὴ ὄν αὐτὴν λέγετε, ὡς παντελῶς οὐδέν οὔσαν, οὔτε κακόν ἔσται οὔτε ἀγαθόν· εἰ δέ ἐστὶ τι ὄν, ἢ ἐκ Θεοῦ ἐστὶν ἢ ἐξ ἑαυτῆς, ἢ ἐξ ἑτέρας ἀρχῆς, καί αὐτὴ καί ὁ Θεός· εἰ δέ ἀναγκαῖον ἢ ὕλη, ὡς συμπληρωτικόν κόσμου, πῶς κακόν ἢ ὕλη; Ὅρος γάρ ἀναγκαῖου, ἀίδιον, ἀληθές, ὡς ὠφέλιμον, οἷα ἐστὶν ἢ ἀρετὴ ὠφελοῦσα. Ἄλλο οὖν τό κακόν, καί ἄλλο τό ἀναγκαῖον.

Τό γάρ κακόν, ἢ κακόν: Ἀνατρέπων τὰς δόξας τῶν λεγόντων (14S_194 > κακόν εἶναι τὴν ὕλην, φησί· Πῶς οὖν ἐξ ὕλης γεννᾶται καί τρέφεται ἢ ἔκφυσις τῶν ἀπό γῆς, φυτὰ καί ζῶα; καί ταῦτα γάρ ἐξ εἶδους καί ὕλης εἰσί. Τό οὖν αὐτόκακον πῶς γεννᾶ καί τρέφει, καί οὐκ εὐθύς φθείρει καί φθείρεται; αὕτη γάρ ἔξις τοῦ κακοῦ. Ἄλλ' οὔτε, ὡς ἔφημεν ἄνω λέγειν τινὰς, ἐφέλκεται εἰς κακίαν τὰς ψυχὰς ἢ ὕλη διὰ τοῦ ἀλόγου μέρους τῆς ψυχῆς, διὰ τοῦ σώματος μεμιγμένη τῷ ἀλόγῳ τῆς ψυχῆς· πολλοὶ γάρ ἐκράτησαν τοῦ τοιοῦτου μέρους, ὡς οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δέ ἔνιοι τῶν Ἑλλήνων φασί, διὰ τοῦτο τόν οὐρανόν καί τὰ ἄστρα μὴ φθείρεσθαι, διὰ τό ἐκ τοῦ καθαρωτέρου τῆς ὕλης γενέσθαι, τὰ δέ προσεχῆ τοῖς φθαρτοῖς σώμασιν ἐκ τῆς ὑποστάθμης καί παχυτέρας ὕλης λέγουσι γενέσθαι, ἀναγκαῖως καθ' ὑπόβασιν τῶν κτισθέντων, ἐσχάτην οὔσαν, ἀποβῆναι τοιαύτην· διό καί φθείρονται τὰ κατώτερα καί ἀστατοῦσι, μὴ δυνάμενα ἰδρῦσθαι καί βεβαίως ἔχειν ἐφ' ἑαυτοῖς, ὡς ὁ οὐρανός καί τὰ ἄστρα. Εἰ οὖν ἀναγκαῖως οὕτω γέγονε, πῶς ἢ ὕλη κακόν, ἔχουσα καθ' ἡμᾶς ἐν ἑαυτῇ τό ἀναγκαῖον; Οὐκ οὖν οὐδαμῶς ἢ ὕλη κακόν.

29. Ἡ στέρησις κατὰ δύναμιν: Ἡ στέρησις οὐκ ἐστὶν ὑπόστασις τις, ἀλλὰ περὶ τό ἐστερημόνον τοῦ πεφυκότος καί ἐπιβάλλοντος εἶδους γίνεται, ὡς καί ἐνταῦθα· μερικῶς γάρ τῆς στερήσεως οὔσης ἐν τῇ ὕλη τοῦ εἶδους, ἔσται τοῦ ἀγαθοῦ τι ἐν αὐτῇ, καθό καί εἶδους καί κόσμου ἐρᾶ, καί δέχεται ταῦτα ὡς ἀγαθὰ. Τό δέ αὐτόκακον οὔτε ἀγαθοῦ μετουσίαν δέχεται, διό οὔτε ἐστίν· ἢ γάρ παντελής στέρησις καί αὐτό τό ὑποκείμενον σῶμα φθείρει, ὡς μὴδὲ νόσον ἔτι ὑπομεῖναι· ὅθεν καί ἀδύναμον αὐτὴν εἶπεν· ἢ δέ μερική, ὡς ἔχουσα τι τοῦ ἀγαθοῦ, δύναμιν λέγεται ἔχειν.

Ἄλλὰ καθό οὐ παντελής: Ὅρος σύντομος τοῦ κακοῦ, ὅτι (14S_196 > οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ μερικήν ἔλλειψιν τοῦ ἀγαθοῦ ἐστὶ.

§ 30. α. Καί τῆς ὅλης αἰτίας: Ὅλην αἰτίαν τὴν τῶν ὄλων φησι. Τό δέ μερικόν εἶρηκεν, ἵνα τό καθόλου ἀνέλη· παντελής γάρ ἔλλειψις τό μὴ εἶναι συνίστησιν.

Οἶδεν ὁ Θεός τό κακόν: Καί τὰ λεγόμενα κακά οἶδεν ὁ Θεός ἔσθ' ὅτε ὡς ἀγαθὰ. Κακά δέ νῦν φησιν, οἷον πολέμους, νόσους παιδευτικάς, θανάτους καί τὰ τοιαῦτα· νομίζονται γάρ ἡμῖν κακά, εἰσί δέ δυνάμεις ἀγαθοποιῶν αἰτίας· καί γάρ διὰ τῶν εἰρημένων μετάνοια καί ἐπίγνωσις Θεοῦ καί εὐσεβείας τοῖς πλείοσιν ἐγένετο πρόφασις· καί ἐν τοῖς προφήταις ἢ κακία παιδεία λέγεται. Ἀνάγνωθι τό κβ ' κεφάλαιον.

β. Παρ' αὐτῷ αἰ αἰτίαι: Αἰτία τοῦ ἐν τῷ ἀσελγαίνειν κακοῦ ἢ ἐπιθυμία παρά λόγον κινηθεῖσα. Ἄλλ' αὐτὴ ἢ ἐπιθυμία δύναμις ἀγαθοποιός λογικοῖς μὲν πρὸς τό δι' αὐτῆς πρὸς τό ὄντως ἀνατείνεσθαι ἀγαθόν, ἀλόγοις δέ πρὸς ὄρεξιν τῶν ἐπιτηδείων τῆς οἰκείας διαμονῆς.

γ. Εἰ δέ τό κακόν αἴδιον: Ταῦτα κατά Μανιχαίων ἔλεγχος καί τῆς δόξης αὐτῶν ἀνατροπή. Εἰ γάρ καί μήπω ἡ αἴρεσις, ἀλλά προφυλακτικῶς ἐνεπνεύσθη τά τήν πλάνην αὐτῶν ἀνατρέποντα. Ἴσως δέ καί πρός τινας τῶν ἔξωθεν δόξας τά τοιαῦτα.

δ. Πάν τό κατά φύσιν: Τουτέστιν οὐκ ἄτακτοι τῶν φύσεων οἱ λόγοι, ἔπεται δέ τῷ κατά φύσιν τό ὠρισμένον· ὅρος γάρ ἐστί καί ὁ ἐρμηνευτικός λόγος τῆς οὐσίας τῶν πραγμάτων, καί τό τί ἦν εἶναι δηλῶν, τοῦ τί ἦν εἶναι, τῷ τί ἐστίν ἴσα δυναμένου. Πάν οὖν τό κατά φύσιν ἐξ αἰτίας ὠρισμένης ἐστί, δι' ἣν αἰτίαν γίνεται τό γενόμενον. Εἰ οὖν τό κακόν ἀναίτιόν ἐστί, οὐ γάρ (14S_198 > διά τι γέγονεν, εἰκότως καί ἐν ἀοριστίᾳ· οὐ γάρ ἐστί αὐτοῦ λόγος, τό τί ἦν εἶναι ἐρμηνεύων, ἐξ ἀνάγκης, οὐδέ κατά φύσιν. Εἰ οὖν παρά φύσιν, οὐχ ἔξει ἐν τῇ φύσει λόγος, ὡς οὔτε ἐν τῇ τέχνῃ ἢ ἀτεχνία,

ε. Εἰ μὲν φύσει: Εἰ μή κατά στέρησιν μερικῆν τοῦ ἀγαθοῦ κακύνεται ψυχῇ, ἔξωθεν τῆς οὐσίας αὐτῆς, ἀλλ' ἀλλοτρίου τινός ἐπισυμβαίνοντος, ἔσται τῆς οὐσίας αὐτῆς ἡ στέρησις τοῦ ἀγαθοῦ, καί ἔσται οὐσιῶδες αὐτῇ τό κακόν. Καί πῶς ἔσται ψυχῇ; οὔτε γάρ ἔσται ζωσα οὐ γάρ ἔξει ζωήν· ἀγαθόν δέ ζωή. Εἰ δέ ψυχῇ ἐστί, μετέχει τοῦ ἀγαθοῦ, τουτέστι ζωῆς· οὐσιῶδες οὖν ἔξει τό ἀγαθόν, καί οὐ τό κακόν· διό καί ἀγαθοειδής λέγεται. Ἀσθενεῖα δέ τῇ περί τά οἰκεῖα, κατά φύσιν ἐνεργεῖν κακύνεται, ὡς ἀσθενῆς καί εὐκίνητος οὕσα πρός τά πάθη. Ἀσθένεια δέ ψυχῆς οὐχ ὡς ἐπί σωμάτων παχύτης ἢ ἰσχύτης εἰς τήν οὐσίαν αὐτῆς, ἀλλ' ἐπί τά ὑλικά καί πρόσκαιρα ἔνδοσις· ὅθεν καί πλημμελῶς λοιπόν κινεῖται. Ἐκγονα δέ ταύτης ἐνταῦθα τά ποιήματα λέγει. Σημεῖωσαι δέ ὅτι ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς οὐκ ἔχει τό ἀμετάβλητον, ὡς συμβαίνουσα καί ἀποσυμβαίνουσα.

Εἰ δέ ταῖς ἐνεργείαις: Ἴνα ἦ ὁ νοῦς ἐν συντόμῳ οὕτως· ἡ φύσις τῆς ψυχῆς ἀγαθῇ, ἐπειδή ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ παρήχθη, καί αἱ ἐνέργειαι αὐτῆς ἀγαθαί· ὀρώμεν γάρ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐνεργοῦντας τά οἰκεῖα· ἐκ παρατροπῆς δέ καί ἐλλείψεως τοῦ ἀγαθοῦ παρσιδύνει τό κακόν. Οὐκοῦν οὐκ ἐν φύσει, οὐδέ ἐνούσιον τό κακόν.

§ 31. ζ. Εἰ τῷ ἀγαθῷ τό κακόν: Τῷ ἐνὶ ἐναντία τά πολλά· οὐκοῦν εἰ τῷ ἐνὶ καί ἀγαθῷ αἰτίῳ ἐναντίον τά πολλά αἴτια, πολλά τῷ κακῷ· καί, εἰ τῶν κατά φύσιν, ὡς ἄνω ἔφην, λόγοι καί δυνάμεις εἰσὶ τά ποιητικά, τῶν παρά φύσιν ποιητικά αἱ πλημμελεῖς τῶν κατά φύσιν ἐξ ἀσθενείας καί ἀδυναμίας συμβαίνουσαι, (14S_200 > δι' ὧν καί παρυφίσταται τό κακόν. Ποιεῖ δέ κακά ἔσθ' ὅτε καί μίξις τῶν ἀνομοίων ἀσύμμετρος, ὅταν ἦ τό θερμόν ἢ τό ψυχρόν, ἢ τό ξηρόν, ἢ τό ὑγρόν πλέον τῶν ἄλλων κρατήσῃ· ὅθεν καί νόσοι πολλάκις. Πῶς δέ συσταίη κακόν, τῶν γενομένων ἀπάντων, ὡς ἐποιήθησαν, μερόντων; Ταῦτα μὲν γάρ ἐκ κινήσεως βουλήματι Θεοῦ παρήχθη καί ἀκίνητα ἐν τοῖς ἰδίῳ ὅροις μένει ἐστῶτα καί πεπερασμένα ἐν τῷ Θεῷ, τό δέ τούτων ἐναντίον τό αὐτόκακον, ἄστατον, καί πέρας οὐκ ἔχον οὔτε ὠρισμένον, ὧν οὐδέν ἐν τῇ δημιουργίᾳ ὀρώμεν. Πῶς οὖν ἐνυπόστατον τό κακόν;

ζ. Λόγοι καί δυνάμεις: Τουτέστιν οὐ κατά λόγον ἀναγκαῖον τῇ φύσει, ἢ τινὰ οὐσιώδη ιδιότητα ταῦτα λογίζεσθαι χρή. Μίξις δέ τῶν ἀνομοίων οἶμαι νοῆσαι τήν τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἐπί τά μὴ προσήκοντα κινήσιν, ὅπερ ἡ ἀμετρία ποιεῖ, μὴ λόγῳ κρατουμένων τῶν κινήσεων εἴσω μένειν τῶν ὄρων, ἐφ' οἷς καί γεγόνασι.

Πάντων καί τῶν κακῶν: Ὅτι πάντων καί τῶν κακῶν ἀρχή καί τέλος ἐστί τό ἀγαθόν, ἐπειδή καί πᾶν ποιοῦντες, ἀγαθόν ποιεῖν νομίζομεν, καί ὅτι ὑπόστασιν οὐκ ἔχει τό κακόν, ἀλλά παρυπόστασιν, τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, καί οὐχ ἑαυτοῦ γινόμενον. Τοῦτο δέ καί ἀνωτέρω εἰρήκαμεν, ὅτι οὐ πρός τό κακόν ὀρώντες τοῦτο πράττομεν, ἀλλά δοκοῦντες ἀγαθόν ποιεῖν, εἰ καί ἡ ἔκβασις τουναντίον δείκνυσιν.

Ὅτι τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα: Ὅ ἐῖπε καί ἐν τῷ πρό τούτου κεφαλαίῳ, 'διά τό ἀγαθόν', ἐπειδή νομίζομεν ὅ ποιούμεν ἀγαθόν.

(14S_202 > § 32. Τῷ ὄντι δέ οὐκ ὀρθόν: Ἐπιέμενοι γάρ κατά φύσιν καί δύναμιν τοῦ ἀγαθοῦ ἐκτικὴν, πράττομεν ἔσθ' ὅτε ἀγνοοῦντες τό κακόν, ὃ ἡμῖν μὲν νομίζεται καλόν, τῇ δέ ἀληθείᾳ ἐστὶ κακόν. Τί γάρ; Ὅτι, τιμωροῦντες τῷ ἡδίκημένῳ, φονεύομεν ἔσθ' ὅτε τὸν ἀδικήσαντα μὴ ἄξιον ὄντα θανάτου. Οὕτω νόει, καί οὐ σφάλλῃ.

Στέρησις ἄρα ἐστὶ: Θαυμασίως ἔδειξεν ἀνυπόστατον τό κακόν, στέρησιν ἀποδείξας τῶν ἐν τάξει καί φύσει. Ἡ δέ στέρησις οὐκ αὐτοὑπόστασις, ὡς προέφημεν, ἀλλὰ τό πεφυκός καί ἐπιβάλλον παρεῖναι μὴ παρόν· ὅθεν καί ἀμαρτίαν, τουτέστιν ἀτευξίαν καί ἀπόπτωσιν τινα τοῦ προσήκοντος, αὐτό τό τῆς στερήσεως καλεῖ, καί ἄσκοπον, ἀντί τοῦ, παρά τὸν σκοπὸν βάλλον, ἐκ μεταφορᾶς τῶν τοξευόντων· ὡσπερ γάρ ἐκεῖνοι, ἐπιτυγχάνοντες τοῦ σκοποῦ, τουτέστι τοῦ σημείου ἐφ' ὃ τοξεύουσιν, ὃ δὴ καί σκοπός λέγεται, καλῶς προΐασιν, οὕτως οἱ ἔξω τοῦ σκοποῦ τοξεύοντες ἀμαρτάνουσι τοῦ προσήκοντος.

Καί ἀμαρτία: Τό 'ἀμαρτία' μὴ νοήσης τὴν γενομένην ἐν ἡμῖν, οἷον μοιχείαν, ἢ ἀδικίαν, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον, ἀλλ' ὃ λέγει, τοιοῦτόν ἐστι. Τοῦ ἀγαθοῦ καί τῆς κατά φύσιν κινήσεως, ἥτοι τάξεως, ἀποτυγχάνοντες, φερόμεθα εἰς τὴν παρά φύσιν ἄλογον καί παντελεῖ καί ἀνούσιον ἀνυπαρξίαν· ὅθεν καί μηδαμῇ μηδὲν ὄν λέγει τό κακόν.

Οὐ πάντα πᾶσι: Θεῖως τὰς ὑποβάσεις τῶν ἐν τῇ δημιουργίᾳ διέσωσεν· ὁ μὲν γάρ νοῦς, καθ' ὃν οὐσίωται οἱ θεῖοι νόες καί πάντῃ ἄυλοι, ἀνώτερος ψυχῆς ἐστίν. Ὁ οὖν ἄγγελος, ὁ παρά τὸν ἀγαθοειδῆ νοῦν κινήθεις, δαίμων ἀπέβη, ἡ δέ ψυχὴ, καθό νοερά καί λογική, οὐ κατά λόγον ἐνεργοῦσα τὸν ὑποβεβηκότα (14S_204 > νοῦν τὸν νοητόν, οὐκ ἐνεργεῖ τὰ οἰκεῖα, τὰ δέ σώματα τὰ ὑποβεβηκότα τὸν νοερόν λόγον παρά φύσιν εὐρεθέντα, οὐκ ἔρρωνται εἰς τὰ ἑαυτῶν.

§ 33. Πῶς ὄλωσ τὰ κακά: Εἰ πρόνοια ἐν πᾶσι, οὐδαμοῦ φύσει τό κακόν.

Ἄλλὰ καί τοῖς γινομένοις: Ὅτι καί τοῖς γινομένοις καί νομιζομένοις κακοῖς ἀγαθοπρεπῶς κέχρηται ὁ Θεός πρὸς διόρθωσιν ἢ ὠφέλειαν ἡμῶν ἢ ἐτέρων.

Ἡ ἄλλων ἢ ἰδικῆν: Πρὸς τοὺς λέγοντες, ὅτι ἐχρῆν ἡμᾶς καί ἄκοντας εἶναι ἀγαθούς.

Οἱ χρῆναί φασι τὴν πρόνοιαν: Σημεῖωσαι, πῶς ἐπιπλήττει τοῖς λέγουσι· Διὰ τί γάρ μὴ ἐποίησεν ἡμᾶς ὁ Θεός οὕτως, ἵνα, κἂν θέλωμεν, μὴ ἀμαρτάνωμεν; Τοῦτο γάρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστίν, ἢ λέγειν· Διὰ τί μὴ ἀνόητα καί ἄλογα ἡμᾶς ἐποίησε; τό γάρ ἐξ ἀνάγκης ἡμᾶς ἄγεσθαι ἐπ' ἀρετὴν οὔτε αὐτοκράτορας τινας ἡμᾶς ἐδείκνυ τῶν καθ' ἑαυτούς, οὔτε τὴν νοεράν ψυχὴν· ἄνελε γάρ ἡμῶν τό αὐτεξούσιον, καί οὔτε εἰκῶν Θεοῦ ἐσόμεθα, οὔτε ψυχὴ λογική καί νοερά, καί τῷ ὄντι φθαρήσεται ἡ φύσις, οὐκ οὔσα ὅπερ ἔδει αὐτὴν εἶναι. Ὅπερ δέ φησιν, αὐτοκινήτων, ἀντί τοῦ αὐτεξουσίων καί αὐτοκρατόρων εἰρήσθαι νοητέον· οὐ γάρ τῶν ἑαυτούς κινούντων, οἷον ἐμψύχων, πρὸς ἀντιδιαστολήν τῶν ἀκινήτων, ὡς οἴκων καί ὄρων, ἢ ἑτεροκινήτων, ὡς λίθων καί ξύλων. Περί γάρ ἀρετῆς διαλεγόμενος τοὺς αὐτοκινήτους παρέλαβεν, ὧν φησι πρόσφορον τὴν πρόνοιαν, οἷον τὴν διὰ νόμου καί προφητῶν, τὴν διὰ τῶν εὐεργεσιῶν, ὡς καί ὁ Ἀπόστολος δηλοῖ, δημηγορῶν παρ' Ἀθηναίοις.

Ἄκοντας ἡμᾶς: Καλῶς ἀνέτρεψε τὸν λόγον τῶν λεγόντων, (14S_206 > ὅτι ἐχρῆν ἡμᾶς καί ἄκοντας καί ἀνάγκης εἶναι καλοῦς· τοῦτο γάρ φθορά ἦν ἡμῶν τῆς οὐσίας· ἀνήρητο γάρ τό αὐτεξούσιον.

§ 34. Καί ἀλλοίωσις: Σημεῖωσαι, ὅτι καί τὰ ἀσώματα καί τὰ αἴυλα ἀλλοιοῦται, μὴ μένοντα ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ ὀλοτελῶς ταυτότητι· τό μὲν γάρ ἀγαθόν ταυτόν, ὡς αἰεὶ ἐστὼς καί βέβαιον, τό δέ τρεπόμενον οὐ ταυτόν.

§ 35. Εν γνώσει δέ ἀμαρτάνοντας: Ὅρα πῶς ἐρμηνεύει τό, «οὐαί τοῖς ἐν γνώσει ἀμαρτάνουσι», καί τό, «ὁ δοῦλος ὁ εἰδῶς τό θέλημα τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καί μή ποιῶν αὐτό, δαρήσεται πολλάς».

Ἡ τῆς γνώσεως: Γνώσιν φησιν ἴσως τήν ἐκ διδασκαλίας προσγινομένην, ἣν καί λήθη πολλάκις δύναται ἀμαυρῶσαι, ἣν καί ἀνωτέρω φησίν ἐξ ἀκοῆς ἐγγίνεσθαι· ἄλυστον δέ τήν γνώσιν οἰητέον τήν ἐκ φυσικῆς θεωρίας ἢ ἐλλάμψεως ἀδιδάκτως προσγινομένην.

Ἄλλά ταῦτα μὲν ἡμῖν: Σημείωσαι, ὅτι καί ἄλλο ἐστίν αὐτοῦ σύνταγμα περί δικαίου καί θείου δικαιοτηρίου· σημείωσαι δέ, καί ὅτι εἴκοσι καί τρεῖς συλλογισμούς ἔχει τό κεφάλαιον τοῦτο, ἀποδεικνύοντας, ὅτι οὐκ ἔστιν ὄν τό κακόν.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

§ 1. Οὐ τήν ὑπερούσιον: Ἐν ὠνόμασαν τόν Θεόν οἱ πάλοι οὐχ ὡς ἀριθμῶν ἀρχήν, ἀλλά διά τό πάντων ἐξηρηῆσθαι καί (145_208 > μηδέν ἔχειν συναριθμούμενον τῶν μετ' αὐτόν, ἀλλά καί διά τό ἀσύνθετον καί ἀπλοῦν· οὐ τοῦτο δέ παρίστησι, τίς ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ· κυρίως γάρ οὐσία ἐπί Θεοῦ οὐκ ἄν λέγοιτο· ἔστι γάρ ὑπερούσιος.

Θεαρχικῆς οὐσιαρχίας: Οὐσιαρχίαν φησί τήν πάσης ἀρχῆν οὐσίας καί αἰτίαν· αὐτή γάρ ἡ θεότης ὑπέρ πᾶσαν οὐσίαν. Πρόοδον δέ τήν θείαν ἐνέργειαν λέγει, ἥτις πᾶσαν οὐσίαν παρήγαγε.

Καί γάρ ἡ τάγαθοῦ θεωνυμία: Πῶς ἀγαθός λέγεται ὁ Θεός. Ὅρα δέ πῶς φησι τό ἀγαθόν, ἥτοι τήν αὐτοῦ θεωνυμίαν, ἐκτείνεσθαι εἰς τά ὄντα πάντα καί εἰς τά οὐκ ὄντα εἶναι· τό δέ ἐν ὑπέρ τά ὄντα εἶναι καί ὑπερεκτείνεσθαι αὐτό· τήν δέ ζωὴν ὑπέρ τά ζῶντα εἶναι, καί τήν σοφίαν ὑπέρ τά νοερά καί λογικά καί αἰσθητικά ἐκτείνεσθαι, ὡς εἶναι δηλόν, ὅτι τό ἀγαθόν, τούτέστιν ὁ Θεός, καί τοῦ ὄντος καί ζωῆς καί σοφίας αἴτιον, τό δέ ὄν, ζωῆς καί σοφίας αἴτιον, τοῖς οὐσι νόει ἀκολουθῶς (τοῖς λοιποῖς).

Καί εἰς τά οὐκ ὄντα ἐκτείνεται: Καί εἰς τά οὐκ ὄντα ἐκτείνεται τό ἀγαθόν, ὡς εἰς τό εἶναι καλοῦν αὐτά, ἢ καί κατά τό εἰρημένον αὐτῷ τῷ πατρί, ὅτι καί αὐτό τό μή ὄν καλόν, ὅταν ἐν Θεῷ διά τό ὑπερούσιον θεωρῆται. Ὅντα δέ τά οὐκ ὄντα ὑλικά φησιν, ὡς πολλάκις ἐδηλώσαμεν ἄνω· ἢ οὕτως, ἐπειδή οὐ περιγράφεται τόπω ὁ Θεός, εἰκότως φησί καί ὑπέρ τά οὐκ ὄντα αὐτόν εἶναι, ἵνα δείξῃ τό ἀπερίγραπτον αὐτοῦ.

Καί ὑπέρ τά ζῶντα: Ἐπισημῆνασθαι χρή, πῶς, ὅταν μὲν περί ἀγγέλων φησί καί ἀνθρώπων, τούς ἀγγέλους νοητά φησι, τὰς δέ ἡμετέρας ψυχὰς νοεράς, ὡς πολλάκις ἀνωτέρω παρεστήσαμεν καί τὰς ἐρμηνείας ἐκθέμενοι τοῦ νοητοῦ καί νοεροῦ. Νῦν δ' ἐπειδή περί τοῦ Θεοῦ πρῶτόν φησιν, εἰκότως καί τούς ἀγγέλους μεθ' ἡμῶν νοερούς φησιν, ἅτε καί αὐτούς διά τοῦ νοεῖν τόν Θεόν, ὅσον οἶόν τε, τρεφομένους τῇ νοήσει, τῷ ἐπεστράφθαι (145_210 > ἐπί τήν θείαν σοφίαν, ὡς καί αἱ ἀνθρώπιναι ψυχαί, καί τὰ αἰσθητικά δέ, τούτέστι τὰ ἄλογα. Ἐμψυχα δέ ὅμως πάντα σοφίας μετέχουσι θείας καί ἐν ταῖς φυσικαῖς αὐτῶν ὀρμαῖς, ὡς καί ὁ θεῖος Βασίλειος ἐν τῇ Ἐξαήμερῳ δείκνυσι, καί αὐτό δέ τό ἐν σοφία γενέσθαι πάντα, κατά τό εἰρημένον, «πάντα ἐν σοφία ἐποίησας». Ἡ δέ σοφία ἐστίν ὁ Υἱός ὁ ὢν· πάντα οὖν ἐν τῷ Υἱῷ τῷ ὄντι ἐγένοντο, φησίν.

§ 2. Ἐκφαντορικάς: Ἐκφαντορικάς φησι τὰς ἐκφαινούσας, ἥτοι παριστάσας.

Τῆς ὑπέρ πᾶσαν ἀγαθότητα: Σημείωσαι, ὅτι καλῶς λέγομεν, ὅτι ἐστίν ὑπέρ πᾶσαν ἀγαθότητα καί θεότητα· ὑποβεβηκυίας οὖν θεότητος νόησον ἀγγέλων καί ἀνθρώπων δικαίων.

Ἐν ἀποκρύφοις: Ὡς τό, «ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ», καί πάλιν· «ἐν ἀποκρύφῳ καταγίδος».

Καί αίσθήσεως μετεληφότων: Ἐπειδή πρό μικροῦ ἔδοξε πως ὑπόβασιν λέγειν τό ἀγαθόν, εἰπών τοῦ ὄντος αἴτιον, καί οὕτω καθεξῆς, ἵνα μή οἱ ἀσυνέτως ἀναγινώσκοντες εὖρωσι μέμψεως ἀφορμήν, φησίν· Οὐκ ἄλλο δέ εἶναι τό ἀγαθόν, καί ἄλλο τό ὄν, καί αὖ πάλιν, ἄλλο τήν ζωήν, ἢ τήν σοφίαν· ἔν γάρ εἶναι τῶν ἀπάντων αἴτιον, καί οὐ πολλά, καί μίαν εἰκότως θεότητα πάντα παράγουσαν, τήν ἁγίαν καί μακαρίαν Τριάδα, καί μή πολλὰς θεότητας δημιουργούς· τοῦτο δέ οὐ περιττῶς εἶπεν, ἀλλά καθαπτόμενος τῶν παρ' Ἑλλησι σοφῶν καί τῶν ἀπό Σίμωνος αἰρετικῶν, οἱ κοσμοποιοῦς φασί θεούς, καθόσον ὑποβεβήκασι, τοσοῦτον καί τά ἀσθενέστερα τῶν κτισμάτων παράγοντας, ἕως καί τῆς τῶν ἀπάντων ὑποστάθμης, ὡς φασί, τουτέστι τῆς ὕλης.

(14S_212 > Καί τήν μέν εἶναι: Τήν τοῦ ἀγαθοῦ ἐπωνυμίαν παντελοῦς προνοίας δεκτικὴν εἶναι φησι, τὰς δέ λοιπὰς, μερικὰς, οἷον ζωὴν καί σοφίαν καί λόγον· καί πάντα μέν γάρ τά ὄντα δι' ἀγαθότητα Θεοῦ παρήχθη πρὸς ὑπαρξιν, καί εἰσὶν ἀγαθὰ, ἦτοι καλὰ λίαν, οὐ πάντα δέ ζωῆς ἢ λόγου ἢ σοφίας μετέχουσι· διό τὰς τοιαύτας ἐπωνυμίας κατὰ ἀντιδιαστολήν τῆς παντελοῦς τέθεικεν. Ὀλικωτέρας δέ φησι τὰς ἐπὶ πλειόνων θεωρουμένας, οἷον ζωὴν· φθάνει γάρ ἐπὶ φυτῶν καί ζώων, λογικῶν τε καί ἀλόγων· σοφία δέ καί λόγος μερικώτεροι ἐπὶ μόνων γάρ λογικῶν ὄρῳνται ταῦτα.

§ 3. Καί τῆς ζωῆς τήν σοφίαν: Ἀσαφέστερόν πως ἐγκειμένης τῆς ρήσεως, οἶμαι τό λεγόμενον τοιοῦτόν τινα νοῦν ὑποφαίνειν· ὡς τινος ἐπαποροῦντος καί λέγοντος· Διά τί, τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ τοῦ ὄντος ὑπερέχοντος τῆς ζωῆς τήν προσηγορίαν, καί πάλιν τοῦ ὀνόματος τῆς ζωῆς ὑπεραίροντος τήν σοφίαν, ἅτε καί τῆς τάξεως τοῦτο ἀπαιτούσης, ὡς καί αὐτός πρό βραχέως ἐδήλωσεν εἰπών, καί ὄν, καί ζωὴν, καί σοφίαν τήν οὐσιοποιόν καί ζωοποιόν καί σοφοδότιν αἰτίαν τῶν οὐσίας, καί ζωῆς, καί νοῦ, καί λόγου μετεληφότων, καί αίσθήσεως, οὐκέτι τήν τάξιν ταύτην ὀρῳμέν ἐν τοῖς οὕσι; Δέον γάρ, κατὰ τοὺς εἰρημένους ὑπὸ σοῦ βαθμούς, τά ὄντα πλέον τῶν ζώντων καί τῶν αἰσθανομένων καί τῶν νοερῶν καί λογικῶν, τουτέστι τοῦ νοῦ καί λόγου μετεληφότων, πλησιάζειν Θεῷ· οὐκέτι μέν οὕτως, ἐξ ἐναντίου δέ ἔστιν, οἷον οὐρανοῦ καί ἄστρων καί γῆς καί ὕδατος καί ἀέρος καί τῶν ἐξ αὐτῶν πλησιαίτερα περί τήν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ τά ζῶντα, εἰ καί τήν φυτικὴν ζῶσιν ζωὴν, οἷα τά φυτὰ καί τά τοιαῦτα, καί τῶν ζώντων πλησιαίτερα τά αἰσθητικά, τουτέστι τά ἄλογα· τῶν γάρ φυτῶν καί βοτανῶν τιμώτερα ἐν ζωῇ τά ἄλογα, καθ' ὃ κἄν μόνον αἰσθάνωνται, τῶν φυτῶν μὴ αἰσθανομένων, τῶν δέ λογικῶν οἱ νόες, τουτέστιν αἱ ὑπερκόσμοι (14S_214 > δυνάμεις, ὡς ἡμῶν τῶν λογικῶν ἀνώτεροι, κατὰ τό ἄυλον καί νοερόν ἐγγίζουσαι μᾶλλον ἡμῶν τῷ Θεῷ· καίτοι ἔδει τό ἐναντίον, τά ὄντα καί μειζόνων δωρεῶν ἀπολαύοντα τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τά ἄλλα εἶναι, οἷον τὸν οὐρανόν, τά ἄστρα καί τά τοιαῦτα, Καί αὐτὴ μέν ἡ ἐπαπόρησις· λοιπόν οὖν ἀποκρίνεται ὁ θεῖος Διονύσιος ἐκ τοῦ νοῦ καί τοῦ λόγου καί τῆς αίσθήσεως καθ' ὑπόβασιν καί τά προτιμήσεις τάττων· οὕτως εὐρήσεις ματὰ μίαν σελίδα.

Καίτοι ἔδει τά τῶν μειζόνων: Μείζονας δωρεὰς φησι τὰς ἐπὶ πλειόνων θεωρουμένας, οἷον τό ὄν καί τήν ζωὴν, ἀλλὰ τά τούτων μόνον μετέχοντα οὐκ ἐν πρώτοις καί κρείττοσιν, ἀλλ' ἐν τοῖς ἥττοσιν ὀρῳνται, ἐπειδὴ τά μέν ὑπερέχοντα καί τὰς τῶν ὑφειμένων ἔχουσι ιδιότητος τοῦ εἶναι, τοῦ ζῆν, καί κατὰ τοῦτο κρείττονα, εἰ καί διὰ μερικωτέρων ἐπωνυμιῶν σημαίνονται, τά δέ τῶν ὀλικωτέρων οὐ μετέχουσι τῆς τῶν κρειτόνων ιδιότητος, τουτέστι σοφίας καί λόγου καί νοερότητος, καί κατὰ τοῦτο ἥττονα, ὡς ἥττόνων, ἤγουν ὀλιγωτέρων δωρεῶν μετέχοντα, ὡσπερ οὖν τά ἕτερα, ὡς πλειόνων, καί κρείττονα καί Θεῷ πλησιαίτερα.

Καί ζῶσιν ὑπὲρ τά ἄλλα: Ὅτι τά ὑπερκείμενα καί μᾶλλον Θεῷ πλησιάζοντα λέγεται πλέον ζῆν τῶν ὑποβεβηκότων, οἷον οἱ θεῖοι νόες ὑπὲρ ἡμᾶς ζῶσιν, ὡς

μᾶλλον Θεῶ πλησιάζοντες. Πάλιν ἡμεῖς ὡς λογικοί, τῶν ἀλόγων πλεον λεγόμεθα ζῆν· παλιν τὰ ἄλογα, ὡς αἴσθησιν ἔχοντα, πλεον ζῆν τῶν φυτῶν, ὡς αἴσθησιν μὴ ἔχόντων, ἀλλὰ μόνην τήν φυτικήν ζωήν.

§ 4. Ὁ ὢν ὄλου τοῦ εἶναι. Τό 'ὄν' ἐπί τοῦ Θεοῦ λεγόμενον, ὄλου συλλήβδην τοῦ εἶναι ὑπέρεστι· τοῦτο γάρ φησιν ὑπερούσιον, (14S_216 > ἀντί τοῦ ὑπέρ τό ἐν γενέσει ὄν· τό γάρ ὄν οὐσία· ἀπό γάρ τοῦ εἶναι τό ὄνομα παρήκται τῆς οὐσίας. Ὁ οὖν Θεός, ὡς καί τοῦ εἶναι ὑπερκείμενος (τό γάρ εἶναι ἐξ αἰτίας τινός δηλοῖ εἰς τό εἶναι ἀχθῆναι) ὢν, ὑπερουσίως νοεῖται· διό καί αἰών λέγεται εἶναι τῶν παρηγμένων ὑπ' αὐτοῦ αἰώνων· ὅπερ γάρ μηδέ ἦν, μήτε ἔσται, ἀλλ' ἔστι μόνον, τοῦτο ἐστῶς ἔχων τό εἶναι, τό μή μεταβάλλειν εἰς τό ἔσται, μήτ' αὐ μεταβεβηκέναι ἀπό τοῦ ἦν εἰς τό ἔστι, τοῦτό ἐστιν αἰών· οὐ γάρ μόνον τὰ ὄντα πάντα δεῖ παρεῖναι τῷ παντί καί ὄλω, ἀλλὰ καί τό μηδέν τοῦ ποτε μή ὄντος· οὐδέ γάρ τι προσγέγονεν αὐτῷ, μή ὄν πρότερον. Αὕτη οὖν ἡ διάθεσις καί φύσις καλοῖτο ἄν καί εἴη αἰών· αἰών γάρ ἀπό τοῦ ἀεί ὄντος εἴρηται. Εἴ τις οὖν οὕτω τόν αἰῶνα λέγοι ζωήν ἄπειρον, τῷ πᾶσαν ἤδη εἶναι καί μηδέν ἀναλίσκειν αὐτῆς τῷ παρεληλυθέναι, μηδ' αὐ μένειν, οὐκ ἄν εἴη πᾶσα, ἐγγύς δέ ἄν εἴη τοῦ ὀρίζεσθαι τί αἰών. Ἐκεῖνο γοῦν ἐστιν ἄπειρον, τό μή ἐπιλείπον· καί τοῦτο κυρίως, ὅτι μηδέν ἑαυτοῦ ἀναλίσκει οὕτως οὖν ὁ Θεός καί αἰών, καί αἰῶνας ποιῶν. Αἰών τοινυν ἐστίν οὐ τό ὑποκείμενον, ἀλλὰ τό ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὑποκειμένου ἐκλάμπον· τὰ οὖν νοητά καί τὰ μή ὀρώμενα κατά τόν Ἀπόστολον αἰώνια, αἰώνιον δέ οὐκ αὐτός ἐστιν ὁ αἰών, ἀλλὰ τό αἰῶνος μετέχον, τουτέστι τῆς ἀδιαστάτου καί ἀπείρου ζωῆς. Ὡς οὖν καί τῶν αἰῶνος, τουτέστι τοῦ ἀεί ὄντος μετεχόντων, καθ' ὁμοιότητα αἰώνων λεγομένων ποιητής ὁ Θεός, πεποιηκέναι τούς αἰῶνας λέγεται, ἀντί τοῦ τὰ νοητά, αἰών αὐτῶν ὢν καί συνοχεύς, οὕτω (14S_218 > καί χρόνος ὁ ἄχρονος λέγεται, ἅτε καί χρόνων αἴτιος· ὅπερ γάρ ἐν τοῖς νοητοῖς αἰών, τοῦτό ἐστιν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς χρόνος. Ὡςπερ οὖν τὰ ὀρώμενα εἰκόνες εἰσὶ τῶν ἀοράτων καί νοητῶν, καί αἰῶνα λέγομεν τήν ἀτρεμῆ ἐκείνην καί ὁμοῦ πᾶσαν ζωήν, καί ἄπειρον ἤδη καί ἀκλινῆ πάντη καί ἐν ἐνί καί προεστῶσαν, οὕτω καί τόν χρόνον τότε μέν ἐν τῷ ἀεί ὄντι ἀναπαύεσθαι, ἐκφανῆναι δέ καθ' ὑπόβασιν, ὅτε καί ὕστερον φύσιν ὀρατήν ἐχρήν προελθεῖν. Τήν οὖν εἰς τὰ αἰσθητά πρόοδον τῆς εἰς τό ταῦτα δημιουργεῖν ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ καλοῦμεν χρόνον· οὐ γάρ ἡ κίνησις τῶν εἰς μοίρας καί ὥρας καί νύκτας καί ἡμέρας διαστάσεων, τοῦτο χρόνος, ἀλλ' ὁμώνυμον τῷ χρόνω· ὥσπερ γάρ τό μετροῦν καί μετρούμενον εἰώθαμεν ὁμωνύμως καλεῖν, οὕτω καί ἐνταῦθα· οἶον, ἐάν τό ὑπό πήχεως μετρούμενον, εἴτε ἔδαφος, εἴτε τεῖχος, ἢ ἕτερον, πῆχυν λέγομεν. Αἰ γοῦν τῶν ἀστέρων φοραί, κατά τό εἰρημένον, «ἔστωσαν εἰς τὰ σημεῖα καί εἰς καιρούς καί εἰς ἐνιαυτούς», πρὸς διορισμόν καί δήλωσιν ἡμῖν ἐναργῆ παρά Θεοῦ ἐγένοντο. Ὁ οὖν καί ταῦτα διατάξας, αὐτός ἄν εἴη ὑπεραιωνίως καί ἀχρόνως ταῦτα ὡς αἴτιος.

Καί οὔτε ἦν: Ὅτι οὔτε τό ἦν, οὔτε τό ἔστιν, οὔτε τό ἔσται κυρίως λέγεται ἐπί Θεοῦ· ὑπέρ γάρ ταῦτα ὁ Θεός. Λέγεται δέ καί ταῦτα διά τό κατά πᾶσαν ἐπίνοιαν ὑπερουσίως αὐτόν εἶναι.

Οὔτε ἦν: Καλῶς εἶπεν, οὔτε ἦν· τό γάρ 'ἦν' δηλωτικόν ἐστι χρόνου. Ἔστι δέ ὁ Θεός καί ὑπέρ τό ἦν, τουτέστιν ὑπέρ χρόνον. Ἐρεῖς οὖν· Καί πῶς κείται περί τοῦ Θεοῦ Λόγου, «ἐν (14S_220 > ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος»; Ἰδοῦ γάρ ἐνταῦθα κείται τό ἦν. Πολλάκις λέγομεν, ὅτι ἀρχή καί αἰτία πάντων ὁ Πατήρ διά τοῦτο οὖν, «ἐν ἀρχῇ ἦν», φησίν, «ὁ Λόγος», ἐπειδή ὁ Υἱός ἐν τῷ Πατρὶ ἐστι. Καλῶς οὖν εἶπεν, «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος»· τό δέ ἔσται σαφές ἐστι. Τοῦτο γάρ δηλοῖ, ὅτι νῦν οὐκ ἔστιν, ἀλλ' ἔσται ποτέ, ὅπερ ἐπί Θεοῦ λέγειν ἀνόσιον καί ἀπρόσφορον.

Μᾶλλον δέ οὔτε ἐστι: Προσупακουστέον καί ταῦτα οἷς ἐπιλέγεται κυρίως τό 'ἐγένετο' καί τὰ σύν αὐτῷ κειμενα· ἢ καί ἐτέρως νοητέον, ὡς ὑπέρ πᾶσαν τοῦ εἶναι

ἔννοιάν τε καί φαντασίαν ὑπάρχων. Διά δέ τοῦ εἰπεῖν 'τά ὄντα' τό ὅλως αὐτά πρὸς ὑπαρξιν ἀχθῆναι δηλοῖ, τό δέ 'καί αὐτό τό εἶναι τῶν ὄντων' προσθεῖς, τήν διαμονήν αὐτῶν ἐσήμανε.

§ 5. Καί ἔστιν αὐτό καθ' αὐτό: Ταῦτα οὐ δεῖ νομίζειν περί τοῦ τῶν ἀπάντων αἰτίου λέγεσθαι, ἀλλά περί τῶν ἐξ αὐτοῦ δημιουργικῶς ὑποστάντων νοητῶν τε καί νοερῶν καί αἰσθητῶν καί λοιπῶν· καθά γάρ προειρήκαμεν, ὁ Θεός πρό τοῦ εἶναι καί γάρ ἐστὶ προῶν· τό δέ εἶναι οἷον ἔμφασιν ἔχει τινά προϋπόντος αἰτίου. Προῶν μὲν οὖν λέγεται ὁ Θεός, καί λοιπόν λέγεται καί ὢν, ὡς ἀπάντων αἴτιος· εἶτα τό εἶναι τά πάντα ἐξ αὐτοῦ. Τό οὖν εἶναι καθ' ἐπίνοιαν ἐκ μετοχῆς ὑπέστη τοῦ προεῖναι αὐτοῦ, οὐχ ὡς μερισθέντος τοῦ Θεοῦ εἰς τό εἶναι καί προεῖναι, ἀλλά τό θέλημα αὐτοῦ τό παραγαγόν εἰς τό εἶναι τά ὄντα, τοῦτο λέγεται εἶναι προϋποστάν ἐν τῷ Θεῷ, καί τούτου τοῦ θείου θελήματος εἰς τό εἶναι κτίσιν προορισθέντος, εἰκότως πρό τῶν ἄλλων, ὧν μετέχει τά ὄντα τοῦ Θεοῦ, πρεσβυτέρα τις ἀρχή ἢ τοῦ εἶναι, ἐπινοεῖται αὐτός ὁ Θεός· πρῶτον γάρ ἐστὶ τι, καί τότε ἐστὶ καί ζωὴ καί σοφία. Οἱ γοῦν ἀόρατοι καί ἀνώτατοι νόες (14S_222 > πρῶτον τοῦ εἶναι μετέσχον, καί οὕτω ζωῆς καί σοφίας. Ὡσπερ γάρ ἐφ' ἡμῶν πρώτη τις ὑπέστη ὕλη, ἀφ' ἧς ἔσμεν, οὕτω καί ἐπὶ τῶν ἀσωμάτων νοῶν, οἰονεῖ ὕλη, νοεῖται αὐτό τό ὄν ἐκάστου διά ζωῆς εἶδος, καί καθ' ὃ οὐσίωται εἰς ζωὴν καί σοφίαν καί ὁμοιότητα. Ὅμοιότητα δέ καί ἄνω διεξήλθομεν καί ταυτότητα, τὰς ἀναγωγούς ἐπὶ Θεόν δυνάμεις, καθ' ἃς ὁμοιοῦνται αὐτῷ προσεχεῖς αὐτῷ οὔσαι, καί τούτων καθ' ὑπόβασιν μετέχουσι τά μετὰ ταῦτα πρῶτον καί αὐτά τοῦ εἶναι μετέχοντα. Ἀρχάς δέ τῶν ὄντων τὰς πρώτας ὑποστάσεις ἐν τῇ κτίσει οὐσίας νόησον, ἀρχὰς λεγομένας, οὐχ ὅτι ἐξ αὐτῶν τά ὄντα, ὡς ἀπό στοιχείων, ἀλλ' ὅτι, καθά εἴρηται, πρό τῶν μετ' αὐτάς ἐδημιουργήθησαν· οἷον ἐπὶ μὲν τῶν νοητῶν ἀρχὴ κτίσεως θρόνοι, καί οὕτω τὰ ἐξῆς, ἐπὶ δέ τῶν αἰσθητῶν ἀρχὴ κτίσεως οὐρανός καί γῆ· «ἐν ἀρχῇ γάρ ἐποίησεν ὁ Θεός τόν οὐρανόν καί τήν γῆν»· τῶν γάρ αἰσθητῶν πρωτόκτιστα ταῦτα. Εἶτα καί ἄλλως αἱ ἰδέαι καί τὰ παραδείγματα, ἅπερ εἰσὶ νοήσεις αὐτοτελεῖς αἰδίδοι τοῦ αἰδίου Θεοῦ, καθά προέφημεν, ἐπινοοῦνται οἰονεῖ στοιχεῖα καί ἀρχαί καί ὕλη ἄυλος καί ἀσώματος τῶν μετεχόντων καί αὐτῶν τῶν ἰδεῶν, οἷον τῶν παραχθεισῶν ἀσωμάτων τάξεων· ἢ γάρ αὐτοζωὴ καί αὐτοσοφία καί αὐτόταξις καί τᾶλλα τά ἐν Θεῷ παραδείγματά εἰσιν, ὧν μετέχουσιν αἱ δημιουργαί, ὡς σημείου, ἦτοι κέντρου, αἱ καθ' εὐθεῖαν γραμμαῖ ἐπὶ τόν κύκλον φερόμεναι.

Πάντων οὖν εἰκότως: Ἐαυτῷ ταύτην τήν προσηγορίαν ἔθετο ὁ Θεός, εἰπὼν, «Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν»· διὸ πρό τῶν ἄλλων, ὅσα περί αὐτοῦ λέγεται, οἷον ζωῆς καί σοφίας καί τῶν τοιοῦτων, (14S_224 > εἰκότως ἀναγορεύεται. Τῷ δέ εἰπεῖν 'προεῖναι' καί 'ὑπερεῖναι', τό ἀναρχον καί πάντη ἀκατανόητον τοῦ εἶναι τόν Θεόν ὑφηγήσατο, ὅς καί τῷ προορισμῷ τῆς οἰκείας ἀρρήτου γνώσεως προϋπεστήσατο τό ὅλως εἶναι τά πάντα· τούτῳ γάρ ἀθρόω κατά πρώτην προσβολὴν ἐπιβάλλει ὁ νοῦς τῷ εἶναι, εἰθ' οὕτω τό ὅπως οὖν εἶναι αὐτά θεωρεῖ. Τό οὖν ἀπλῶς εἶναι, οὐ τό πῶς εἶναι ἐδήλωσεν, εἰπὼν καθ' αὐτό τό εἶναι, ὡσπερ ἐξῆς τήν αὐτοζωὴν, τήν αὐτοομοιότητα, καί τὰ σύν αὐτοῖς εἰπὼν, τό ὅλως εἶναι ζωὴν, καί ἀπλῶς τό ζῆν, οὐχὶ δέ τήν τοιάνδε ζωὴν εἰσηγήσατο, καί τὰ ἄλλα δέ ὁμοίως, τοῦτο πρῶτον κατηγοροῦνται τό εἶναι.

Καί εἰ βούλει τῶν ζώντων: Ὡσπερ λόγῳ τινὶ ἐπὶ τῶν ποιοτήτων οἰονεῖ προϋπεισιν αἱ αὐτοποιότητες· εἶτα συμβαίνουσαι ποιοῦσιν, οὕτω καί ταῦτα νόει, οἷον ἢ αὐτοσώματος λευκότης, ἐπιγενομένη σώματι, λευκαίνει τοῦτο· οὕτω καί τὰ εἰρημένα ὧδε νόησον ἀναλόγως, ὅτι προϋπῶν ὁ Θεός, ἦτοι ἢ ζωὴ, ζωοῖ πάντα τά αὐτοῦ μετέχοντα.

Τάς αὐτομετοχάς: Μετοχάς φησιν, ὧν τά ὄντα μετέχουσιν, οἷον αὐτό τό εἶναι ἢ ζῶν, ἢ σοφία, ἢ τάξις, καί τά λοιπά, αἵτινες μετοχαί θεῖαι τυγχάνουσι δωρεαί, ἄς καί ἀρχάς τῶν ὄντων ἐκάλεσε.

§ 6. Καί ἔστιν ἐξ αὐτῆς καί ἐν αὐτῇ: Οὕτω νοητέον· ἡ αὐτοῦπεραγαθότης, νοῦς οὖσα, καί ὅλη ἐνέργεια, εἰς ἑαυτήν ἐστραμμένη, ἐνεργεῖα ἐστίν, οὐ δύναμις, πρότερον οὖσα ἀφροσύνη, εἶτα νοῦς ἐνεργεῖα γινομένη· ὅθεν καί ἐστὶ νοῦς μόνον καθαρός, οὐκ ἐπέισακτον ἔχων τό φρονεῖν, ἀλλά παρ' ἑαυτοῦ πάντως νοεῖ. Εἰ γάρ ἡ μὲν οὐσία αὐτοῦ ἄλλη ἐστίν, ἃ δέ νοεῖ ἕτερα αὐτοῦ, αὐτός ἀνόητος ἔσται, ἤγουν ἡ οὐσία αὐτοῦ· εἴ τι δέ (14S_226 > ἔχει, παρ' ἑαυτοῦ ἔχει, οὐ παρ' ἄλλου· εἰ δέ παρ' ἑαυτοῦ καί ἐξ αὐτοῦ νοεῖ, αὐτός ἐστὶν ἃ νοεῖ. Οὐκοῦν νοῦς ὧν, ὄντως νοεῖ, τά ὄντα ὡς ὧν. Εἰ οὖν νοῶν ἑαυτόν τά ὄντα νοεῖ, αὐτός ἐστὶν τά ὄντα· ἢ γάρ ἐτέρωθι ὄντα αὐτά νοήσει, ἢ ἐν ἑαυτῷ, ὡς αὐτοῦ ὄντα· ἀλλαχοῦ μὲν ὄντα οὖν οὐ δυνατόν νοῆσαι· ποῦ γάρ ὄντα ἐν αἰσθητοῖς; τά γάρ αἰσθητά οὐκ εἰσιν ὄντα, ἄτε τρεπτά ὄντα, καί γινόμενα, καί ἀπολλύμενα. Ἐαυτόν οὖν ἄρα καί ἐν ἑαυτῷ νοεῖ. Ἐπειδὴ δέ καί ποιητής τῶν ὄντων ἐστίν ὁ Θεός, ἐν τῷ μήπω ὄντι νοήσει αὐτά, ἀλλ' αὐτός ἀρχέτυπός ἐστι τούτου τοῦ παντός· καί ἃ νοεῖ, οὐ τύπους λαμβάνων ἀφ' ἐτέρων, αὐτός ὧν τῶν ὄντων παράδειγμα· ὥστε οὔτε αὐτός ἐν τόπῳ, οὔτε τά ἐν αὐτῷ ὡς ἐν τόπῳ, ἀλλ' ἔχει αὐτά ὡς ἑαυτόν ἔχων καί ἐνῶν αὐτοῖς, πάντων μὲν ὁμοῦ ὄντων, καί ἐν ἀμερεῖ ὄντων ἐν αὐτῷ, διακεκριμένων δέ, ἐν τῷ ἀμερεῖ ἀμερῶς. Αἱ τοίνυν νοήσεις αὐτοῦ εἰσι τά ὄντα, τά δέ ὄντα εἰσὶ τά εἶδη. Νοήσεις δέ οὐχ οὕτως ἀκουστέον, ὅτι, ἐπειδὴ τόδε ἐνόησεν, ἐγένετο τόδε, ἢ ἐστὶ τόδε· ταύτης γάρ τῆς νοήσεως προηγεῖσθαι δεῖ νοούμενόν τι, ἵνα αὐτό νοήσας ποιήσῃ· ἀλλὰ νοεῖ τά ὄντα, ἄτε ἑαυτόν νοῶν καί τοῖς ἐνοῦσι συναπτόμενος· αὐτὴ γάρ αὐτῷ ἡ νόησις γένεσις ἐστὶ τοῖς οὔσι. Τό οὖν ἐνόν ἐν αὐτοῖς, τοῦτό ἐστὶ τό εἶδος, καί τοῦτό ἐστὶν ἡ ἰδέα· αὐτός δέ, νοῦς ὧν ὄλος, ὄλος ἐστὶν ἐπιστήμη, τά δέ ἐξ αὐτοῦ καί ἐν αὐτῷ νόες εἰκότες θεωρήμασι τῆς ἐπιστήμης. Εἰσὶ δέ ὁμοῦ πολλαὶ ἐπιστήμαι οὔσαι, ἀσύγχυτοι μένουσι, καί ἐνεργοῦσι ἔξω κατὰ μίαν, ὅταν δέη· καί πάσας ὁμοῦ τὰς δυνάμεις ἢ ψυχὴ ἐν ἑαυτῇ ἔχει, καθ' ἃς προνοεῖ τοῦ σώματος, καί ὅμως ἀσύγχυτως αὐτάς κατὰ καιρόν προβάλλει, τὴν μὲν φυσικὴν (14S_228 > ἐνεργοῦσα περὶ τό σῶμα δύναμιν, καθ' ἣν τρέφει τοῦτο καί αὔξει καί πρὸς γένναν ἐπιτήδειον ποιεῖ, τὴν δέ αἰσθητικὴν ἐνεργεῖ δύναμιν περὶ φλέβας καί ἀρτηρίας καί τὴν σάρκα καί τὰ νεῦρα, καθ' ἣν δύναμιν τῶν αἰσθητῶν ἀντιλαμβάνομεθα· τὴν δέ δοξαστικὴν, καθ' ἣν κρίνει τά αἰσθητά· ἀναζωγραφικὴν δέ, καθ' ἣν ἀναπλάττει· καί μνημονευτικὴν, καθ' ἣν μέμνηται· ὀρεκτικὴν δέ, καθ' ἣν ὀρέγεται καί κινεῖ τό ζῶν κατὰ τόπον· καί εἰκαστικὴν, καί θυμοειδῆ, καί ἐπιθυμητικὴν. Ταύτας γάρ ἔχει δυνάμεις σώματι χρωμένῃ ἐν τῷ ἀλόγῳ αὐτῆς μέρει. Μετά δέ θάνατον ὁ νοῦς μόνος ἔσται ἐνεργῶν, τοῦτων ἀργουσῶν.

Καί τά ὀπωσοῦν τῷ εἶναι: Ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ ὑπεραγαθότητός φησιν, ἥτις ἐστὶν αὐτό τό εἶναι αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἡ ὑπαρξίς τῶν ὄντων καί ἡ τούτων διαμονή. Ἐνιαίως φησίν, ἤγουν κατὰ ἀπλήν τινα καί περιεκτικὴν τῶν ὄλων αἰτίαν καί ἄσχετον· οὐδενὶ γάρ λόγῳ ἢ νοήματι καί πράγματι ἔχει τό Θεῖον τὴν πρὸς τά ὄντα σχέσιν τε καί κοινωνίαν, ἀλλ' ἔστι πάντη καί κατὰ πάντα ὑπερηρμένον, μόνῳ τῷ συνέχειν καί προνοεῖσθαι τούτων ἐφαπτόμενον, ὡς ἂν τις εἴποι. Τά δέ ἐξῆς ὑποδείγματα πιστωτικά τοῦ λόγου τοῦ εἶναι πάντα ἐκ Θεοῦ, ὡς αἰτίου τῆς τούτων ὑάρξεως, ἄλλο παρά ταῦτα ὑπάρχοντος καί ἐν ἑαυτῷ συνεστάναι ἄλλῳ παρά ταῦτα ὑπάρχοντι.

Καί ἔχει πάντα ἀριθμόν: Ὁ γάρ ἀριθμὸς ἐκ πολλῶν μονάδων συντιθεμένων εἰς μέγεθος παραὔξει· ἢ οὖν μονάς, ὡς αἰτία ἀριθμῶν, ἐνοειδῶς τούς πάντας περιείληφεν ἀριθμούς· οὕτω καί τό κέντρον, ἥτοι σημεῖον, τὰς ἐπὶ τὸν κύκλον εὐθείας περιέχει.

Καί ἐν κέντρῳ: Ταῦτα βεβαιωτικά τοῦ λόγου ὑποδείγματα. Σημειῶσαι, ὡς καί ἀπό τῶν γραμμικῶν τά περί Θεοῦ σαφηνίζει, κέντρῳ αὐτόν περικαίζων.

(14S_230 > Ἐνοειδῶς ἠνωμένας: Τό ἐνοειδῶς ἐνταῦθα τέθεικεν ἀντί τοῦ ἀπλῶς καί ὁμοίως· οὐ γάρ ἑτεροίως.

Ἄλλά καί ἐν τῇ ὅλῃ τῶν ὄλων: Πρόδηλον ὅτι ἐν τῷ ὄλῳ τά μέρη· οὐκοῦν οἱ ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον τῶν ὄντων φυσικῶς θεωρούμενοι τῶν ἐνυπαρχουσῶν αὐτοῖς δυνάμεων ἢ κινήσεων λόγοι ἐν τῇ καθόλου λαμβανομένη φύσει θεωροῦνται, φησίν· οἶον οἱ τῆς ἔξω φιλοσοφίας πάντα τά καθ' ἑαυτῶν ὑπάρχοντα καί ἐν ἄλλοις θεωρούμενα, ἃ ἔμψυχά τε καί ἄψυχά φαμεν· ταῦτα πάντα ὑπό μίαν κατηγορίαν ἤγαγον, εἰπόντες οὐσίαν· ἐν τῇ τοιαύτῃ φωνῇ περιλαμβάνονται καί τά τῆς καθ' ἕκαστον οὐσίας ιδιώματα, καί οἱ λόγοι ἀσύγχυτοι μένοντες· ἕτερος γάρ τῶν ἐμψύχων, καί ἄλλος τῶν ἀψύχων ὁ λόγος· ὡσαύτως καί τῶν αἰσθητικῶν, τουτέστι λογικῶν τε καί ἀλόγων, καίτοι κατά τόν τῆς οὐσίας, ἦτοι τοῦ ἀπλῶς εἶναι, συνηνωμένοι λόγον, Τό δέ ἐν ψυχῇ μονοειδῶς εἴρηκε, σημαίνων μίαν εἶναι τήν ἐκ ψυχῆς ἐνδιδομένην ὄλῳ τῷ σώματι ζωτικὴν δύναμιν, ποικίλως ἐνεργοῦσαν ἐν τοῖς μέλεσιν.

§ 7. Ἀρχή γάρ ἐστι τῶν ὄντων: Εἰ αἴτιον ἐστι τό δι' ὃ γίνεται τό γινόμενον, εἰκότως ἐν τῷ πάντων αἰτίῳ πάντα προϋφέστηκεν, ὡς ἐν ἰδέᾳ καί παραδείγματι, καθά προέφημεν ὁμοῦ καί ἐνοειδῶς, καί τά ἐναντία, ὡς ἐν τῷ Θεῷ εἴρηται ἐπιθεωρούμενα. Πῶς δέ καί ἠνωμένως καί ἐναντία, οὕτω νοήσεις· τό κοσμηθέν ἔχει τό εἶδος μεμερισμένον, ὡς ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλαχοῦ τά ἄστρα, καί ἀλλαχοῦ τόν ἄνθρωπον· καί αὐθις ἄλλη τό πῦρ, καί ἄλλη τό ὕδωρ. Ἐναντία γάρ ὄντα, ἐάν ὁμοῦ γένωνται, συμφθείρονται· ἐν δέ ταῖς νοήσεσι τοῦ Θεοῦ καί πάντα ὁμοῦ ἦσαν ὄντα καί ἀσύγχυτως, καί οὐκ ἐν τόπῳ· οὐ γάρ σώματά εἰσιν, οὔτε ἐν σώματι, ἀλλ' ἐν αἰδίῳ νοήσεσιν, αἰτινές (14S_232 > εἰσι παραδείγματα· ὅθεν καί πάντων ἀρχή ὁ Θεός· ἀρχή γάρ ἐστι πᾶν τό προϋφεστώς τοῦ γινομένου, καί πρὸς τοῖς ἄλλοις, καί τάξις ἐστὶ τῶν ὡς τεταγμένων· τάξις δέ ἐστὶν ἐργασία ὁμοιότητος πρὸς ἄλληλα πάντων τῶν ὄντων, καί συμμετρία γινομένη αἰτία κοινωνίας τῶν πρὸς ἄλληλα παντός τοῦ ὄντος, ἀλλά καί πᾶσα στάσις καί πᾶσα κίνησις ἐστὶ τῶν ὄντων ὁ Θεός. Διαφόρως δέ ταύτας νοητέον· καί ἐπὶ μὲν τῶν νοητῶν καί τῶν νοερῶν ἢ φύσις, ἀρχή οὔσα κινήσεως καί στάσεως, ἦτοι ἡρεμίας, ταυτόν γάρ ἐστὶ, ἐνέργειαν δηλοῖ· ἢ τε γάρ κίνησις ἢ εἰς διακονίας θείας καί διδασκαλίας τῶν ὑποβεβηκότων ἐνέργειά ἐστὶ ζωτική, ἢ τε ἡρεμία καί στάσις αἰώνιος οὔσα καί ἄτρεπτος, τά οἰκεῖα ἐνεργεῖν δηλοῖ τούς νόας καί τῶν θείων ἐμπορεῖσθαι. Ἐπὶ δέ τῶν αἰσθητῶν ἢ φύσις ἀρχή οὔσα κινήσεως καί στάσεως, ἦτοι ἡρεμίας, τήν μὲν κίνησιν δηλοῖ εἰς τό εἶναι παραγωγὴν, τήν δέ στάσιν, ἦτοι ἡρεμίαν, τήν διὰ τῆς φθορᾶς τοῦ εἶναι ἢ παῦσιν ἢ μετεβολῆν. Λέγεται δέ ταῦτα εἶναι ὁ Θεός, ὡς αἴτιος αὐτός ὑπάρχων ὑπερουσίως. Κίνησις δέ ἐπὶ Θεοῦ ἢ εἰς τά ἐξ αὐτοῦ καί δι' αὐτοῦ ἐν ἀγαθότητι προνοητικὴ πρόοδος, στάσις δέ τό αἰεὶ ὡσαύτως ἔχειν καί ἀνεκφοιτήτως ἑαυτοῦ τήν ἀνεπίγνωστον ἡρεμίαν καί ἀτρεμῆ ἀοχλησίαν κεκτῆσθαι. Σημειωτέον δέ, ὅτι τὰς νοητάς δυνάμεις αἰωνίας ἐκάλεσεν, ὡς αἰῶνος μετεχούσας, ἢ δέ τοῦτο λέγουσα Γραφή ἐστὶ· «τά γάρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τά δέ μὴ βλεπόμενα αἰώνια». Τά δ' ἐν ἑτέροις ὑπάρχοντά εἰσιν, οἶον ἀγιασμός, ἀθανασία, εὐζωία· ταῦτα γάρ ἐν νοηταῖς καί νοεραῖς οὐσίαις τοιαῦτά εἰσι, κατ' ἐπίνοιαν δέ λέγονται ἐν τοῖς νοητοῖς καί ἡμῖν, ὡς θεοὶ καί κύριοι καί δυνατοὶ ἰσχυροὶ ἄγγελοι κατὰ μέθεξιν καί ἄνθρωποι.

(14S_234 > Πᾶς ὅρος καί τά ἄλλα: Ὅσα τῷ εἶναι ὄντα εἰσί, ταῦτά φησιν ἐν ἑτέροις θεωρούμενα ὑπάρχειν, καί οὐ καθ' ἑαυτά· αἱ γάρ οὐσίαι (ταῦτα γάρ ἐκάλεσεν ὄντα), τῶν καθ' ἑαυτά εἰσι, ἄστινας χαρακτηρίζουσιν ἀθανασία, σοφία, τάξις, ἁρμονία, καί τά σὺν αὐτοῖς, ἅπερ ἐν ἑτέροις ὑπάρχειν λέγονται· ὥσπερ καί τά κατ'

αἴσθησιν περί τὰ σώματα ὀρώμενα, οἷον χρῶμα, σχῆμα, ηλικιότης, καί τὰ ὅμοια, ἄπερ σωμάτων ἐκτός συνίστασθαι ἀδύνατον. Διεῖλε δέ αὐτά ὁ πατήρ τῶν κατ' ἐπίνοιαν· ταῦτα δέ εἶναι φαμεν τὰ τῆ νοήσει καταλαμβανόμενα, οἷον νόημα, λόγον, αἴσθησιν, καί τὰ τοιαῦτα, ἅτινα τῆ ἐπινοία μόνη οἶονεῖ τῆ ἐπενθυμήσει γνωρίζομεν, ἢ καί κατ' ἐπίνοιαν λέγει τὰ νοητά, καί αἰσθήσει ὑποπίπτοντα μηδαμῶς.

§ 8. Αἱ νοηταί καί νοεραί: Σημεῖωσαι δέ, ὅτι τὸ 'νοηταί' ὡς πρὸς ἡμᾶς, τὸ δέ 'νοεραί' ὡς πρὸς τὸν Θεόν νοεῖται.

Καί τὸ εἶναι: Καί τὸ θεοειδῶς εἶναι.

Καί τὰ ἄλλα πάντα: Ὅτι αὐτός αἴτιος τοῦ εἶναι τὰ πάντα, καί πρό τοῦ εἶναι, ἅτε καί ἰδέα, ἥτοι παράδειγμα, ὧν τοῦ εἶναι, ὡς ἐντεῦθεν δηλοῦται· τὸ γάρ αὐτὸ εἶναι, οὐκ αὐτὸ ἐστὶν ὁ Θεός, διὰ τὸ εἶναι τὸν Θεόν, ἀλλὰ διὰ τὸν Θεόν, καί τὸ εἶναι ἐστὶ καί λέγεται· διὸ ἐν τῷ Θεῷ ἐστὶ τὸ εἶναι ὡς ἰδέα, οὐ μὴν ὁ Θεός ἐν τῷ εἶναι ἐστὶ· πρό γάρ τοῦ εἶναι ἦν· ὅμως διὰ τὸ πάντων αἴτιος εἶναι, καί παραγωγεὺς δείκνυται, καί ἔξω πάντων ἐστίν, ὡς αἴτιος πάντων, καί τοῖς τῶν πάντων γνωρίσασι προσαγορεύεται, ὡς τὰ πάντα παραγαγών.

Καί αὐτοῦ ἐστὶ τὸ εἶναι: Αὐτοῦ μὲν, ὡς ἐξ αὐτοῦ ἐστὶ τὸ εἶναι, ἐν αὐτῷ δέ, τῷ συντηρεῖσθαι παρ' αὐτοῦ· οὐκ αὐτός δέ τοῦ εἶναι, οὐδέ ἐν τῷ εἶναι συνεχόμενος· ὑπὲρ γάρ τὸ εἶναι ὁ ὑπερούσιος.

(14S_236 > Καί οὐκ αὐτός ἐν τῷ εἶναι: Προσπακουστέον ἐν ἀμφοτέροις τὸ αἴτιον, τουτέστι τὸ εἶναι αὐτόν ἔχει αἴτιον, καί οὐχὶ αὐτός ὡς ἐκ προηγουμένης αἰτίας ἔχει τὸ εἶναι.

Κατὰ πᾶσαν τῶν ὄντων ἐπίνοιαν: Ἡ τῶν ὄντων θεωρία, ἣν ἐνταῦθα ἐπίνοιαν ἐκάλεσε, πολλή τις οὕσα καί ποικίλη πάση ἐπιβολῇ τοῦ νοῦ, προὑπαντῶσαν εὐρίσκει τοῦ αἰτίου τὴν ἔννοιαν, ἥγουν τοῦ δημιουργοῦ· τὸ οὖν πολλαπλασιάζεσθαι δηλοῖ, τὸ ἐν τοῖς πολλοῖς τὸν αὐτόν αἴτιον θεωρεῖσθαι.

Καί τὸ ἐστὶ καί τὸ ἔσται: Ἄπερ ἐν τῷ πρό αὐτοῦ ἀπέφησε, νῦν ἐπειπὼν τῷ Θεῷ ἀναγκαίως ἑαυτὸν ἐρμηνεύων κατὰ τὴν τοῦ αἰτίου ἔννοιαν ταῦτα νοεῖν ὑποβάλλει. Τὸ μὲν οὖν ἐγένετο καί γίνεται καί γενήσεται ἐπὶ μὲν τῶν κτισμάτων κυρίως κατηγορεῖται· τὰ μὲν γάρ ἅπαξ ἐγένετο, οἷον οὐρανός, ἄγγελοι, ἥλιος καί τὰ τοιαῦτα, ἐφ' ὧν χώραν οὐκ ἔχει τὸ γίνεται, γενήσεται, τὸ δέ παρά τοῦ Δαυὶδ λεχθέν, «ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα», ἢ κατὰ τὸ συντηρεῖσθαι ληπτέον, καθὰ εἴρηται, «ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται», ἢ κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς Γραφῆς, ἐνηλλαγμένως τὴν σημασίαν τὴν χρονικὴν πολλακίς προαγωγῆς, καί ἀντὶ παρωχηκότος μέλλοντι κεχρημένης, καί τὸ ἔμπαλιν. Ἐπὶ τούτων μὲν οὖν κυρίως τὸ ἐγένετο· γίνεται δέ καί τὰ ἐν γενέσει καί φθορᾷ πάντα καί ὅσα κατὰ ἀντιπεριχώρησιν, οἷον ἡ νύξ, ἡ ἡμέρα, θέρος, καί ἔαρ, καί τὰ τοιαῦτα, γενήσεται δέ μόνον, ἅτινα οὕτω γεγονῶσιν ὅλως, προσδοκῶνται δέ, οἷον ἡ τοῦ παντός μεταστοιχείωσις καί τὰ σύν αὐτῇ. Ὡς τούτων οὖν ἀπάντων αἴτιος ὁ Θεός ὑμνεῖται· οὐ γάρ εἶπε, 'ταῦτα ἐπ' αὐτοῦ κατηγορεῖται', ἀλλὰ «κυρίως ὑμνεῖται». Τὸ δέ ἦν καί τὰ σύν αὐτῷ κατὰ πᾶσαν ἐπίνοιαν οὐκ ἄλλω τινὶ ἢ τῷ Θεῷ ἀρμόσει, διὰ τὸ (14S_238 > πάσης ἀρχῆς ἀνώτερον ἐπ' αὐτοῦ θεωρεῖσθαι τὸ ἦν. Τὸ δέ 'ἔστι' καί τὸ 'ἔσται' ὡς πάντη τὸ ἀναλλοίωτον καί κατὰ πάντα ἀμετάβλητον ἔχοντος· διὸ καί ὑπερούσιος λέγεται. Διὸ καί πάντα αὐτοῦ καί ἅμα κατηγορεῖται. Κατὰ τὴν τοῦ αἰτίου ἔννοιαν πάντα αὐτοῦ φησι τοῦ Θεοῦ λέγεσθαι, ἢ ἐπ' αὐτοῦ νοεῖσθαι. Τὸ γάρ κατηγορεῖσθαι κατὰ φιλοσόφους τοῦτο δηλοῖ. Αὐτός δέ οὐδέν τῶν πάντων ἐστίν, ὧν ἐστὶν αἴτιος, διὰ τὸ εἶναι καί ὑπερεῖναι· διὸ καί αἱ ἀποφάσεις τοῦτο δηλοῦσιν, οἷον τὸ ἄμορφος, τὸ ἀκαλλῆς, καί τὰ ὅμοια· τὸ δέ πάνσχημος καί πανείδεος τὸ παντός εἶδους καί σχήματος αἴτιον αὐτόν ὑπάρχειν δηλοῖ. Καθὸ καί τὰ ἐξῆς νοητέον,

Εἰς τό αὐτό. Πῶς ἀνωτέρω εἰπών, οὔτε ἦν, οὔτε ἐστίν, οὔτε ἐγένετο, οὔτε γίνεται, οὔτε γενήσεται, ἐνταῦθα φησιν, ἐπ' αὐτοῦ καί τό ἐστί, καί τό ἔσται, καί τό ἐγένετο, καί τό γίνεται, καί γενήσεται κυρίως ὑμνεῖται; ἄρα ἐναντίως ἑαυτῷ λέγει ὁ ἅγιος Διονύσιος; Μή γένοιτο. Ἄνω μὲν γάρ αὐτόν δημιουργόν εἶπε πάσης ὑπάρξεως, ὑποστάσεως, οὐσίας, φύσεως καί τοῦ χρόνου· εἰκότως οὖν ἐπί αὐτοῦ τό ἦν ἔταξε καί τά ἕτερα, ἵνα νοήσης, ὅτι οὔτε ἀπό χρόνου, οὔτε ἐν χρόνῳ, οὔτε μετὰ χρόνον ἤρξατο ὁ Θεός, ἀλλ' ὅτι καί αὐτοῦ τοῦ εἶναι ἀνώτερός ἐστι. Ἐν αὐτῷ, γάρ εἶπε, τό εἶναι· ἐνταῦθα δέ, ἐπειδή κατὰ πᾶσαν ἐπίνοιαν εἶπεν αὐτόν πολλαπλασιάζεσθαι, δικαίως εἶπεν, ἐπ' αὐτοῦ καί τό ἦν, καί τό ἔσται, καί τά ἐξῆς, ἵνα, οἷον καιρόν ἢ χρόνον ἐπινοήσης, ἐκεῖ τόν Θεόν εὐρήσεις, καί ὑπέρ τά ὄντα καί προόντα, καί αὐτῶν καί τῶν ὄντων αἴτιον καί δημιουργόν, καί οὐδέν ἐξ αὐτῶν ὄντα, ὡς περ λέγομεν, ὅτι οὐδέν τῶν ὄντων ἐστί, καί ἐν τοῖς πᾶσιν ἐστίν.

Καί οὐδέν ἐστί τῶν πάντων: Πρός τό 'πάνσχημος' τό (14S_240 > 'ἄμορφος', διά τό ὑπέρ ἀσωματίαν καί ὑπέρ ἀϋλίαν εἶναι, οὐ μεμορφωμένον πρὸς τι τῶν ὄντων, πρὸς δέ τό 'πανείδεος' τό 'ἀκαλλῆς'. Ἀκαλλῆ δέ λέγει, ὡς καί τοῦ κάλλους ἐξ αὐτοῦ γεγονότος, αὐτοῦ δέ καί ὑπέρ κάλλους ὄντος. Αἰ δέ χρήσεις, «καί εἶδομε αὐτόν, καί οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδέ κάλλος», καί τά ἐξῆς.

Εἰ γάρ ὁ καθ' ἡμᾶς ἥλιος: Κάτω ἐν τῷ τέλει τοῦ ἐξῆς λόγου, ἦτοι τοῦ ἔκτου κεφαλαίου, ὅπου τό σημεῖον δείκνυσιν, ὅτι οὐδέν ἀφ' ἑαυτοῦ ποιεῖ ὁ ἥλιος, ἀλλ' ἐκ τῆς πάντων αἰτίας καί ἀρχῆς, ἣτις ἐστίν ὁ Θεός. Καλῶς δέ ἀπέδειξεν ἐκ τοῦ ἡλίου τό περὶ Θεοῦ νοούμενον· ὡς περ γάρ αὐτός εἰς ὧν ὁ ἥλιος, πάντα τά αἰσθητὰ ζωογονεῖ καί τρέφει καί αὖξει καί ἐναλλάττει, τουτέστιν ἀπό μικρῶν μεγάλα ποιεῖ, ἢ καί ἀπό σπόρου τό ἐξ αὐτοῦ φυόμενον βλαστόν ἢ δένδρον, καί ἐν πᾶσι τοῖς ὀρωμένοις ἐστί, μηδέν ἐξ αὐτῶν ὑπάρχων, οὕτω καί ὁ Θεός καί αὐτοῦ τοῦ ἡλίου καί πάντων τῶν αἰσθητῶν καί τῶν νοητῶν καί τῶν νοερῶν ὧν αἴτιος, οὐδέν ἐκ τῶν ὄντων ἐστί, καί ἐν τοῖς πᾶσιν ἐστί· αὐτοῦ γάρ τά πάντα μετέχει· διό καί ἡ Γραφή «δικαιοσύνης Ἥλιον» αὐτόν ὀνομάζει.

Παραδείγματα: Τά παραδείγματα, ἅτινα καί ιδέας καλοῦσιν, ἤδη μὲν καί ἀνωτέρω ἐδηλώσαμεν, ὅπως ὀρίζονται, ὅτι ποιήσιν αὐτοτελεῆ αἰδίον τοῦ αἰδίου Θεοῦ τὴν ιδέαν, ἦτοι τό παράδειγμα, φησί· καί ἐνταῦθα μέντοι σαφηνίζει ὁ μέγας Διονύσιος τὴν Γραφήν, προορισμούς καλῶν τὰς ιδέας, αἰνιττόμενος τόν θεῖον Παῦλον, ὅς ἐν τῇ πρὸς Ρωμαίους φησίν· «οὓς δέ προώρισε, τούτους καί ἐκάλεσε»· καί ἐτέρωθι· «προορίσας ἡμᾶς ἐν τῷ θελήματι αὐτοῦ»· θέλημα γάρ καί προορισμόν τά παραδείγματα καί τὰς ιδέας λέγει. Παράγει μέντοι καί τόν μακάριον Κλήμεντα, τόν Ρώμης ἐπίσκοπον, οὗ μέμνηται ὁ Ἀπόστολος, (14S_242 > εἰπόντα, 'ἐν τοῖς οὖσιν εἶναι παραδείγματα ἀρχηγικώτερα, οἷον τῶν πρὸς τι'. Σαφέστερον δέ οὕτως ἔσται τό λεγόμενον· ἔστι τις δόξα γραμμῆ ἀπεικάζουσα τά πάντα, καί τῆς γραμμῆς τό μὲν ἄνω μέρος τοῖς νοητοῖς ἀποδιδούσα, τό δέ κάτω τοῖς αἰσθητοῖς. Καί τούτων, τοῖς μὲν ἀρχηγικωτέροις, ἄπερ εἰσὶ τὰ ἰδίως νοητά, τό πρῶτον καί ἀνώτερον μέρος, τοῖς δέ ἐκ τῶν νοητῶν, τό μετ' ἐκεῖνο· εἶθ' οὕτω καθ' ὑπόβασιν τῆς γραμμῆς, τά ἄλλα· δεῖξαι γάρ θέλει ἡ τοιαύτη δόξα, μή τῆς ἀξίας τῆς αὐτῆς εἶναι τά πάντα, ἀλλ' ἐξ ἀλλήλων ἕνια γενόμενα, οἷον τὰ ὑφειμένα εἶδη, τῶν καθολικῶν ἐν δημιουργίᾳ καί ἀρχῶν, ἅς καθολικὰς ἀρχὰς ἀρχηγικωτέρα φησι. Τόν οὖν ἱερόν Κλήμεντά φησι λέγειν, εἶναι καί ἐν τοῖς ποιήμασι παραδείγματα γενικώτερα, ἦτοι ιδέας τῶν πρὸς τι, ἀντί τοῦ τῶν ὑποβεβηκότων εἰδῶν τῶν πρὸς τι τῶν ὑπερβεβηκότων ὑπόδειγμα ὑποστάντων, οἷον τό ἔνυλον πῦρ πρὸς τό αἰθέριον· ἀλλ' οὐ ταῦτα κυρίως ιδέας φησίν ὁ μέγας Διονύσιος, ἀλλὰ τὰς νοήσεις τοῦ Θεοῦ· κἄν γάρ λέγηται παραδείγματα ἐν κτίσει, ἀλλ' οὐ προσκυτητά, ὡς φησι Μωϋσῆς. Ποῦ δέ ταῦτα εἶπεν ὁ ἅγιος Κλήμης, οὐκ ἐδήλωσε.

Παραδείγματα δέ φαμεν εἶναι: Πλάτων μὲν τὰς ἰδέας καὶ τὰ παραδείγματα ταπεινῶς καὶ ἀναξίως Θεοῦ ἐξείληφεν, ὁ δὲ πατήρ τῇ μὲν λέξει ἐχρήσατο, τὴν δὲ ἔννοιαν εὐσεβῶς ἐξηγήσατο. Ἀφοριστικά δὲ ἔφη τὰ θεῖα θελήματα καὶ ποιητικά, τὸ μὲν, ὅτι μόνῳ τῷ βούλεσθαι τὰ πάντα ὑφίστησι καὶ ποιεῖ· τὸ δέ, καὶ διὰ τὸ ἑτεροειδῆ καὶ διάφορα τὰ ὄντα γενέσθαι. Σημειῶσαι οὖν, ὅτι παραδείγματα καλεῖ τοὺς ἐν τῷ Θεῷ τῶν ὄντων οὐσιοποιούς καὶ ἐνιαίως προϋφεστῶτας λόγους, ἧτοι προορισμούς.

§ 9. Πρόεισι μὲν, οὐ διὰ κυρίων: Μᾶλλον ὁ μακάριος (14S_244 > Κλήμης δόξη τινὶ κατηκολούθησε λεγούση, καὶ ἐν τῇ γενέσει τῶν ὄντων αἰσθητῶν εἶναι ἀρχικὰς τινὰς αἰτίας, οἷον τὰ τῶν νοητῶν, ἧτοι ἀσωμάτων ἀγγέλων ἐνεργείας, ἧτοι εἰς οὐσίαν παραγωγούς, αἰτίας ἀρχικὰς ἔχειν τὰς ἰδέας, ἧτοι νοήσεις, τοῦ Θεοῦ· περὶ ἅς ἰδέας παραδειγματικὰς οὐσας, τὰ νοητὰ εἶναι ὡς ἐνεργείας ἀρχικὰς καὶ εὐδαιμονικὰς καὶ ἡγεμονικὰς· ἐπὶ δὲ τῶν αἰσθητῶν, αἴτιον ἀρχικόν καὶ εὐδαιμονικόν καὶ δημιουργικόν τὸ εἶδος, τὸ ἐπὶ τῇ ὕλῃ ἢ εἰρημένη φησὶ δόξα· τὸν γὰρ λόγον τῆς ἐν γενέσει φύσεως, καθ' ἣν εἰδοποιήθη τὰ αἰσθητὰ, τοιοῦτον εἶδος φησιν ἀρκτικόν. Ἔοικεν οὖν τάχα τοῦτο εἰρηκέναι ὁ μακάριος Κλήμης· οὐκ ἔστι δὲ κυρίως ταῦτα εἰπεῖν παραδείγματα, ἧτοι ἰδέας ἀρκτικὰς, ἧγουν ἀρχικὰ αἰτία· οὐ γὰρ ἐξ αὐτῶν ταῦτα, ἀλλ' ἐκ τῶν Θεοῦ νοήσεων, ὅς μόνος προσκυνητός.

Προόδου καὶ ἀγαθότητος: Πρόδόν φησι τὸ μὴ μόνον αὐτὴν περὶ τὴν αὐτῆς ἀσχολεῖσθαι θεωρίαν, ἀλλὰ χυθῆναι καὶ ὀδεῦσαι καὶ τὰ ὄντα ὑποστήσασθαι.

Πάντα μὲν ἐν ἑαυτῇ: Ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς οὐσιν ἀγάλλεσθαι φησι τὸν Θεόν, κατὰ τὸ ψαλμικόν· «εὐφρανθήσεται Κύριος ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ», καὶ ἐν Παροιμίαις· «Ἐγὼ ἤμην ἢ προσέχαιρε». Τὸ δὲ προέχει ἐνταῦθα ἀντὶ τοῦ προώρισε καὶ προεἴληφε κεῖται.

Πᾶσαν διπλόην: Ἐπειδὴ τινες τὰς ἰδέας καὶ τὰ παραδείγματα ἐνυπόστατα ἔφησαν, τούτους ἐπιρραπίζει νῦν Ἑλληνας ὄντας, καὶ φησιν· Εἰ γὰρ μὴ ἀπλῶς καὶ ἐνιαίως εἶεν αἱ ἰδέαι, νοήσεις ὑπερηπλωμένοι οὐσαι τοῦ ὑπερηπλωμένου καὶ ὑπερηνωμένου Θεοῦ, σύνθετος ἂν εἶη ὁ Θεός ἐκ παραδείγματος καὶ (14S_246 > ἑαυτοῦ, ὅπερ διπλόην ὠνόμασε, τὸ δὲ ἀγαλλομένη συμφωνεῖ τῷ Δαβίδ· «εὐφρανθήσεται Κύριος», καὶ τὰ ἐξῆς.

Καθάπερ καὶ φωνὴ μία: Σημείωσαι τὸ τῆς φωνῆς, ὅτι ἀσώματος καὶ μία οὐσα ὑπὸ πολλῶν ὁμοίως ἀκούεται, καὶ οὔτε δαπανᾶται ἐκ τοῦ πλήθους. Οὕτω καὶ ὁ Θεός ὑπὸ πάντων ἐπίσης μετέχεται· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ 'ἐνικῶς'. Κατὰ ἀναλογίαν δὲ τῆς πίστεως, καὶ οὔτε μεριζόμενος δαπανᾶται.

§ 10. Ὡς τοῦ ἔνεκα: Ἄνω ἐν τῷ πρό τούτου κεφαλαίῳ εἶπομεν, τελείως ὄρισαντες τελικόν αἴτιον εἶναι τὸ οὗ ἔνεκα τὸ γινόμενον.

Καὶ πέρασ πάντων: Τῷ πέρατι πάντως ἢ ἀπειρία ἀντεπινοεῖται, ὁ δὲ Θεός πέρασ πάντων· οὐδὲν γὰρ ἐκβαίνει τὴν αὐτοῦ πρόνοιαν καὶ δυναστείαν· καὶ ἀπειρία δέ, ἐπεὶ κατὰ τὴν θεῖαν Γραφήν· «καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς»· καὶ πάλιν· «καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται πέρασ». Ὡς οὖν ἀπερίληπτος καὶ ἄπειρος· ταῦτα γὰρ ὑπερεξόχως ἔχει ὁ Θεός καὶ πάντα ὑπερβεβηκῶς καὶ πέρασ παντός πέρατος ὢν· εἰς αὐτόν γὰρ τὰ πάντα περατοῦνται, καὶ ἀπειρία ἐστὶ πάσης ἀπειρίας. Κἂν οὖν ἀπειρία λέγεται καὶ ἡ ὕλη, ὡς αἰεὶ μετασχηματιζομένη καὶ ἄλλοτε εἰς ἄλλα εἶδη μεταβάλλουσα, ἀλλ' οὖν πεπερασται ἐν τῷ Θεῷ, εἰ καὶ ἄστατός ἐστι καὶ ἀόριστος ὑπὸ Θεοῦ μεταγομένη εἰς εἰδοποιίας. Καὶ εἰκότως ὁ Θεός πέρασ ἐστὶ τῆς τοιαύτης ἀπειρίας καὶ ἄπειρος τοῖς πέρασι τῶν ὄντων, ὡς καὶ τὴν ὕλην ἐξ οὐκ ὄντων παραγαγών· φησὶ γὰρ ἡ Γραφή· «ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτόν τὰ πάντα».

(14S_248 > Ἐν ἐνὶ γάρ, ὡς πολλάκις: Ἀντίκειται τὸ πέρασ τῇ ἀπειρία κατὰ ἀπόφασιν καὶ κατάφησιν, ὡς τὸ θνητόν καὶ τὸ ἀθάνατον. Καλῶς δὲ τὸ ὡς

ἀντικειμένων'· οὐ γάρ κυρίως ταῦτα ἀλλήλοις ἀντίκειται, οἶονεῖ κατά τήν ἕξιν ἢ στερῆσιν, ἀλλ', ὡς εἴρηται, κατά ἀπόφασιν καί κατάφασιν.

Παρῶν τοῖς πᾶσι: Πανταχοῦ γάρ παρῶν, καί τοῖς καθ' ἕν ἕκαστον καί τοῖς πᾶσιν ὁμοῦ πάρεστι καί ὁμοίως. Καί ἐστὼς δέ λέγεται ὁ Θεός, τῷ κατά μηδέν ὅλως ἐν αὐτῷ μεταβολὴν θεωρεῖσθαι, κινούμενος δέ, τῷ συνέχειν τὰ ὄντα καί συντηρεῖν· καί ταῦτα δέ ὑπὲρ πᾶσαν ἐπίνοϊαν· διό καί ἐπήγαγε τό 'οὔτε ἐστὼς', 'οὔτε κινούμενος'.

Καί ἐστὼς καί κινούμενος: Δοκεῖ πῶς ἐναντίον εἶναι τό εἰρημένον, τό 'ἐστὼς' καί 'κινούμενος', καί, 'οὔτε ἐστὼς', 'οὔτε κινούμενος'· πῶς γάρ τό αὐτό πρᾶγμα καί ἴσταται καί κινεῖται, ἢ οὔτε ἴσταται οὔτε κινεῖται; Πρῶτον μὲν οὐ δεῖ ἐκ τῶν αἰσθητῶν κατανοεῖν τὰ θεῖα, ἢ τὰς εἰκόνας ἐντεῦθεν λαμβάνειν· ἵνα δέ μή δόξαιμεν λύσεως ἀπορεῖν, στάσιν εἵπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τήν γένεσιν, κίνησιν δέ τήν ἀλλοίωσιν, ἥτοι μεταβολήν. Ἔστιν οὖν ὁ Θεός πάντων γένεσις· αἰεὶ γάρ ταῦτα εἰς τό εἶναι παράγει· ὥστε ἔστηκεν ὁ Θεός· κινεῖται δέ πάλιν, διότι πάντα μετασχηματίζει καί ἀλλοιοῖ πρὸς τό κρεῖττον· δι' αὐτοῦ γάρ καλλίους γινόμεθα· ὅθεν καί περὶ αὐτοῦ πρό μικροῦ φησιν ὁ θεῖος Διονύσιος, 'πάντων ἀρχὴ καί τελευτὴ τῶν ὄντων'· τό γάρ 'οὔτε ἐστὼς', 'οὔτε κινούμενος', τό πρὸς αὐτοῦ ἐξηγεῖται τό μένων ἐφ' ἑαυτοῦ, καί ἐπὶ πάντα προῖων· μεταδίδωσι γάρ πᾶσι τοῖς οὔσι τῆς οἰκειᾶς ὀλότητος, καί ἄτρεπτος καί ἀναλλοίωτος αὐτός ἐστι κατά τό εἰρημένον, «Σὺ δέ ὁ αὐτός εἶ». Οὐκοῦν καί πρόεισι καί ἐφ' ἑαυτοῦ μένει ὁ Θεός.

Οὔτε ἐν τινι τῶν ὄντων: Οὐκ ἐν τινι εἶπεν· ἐν πᾶσι γάρ, καί (14S_250 > διὰ τό ἐν πᾶσιν ἄσχετον· αἰωνίως γάρ ὄντα, τὰς ὑπερκοσμίους φησὶν οὐσίας, διὰ τό πρό τῆς τοῦ χρόνου φύσεως γενέσθαι αὐτάς· χρόνος γάρ ἀπὸ τῆς τοῦ οὐρανοῦ καί γῆς ποιήσεως ἀριθμεῖται.

Ἡ τῶν χρονικῶς: Εἴρηται καί ἀνωτέρω, αἰώνιον λέγεσθαι κυρίως οὐκ αὐτόν τόν αἰῶνα, ἀλλὰ τό αἰῶνος μετέχον. Τό δέ 'προσῆκει τι' νόησον κατ' οὐσίαν. Σημεῖωσαι δέ, ὅτι εἰσὶ τινὰ τῶν ὄντων αἰῶνια, οἷον ἄγγελοι, καί ὅτι οὐ τό αἰώνιον, ἤδη καί ἄναρχον. Ἐν δέ τῷ ἐφεξῆς κεφαλαίῳ εὐθύς ἐν ἀρχῇ, τῇ τοῦ αἰωνίου φωνῇ καί ἐπὶ τοῦ Θεοῦ κέχρηται.

Καί τὰ τῶν ὄντων μέτρα: Μέτρα τῶν ὄντων εἰσὶν οἱ αἰῶνες τῶν νοητῶν καί ὁ χρόνος τῶν αἰσθητῶν· τὰ γάρ νοητά, ὡς ὑπὸ μέτρου μετρεῖται τοῦ αἰῶνος, εἰ καί ὁμωνύμως τῷ μετροῦντι αἰῶνι καί τὰ μετρούμενα λέγονται· αἰῶνες γάρ λέγονται καί οἱ ἄγγελοι· οὕτω καί ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν· τὰ γάρ μετρούμενα τῷ χρόνῳ ὁμωνύμως χρόνοι λέγονται, ὡς καί ἡ κίνησις τῶν ἄστρον, καί τοῦ ἡλίου, καί οἱ βίοι· μετρούμενοι γάρ ὑπὸ χρόνου, χρόνοι λέγονται.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'

§ 1. Καί συνοχικῆς αἰτίας: Συνοχικὴν ὠνόμασεν, ὡς τήν ζωὴν τῶν ἐν τοῖς οὔσιν οὐ μόνον δημιουργήσασαν, ἀλλὰ καί εἰς τό διαμένειν συνέχουσαν.

Ἐξ αὐτῆς καί αἱ ψυχαί: Μετά τήν τῶν ἀγγέλων ζωὴν ἀκολούθως τάττει τήν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, ἅτε καί λογικῶν οὐσῶν ἀθανασίαν· μετὰ δέ τὰς λογικὰς ψυχὰς, ἐπάγει λοιπὸν τήν ζωὴν τῆς αἰσθητικῆς ψυχῆς καί τῆς θεραπευτικῆς, ἥτοι φυτικῆς, ἥτοι τῶν ἀλόγων, καί τῶν φυτῶν, ἅς καί κατ' ἔσχατον ἀπήχημά φησιν, ὅπερ ἄνω πολλάκις ἠρμηνεύσαμεν. Αἱ δέ ζωαί τῶν (14S_252 > ἀλόγων καί τῶν φυτῶν οὐκ εἰσὶ θεῖα, ἀλλὰ τοῦ ἐνύλου πυρός τε καί πνεύματος. Περί τούτων οὖν μόνων τῶν ἐσχάτων, ὡς εἴρηται, ζωῶν φησὶ τό τοῦ Δαβίδ εἰρησθαι· «ἀντανελεῖς τό πνεῦμά σου καί ἐκλείψουσι καί εἰς τόν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἐξαποστελεῖς τό πνεῦμά σου καί κτισθήσονται καί ἀνακαινιεῖς τό πρόσωπον τῆς γῆς»· ἐπὶ γάρ αἰσθητικῆς μόνης ψυχῆς καί τῆς φυτικῆς ζωῆς ταῦτα δέχεται τὰ θεῖα λόγια ὁ μέγας,

Διονύσιος· περί γάρ τῆς τῶν νοητῶν ζωῆς ἢ τῆς καθ' ἡμᾶς οὐ νοεῖ ταῦτα· τήν γάρ ζωὴν ταύτην οὐσιωδῶς δημιουργήσας εἰς ἀθανασίαν ὁ Θεός, τοῖς νοητοῖς καί ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν οὐκ ἄν ἀφέλοι αὐτῶν τό ζῆν· ἐπεὶ οὐσίαι ἔσονται, ἀλλά καί περί ζῶων ἀπό γῆς ἀνανεουμένων φησὶν ὁ Δαβίδ, οὐ μὴν περί τούτων· καί περί τῆς ζωῆς δέ τῶν ἔκουσίως ἀποβάντων δαιμόνων, ἐπάγει, ὅτι καί αὐτὴ διαμένει ἀνώλεθρος, τοῦ κτίσαντος αὐτοῦ Θεοῦ τοῦτο βουλομένου, κἄν αὐτοὶ ἀπέστησαν τοῦ Θεοῦ· «ἀμεταμέλητα γάρ τά χαρίσματα τοῦ Θεοῦ», τοῦ ἐξ ἀρχῆς ποιήσαντος αὐτοῦς ἀθανάτους· ἔσχατον δέ ἀπήχημα λέγει τήν ἀμυδροτέραν μετοχήν τῆς ζωῆς, καί οἶον εἰπεῖν, ὀλίγως μετέχουσιν ζωτικῆς δυνάμεως.

Ἦς ἀνταναιρουμένης· Τό μὲν ψαλμικόν ρητόν περί ἀνθρώπων, καί τῆς τελευταίας καί κοινῆς ἀναστάσεως λέγει, ἦν μικρῶ πρόσθεν τρανότερον τίθησιν ὁ πατήρ· ἐνταῦθα δέ τό ρητόν παρήγαγε, τόν λόγον ποιούμενος περί πάντων τῶν ὀπωσοῦν ζῆν ἐχόντων, δεικνύς μὴ ἄλλως ταῦτα ἢ ἐκ Θεοῦ τό ζῆν θεωρεῖσθαι ἐν αὐτοῖς. Τό δέ «ἀνταναιρεῖσθαι» ἀντί τοῦ 'κεχωρίσθαι' τέθεικεν, ὡσπερ καί τό «ἐπιστρεφόμενα» ἀντί τοῦ 'μετέχοντα'. Ἀσθενεῖν δέ ταῦτα πρὸς τό μετέχειν τῆς ζωῆς ταύτης φησί, διά τό μὴ οἴκοθεν καί παρ' ἑαυτῶν ἔχειν τήν ζωὴν, ἀλλ' (14S_254 > ἐπακτὴν ἐκ Θεοῦ· τά γάρ ὅσον ἐφ' ἑαυτῶν, οὐκ ἐν τῷ ζῆν θεωρούμενα, τῆ δέ πρὸς τόν Θεόν ἀναθέσει τοῦτο ἔχοντα, τρόπον τινά ἀναζῆ, καί ὡς αὐτὸς φησι, πάλιν ζῶα γίνονται.

§ 2. Τὴν ὡς συμμίκτοις· Θαυμασίως πάντα τά δόγματα μετὰ ὀρθότητος διδάσκει. Τόν γάρ περί τῆς ἀναστάσεως τρόπον νῦν παραδιδούς, θνητούς μὲν ἡμᾶς ἀποφαίνει, ἅτε ἐξ ἀθανάτου ψυχῆς καί θνητοῦ σώματος ὄντας θνητούς, τήν δέ ζωὴν οὐσιώδη τῆς ψυχῆς ἐλάττονα φησι τῶν ἀγγελικῶν οὐσιῶν, παρ' ὅσον αὐτήν καί ἀγγελοειδῆ ζωὴν, οὐ μὴν ἀγγελικὴν ὀνομάζει, οὐχ ὡς αὐτοαγγελικὴν, ἀλλὰ παρεμφερῆ· καί ἡμᾶς μὲν μερικῶς φησὶν εἶναι τὰς λογικὰς ψυχὰς, ὅλους δέ ἡμᾶς τοὺς ἐκ ψυχῆς καί σώματος ὄντας· ἀπαθανατίζεσθαι δέ φησι τὰ σώματα ἡμῶν ἐν τῇ ἀναστάσει, φάσκων τό περί ἀναστάσεως δόγμα ἄπιστον δοκεῖν τῇ παλαιότητι, ἀντί τοῦ 'τῇ ἀνοήτῳ δόξῃ τῶν Ἑλλήνων', διά τό παρά φύσιν εἶναι τῆς ὕλης τό ἀπαθανατίζεσθαι. Παλαιότης δέ λέγεται ἡ ἀνοησία· εἰ δέ καί ὑπὲρ φύσιν τό πρᾶγμα τῆς ἀναστάσεως, οἶον πρὸς τόν παρόντα βίον τόν διά τροφῆς καί ἐκκρίσεως καί νόσων διεξαγόμενον, ἀλλά πρὸς τόν Θεόν, οὐδέν παρά φύσιν οὐδέ ὑπὲρ φύσιν, ἐπειδὴ αὐτὸς ἐστὶν ὁ πάσης ζωῆς αἴτιος.

Φημί καί τά συζυγῆ σώματα· Ὅτι καί τά σώματα ἡμῶν ἀθανασίας μετέχειν ὁ θεῖος βούλεται λόγος, κατὰ τόν Ἀπόστολον· «δεῖ γάρ τό θνητόν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν».

Ἐπὲρ φύσιν· Τοῦτό φησι διά τό μόνῳ Θεῷ κατὰ φύσιν εἶναι τό ζοῦν.

Σίμωνος ἀντιρρητικοὶ λόγοι· Σίμωνός φησιν ἀντιρρητικούς εἶναι λόγους κατὰ τοῦ δόγματος ἡμῶν τοῦ λέγοντος, 'τό σῶμα (14S_256 > ἡμῶν ἀνίστασθαι καί ἀθανατίζεσθαι', ὡς παρά φύσιν ὄντος τοῦ πράγματος. Οἱ δέ εἰρηκότες κατὰ Σίμωνος καί περί τούτων αὐτόν ἐλέγχουσιν Εἰρηναῖος καί Ὀριγένης καί Ἰππόλυτος καί Ἐπιφάνιος. Ὁ δέ μέγας Διονύσιος θειῶς ἐκλύει τό λεγόμενον παρά Σίμωνος, παρά φύσιν εἶναι τήν ἀνάστασιν τῶν σωμάτων· τῷ γάρ Θεῷ οὐδενός ὄντος ἐναντίου, πῶς ἔσται τι παρά φύσιν; Τό δέ οἶεσθαί τινα ἐκ φανερῶν καί αἰσθητῶν τούτων τὰς ἀποδείξεις πορίζεσθαι κατὰ τῆς ἀκαταλήπτου καί πᾶσαν ἀφανοῦς αἰτίας τῶν πάντων, τουτέστι κατὰ τοῦ Θεοῦ, τοῦτό ἐστι ἀληθῶς παρά φύσιν· τά γάρ δοξαστά καί νοητά πῶς ἀνατρέψει τό ὑπὲρ πᾶσαν αἴσθησιν καί νόησιν;

Τῷ προφανεῖ τῆς αἰσθήσεως· Οὐ χρή, φησι, διά τά τῇ αἰσθήσει ληπτὰ ἀπιστεῖν τοῖς περί Θεοῦ λόγοις, ὅς ἐστὶν ἡ πάντων ἀφανῆς αἰτία. Κυρίως γάρ τοῦτό ἐστι παρά φύσιν εἰπεῖν, τό ἀθετεῖν τά ὑπὲρ αἴσθησιν, διά τό τῶν αἰσθητῶν προφανές.

§ 3. Εἴτε λογικὴν, εἴτε αἰσθητικὴν, εἴτε θρησκευτικὴν: Σημεῖωσαι, πῶς διαιρεῖ τὰ περὶ ζωῆς μεθεκτῆς· ζωῆς γὰρ ἀρχὴν φησιν, οἷον τὴν ἡμετέραν ψυχὴν καὶ τὴν αἰσθητικὴν δέ· αὐτὰ γὰρ ἀρχαί εἰσι ζωῆς τοῖς δι' αὐτῶν ἀρχομένοις εἰς ζωὴν κινεῖσθαι σώμασι· ζωῆς δέ οὐσίαι αἰ νοηταὶ δυνάμεις καὶ αἰ ἡμέτεραι ψυχαί· τὴν γὰρ οὐσίαν ζωῆν οὖσαν ἔχουσιν, οἷον ὕλην τινὰ καὶ ὑποκείμενον καὶ αὐτοεῖδος, ὃ ἐστὶ ζωῆς ὑπάρχουσαν· διὸ καὶ ζωοῦσι τὰ σώματα, ὡς ἔφην, αἰ ψυχαί. Ὁ οὖν Θεός, ὡς αἴτιος καὶ συμπληρωτικός τῆς ζωῆς ἡμῶν, ὡς συνοχεύς καὶ διαιρετικός, ὡς τὰς διαφορὰς πάσης ζωῆς διατάξας, νοητῶν, λογικῶν, αἰσθητικῶν, ἀξητικῶν, ἀρχὴ πάντων ἐστίν· ὥστε, ἐπειδὴ ἄνω εἶπε καὶ τὸν ἥλιον ζωὴν διδόναι καὶ τρέφειν πάντα, μὴ νοήσης, ὅτι ἀφ' ἑαυτοῦ τοῦτο ἔχει, ἀλλ' ἐκ τῆς πάντων ἀρχῆς καὶ αἰτίας.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

(14S_258 > § 1. Ὑπὲρ πᾶσαν σοφίαν: Εἰσὶ τινες τῶν ἀκαίρων φιλοσόφων λέγοντες, ὅτι, Ἐάν βούλησθε τὸν Θεὸν λέγειν ὑπὲρ πᾶσαν σοφίαν καὶ σύνεσιν, ποιεῖτε αὐτὸν ἄσοφον καὶ ἀσύνετον. Πρὸς οὓς λεκτέον· Ὁ Θεὸς ἡμῶν ὑπὲρ πάντα τὰ νοούμενα καὶ ὄντα ἐστίν. Εἴτε οὖν σοφία, εἴτε σύνεσις, εἴτε ζωὴ, εἴτε ὑπόστασις, εἴτε ὑπαρξις, εἴτε οὐσία νοεῖται παρ' ἡμῶν, ὑπὲρ ταῦτα πάντα ἐστίν, οὐχ ὡς μὴ μετέχων αὐτῶν (τοῦτο γὰρ ἀνόητον· ὁ γὰρ αἴτιος τῶν γινομένων πῶς οὐ μετέχει τῶν ἐξ αὐτοῦ;), ἀλλ' ὡς τῶν πάντων ἐξ αὐτοῦ προελθόντων καὶ τῆς αὐτοῦ μετεχόντων ὁλότητος· πᾶν γὰρ τό μετεχόμενον ἀρχαιότερόν ἐστι τῶν ἐξ αὐτοῦ. Διὸ καὶ ὢν, καὶ αἰὼν κυρίως, καὶ χρόνος ὀνομάζεται, ὡς καὶ τοὺς αἰῶνας καὶ τοὺς χρόνους ποιήσας· οὕτως οὖν καὶ ἐπὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς ζωῆς λεκτέον, ὅτι καὶ αὐτῶν ἐστὶ δημιουργός· εἰ γὰρ ταῦτα ἄλλως ἔχειν εἴπωμεν, εὐρίσκεται ὁ Θεὸς ὕστερον σοφισθεὶς ἢ συνεισθεὶς, ὅπερ τῆς αὐτῶν ἐστὶ τόλμης, οὐχ ἡμέτερον· μὴ γένοιτο!

Καὶ τοῦ καθηγεμόνος ἥλιος: Σημεῖωσαι, ὅτι ἥλιον ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ἀγίου Ἱεροθέου τὸν ἀπόστολον Παῦλόν φησι. Σημεῖωσαι δέ, πῶς ἔλαβεν ὁ πατήρ τό ρητόν τοῦ Ἀποστόλου· ὁ γὰρ Χρυσόστομος καὶ οἱ λοιποὶ τῶν Πατέρων περὶ τοῦ σταυροῦ αὐτό ἔλαβον.

Καὶ σύνηθές ἐστι τοῖς θεολόγοις: Τό εἰρημένον ἔθος εἶναι τοῖς θεολόγοις ἀντιπαθῶς ἐπὶ Θεοῦ τὰς στερήσεις ἐκφέρειν, οὕτως ἂν νοήσαιμεν· βουλόμενοι γὰρ ἐκεῖνοι τό φῶς τό θεῖον ὅσον οἷόν τε παριστᾶν, ὅτι ἀπροσπέλαστον καὶ ἀκατόπτειστον, ᾧ μὴ δύναται προσβαλεῖν μηδέν, μήτε ἄϋλον, μήτε αἰσθητόν, σκότος ὠνόμασαν, ὡς τό· «ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ», (14S_260 > ὅπερ ὁ θεῖος Ἀπόστολος φησι, «Φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον»· ᾧ γὰρ μηδέν πρόσσεισιν, ὅμοιον ἐστὶ τῷ μὴ ὀρῶντι ὑπεροχικῶς σκότῳ. Πάλιν εἴρηται· «ἐθαυμαστώθη ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ, λίαν ἐκραταιώθη, οὐ δύναμαι πρὸς αὐτήν». Ὡσπερ οὖν ἡ ἀκατάληπτος καὶ ἀπερινόητος ἀκράτως τοῦ Θεοῦ γνῶσις ἀγνωσία παρεικάζεται τῇ ὑπερουσίᾳ πᾶσαν ἐν κτιστοῖς γνῶσιν (ἡ γὰρ περὶ Θεὸν ἀγνωσία τῶν περὶ τὰ θεῖα σοφῶν οὐκ ἔστιν ἀμαθία, ἀλλὰ γνῶσις, σιγῇ γινώσκουσα, ὅτι ἐστὶν ἄγνωστος ὁ Θεός), οὕτως οὖν καὶ κένωσιν καλοῦσι τοῦ Θεοῦ Λόγου τὴν ἐνανθρώπησιν, καίτοι πλήρη τυγχάνουσαν, μᾶλλον δέ ὑπερπλήρη σοφίας καὶ δυνάμεως καὶ σωτηρίας· ἀλλὰ καὶ ἀσθένειαν Θεοῦ τό διὰ σταυροῦ τρόπαιον ὀνομάζουσιν, οἷον ἐπειδὴ θανάτῳ αἰ πονηραὶ καὶ ἀόρατοι δυνάμεις τοῦ διαβόλου κατελύθησαν, καὶ ἀντὶ θανάτου ἀνάστασις νεκρῶν καὶ βασιλεία οὐρανῶν ἀντεισήχθη· τοῦτον οὖν τὸν τρόπον καὶ μωρία Θεοῦ, ἡ πᾶσαν σοφίαν καὶ ἐπιστήμην ὑπεραίρουσα τῶν ἀνθρώπων σύνεσις τοῦ Θεοῦ. Νοήσαι δέ ἂν τις τό λεγόμενον, ἐννοῶν τοὺς ἀπὸ τῶν αἰρέσεων, μεθ' ὧν καὶ τοὺς Ἑλληνας, οἱ συλλογισμοὶς αἰσθητοῖς ἀποδεικνύναι φαντάζονται Θεοῦ σάρκωσιν ἀδύνατον εἶναι μέχρι θανάτου οἰκονομηθεῖσαν. Πρὸς οὓς ἐννοῶν ὁ θειότατος Παῦλος ἰλιγγιάσας

ἀνέκραγεν· «ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας Θεοῦ, ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ». Τό οὖν ὑπεραῖρον πάσης κτιστῆς σοφίας μέθοδον ἴσον ἄν εἴη τοῖς οὐ θεοδιδάκτοις μωρίας λόγοις. Λόγοις γάρ οὐκ ἄν ἐξομαλισθεῖν, ἢ δι' αἰσθητῶν ἀποδείξεων τό μυστήριον, πίστεως οὐ προηγουμένης.

Ἀντιπεπονηθῶς ἐπὶ Θεοῦ: Ἀντιπεπονηθῶς, τουτέστιν (14S_262 > ἀντιπεριτροπήν τοῦ Λόγου πάσχοντος· διὰ τῶν τὰς στερήσεις δηλουσῶν ἀποφάσεων, ἢ περὶ Θεοῦ ὑπεροχή δηλοῦται, ὅπερ ἐν ἐτέρῳ 'δύναμιν ὑπεροχικῆς ἀποφάσεως' εἴρηκε.

Τό φαινόμενον ἐν αὐτῇ παράλογον: Καί γάρ τό κατά τόν σταυρόν πάθος, καί τό λέγειν Θεόν παθόντα σαρκί, καί παράλογον δοκεῖ καί ἄτοπον, ὅπερ τήν ὄντως ἐδήλου ἀλήθειαν. Σημείωσαι, πῶς νοεῖ ὁ πατήρ τό τοῦ Ἀποστόλου ρητόν· ὁ γάρ Χρυσόστομος καί οἱ λοιποὶ τῶν Πατέρων περὶ τοῦ σταυροῦ τοῦτο ἐξέλαβον.

Ἐνειλούμενοι. Ἐν ἄλλοις ἐνιλλόμενοι, τουτέστιν ἐπιστρεφόμενοι, ἐγκαλινδούμενοι. Δείκνυσι δέ διὰ τούτων, ὅτι οὐ δεῖ τὰ θεῖα τοῖς ἀνθρωπίνοις παραβάλλειν.

Τήν μὲν ἔχει δύναμιν: Καί ἀνωτέρω εἶπομεν, ὅτι, ὁ νοῦς νοεῖν βουλόμενος, κάτεισιν ἑαυτοῦ εἰς τὰς νοήσεις καταβαίνων· αἱ γάρ νοήσεις κατώτεραί εἰσι τοῦ νοοῦντος, ὡς νοούμεναι καί καταλαμβανόμεναι, καί σκεδασμός εἰκότως καί μερισμός τῆς ἐνότητος τοῦ νοῦ αὐτοῦ· ὁ μὲν γάρ νοῦς ἀπλοῦς καί ἀμερῆς, αἱ δέ νοήσεις παμπληθεῖς καί σκεδασταί, καί οἷον εἶδη τοῦ νοῦ· διὰ τοῦτο τὰ νοερά, τουτέστι τὰ νοοῦντα, ἐλάττονα εἰσι τῶν νοητῶν, ἀντί τοῦ, τῶν νοουμένων. Ἐνωσιν δέ φησι τοῦ νοῦ, καθὼς ἐν τοῖς ἐξῆς σαφέστερον λέγει, δι' ἧς πρὸς τὰ ἐπέκεινα ἑαυτοῦ ἀνατείνεται, ἡγουν τῇ περὶ Θεοῦ προσβάλλει θεωρία, τῷ πάντων ἐκστήναι τῶν αἰσθητῶν καί τῶν νοητῶν, ἔτι δέ καί τῆς οικείας κινήσεως, εἴθ' οὕτω τῆς θείας γνώσεως δέξασθαι τήν ἀκτῖνα.

Ταύτην οὖν τήν ἄλογον: Ἐνταῦθα μάλιστα τρανοῖ, πῶς μωρία τοῦ Θεοῦ, τό ὑπέρσοφον τῆς περὶ Θεοῦ ἀκαταληψίας μέγεθος· φησί γάρ ὅτι τῷ αἰσθητῷ περικεκλεισμένοι, τό περὶ ἀϋλίας καί ὑπερουσιότητος φέρε εἰπεῖν τοῦ Θεοῦ κατεξετάζοντες (14S_264 > δόγμα, πλανώμεθα, ἐκ τῶν αἰσθητῶν ἐκεῖνα σταθμώμενοι· οἷον τό περὶ Τριάδος τῆς μόνης προσκυνητῆς διεξιόντες κήρυγμα, καί τρισυπόστατον ἀμέριστον καί ἀδιαίρετον ἀκούοντες τινες θεολογίαν, εὐθύς ἰλιγγιῶσιν, εἰς τὰ σώματα προσέχοντες, καί τόπου δεόμενα καί διαστημάτων, λέγοντες, Πῶς οἷόν τε τρεῖς ὑποστάσεις ὑφ' ἑαυτῶν εἶναι, καί ἀδιαίρετους εἶναι; Καί γάρ ἀγνοοῦσι μωραίνειν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, ἵνα τὰ θεῖα σοφισθῶσι, καί τοιαῦτα ἕτερα μυρία, πρὸς οὓς ὁ Κύριος ἀποτείνεται· «εἰ τὰ ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν καί οὐ πιστεύετε, πῶς, ἐάν εἴπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια πιστεύσετε;» καί ὁ θεῖος Παῦλος λέγει, ὅτι «ὁ ψυχικός ἀνθρώπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ πνεύματος· μωρία γάρ αὐτῷ ἐστίν». Ὡστε οὖν ἢ παρά ἀνθρώποις μωρία τοῦ Θεοῦ τὰ πνευματικά εἰσιν, ἅτινα μεταδιωκτέον· μωράν γάρ σοφίαν εἶπε, τῷ μηδεμίαν αὐτῇ δύνασθαι προσβάλλειν σοφίαν· ὥσπερ οὖν καί ἄλογον καί ἄνουν, ὡς μή ἔχουσαν λόγον ἢ νοῦν ἐρμηνευτικόν, ἡγουν καταληπτικόν αὐτῆς.

§ 2. Ἐξ αὐτῆς αἱ νοηταί: Σημείωσαι, ὡς καί ἐν ἄλλοις νοηταί εἰσι καί νοεραὶ δυνάμεις· καί εἰκότως ἐν αὐτοῖς εἰσιν οἱ αὐτοὶ καί νοητοὶ καί νοεραί, ὥσπερ αἱ ἄνω τάξεις· νοηταί μὲν καθ' ὃ ἐκ τῶν ὑποβεβηκότων νοοῦνται, νοεραὶ δέ, καθ' ὃ καί ἀνώταταί εἰσι, καί τόν ὑπὲρ πάντα Θεόν νοεῖν, ὅσον ἐφικτόν, ἀνατείνονται, ἄνωθεν μὲν τρεφόμεναι τῇ νοήσει, τρέφουσαι δέ τοὺς ὑφειμένως νοοῦντας, Αἱ γάρ ἡμέτεραι ψυχαὶ νοεραὶ μόνον· νοοῦσαι γάρ ἐπιστητῶς, ὅσον οἷόν τε, τὰ ὑπερβεβηκότα, οὐκέτι ἔχουσι νοερόν τι μετὰ ταύτας, ἵνα καί νοηθῶσιν· ἢ ἄλογος γάρ καί ἄνους ψυχὴ μεθ' ἡμᾶς, αἱ δέ νοήσεις τῶν θεῶν νοῶν οὐκ (14S_266 > ἐν διανοήσεσι ταῖς καθ' ἡμᾶς,

εις ἅς διανοήσεις κάτεισιν ἡμῶν ὁ νοῦς ἐκ τῶν μεριστῶν, τουτέστι τῶν αἰσθητῶν καὶ διεξοδικῶν λόγων, ἀντί τοῦ τῶν εἰδῶν καὶ τοῦ πλήθους, ὅπερ ἐστὶ τῶν ὑλικῶν συλλέγουσαι τὰς νοήσεις ἀϋλως, πάντα ἐν τῷ ἀπλῷ θεωροῦσαι.

Νοηταί: Τό νοηταί νόησον ὡς πρὸς ἡμᾶς, τό δέ νοεραί ὡς πρὸς τόν Θεόν.

Ἦ ἀπό μεριστῶν: Ἡμεῖς ἐν μεριστοῖς τοῖς αἰσθητηρίοις· ἄλλο γάρ ἀκοή, καὶ ἕτερον ὄψις, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως· καὶ ἀπό μεριστῶν τῶν κατά ταῦτα αἰσθητῶν τήν τῶν ὄντων γνώσιν ἀναλαμβάνομεν, ἢ ἐν μεριστοῖς μὲν τοῖς κατά μέρος νοήμασι, ἀπό μεριστῶν δέ τῶν μαθήσεων, ἦτοι τῶν νοουμένων· ἔσθ' ὅτε δέ καὶ διὰ λόγων τῶν διεξοδικῶν, τουτέστι σαφῆ καὶ διηπλωμένην τήν ἐξήγησιν ποιουμένων. Αἱ δέ νοεραί φύσεις, ἀκοινωνήτως εἰς τὰ τοιαῦτα πάντα ἔχουσαι, ἐνιαία καὶ ἀπλή νοήσει τῆς ἀληθείας τήν γνώσιν ἐλλάμπονται.

Καὶ ἔστιν αὐταῖς: Τοῖς ἀγγέλοις νοεράν εἶναι φησι δύναμιν καὶ ἐνέργειαν ἐκ τῆς ὑπερφουῶς σοφίας τοῦ Θεοῦ γενομένην· ἐξ αὐτοῦ γάρ οἱ θεῖοι ἄγγελοι κατά μετοχήν τήν δύναμιν τῆς νοεραῶς ἐνεργείας ἔχουσι, καθ' ἣν νοοῦσιν ἑαυτοῦς καὶ τὰ ὄντα, καὶ τὰς ἰδέας ἐποπτικῶς νοοῦντες, ἅς νοήσεις ὠνόμασε τοῦ Θεοῦ εἶναι. Ἐπέισακτον οὖν ἔχουσιν ἐξ αἰτίου τοῦ Θεοῦ τήν νοεράν ταύτην ἐνέργειαν, καὶ νοοῦσι τὰ ὄντα λίαν ὑπερναβεβηκότης τῶν ψυχῶν, εἴ γε αἱ μὲν ψυχαί ἐκ τῶν ὄντων αὐτῶν νοοῦσι τὰ ὄντα καὶ τοῖς εἶδεσιν ἐπιβάλλουσιν, ὅπερ διεξοδικώτερον ἐστὶ νοεῖν, καὶ κύκλω περιεῖναι τὰ πάντα. Οἱ γε μὴν ἄγγελοι κατά τήν ἐνοῦσαν αὐτοῖς θεοείδειαν, ἐνιαίως τὰ πλήθη τῆς κτίσεως νοοῦσι, καὶ οὐ μερίζονται εἰς τόν σκεδασμόν τῆς ποικιλίας τῶν ὄντων, ἦτοι εἰς τὰ αἰσθητά, ὡς αἱ λογικαὶ ψυχαί· ἐκείνου δέ ποσῶς ἀξιοῦνται αἱ ψυχαί, εἰς μίμησιν ἀγγέλων, ὅτε, τήν νόησιν (14S_268 > τῶν πολλῶν εἰς ἓν συνελίττουσαι, ἔχουσιν ὁμοῦ πάντα ἐν αὐταῖς ἀσυγχύτως διακεκριμένα· καὶ ἐξωθεν μέντοι αἱ ψυχαί ἐπέισακτον ἔχουσι τό νοεῖν, τῶν ἀγγέλων ἐξ ἑαυτῶν καὶ ἐν ἑαυτοῖς νοοῦντων, ἅτε καὶ θεοειδῶν ὄντων. Καὶ ταῦτα μὲν περί τῶν νοητῶν· περί δέ Θεοῦ ὅπως νοεῖ, ἔχεις καὶ ὧδε καὶ ἄνω ἐν πέμπτῳ κεφαλαίῳ ἐγγύς τοῦ τέλους· ὁ δέ εἶπομεν περί ψυχῶν, ὅτι ἀγγελοειδῶς εἰς ἓν τὰ πολλά συνελίξασαι νοοῦσι, μάλιστα ἐν τῇ ἀναστάσει τελείως ἔξουσιν, ὅτε αὐθις ἐν τοῖς ἑαυτῶν σώμασι γενόμεναι, τήν τῶν ὄντων γνώσιν τελείαν ἀπολήψονται. Ταῦτα δέ ἢ τῶν δικαίων ἀνάστασις τελείως ἔξει, κατά τό εἰρημένον· «καὶ οὕτως πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα» καὶ πάλιν· «νῦν ὡς ἐν κατόπτρῳ καὶ αἰνίγματι βλέπομεν, τότε δέ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον», τήν τῶν ὄντων γνώσιν δηλονότι παιδευθησόμεθα.

Διεξοδικῶς δέ καὶ κύκλω: Εἰρήται τί τό διεξοδικῶς νοεῖται. Διεξοδικῶς τοῖνον καὶ κύκλω, τουτέστιν οὐκ ἀθρόα τοῦ νοῦ ἐπιβολῆ ἢ ἀνθρωπίνη ψυχὴ τήν θεῖαν κατακαλύπτεται γνώσιν, ἀλλὰ τήν ἀληθῆ τῶν ὄντων κατανόησιν ἐκ τοῦ κατά μέρος δεχομένη, καθ' ἣ καὶ τῆς ἀγγελικῆς ἀπολείπεται θεοπτίας, περί τό ἐν αἴτιον τήν τῶν ποικίλων θεωρουμένων συνάγει ἔννοιαν καὶ τῶν ἰσαγγέλων ἀξιοῦται νοήσεων.

Τυχεῖν οὖν ἐφίεται: Ἐφίεται μὲν ἐξ ἀλογίας τό ἰσόθεον ὁ δαιμόνιος νοῦς, οὐκ οἶδε δ' ὅπως τούτου τυχεῖν ἔνεστιν, οὐ φύσει παθῶν τήν ἄγνοιαν, ἀλλ' ἐκουσίως τό παρά φύσιν αἰρούμενος. Σημείωσαι δέ, ὅτι οἱ δαίμονες, καθ' ὃ νοῦν ἔχουσιν, ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ τούτον κέκτηνται· ἀλογίσαντες δέ καὶ μὴ βουληθέντες μείναι ὅπερ ἦσαν, ἔκπτωσιν σοφίας ὑπέμειναν.

(14S_270 > Καθ' ὑπεροχήν: Περί τοῦ, ὅτι τὰ κατά στέρησιν λεγόμενα ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τὰ ἐναντία, ὑπεροχικῶς νοοῦνται.

Καὶ πάντα τὰ ἄλλα ἔνδοθεν: Μηδεῖς ἐκ τούτων πρὸς ἀτόπους ἀπαγέσθω ἐννοίας, ὥστε λέγειν καὶ τῶν κακῶν ἐν ἑαυτῷ κατ' αἰτίαν προέχειν τόν Θεόν, ἢ γουν αἴτιον αὐτῶν ἐκ τούτου εἶναι συνάγεσθαι· οὐ γάρ περί τούτων ἐστὶν ὁ λόγος τῷ

πατρί· ἤδη γάρ ἔδειξε μήτε ὄν, μήτε ἐν τοῖς οὖσι τό κακόν, ἀλλά περί τῶν ἐν οὐσία ὄντων, οἷον ἀγγέλων καί τῶν λοιπῶν κτισμάτων, καθώς καί προεῖπεν, ὧν τήν γνῶσιν οὐκ ἐκ τοῦ μανθάνειν αὐτά, ὅποιά τινά εἰσιν, ἔχει· τοῦτο γάρ ἐδήλωσεν εἰπών· Οὐκ ἐκ τῶν ὄντων τά ὄντα μανθάνων, καί τό, Οὐ κατ' ἰδέαν ἐκάστοις ἐπιβάλλον, ἀλλ' ὡς ποιητής τούτων τήν εἶδῃσιν τῶν οἰκείων ἔργων προέχει, εἰδώς ὅπως αὐτά, καί ἐφ' οἷς παράξει πρὸς γένεσιν, ὧν ἡ παρατροπή καί ἔλλειψις, ἡγουν ἡ ἀποτυχία καί ἀδυναμία, τό κακόν εἰσάγει, τῇ στερήσει τοῦ κατά φύσιν τό παρά φύσιν ποιοῦσα· πρὸς τοῦτο γάρ τό τοῦ φωτός παρήγαγεν ὑπόδειγμα· τῇ γάρ τούτου στερήσει τό σκότος παρυφίσταται, καί αἰτίαν ἔχει τήν ἀπουσίαν τῆς τοῦ φωτός φύσεως, ὡσπερ καί τῶν στερήσεων αἱ ἕξεις ἀρχηγικώτεραι τυγχάνουσι, καί ὡς ἄν τις εἴποι, αἰτία. Ἐνταῦθα οὖν ὁ πατήρ περί τῶν ὑπό Θεοῦ εἰς γένεσιν ἀχθέντων καί τῆς ἐκάστου τούτων φύσεως τόν λόγον ποιεῖται, ἃ καί προῦφεστάναι ἐν τῷ Θεῷ κατά πρόγνωσιν καί τό προωρίσθαι εἴρηκε.

Καί οὐσίαν προέχει: Ὅτι ἡ γνῶσις τήν οὐσίαν προέχει καί προσυνείληφεν.

Ὡσπερ καί τό φῶς: Ἄπτωτον τό τῆς παραβολῆς· ὡσπερ γάρ εἴ τις ὑπόθοιτο τό φῶς τοῦτο τό ὄρατόν ἔνουν εἶναι καί λογικόν, εἶτα πυθοίμεθα αὐτοῦ, εἰ γινώσκει τό σκότος, τό δέ εἴποι, γινώσκειν καί πρῖν γένηται ἄν τό σκότος· γινώσκειν δέ οὐ κατά τινα πείραν (πῶς γάρ ἴδοι σκότος τό φῶς; εἰ γάρ τό φῶς, οὐκ ἔσται σκότος), ἀλλά γινώσκειν εἴποι τό φῶς καθ' ὃ φῶς (14S_272 > ἐστι· διό καί οἶδεν, ὅτι, ἐάν συστειλῆ τό οἰκείον φῶς, οὐδεὶς ὄψεται· οὕτω καί ὁ Θεός κατ' αἰτίαν ἐν ἑαυτῷ τήν πάντων εἶδῃσιν ἔχει, οὐ τῇ πείρα ταύτην ἐπικτησάμενος, ἐπεὶ οὕτως εὐρίσκεται μεταγενέστερος ὁ Θεός τῆς γνώσεως, ἢ κατά τινα χρόνον μή γινώσκων. Σημείωσαι δέ τό σκότος εἶναι τό αἰτιατόν, ἐξ ἑλλείψεως τοῦ φωτός παρυφιστάμενον, ὅπερ ἐστί κατά Μανιχαίων.

Τοῦ σκότους: Ὅτι τό σκότος οὐχ ἐτέρωθεν, ἀλλ' ἀπό τοῦ φωτός γνωρίζεται.

Καί οὐκ ἐκ τῶν ὄντων: Ὅρα πῶς φησι τόν Θεόν εἰδέναι τά ὄντα, οὐκ ἐκ τῆς πάντων γνώσεως, ἀλλ' ἐκ τῆς ἰδίας, ὡσπερ τό φῶς οἶδε τά τοῦ σκότους, οὐδέν τοῦ σκότους ἔχων ἐν ἑαυτῷ. Ταῦτα δέ πολλαχῶς ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ εἴρηται πῶς ὁ Θεός ἑαυτόν γινώσκων, ἦτοι νοῶν, νοεῖ καί γινώσκει τά ὄντα παραδειγματικῶς.

Οὐκ ἄρα ὁ Θεός: Ἐν οὐδεμίᾳ γάρ διπλόῃ τό Θεῖον, πάντη ἀπλοῦν ὄν, καί ὑπέρ πᾶν ἀπλοῦν.

Καί γάρ καί τούς ἀγγέλους: Τό τούς ἀγγέλους εἰδέναι τά ἐπί γῆς οὐ δι' αἰσθήσεως προσβάλλοντας τοῖς αἰσθητοῖς, ὡς ἡμεῖς, ἀλλά δι' ἀδυναμίας ἐπαναβεβηκυίας ἐπιβάλλον νοεῖσθαι, ἐκ διαφορῶν λογίων, οἷον ὡς ἐν τῷ Τωβία, ὅπου εἴρηται, ὅτι ὁ θεῖος Ραφαήλ ὁ ἄγγελος εἶπε τῷ υἱῷ τοῦ Τωβίου, λαβεῖν τήν χολήν τοῦ ἀνελθόντος ἰχθύος, ὡς ἀφαιροῦσαν λευκώματα ὀφθαλμῶν γινόμενα ἀπό ἀφοδευμάτων στρουθίων· οὐ γάρ ἄν τις ὑπονοήσειεν, ὅτι παθῶν ἔμαθε τήν ἰατροίαν. Ἀλλά καί ὁ ἐν τοῖς Κριταῖς ἄγγελος ἐπὶ τοῦ Γεδεῶν εἰς τήν θυσίαν ἐκβαλὼν ἐκ τῆς πέτρας πῦρ, οὐκ αἰσθήσει οἶδεν, ὅτι τό πῦρ καυστικόν, ὡς ἡμεῖς, ἀλλ' ἀνωτέρῳ προσφόρῳ· οὕτω καί τά λοιπά. Εἰ δέ τις εἴποι, Καί πῶς τοῦ αἰωνίου πυρός αἰσθήσεται ὁ διάβολος (14S_274 > καί οἱ ἄγγελοι αὐτοῦ; Ἐν τῷ προσφόρῳ τόπω λεχθήσεται. Ἀλλά καί ἐν τῷ Δανιήλ, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τοῦ Βαλθάσαρ, οἶδεν ὁ γράφων γράμματα μή μαθών. Σημείωσαι δέ, ὅτι οὐ κατ' αἰσθησιν τοῖς ἀγγέλοις ἡ γνῶσις τῶν αἰσθητῶν· οὐδὲ γάρ τοῖς καθ' ἡμᾶς αἰσθητηρίοις κέχρηται, ἀλλά νοῦ δυνάμει καί φύσει.

§ 3. Ἐπὶ δέ τούτοις ζητῆσαι χρή. Συζητεῖ πῶς Θεόν γινώσκομεν, καί φησιν ὀρθῶς, ὅτι Θεοῦ μὲν φύσις, ὅτι ποτέ ἐστίν, οὔτε τινί πώποτε τῶν ἐν δημιουργίᾳ ἐγνώσθη, οὔτε ἐπιστητῶς, οὔτε ἐποπτικῶς· τούτοις γάρ ἐπιβάλλομεν τοῖς ἀσωμάτοις· ἀλλά γινώσκεται ὁ Θεός ἐκ τῆς τῶν κτισμάτων διατάξεως· εἰ γάρ, κατά τόν θεῖον Ἀπόστολον, ἡ τῶν δημιουργημάτων καλλονή τόν γενεσιουργόν, τουτέστι

τόν τῶν ἐν γενέσει ποιητήν, μηνύει, εἰκότως ἢ τῶν ὄντων διάταξις γινώσις ἐστὶ τοῦ διατάξαντος· τὰ γάρ ὄντα, τουτέστι τὰ εἶδη, καὶ αἱ καθ' ἕκαστον κτίσεις, οἷον αἱ ἀγγελικαὶ τάξεις, καὶ τὰ αἰσθητὰ πάντα, εἰκόνες εἰσὶ καὶ ὁμοιώματα τῶν θείων ἰδεῶν, ἥτοι παραδείγματα τῶν ἐν νῶ, ἅτινα παραδείγματα αἱ αἰδιοὶ νοήσεις εἰσὶ τοῦ Θεοῦ, δι' ἃς καὶ καθ' ἃς ἅπαντα ἦν ἐν αὐτῷ, οὐχ ἕτερα ὄντα αὐτοῦ καὶ παραχθέντα γέγονεν, ὡς καὶ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει ὁ θειότατος Ἰωάννης φησὶ τινὰ τῶν πρεσβυτάτων ἀγγέλων εἰπεῖν αὐτῷ, ὅτι τὰ πάντα ἦσαν καὶ γέγονασι, τὰς ἰδέας λέγων ὅτι ἦσαν· καὶ τὰς εἰκόνας καὶ τὰ ὁμοιώματα τῶν ἰδεῶν, ἥτοι παραδειγμάτων, τὰ γεγονότα πάντα. Τῶν γάρ νοητῶν τὰ νοερά εἰκόνες, καὶ τῶν ὑπερβεβηκότων τὰ ὑποβεβηκότα. Κατὰ ἀφαίρεσιν οὖν τούτων (14S_276 > πάντων (ἀφήρηται γάρ τῶν ὄντων ὁ Θεός, οὐδέν ὦν τῶν ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντων, ἀλλ' ἀφάτως ὑπερέχων πάντων) ὑπεροχικῶς γινώσκεται ὁ Θεός.

Ἐκ τῆς αὐτοῦ φύσεως: Σημεῖωσαι ἀναγκαῖον πρόχειρον εἰς εὐσεβείας ἀπολογία.

α. Καὶ εἰκόνας τινάς: Ἐνταῦθα 'θεῖα παραδείγματα' τοὺς προορισμοὺς ἐκληπτέον, ὧν εἰκόνες τὰ τῆς κτίσεως ἀποτελέσματα. Τοὺς δὲ προορισμοὺς προθέσεις ἐκάλεσεν ὁ Ἀπόστολος, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους εἰπὼν, «κατὰ πρόθεσιν τῶν αἰώνων». Ἐν πᾶσι δὲ τοῖς κτίσμασι δηλαδὴ ὁ Θεός γινώσκεται, ὡς ὁ τεχνίτης ἐν τοῖς τεχνητοῖς. Πάντη δὲ κεχώρισται τό κατ' οὐσίαν τῶν πάντων· κἀντεῦθεν ἄγνωστος ὦν τοῖς τεχνητοῖς, ἐκ τῆς τοιαύτης ἀγνωσίας γινώσκεται, ὡς περ οὖν καὶ διὰ τῆς τῶν κτισμάτων ἐπιστημονικῆς κατανοήσεως τε καὶ γνώσεως. Ταῦτα οὖν ἐπαναλαμβάνων συνῆψε τὰ ἐπόμενα εἰς τό αὐτό.

β. Ἐπειδὴ καὶ αἱ ἰδέαι τῶν ζώων ἐν τῷ Θεῷ καὶ πάντων τῶν κατὰ φύσιν εἰσὶ καθόλου, ἀλλ' οὐχ ὡς τῶν καθ' ἕκαστα εἶδωλα καὶ ὁμοιώματά εἰσι τῶν ἐκεῖ τὰ ἐνταῦθα· πάντα γάρ τὰ ὧδε εἶδωλα τῶν ἐκεῖ· ἢ γὰρ ψυχὴ καὶ αὕτη εἰκὼν καὶ ὁμοίωμα τῆς ἰδέας.

γ. Καὶ διὰ γνώσεως ὁ Θεός: Πῶς διὰ τῶν ἐναντίων γινώσκεται ὁ Θεός, καὶ διὰ τῶν θέσεων καὶ τῶν ἀφαιρέσεων, δηλοῖ ἐπεξιών αὐτά. Εἰ γάρ καὶ ἄνω ἐν τῷ πρώτῳ κεφαλαίῳ εἶπε, μηδὲν εἶναι τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ παραστατικόν, μὴ νόησιν, μὴ ἐπαφήν, μὴ φαντασίαν, μὴ δόξαν, μηδ' ὅσα ἔφη ἐκεῖ καὶ ἐνταῦθα, ἅτινα καὶ ἠρμηνεύσαμεν ἐν ἐκείνοις· νῦν λέγει καὶ διὰ τῶν (14S_278 > ἐκεῖ ἀπηγορευμένων γινώσκεσθαι τόν Θεόν, οὐ μὴν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ· καὶ πάλιν μηδὲν αὐτόν ἔχειν τούτων εἰς κατάληψιν. Ὡς μὲν οὖν αἴτιος ἀπάντων, γινώσκεται ἐκ τῶν ἐξ αὐτοῦ, ὡς δὲ μηδὲν ὦν τῶν ἐξ αὐτοῦ, μένει ἀγνοούμενος ὑπὸ πάντων· πῶς δὲ καὶ διὰ τῆς ἀγνωσίας γινώσκεται, καὶ ἐνταῦθά φησι, καὶ ἀνωτέρω εἴρηται ἐν κεφαλαίῳ δευτέρῳ.

Καὶ οὔτε νοεῖται: Διὰ γάρ τῶν δεδημιουργημένων νοοῦμεν, ἐφαπτόμεθα τῆς ἐπιστήμης, ἔχομεν ὅτι Θεός ἔστι. Τίς δὲ, ἢ ποταπός, ἢ πηλίκος αὐτός ὁ Θεός, οὔτε νοοῦμεν, οὔτε ὀνομάζομεν, οὔτε νῶ ἢ αἰσθήσει καταλαμβάνομεν. Ὅμοιον γάρ τούτῳ ἐστὶ καὶ τό· Ἐν πᾶσιν ἐστὶν ὁ Θεός, καὶ ἐν οὐδενὶ τῶν πάντων ἐστὶ.

Κατὰ τὴν ὑπὲρ νοῦν ἔνωσιν: Σημεῖωσαι, ὅτι κατὰ τὰ προπαρατεθειμένα τὴν ἔνωσιν ἔλαβε τῆς ὑπὲρ νοῦν τοῦ Θεοῦ θεωρίας.

Αὕτη γάρ ἐστὶ κατὰ τό Λόγιον: Τοῦτο καὶ ἐκ τῆς Σοφίας Σολομώντος ἐστὶν, ἔνθα λέγεται τεχνίτις ἢ σοφία τῶν πάντων· καὶ ἐκ τῶν Παροιμιῶν, ἔνθα εἴρηται ἐκ τῆς Σοφίας· «Ἐγὼ ἤμην ἀρμόζουσα παρ' αὐτῷ» καὶ ὁ Δαβίδ· «πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας».

Λόγος δὲ ὁ Θεός: Περί τοῦ Θεοῦ Λόγου, καὶ διὰ τί λέγεται Λόγος, τί δηλοῦσης τῆς τοιαύτης ὀνομασίας, καὶ μίαν αἰτίαν ἐνταῦθά φησι, καθ' ἣν ὀνομάζεται Λόγος, διὰ τό τὰς τῶν ὄντων πάντων αἰτίας ἐν ἑαυτῷ ἔχειν· οἱ γάρ λόγοι φύσεως ἀπάσης ἐν

αὐτῶ εἰσιν, ὡς αἰτίῳ πάσης δημιουργίας· δι' αὐτοῦ γάρ τὰ πάντα· αἶ τε γάρ ἰδέαι καὶ τὰ παραδείγματα ἐν αὐτῶ, οὐχ ἕτερα ἐν (14S_280 > ἑτέρῳ, ἀλλὰ νοήσεις αἴδιοι οὐσαι, καὶ λόγοι ποιῶντες τὰ πάντα, τουτέστι φύσις· καὶ ἡ φύσις γάρ λόγος, αἰτίαν ἔχων καὶ φύσιν, ὡς οὐκ εἰκῆ καὶ μάτην αἶ φύσεις των ὄντων εἰσί. Λέγει δέ αὐτόν Λόγον, καὶ ὡς καὶ πάντων χωροῦντα ἀκωλύτως, καὶ πάντα περιόντα, καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων, ὡς ἐν τῇ πρὸς Ἑβραίους· «ζῶν γάρ ὁ λόγος καὶ ἐνεργής», καὶ τὰ ἐξῆς.

Οὗτος ὁ Λόγος ἐστίν· Ὅτι ὁ Θεὸς Λόγος, ἡ αὐτὸ καὶ τῶ ὄντι οὐσα ἀλήθεια, εἰκότως ἐστὶ καὶ ἀπλῆ τῶν ὄντων γνῶσις. Τί δέ ἐστὶ γνῶσις, εὐθύς ἐπισυνάπτει διδάσκων.

Εἰ γάρ ἡ γνῶσις ἐνωτική· Τὰ περὶ τῆς ἀληθοῦς γνώσεως σαφηνίζων, αὐτὸς ὁ Θεὸς Λόγος Χριστὸς Ἰησοῦς, περὶ οὗ ὁ λόγος, καὶ ὅτι ἡ γνῶσις ἀληθῶς ἐνωτικὴ ἐστὶ τῶν ἐγνωκῶτων καὶ τῶν ἐγνωσμένων, φησί· «κἀγὼ γινώσκω τὰ ἐμὰ πρόβατα, καὶ γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν· καθὼς γινώσκει με ὁ Πατήρ, κἀγὼ γινώσκω τὸν Πατέρα». Ὡσπερ γάρ ἡ γνῶσις γνοῦσα ἐκεῖνο ὃ γνῶναι ἠθέλησεν, ἐνοῦται τῶ γνωσθέντι, οὐκέτι ἀμφιβολίαν ἔχουσα περὶ αὐτοῦ, οὐδέ διὰ τὴν ἀμφιβολίαν σχιζομένη εἰς ἑτέρας ἐννοίας καὶ ἀστατοῦσα, καὶ ἄγνοια διὰ τοῦτο γενομένη, διὰ τὸ μὴ πεισθῆναι ὅτι ἔγνω, οὕτως οἱ πιστοὶ τῇ γνώσει ἐνωθέντες τῶ γνωσθέντι Χριστῶ, ὅς ἐστὶν ὁ Θεὸς Λόγος, καὶ τὴν πίστιν εἰς αὐτόν ἐρείσαντες, μονιμωτάτην καὶ ἀσάλευτον τῶν ἐγνωσμένων τὴν πίστιν ἔχοντες, ὅτι Θεὸν ἔγνωσαν καὶ ὑπὸ Θεοῦ ἐγνώσθησαν, ἐξεστήκασιν μὲν τῆς ἀγνοίας, ἣν εἶπομεν διαιρεῖν καὶ σχίζειν καὶ διασαλεύειν εἰς ἄλλοτε ἄλλας ἀμφιβολίας, ὡς μὴ γνοῦσαν ὃ δεῖ γνῶναι, ἐφεστήκασιν δέ τῇ βεβαιότητι, τῇ πίστει πληροφορηθέντες, ὅτι ἔγνωσαν καὶ ἠνώθησαν διὰ (14S_282 > τοῦτο τῶ γνωσθέντι. Ὁ μὲν οὖν ἐν τῶ σκότῳ τῆς ἀγνοίας, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, ὢν, ὑπὸ τῆς πλάνης αὐτῆς σαλευόμενος, περιφέρεται παντὶ ἀνέμῳ τῆς κυβείας τῶν ἀνθρώπων, ὡσπερ οἱ ἐν πελάγει κλυδωνιζόμενοι (καὶ ταῦτα γάρ φησιν ὁ Ἀπόστολος), καὶ νομίζει τοὺς γνωστικούς μαίνεσθαι, ὡς καὶ ὁ Φῆστος ἔφη τῶ Παύλῳ κηρύττοντι τὴν θεῖαν γνῶσιν, «μαίνῃ, Παῦλε». Ὁ γνωστικός καὶ τῶ ὄντι Χριστιανός, ἄτε τῇ ἀληθείᾳ γνοῦς Χριστόν καὶ δι' αὐτοῦ τὴν θεογνωσίαν κτησάμενος, τὴν ἐνιαίαν λέγω τῆς ἀληθείας γνῶσιν (ἐνιαία δέ ἐστὶν ἡ ἀπλῆ καὶ ἀσύνθετος γνῶσις), ἐξέστηκε μὲν τοῦ κόσμου, μὴ ὢν ἐν τῇ κοσμικῇ τῶν ἀπίστων γνώμῃ καὶ πλάνῃ, ἑαυτὸν δέ γινώσκει νήφοντα καὶ ἀπηλλαγμένον τῆς πολυπλανοῦς ἀπιστίας· διὸ καὶ καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἀποθνήσκουσιν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, οὐ μόνον μέχρι θανάτου κινδυνεύοντες ἐκάστοτε διὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ τῇ ἀγνοίᾳ τελευτῶντες πάντοτε, τῇ δέ γνώσει ζῶντες καὶ Χριστιανοὶ μαρτυρούμενοι.

Διαιρέσεως αἰτία· Διαίρεσιν ἐνταῦθα τὸ τῆς γνώμης ἀνίδρυτον καὶ εἰς πολλὰ μεριζόμενον ἔφη.

Ἐστίας· Μονῆς, οἰκήσεως.

Τῇ ἐνιαίᾳ τῶν Χριστιανῶν· Ἐνιαίαν τὴν καθ' ἡμᾶς πίστιν ὠνόμασεν, ὡς ἀπλῆν τε καὶ ἀπλανῆ τὴν τοῦ ὄντος ἀληθῶς ἔχουσαν γνῶσιν.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

§ 1. Καὶ ὡς δύναμιν· Κατὰ τί λέγεται δύναμις ὁ Θεός.

Καὶ τὴν κυρείαν· Ὡς τὸ, «Κύριος τῶν δυνάμεων αὐτὸς (14S_284 > ἐστὶν ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης»· πάλιν· «Κύριος τῶν δυνάμεων μεθ' ἡμῶν, ἀντιλήπτωρ ἡμῶν ὁ Θεὸς Ἰακώβ.

Δυνάμεων ἀφορίζουσα· Ἀφορίζουσα, τουτέστιν ἀποδιαστέλλουσα καὶ χωρίζουσα.

§ 2. Κατά δύναμιν ἄκλιτον: Ἐκλιτον ἔφη, τουτέστι τῆς οἰκείας ἀκρότητος μή ὑποκατιοῦσαν· οὐ γάρ κλινόμενος εἰς δύναμιν δημιουργεῖ, ἀλλ' ἀκίνητος καὶ ἄκαμπτος ὑπάρχων τῆς ἰδίας ἰσχύος παράγει τὰ ὄντα. Τάχα δέ λεκτέον ἄκλειτον καὶ τό οἶον μή κλειόμενον· διό ἐπάγει καὶ ἀπεριόριστον· οὐ γάρ κλείεται, ὡς ἀδυναμοῦσα ἔν τι, ἀλλ' αἰεὶ ἀνέωγεν ἔν δυνάμει τοῦ πάντα ποιεῖν ἢ τοῦ Θεοῦ δύναμις.

Καὶ τὴν ἀσθένειαν δυναμοῖ: Ἀσθένειαν καλεῖ τὰ ὑλικά ταῦτα καὶ περίγεια σώματα, ἅτινα καὶ ἔσχατα ἀπηχήματά φησι, καθά πολλάκις ἀνωτέρω ἔφημεν, διὰ τὸ ἀμυδρῶς καὶ κατὰ τὴν οἰκείαν ἐπιτηδειότητα μετέχειν τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Καὶ περὶ μὲν τῶν καθ' ἡμᾶς σωμάτων εἴρηται, «πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ», θεωρητέον δέ τοῦτο καὶ ἐν τοῖς λοιποῖς ζώοις, ὡς ἐπὶ τῶν ἐμπίδων καὶ τῶν μυιῶν καὶ τῶν τοιούτων, ὅπόσον ἰσχύουσιν ἐν τοῖς οἰκείοις κέντροις, τὰ οὕτως ἀσθενῆ καὶ ἐξουθενημένα ζῶα, ἐνδυναμωθέντα παρὰ τοῦ ποιήσαντος Θεοῦ· ὅθεν καὶ ἐν Ἰωήλ τῷ θείῳ προφήτῃ φησὶν ὁ Θεὸς περὶ ἀκρίδος καὶ βρούχου καὶ κάμπης, «ἡ δύναμίς μου ἢ μεγάλη», καὶ πῶς ἄχρι τούτων τὸ ἀπειροδύναμον τοῦ Θεοῦ φθάνει, φησὶν εἰκόνας θαυμαστάς καὶ ἀληθεστάτας. Ἀλλά καὶ ἐν τοῖς ἀψύχοις τὸ αὐτὸ εὐρήσεις, ἐν πόαις καὶ βοτάναις καὶ μετάλλοις θεωρῶν δυνάμεις βλαπτικές καὶ ὠφελίμους· καὶ εὐθρυπτα (14S_286 > τὰ πλείω, καὶ ἄλλα ἰσχυρά καὶ ἀνένδοτα, ὡς τὸν ἀδάμαντα. Ἄλλως. Ἀσθένειαν δυναμουμένην ἐν τούτοις τὰ ἀσθενέστατα τῶν ζώων φησί, ταύτην ἔχοντα τοῦ ὄντως εἶναι τὴν δύναμιν, ἢ ἀσθένειαν οἰητέον τὴν ἄψυχον καὶ πάντη ἀκίνητον φύσιν, ἣτις τὴν οὐσιώδη, τουτέστι τὴν τοῦ ὅλως εἶναι δύναμιν, εἴληφεν ἐκ Θεοῦ.

§ 3. Καὶ αὐτὸ δέ, εἰ θέμις: Τουτέστιν, οὐκ ἦν δυνατόν εἶναί τι ὅλως, μή τοῦτο τῆς θείας δυνάμεως ὑποστησαμένης.

Δύναμιν εἰς τὸ εἶναι ἔχει: Τὴν δύναμιν οὐ μόνον τὴν εἰς τὸ συνεστάναι ἰσχύονοι, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα εἰς τὸ τοιῶσδε εἶναι δύναμιν σημαίνει. Διάδοσιν δέ καλεῖ δυνάμεως τὴν εἰς τὰ ἔξω περὶ τὰ ὄντα πρόοδον τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ καὶ ἀγαθότητος, εἰς τὸ εἶναι τὰ ὄντα καὶ παραχθῆναι. Καὶ πρώτην μὲν δυνάμιν φησι τὴν τῶν ὄντων· ταῦτα δέ εἰσι τὰ νοητά καὶ ἀσώματα ὄντα λεγόμενα, ὡς ἀθάνατα, τοῖς δέ γε νοητοῖς καὶ τὰ νοερά συγκατατακτέον, ὡς ψυχικάς τὰς καὶ λογικάς νῦν λεγόμενας· ὁ γάρ λόγος νοῦς ἐστὶ, καθ' ὃν ἢ ψυχὴ καθ' ὑπόβασιν μετὰ τοὺς ἀγγέλους νοερά λέγεται. Εἶτα καὶ ταύτης ὑφειμένη δύναμις ἢ αἰσθητική, ἢ τῶν ἐμψύχων ἀλόγων· εἶτα ἢ ζωτική καὶ ἢ φυτική, ἢ τῶν φυτῶν ἀπάντων καὶ βοτανῶν, καθ' ἣν φυτικὴν ζωὴν ἀνθοῦσι· μετὰ δέ πάσας ἢ οὐσιώδης δύναμις, τουτέστιν ἢ τῶν ἀψύχων, οἷον τῶν μεταλλικῶν καὶ γεωδεδεστέρων, ἣτις δύναμις ἢ συνιστῶσα καὶ εἰς τὸ εἶναι διαρκεῖν ποιοῦσα, καὶ τὴν τῶν ποιοτήτων δύναμιν δίδωσι θερμῶν ἢ ψυχρῶν ἢ τῶν ἐξῆς κράσεων, καὶ ἦτοι ὠφελεῖν, ἢ τοιῶσδε ὠφελεῖν. Καὶ τὰς ὀρεκτικὰς δέ δυνάμεις, τοῦ θέλουν αἰεὶ τὰ λογικά δύνασθαι καὶ ἐπιθυμεῖν, ὁ χορηγῶν ἐστὶ Θεός, καὶ δυναμοῖ πρὸς φιλίαν τὰ ἠνωμένα καὶ πρὸς κοινωνίαν, τουτέστι τὰ σπέρματα πάντων, ἦτοι τὰ στοιχεῖα συμμετρῶς πρὸς σύνοδον ὀδεύοντα (14S_288 > καὶ πρὸς ἄλληλα μιγνύμενα καὶ πλησιάζοντα πράως, εἰς δύναμιν ἄγει τοῦ τὰ αἰσθητὰ ὅμοια γεννᾶν. Τῆς γοῦν ἐνώσεως ταύτης καὶ τοῦ μίγματος τῶν ἠνωμένων εἰς φιλίαν, ὡς ἔφημεν, στοιχείων τρεπομένου εἰς διαφορὰν καὶ χωρισμόν, διακρινόμενα τὰ μέρη χωρίζεται εἰς γενέσεις καὶ ζώων καὶ φυτῶν καὶ τῶν ἐξῆς, καὶ λαμβάνει θεόθεν ἢ διάκρισις αὕτη, ἦτοι ὁ χωρισμός, δύναμιν εἰς τὸ εἶναι καὶ παραγωγὴν τοῦ εἶναι τὰ κατ' εἶδος γινόμενα. Τὰς οὖν συγκρίσεις καὶ διακρίσεις, ἐνώσεις καὶ φιλίας ἔφη, καὶ ἀσύγχυτα καὶ ἀσύμφυρτα τὰ εἶδη διάκρισιν ὠνόμασε. Σημεῖωσαι, ὡς καὶ αὐτὴν τὴν ἔφεσιν ἐκ Θεοῦ ἔχουσιν αἱ ἀγγελικαὶ δυνάμεις.

§ 4. Καί τό εἶναι ταῦτα: Ἡ τῶν ὄντων φύσις τό εἶναι ἐπιζητεῖ οὐ προαιρετικῶς, ἀλλά τῷ ἀναγκαίῳ τε καί χρησίμῳ τῆς ὑπάρξεως καί τοῦτο οὖν φησι τό οὕτως εἶναι, καί τήν δύναμιν τοῦ ἐπιζητεῖσθαι, ὡς ἀναγκαῖον τό εἶναι παρά τῆς θείας καί ἀπειροδυνάμου οὐσίας.

§ 5. Καί εὐθημοσύνας: Εὐθημοσύνας φησί τὰς εὖ ἐχούσας θέσεις, καί τάξεις εὐθέτους τὰς εὐσχήμους δημιουργίας, ἀγγελικῶν δέ ἐνάδων τῶν ἀπλοτήτων φησιν· ἢ ἐνάδας καλεῖ τὰς τῶν οὐσιῶν αὐτῶν ἀπλοτήτας καί ἀσωματίας καί ἀϋλίας. Σημεῖωσαι δέ, ὅτι τοὺς ἀστέρας διαιωνίζειν λέγει.

Καί τάξεις ἀναλλοιώτους: Ἀναλλοιώτους τὰς οὐρανίας οὐσίας, μή κατά τό αἰδίως εἶναι νοήσης (αὐτοὶ γάρ, κατά τό γεγραμμένον, λειτουργικά πνεύματά εἰσιν), ἀλλά περί τήν φυλακὴν τῶν ἐξ ἀρχῆς αὐταῖς ὑπὸ Θεοῦ τεταγμένων ὄρων τό ἀναλλοιώτον νόησον. 'Προόδους δέ τοῦ χρόνου' τό μήκος τούτου καί τήν ἐπὶ τό πρόσω φοράν λέγει, 'διάκρισιν' δέ τήν διὰ τῆς (14S_290 > ἐναλλαγῆς τῶν καιρῶν, ἦτοι ὠρῶν, σημεῖωσιν πρὸς τὰ αὐτὰ πάλιν ἀποκαθισταμένην· διό καί συνελίξεις ἐκάλεσε τοῦ χρόνου τήν κίνησιν· ἢ 'προόδους χρονικάς' φησι τὰς τῶν πλανήτων ἄστρον κινήσεις, ἐπὶ τινα ἀριθμὸν χρόνου διερχούσας τὰ ἰβ' τῶν λεγομένων οἴκων διαστήματα· 'ἀποκαταστάσεις' δέ τὰς ἀπὸ σημείου τινός ἐπὶ τό αὐτό σημεῖον ἐπαναδρομάς· οἷον ὁ ἥλιος δι' ἐνιαυτοῦ περιπολεῖ τοὺς ἰβ' οἴκους ἀπὸ τοῦ λεγομένου κριοῦ ἐπὶ τὸν αὐτὸν κριὸν διερχόμενος, ἢ σελήνη διὰ μηνός, καί οἱ ἐξῆς ε' οὕτως· ἐκ γάρ τούτων οἱ χρόνοι μετροῦνται.

Καί τὰς τοῦ πυρός δυνάμεις: Τοῦ αἰθερίου δηλονότι. Φησί δέ περί τῶν τεσσάρων στοιχείων, καί ὅτι ἡ γῆ ἐπ' οὐδενός τεθεμελίωται, ἢ δέ Γραφήν φησιν, «ἐπὶ ὑδάτων ἐθεμελίωσας».

Τὰς οὐσιώδεις: Ἴσως οὐσιώδη λέγονται καί τὰ πάντα ἄψυχα καί ἀναίσθητα, δηλονότι ἀπὸ τοῦ εἶναι οὕτω λεγόμενα.

Καί τήν θέωσιν: Ἐκθεοῦνται οἱ δίκαιοι καί οἱ ἄγγελοι, κατά τό «Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ἐστε».

Παντελῶς θέσις: Θέσιν καλεῖ τήν εἰς τό εἶναι παραγωγὴν, ἀντί τοῦ, Ὅ μὴ μετέχει δυνάμεως, οὐδέ ἐν δημιουργίᾳ ἐστί.

§ 6. Καίτοι φησὶν Ἐλύμας ὁ μάγος: Δείκνυται ἐντεῦθεν τοῦ ἁγίου τούτου ἀνδρός ἡ ἀρχαιότης· ἃ γάρ εἶπεν Ἐλύμας ὁ μάγος, ὅς καί ἀντέστη τῷ ἁγίῳ Παύλῳ ἐν Κύπρῳ, γινώσκει, οὗ αἱ Πράξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων μέμνηται. Ὅμως πολλοὺς ὁμοίους τῷ Ἐλύμα ἢ Ἀραβία ἔχει, οἱ φασι πρὸς ἡμᾶς λέγοντας, Ἰησοῦν Χριστόν τὸν Θεὸν Λόγον σαρκὶ παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλὰ μή θεότητι, ὅτι, 'Εἰ μὴ δέχεσθε αὐτὸν θεότητι παθεῖν ὡς (14S_292 > ἠθέλησεν, ἀδύναμον ποιεῖτε τὸν Θεόν, φάσκοντες μὴ δύνασθαι θεότητι παθεῖν εἰ ἐθέλοι'. Πρὸς οὓς λεκτέον, ὅτι αὐτό οὐκ ἠβουλήθη ὁ Θεός, ἔχων εἰς τί πάθοι, τό παρά φύσιν γενέσθαι, ἵνα ἢ θεότης πάθοι ἢ κατά φύσιν ἀπαθῆς. Ὅρα πῶς ἐρμηνεύει τό ἀποστολικὸν ρητόν, «οὐ δύναται ὁ Θεός ἑαυτὸν ἀρνήσασθαι».

Ἡ γάρ ἑαυτοῦ ἄρνησις: Ὅπερ ἔφην, Ἐλύμας ὁ μάγος σκώψας τὸν θεῖον Παῦλον εἰπόντα, «μὴ δύνασθαι ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν τὸν Θεόν», καί τό γε ἐπὶ Παύλῳ ἀδύνατον δείκνυσθαι τὸν Θεόν, δυνάμενον ἃ βούλεται, τουτέστιν ἀρνήσασθαι ἑαυτὸν, φιλοσοφώτατα λύει ὁ μέγας Διονύσιος. Φησί γάρ, ὅτι ὁ Θεός ἀλήθειά ἐστιν, ἢ δέ ἀλήθεια ὅν ἐστι, τό δέ ψεῦδος, ὡς ἀνυπόστατον, οὐδέ ὅν ἐστιν. Ἐάν οὖν ἀρνήσῃται ἑαυτὸν ὁ Θεός, ἢ ἀλήθεια ψευσαμένη, μὴ ὅν γίνεται. Καί πῶς οἷόν τε τοῦτο συμβῆναι; Τό οὖν 'μὴ δύνασθαι', ἐπὶ Θεοῦ ταπτόμενον, ἀφάτου δυνάμεώς ἐστι σημεῖον. Ὅμοιον γάρ ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι δύναται ὁ Θεός ἑαυτὸν ποιῆσαι μὴ εἶναι Θεόν, ἀλλὰ χωρῆσαι εἰς ἀνυπαρξίαν, ὃ μετὰ τοῦ ἀδυνάτου καί τό βλάσφημον ἔχει. Πῶς τοίνυν λεχθήσεται, ὁ ὢν ἔσται μὴ ὢν; Οὐ δύναται τοίνυν ὁ Θεός, τουτέστιν

ἀναχώρητόν ἐστι μὴ εἶναι αὐτόν, ἤγουν ἀνένδεκτον μὴ εἶναι αὐτόν. Οὐκοῦν καὶ τό μὴ δύνασθαι τόν Θεόν, τουτέστι τό ἀδύνατον εἶναι τόν Θεόν, οὐ δυνατόν γενέσθαι. Ὡσπερ γάρ τό φῶς, καθ' ὃ φῶς, οὐ δύναται σκότος γενέσθαι, οὕτω καί ταῦτα ἀδύνατα τῷ Θεῷ διά τήν ἀνυπέρβλητον ἀλήθειαν. Οὕτως οὖν οὐκ οἶδεν ὁ Θεός κατά στέρησιν τό μὴ εἰδέναι, οἶον οὐ πεπειράται (14S_294 > ὁ Θεός· ὃ ἐστίν, οὐκ οἶδε τί ἐστίν αὐτό τό μὴ εἰδέναι, ἦτοι ἀγνοεῖν τι. Κατά στέρησιν δέ οὐκ οἶδε τό ἀγνοεῖν· στέρησις γάρ ἐστίν ἡ ἄγνοια, οὐχ ὑπόστασις, ἀλλ' ἔξωθεν τῆς οὐσίας, περί ἣν συμβαίνει ἡ στέρησις· ἔλλειψις γάρ ἐστίν τοῦ ὀφείλοντος παρεῖναι. Οὐκοῦν ἐστέρηται ὁ Θεός τοῦ ἀγνοεῖν, καί οὐδέποτε οἶδε τό μὴ εἰδέναι· εἰ γάρ μὴ κατά στέρησιν εἴπομεν μὴ εἰδέναι τόν Θεόν τήν ἄγνοιαν, εὐρίσκεται τῆς οὐσίας αὐτοῦ τό μὴ εἰδέναι, καί ἦν ἂν οὐσιώδης αὐτοῦ ἡ ἄγνοια, καί εὐρίσκεται ὁ Θεός σκότος· ἡ γάρ ἄγνοια σκότος ἐστίν. Οὕτως ὑψηλῶς νοήσεις καί τό, «ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεόν», καί τό, «οὐ δύναται ποιεῖν ὁ Υἱός οὐδέν ἄφ' ἑαυτοῦ, ἐάν μὴ τι βλέπῃ τόν Πατέρα ποιῶντα», ὅπερ ὅμοιον ἐστίν τῷ εἰπεῖν· Ἀμήχανόν ἐστίν ἕτερα βουλομένου τοῦ Πατρός, ἕτερα βουληθῆναι τόν Υἱόν. Ἐν γάρ θέλημα τῆς μόνης προσκυνητῆς Τριάδος κατά τήν θεότητα· οὐδέ γάρ ἀγνοοῦμεν, ὅτι περ ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, καί Θεός, ὁ εἷς τῆς πανυμνήτου καί παναχράντου Τριάδος γενόμενος ἄνθρωπος, προσέλαβεν ἀνθρώπινον θέλημα φυσικόν καί ἀναμάρτητον.

Καί τό μὴ εἶναι οὐκ ἔστιν· Ἀπόφασις κατά ἀποφάσεως τιθεμένη κατάφασιν ποιεῖ. Ὁ οὖν λέγων, ὅτι τό μὴ εἶναι οὐκ ἔστιν ἐν Θεῷ, τό εἶναι αὐτόν συνάγει. Οὕτως οὖν φησιν, 'οὐ δύναται μὴ δύνασθαι', ὡσαύτως καί τό 'μὴ εἰδέναι οὐκ οἶδεν', ἐξ ὧν συνάγεται τό πάντως αὐτόν εἰδέναι καί δύνασθαι. Καλῶς δέ προσέθηκεν ἐνταῦθα τό κατά στέρησιν· οὐ γάρ ὑπεροχικῶς ταῦτα λέγονται, ἀλλά στερητικῶς, τό, 'οὐ δύναται' καί 'οὐκ οἶδε'.

§ 7. Δικαιοσύνη δέ ὑμνεῖται: Κατά τί δικαιοσύνη ἐστίν ὁ (14S_296 > Θεός. Ὅρος δέ δικαιοσύνης ἐστίν, ἀρετή διανεμητική τοῦ κατ' ἀξίαν ἢ ἰδιοπραγίαν τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν ἢ μεσότης πλεονεξίας καί μειονεξίας· ἢ ἕξις ἀπονεμητικῆς ἰσότητος· ἢ ἕξις τοῦ κοινῆ συμφέροντος ἐστοχασμένη· ἢ ἐπιστήμη ἀπονεμητέων, καί μὴ, καί οὐδετέρων.

Διαλοιδороῦνται: «Περὶ τῶν λαλούντων κατά τοῦ Θεοῦ ἀδικίαν», ὡς φησιν ὁ ψαλμωδός. Ἐνταῦθα εὐκαίρως εἶπεν, ἀλλόκοτα τά αὐτῶν δεικνύς ῥήματα· αὐτοκίνητοι γάρ ὄντες, τουτέστιν αὐτεξουσίοι, καί τῶν ἰδίων ὀρμῶν ἄρχοντες, διά τί, φασίν, αὐτεξουσίοι γεγόναμεν· καί οὐ μᾶλλον καί ἄκοντες κωλυόμεθα ἀμαρτάνειν, ἀγνοοῦντες ὅτι λίθοι ἑτεροκίνητοι βούλονται εἶναι, καί, γήινα σώματα ἔχοντες, διά τί μὴ ἐν ταυτότητι, φασί, μένομεν, τουτέστιν ἄτρεπτοι, ἀθάνατοι ὄντες, καί χρώμενοι τοῖς ὑλικοῖς καί προσκαίροις; Ὅπερ ἀγνοούντων ἐστὶ φύσιν αἰσθητῶν καί νοητῶν καί πολλήν ἀλογίαν νοσοῦντων· τό γάρ σῶμα ἡμῶν ὑλικόν καί πρόσκαιρον καί τρεπτόν ὑπάρχον, εἰκότως ἐδέετο τῶν ὁμοίων, προσκαίρων φημί καί ὑλικῶν· ἡ δέ ψυχὴ ἄυλος καί ἀθάνατος κτισθεῖσα, εἰκότως τό αὐτεξουσίον ἔχει διά τήν πρὸς τόν δημιουργόν ὁμοιότητα· ἄπερ μὴ νοοῦντες ἐν ἑκατέρῳ οἱ λοιδόροι μέμφονται τήν θεῖαν πρόνοιαν, τσαύτην ὀρῶντες εὐταξίαν· τοῦτο γάρ δηλοῖ τό, 'καί ὄλως τά ἄλλων ἄλλοις ἀποδιδόασιν'.

Αὐτοκινήτοις: Αὐτεξουσίοις.

§ 8. Ἄλλ' εἶποι ἄν τις: Πρὸς τούς λέγοντας, Πῶς οὐκ ἄδικος ὁ Θεός ὁ συγχωρῶν τούς δικαίους ὑπὸ τῶν φαύλων κακοῦσθαι;

(14S_298 > Ἄλλως: Ἐνταῦθα ζητεῖ κεφάλαιον προτεθέν ἡμῖν ὑπὸ ἐτέρου· φησὶ γάρ· Εἴποι ἄν τις, καί τά λοιπά, λυόμενος εὐσεβῶς καί θεοφιλῶς· λέγει γάρ δι' ἣν αἰτίαν συγχωρεῖ ὁ Θεός, δίκαιος ὢν, ἀδικεῖσθαι τούς ὁσίους ἄνδρας ὑπὸ ἀδίκων καί πλεονεκτῶν (πολλούς γάρ ὀρῶμεν δικαίους ζημίας ὑπομένοντας, ἢ ἐν χρήμασιν,

ἢ ἐν πράγμασι παρά τῶν ἀδίκων καί πλεονεκτῶν), καί ἀπολογεῖται δεξιῶς. Λέγει γάρ, ὅτι οἱ ὅσοι οὐκ ὀφείλουσι τοῖς γηϊνῶσι καί προσκαίροις προσπάσχειν, ἐπεὶ οὐκ ἔτι ὅσοι· προτιμᾶν γάρ ὀφείλουσι τὰ ὄντως ἐραστά καί θεῖα· χρημάτων γάρ ἐφιέμενοι, οὐκ ἔτι ὅσοι. Καί λέλυται ἡ ἐρώτησις· τοῦτο γάρ ὁ θεῖος Παῦλός φησι, «διά τί γάρ μή μᾶλλον ἀδικεῖσθε», λέγων μή περί τὰ κοσμικά ἐπτοῆσθαι. Καί πάλιν τόν θεῖον ἔρωτα εἰσηγούμενος, περί ὃν οὔτε ἀδικία, οὔτε πλεονεξία δύναται γενέσθαι, φησί· «τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπό τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ; θλιψίς ἢ στενοχωρία;» καί τὰ ἐξῆς. Προσύλους δέ φησι τούς ἐμπαθεῖς καί μόνοις τῆς γηϊνῶσι προκειμένους. 'Παρευδοκιμεῖσθαι' δέ ἐστι τό ἡττόνως εὐδόκιμον φαίνεσθαι.

Ταῖς ἀγγελικαῖς ἀρεταῖς: Ὅτι καλῶς λέγεται καί ἐπ' ἀγγέλων ἀρετή, ὡσπερ καί ἐπί Θεοῦ, κατά τό, «ἐκάλυψεν οὐρανοῦς ἡ ἀρετή αὐτοῦ», καί ὅτι ἀδικεῖσθαι τούς περί τὰ ὑλικά πράγματα τῆς θείας ἐστί προνοίας συνεπιζούσης αὐτούς τῶν θειοτέρων ἐφίεσθαι.

Τῆς τῶν ὑλικῶν προσπαθείας: Ὅρα πῶς φησιν, ὅτι τό μή προσπάσχειν τοῖς ὑλικοῖς πράγμασιν ἀρρενότητα δηλοῖ, τουτέστιν ἀνδρίαν· οἱ γάρ δουλεύοντες κοσμικοῖς καί σωματικοῖς πάθεσι θηλυδρίαί εἰκότως προσαγορεύονται. Καί ὅτι ἡ θεία δικαιοσύνη οὐ βούλεται διά τούτων ἡμᾶς θέλγειν καί ἀπολλύειν, (14S_300 > ἀλλά συνεθίζει πρός τήν τούτων περιφρόνησιν, κατά τό εἰρημένον, «ὄν γάρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει· μαστιγοῖ δέ πάντα υἰόν ὃν παραδέχεται». Τί οὖν; Οἱ τόν πλοῦτον ἔχοντες οὐκ ἀγαπῶνται ὑπό τοῦ Θεοῦ; Ἐρεῖς, ὅτι πρῶτον μὲν οὐχ ὁ πλοῦτος καθ' ἑαυτόν κακός, ἀλλ' ἡ περί τοῦτον προσπάθεια καί ἡ κακή χρήσις· ἔπειτα οἶδεν ὁ Θεός τούς ἐν ἡμῖν ἀσθενεῖς, καί βουλόμενος αὐτούς περισώσαι εἰς προτροπήν, καί χρήματα ἴσως καί βίου περιφάνειαν δίδωσιν αὐτοῖς, οὐκ ἀγνοῶν ὅπερ εἰσί· πῶς γάρ ὁ γινώσκων πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν; Ἀλλ' ἵνα μηδεμίαν ἔχωμεν ἀπολογίαν κατά τόν Ἀπόστολον, «διά τοῦτο ἀναπολόγητος εἶ, ὡ ἄνθρωπε»· καί πάλιν· «ἔχομεν Ἀρχιερέα μέγαν, δυνάμενον συμπαθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν».

Τό μή θέλγειν: Θέλγειν ἐστί τό δι' ἡδονῆς ἀπατᾶν· λέγεται δέ καί τό ἀπλῶς ἠδύνειν.

Τῶν ἀρίστων: Τῶν ἐπιθυμητῶν.

Ἀμειλίκτω στάσει: Ἀμειλικτον στάσιν φησί τήν ἀνένδοτον πρός τόν γαργαλισμόν τῶν γηϊνῶν ἔνστασιν, καί τό μή κάμπτεσθαι πρός τὰ ὑλικά διά τῶν πειρασμῶν.

§ 9. Τῆς ἐν τοῖς ὅλοις ἰδιοπραγίας: Ἰδιοπραγίαν ὠνόμασε τήν ἐκάστου τῶν ὄντων κατά φύσιν ἰδιάζουσαν κίνησιν· οὐδέ γάρ τὰ ἀγγέλων ἀνθρώποις πράττειν δυνατόν, ἢ τὰ πυρός ὕδατι, καί τό ἔμπαλιν.

Καί ὡς ἐκ τῶν χειρόνων: Τά χεῖρω ἐνταῦθα μή νοήσης πρός τὰ ποιήματα (οὐδέν γάρ ἐν αὐτοῖς κακόν), ἀλλά πρός τήν ἀμαρτίαν, ἣτις ἐκ τῆς ἡμῶν προαιρέσεως κατά στέρησιν ἀγαθοῦ παρυσπέστη. Ἀναρπάζει γάρ ἡμᾶς ὁ Θεός ἐξ αὐτῆς ἐκόντας, εἰ προσδράμοιμεν αὐτῶ.

(14S_302 > Καί ἀρρεπῆ πρός τὰ χεῖρω: Ταῦτα περί τῶν αἰσθητῶν καί ὑπό τήν κτίσιν ὄντων νόμιζε λέγειν αὐτόν, ὅτι πάντα ἐν τῇ οἰκείᾳ εὐταξίᾳ διαφυλάττει· οὐδέν γάρ αὐτῶν μετετρέπη, ἀλλ' οὕτως ὡς ἐκτίσθησαν, ἔμειναν· τοῦτο δηλοῖ τό ἀμετάβλητα. Ἀρρεπῆ δέ πρός τὰ χεῖρω, ἢ ὅτι προαιρετάς αὐτάς πεποίηκεν, ἢ ὅτι οὐδέν ἐξ αὐτῶν τῆς οἰκείας ἐξέστη καταστάσεως, ἢ πρός τὰ ὑποδεέστερα μετηνέχθη. Ὁ γάρ οὐρανός καί ἡ γῆ ἔμειναν, καί τὰ ἐν αὐτοῖς ὡσαύτως ἔχοντα. Τό δέ τήν ἀλλοτριπραγίαν ἐξορίζει καί ἀμεταπτώτους φυλάττειν τὰς ἐκάστου ιδιότηας, οὕτω νόησον, ὅτι τὰ στοιχεῖα ἐναντία μένουσιν ἀλλήλοις, οἷον τό θερμόν καί ψυχρόν, καί ὑγρόν καί ξηρόν, καί ἕκαστον αὐτῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ ὀλότητι ἐναπομένει, καί οὐ μεθίσταται πρός τό ἐναντίον· οὐδέποτε γάρ τό πῦρ ὕδωρ γίνεται, οὐδέ τό ὕδωρ

πῦρ. Εἰ δέ καί συνέλθοιεν κατά τήν τοῦ δημιουργοῦ κέλευσιν, μένει ἕκαστον αὐτῶν, σῶζον τήν οἰκείαν ιδιότητα.

Καί τὰς ἀναλογίας: Ἀναλογίας φησί τὰς ἀρμοδιότητος ἐκάστης φύσεως καί συμμετρίας.

Οὐκ ἀπό σκοποῦ: Τουτέστιν οὐκ ἔξω τοῦ σκοποῦ τῆς Γραφῆς.

Ἵπερείδουσα: Ἵποστηρίζουσα.

Τῶν λελωβημένων: Βεβλαμμένων, τῶν λώβην καί ἀχρείωσιν προξενούντων.

Καί πᾶσα ἀνισότης: Οὐχ ἀπλῶς φησι τήν ἀνισότητα ἐξορίζειν, ἀλλ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον, τουτέστι τό μή ἴσως καί ὁμοίως ἕκαστον τῶν γεγονότων ἐν ταυτότητι τῇ κατά φύσιν διαμένειν· διό καί τό κατά στέρησιν προσέθηκεν, ἐπεὶ κατά τό ἀδιάφορα εἶναι τὰ ὄντα καί ἄνισα ἢ ἀνισότης οὐκ ἐκβάλλεται.

Τῆς ἐν αὐτοῖς ἐκάστοις ἰσότητος: Δύο τρόπους καθ' οὓς ἀνισότης λέγεται εἰδώς, τοὺς δύο τρανοῖ, καί φησιν, ὅτι δικαιοσύνη κατά τοῦτο λέγεται ὁ Θεός, καθ' ὃ καί τήν ἰσότητα πάντων (14S_304 > ἐπιμετρεῖ, καί τήν ἀνισότητα πάντων ἐξορίζει. Ἵνισότητα δέ νῦν φησι τήν κατά στέρησιν τῆς ἰσότητος συμβαίνουσαν, τουτέστι τήν πλεονεξίαν· τό γάρ ἴσως νέμειν ἐκάστοις τὰ κατ' ἀξίαν, τοῦτο συγκρατεῖ πάντα καί σῶζει. Ταῦτα φήσας, ἐπιφέρει καί τόν ἕτερον τρόπον, καθ' ὃν ἀνισότης λέγεται. Καί γάρ οἶδέ τινας, τὰ μέν νοητά καί ἀσώματα εἶδη, καί τὰς πρώτας τῶν ὄντων ἀρχάς, φημί δὴ τήν ἀθάνατον δημιουργίαν, τὰς ἐνάδας, τουτέστι τὰς ἀπλᾶς οὐσίας, ἰσότητα καί ταυτότητα ὀνομάσαντας, τὰ δέ αἰσθητά, ἃ καί μεριστά εἰσι καί ἐν μεταβολῇ καί διαφορᾷ, καί ἄλλοτε ἄλλως ἔχοντα, ἀνισότητα καί ἑτερότητα καλέσαντας. Λέγει οὖν, ὅτι, κἄν ταύτην τήν ἀνισότητα νοήσῃ τις, τήν τῶν αἰσθητῶν εἰς εἶδη διαφοράν, δι' ἧς αἱ τῶν ζώων καί τῶν φυτῶν καί τῶν ἐξῆς γενέσεις ὑφίστανται, ἀλλά καί ταύτης τῆς ἀνισότητος ὁ Θεός φύλαξ καί φρουρός ἐστί, μή ἑὼν τὰ ἐναντία εἰς ἐν συμμιχθῆναι καί συνδραμόντα διὰ τῆς φυράσεως εἰς φθοράν ἔλθειν. Ὡς γάρ παρήγαγε πάντα, οὕτω συντηρεῖ αὐτά, καί εἰσὶν ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐγένοντο.

Τήν γάρ ἀνισότητα: Σημεῖωσαι, ὅτι τήν ἀνισότητά φησι καί τήν ἐν τῷ ὅλῳ πρὸς ὅλα διαφοράν τῶν ὄλων, καί ὅτι τήν τοιαύτην ἀνισότητα ἢ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη φρουρεῖ. Σημεῖωσαι δέ, ὅτι ἐστί καί φυσική ἀνισότης.

Εἰς τὸ κεφάλαιον Θ'

§ 1. Τούτων τῶν θεωνυμικῶν: Σοφώτατά φησι θεωνυμικῶν ἀγαλμάτων, ἐξ Ἑλλήνων ἐπὶ τό ἀληθές μετάγων· ἐκεῖνοι γάρ οἶά τινας ἀνδριάντας ἐποίουν, μήτε χεῖρας μήτε πόδας ἔχοντας, οὓς Ἑρμᾶς ἐκάλουν· ἐποίουν δέ αὐτοὺς διακένους θύρας ἔχοντας, καθάπερ τοιχοπυργίσκους. Ἐσωθεν οὖν αὐτῶν ἐτίθεσαν (14S_306 > ἀγάλματα, ὧν ἔσεβον θεῶν, ἔξωθεν δέ ἀπέκλειον τοὺς Ἑρμᾶς· ἐφαίνοντο οὖν οἱ Ἑρμαῖ εὐτελεῖς, ἔσωθεν δέ τούτων θεῶν αὐτῶν καλλωπισμούς εἶχον. Οὕτως οὖν κἀνταῦθα νοήσεις, τὰ μέν περί τοῦ ὄντος καί ἀληθινοῦ Θεοῦ μόνου ἐν τῇ Γραφῇ ὀνόματα ἀνάξια εἶναι περί Θεοῦ λεγόμενα, ὡς τό μικρόν, καί τό καθῆσθαι, καί τὰ ἐξῆς, ἀναπτυσσόμενα δέ τὰ ὀνόματα καί ἀξίως Θεοῦ ἐρμηνευόμενα, ἔχουσιν ἔσωθεν τὰ ἀγάλματα καί τοὺς θεῖους τύπους τῆς περί Θεοῦ δόξης.

Μέγας οὖν ὁ Θεός ἐν τοῖς Λογίοις ὑμνεῖται. Οὐ πρὸς ἀντιπαράθεσιν ὁ Θεός μέγας, φησὶν, ἐτέρου, ὡσπερ βοῦς μείζων προβάτου, ἢ κύαμος κέγχρου, ἀλλά διὰ τό ἀπαράθετον καί ὄντως ἀκατάληπτον τῆς θείας μεγαλειότητος· τοῦτο γάρ ἐσήμανε τό 'ἰδίως', ἡγουν ιδιότητα εἰπών.

§ 2. Μέγας μέν οὖν ὁ Θεός ὀνομάζεται: Εἰ καί ἐρμηνεύει τῶν ἐπὶ Θεοῦ κατηγορουμένων τὰς προσηγορίας, ἀλλ' ἀνάγκη Γραφικαῖς μαρτυρίαις ταύτας τρανώσαι. Μέγας μέν οὖν εἴρηται, ἔνθα γέγραπται, «μέγας ὁ Κύριος ἡμῶν, καί

μεγάλη ή ισχύς αὐτοῦ», καί ὅσα τοιαῦτα ἐν τῇ Γραφῇ, τό δέ εἶναι καί μικρός, δηλοῦται ἐν τῇ τρίτῃ τῶν Βασιλειῶν, ἔνθα φησί πρὸς Ἡλίαν τόν προφήτην· «ἰδοὺ φωνὴ αὔρας λεπτῆς, καί ἐκεῖ Κύριος»· δηλοῖ γάρ ὡς περιεχόμενον αὐτόν ὑπὸ τῆς αὔρας, ὃ ἐστὶ λεπτότητος καί σμικρότητος, τό δέ 'αὐτός' ἔχεις ἐνταῦθα, καί ἐν τῷ, «Ἐγὼ εἶμι, καί οὐκ ἠλλοίωμαι». Τό δέ ἕτερον, ὅτε τῷ Ἰεζεκιήλ ὤφθη ὡς ἄνθρωπος ἐκ πυρός καί ἠλέκτρου, καί ἐτέρωθι· «οἱ ὀφθαλμοί αὐτοῦ ὡς λαμπάδες», καί τὰ λοιπά· ὡς εἶδος χαλκοῦ καί κλιβάνου, ὅπερ φησὶν Ἰωάννης ἐν Ἀποκαλύψει· καί (14S_308 > ὅμοιος, ὅτε καθ' ὁμοιότητα αὐτοῦ λέγει δημιουργεῖν τόν ἄνθρωπον· ἀνόμοιος δέ, ἐν Ἡσαΐα, ὅταν λέγη, «τίνι με ὁμοιώσατε, λέγει Κύριος», ἅτε οὐδέν ἔχων ὅμοιον. Καί ἐστὼς καί ἀκίνητος ἐν τῷ λέγειν Μωϋσεῖ περὶ τῆς πέτρας, «ὧδε ἐγὼ ἔστηκα πρὸ τοῦ σε εἶναι ἐκεῖ», καί τὰ ὅμοια. Καθήμενος δέ ἔνθα ὁ Βαρούχ φησι· «Σὺ καθήμενος εἰς τόν αἰῶνα, καί ἡμεῖς ἀπολλύμενοι εἰς τόν αἰῶνα»· καί πάλιν· «ὁ καθήμενος ἐπὶ τῶν χερουβίμ». Κινούμενος δέ, ὡς ὅταν λέγη· «καί ἐπέβη ἐπὶ χερουβίμ καί ἐπετάσθη»· καί πάλιν· «δεῦτε καταβάντες, συγγέωμεν τὰς γλώσσας αὐτῶν», καί, «ἐκκλινεν οὐρανοῦς καί κατέβη». Καί ταῦτα μὲν νῦν, ἐν δέ ταῖς κατὰ μέρος ἐξηγήσει τὰ δέοντα σαφηνισθήσεται.

Τό μέγεθος τοῦτο καί ἄπειρόν ἐστίν· Ἐπειδὴ παντέλειον πέρας ἔχει ὁ Θεός καί ὑπερέλειος ὢν καί ὑπεράπειρός ἐστίν, ὡς τό, «καί τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται πέρας», ἀλλὰ καί ὑπὲρ πάντα ἐστὶν ἀριθμόν· εἰ γάρ καί λέγοιτο ὁ Θεός εἰς καί ἓν, ἀλλ' οὖν ὑπὲρ τό ἓν ἐστὶ. Κυρίως μὲν γάρ τό 'ἓν' σχέσιν δηλοῖ πρὸς τοὺς ἐξ αὐτοῦ πολλοὺς ἀριθμούς καί οἰονεῖ ἀρχὴ πλήθους ἀριθμῶν εἶναι δοκεῖ, ὅμως ἠξίωσεν ὁ Θεός καί τό ἓν ἐκ τῶν ἐξ αὐτοῦ δέξασθαι, ἐπειδὴ τό ἓν ἀπλοῦν ἐστὶ καί ἀμερές καθ' ἑαυτό καί ἀσύνθετον, ἀλλὰ καί οὕτως ὑπερήνωται, ἀντί τοῦ, ὑπὲρ τό ἓν ἐστὶ· διό εἴρηται, «καί τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός».

§ 3. Οὕτως οὖν ἐπὶ Θεοῦ τό σμικρόν· Πάντα γάρ τὰ ὄντα, καί τὰ λίαν μεγάλα, καί τὰ ἄγαν μικρά, μετέχουσι τῆς τοῦ μικροῦ μετουσίας· οὐδέν γάρ τῶν ὄντων διέφυγε τό σμικρόν ἐν πᾶσιν ἀναφαινόμενον· ἢ ὅτι ἐκ μικροῦ πρὸς τό μείζον πρόεισι (14S_310 > τὰ ἐν ἀυξήσει, τοῦτό φησιν ὁ πατήρ, ἢ ὅτι ἐν τῷ μείζονι τό μικρόν ἐνθεωρεῖται καί οὐκ ἐν τῷ μικρῷ τό μείζον κατ' αὐτό τό μείζον εἶναι.

Καί δικνούμενον· Τό ὑπεροξύτερον τῆς τοῦ Θεοῦ καί ἐπὶ τὰ ἀσώματα χωρήσεως ἐντεῦθεν δηλοῦται· τό γάρ δικνεῖσθαι ἄχρι μερισμοῦ ψυχῆς καί πνεύματος οὕτω γάρ ἔχειν δοκεῖ· τοῦτο ἀποφαίνει, ὅτι καί αὐτό τό ἀσώματον τῆς ψυχῆς ἐνοειδές ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διαιρεῖσθαι δύναται. Διό καί τὰς ἐννοίας ὁ Θεός νοεῖ, ἅς ὁ νοῦς κινούμενος καί ἐνεργῶν νοεῖ, καί τῆς τοσαύτης ἀσωματίας καί ἀδιαιρεσίας (τί γάρ μεταξύ νοῦ καί νοήσεως;), ὁ Θεός μέσος χωρεῖ, ὡς καί εἴρηται· «σύ συνῆκας τοὺς διαλογισμούς μου ἀπὸ μακρόθεν»· ἀλλὰ καί μεταξύ τῆς ψυχῆς καί τοῦ πνεύματος, τουτέστιν ἐν ᾧ τὰς αἰσθήσεις ἐπεστηριγμένας ἔχομεν, δι' οὗ καί τοῖς αἰσθητοῖς ἢ ψυχῇ προσβάλλει, καί τό διανοητικόν τῶν σκέψεων ἔχομεν, ἀκωλύτως χωρεῖ ὁ Θεός. Τοῦτο δέ τό πνεῦμα δύναμιν καί οἰονεῖ δευτέραν ψυχὴν αἰσθητικὴν τῆς ψυχῆς οἱ παρ' Ἑλλησι σοφοὶ καλοῦσιν· ἢ οὖν αἰσθητικὴ αὕτη ψυχὴ ἐστὶν ἢ μέχρι μυελῶν καί φλεβῶν καί ἀρτηριῶν καί ὀστέων καί ὄλου τοῦ σώματος διήκουσα.

§ 4. Ἀμείωτον, ἀγέννητον· Σημεῖωσαι ποσαχῶς λαμβάνεται τοῦ ἀγεννήτου ἢ σημασία, ἢ τό μήπω γενόμενον, γεννησόμενον δέ, ὡς ἡ Σάρρα εἶπε τό, «οὐπω μὲν ἐμοὶ γέγονεν», ἢ ὡς ἀτελείωτον, ὡς ὁ ἐν Χαλάνῃ πύργος· ἢ ὑπὸ του, ὡς τό, «Παῦλος ἀπόστολος οὐκ ἐξ ἀνθρώπων»· ἢ τόδε, ὡς «Ἰουστός εἰς τῶν δώδεκα»· ἢ μηδαμῆ μηδαμῶς ὄν, ὡς ὅσα τερατεύονται Ἑλληνες, Σκύλλαν καί Χίμαιραν καί τὰ ὅμοια. Ἰδικῶς οὖν καί (14S_312 > ἀπολύτως τό ἀγέννητον ἐπὶ Θεοῦ. Εἰπὼν ἀγέννητον τόν Θεόν, τὰς παλιμφήμους ἐρμηνείας τοῦ ὀνόματος ἀποκαθαίρει, καί φησιν. Ὅρα μή εἰς τό γεγεννησθαι δέξῃ τὴν λέξιν, ὡς τοῦ Θεοῦ ἔχοντος τόν ὑπὲρ

αὐτόν, ἵνα ἐκ τοῦ πρό αὐτοῦ γένηται τόδε, οἶον δημιουργός, ἢ ἀγαθός, ἢ πνεῦμα, ἢ πῦρ, ἢ τι τοιοῦτον· ἀλλὰ μηδέ ἀγέννητον ὑπολάβῃς τό αὐτόν, μηδέ ὄντα παντελῶς μήτε ἐν γενέσει, μήτε ἕτερόν τι. Πῶς οὖν δεῖ τό ἀγέννητον ἀκούειν, φησὶν ἐφεξῆς. Ταῦτα δέ κατὰ Ἀρειανῶν καὶ Εὐνομιανῶν ποιεῖ, τῶν ἐκ γεννητοῦ καὶ ἀγεννήτου τόν Θεόν βλασφημησάντων.

Ἄλλ' ὡσπερ παναγέννητον; Ἐπειδή, ὡς φησιν, ὑπὲρ πᾶν ἀγέννητον ὄντα τόν Θεόν, ποιεῖ νομίζεσθαι καὶ λέγειν αὐτόν ἐκ τούτου εἶναι τινα μετὰ τὴν ἁγίαν Τριάδα ἀγέννητα ἐν τῇ κτίσει, φέρε σαφές ποιήσωμεν τό σημαινόμενον. Καὶ τέως δῆλός ἐστιν ἐξ ἀρχῆς ὁ Θεῖος Διονύσιος, ἄτε μάλιστα τότε ἐν Ἐφέσῳ ἀκμαζόντων τῶν φιλοσόφων, ἔνθα καὶ ἡ Ἰωνικὴ φιλοσοφία συνειστίθει, πάντα τὰ ἐκείνοις ἐσφαλμένως λεγόμενα, ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν μεταγαγεῖν. Ἦδει οὖν εἶναι δόγμα τινῶν αὐτῶν λεγόντων τὰ νοητὰ πάντα καὶ ἀθάνατα, καὶ νοερά γεννητὰ πάντα καὶ ἀγέννητα· γεννητὰ μὲν, ὡς ἐξ αἰτίου τοῦ Θεοῦ ὑποστάντα κατὰ πρόοδον ἐλλάμψεως, ἀγέννητα δέ, καθ' ὃ μὴ ἐν χρόνῳ, ἀλλ' αἰωνίως, τουτέστιν ἐν τοῖς αἰῶσι προῆλθον. Καὶ γὰρ ἔφημεν ἄνω τὰ αἰσθητὰ τόν χρόνον ἔχειν, τὰ δέ νοητὰ τόν αἰῶνα, ὅθεν καὶ αἰώνια λέγονται. Ὡς οὖν ἐκ προόδου λάμπαντα καὶ ἀγέννητα αὐτὰ εἶπον· πάλιν ἦδει ἑτέρους καὶ τόνδε τοῦ ὁρατοῦ εἰπόντας κόσμον καὶ γεννητόν καὶ ἀγέννητον· καὶ γεννητόν μὲν, καθ' ὅσον εἰς τόνδε τό πᾶν, ἢ ἐξ ἑνός καὶ πολλά ὀδεύει, ὅπερ ἐστὶ (14S_314 > ἐπὶ τὰς γενέσεις τῶν κατ' εἶδος ζώων καὶ φυτῶν καὶ τῶν ἄλλων· ἢ ἐκ τῶν πολλῶν ἐπὶ τό ἐν, ἀντί τοῦ, ὅταν ἐπὶ φθοράν ὀδεύῃ, εἰς τὴν ἐπὶ τὰ στοιχεῖα ἀνάλυσιν· ἀγέννητον δέ αὐθις τόν αὐτόν λέγοντας κόσμον, ἦτοι ἀίδιον, καθ' ὅσον τῶν κινήσεων τῶν ἐπὶ γένεσιν, καὶ τῶν ἀποκαταστάσεων τῶν ἐπὶ φθοράν, οὐδέποτε κατ' αὐτοῦς ἐφίσταται. Φησὶν οὖν ὁ μέγας Διονύσιος, ὅπως ποτ' ἂν λέγοιτο τό ἀγέννητον, εἴτε ὡς ἔφην, εἴτε ὡς οἱ Ἕλληνες, μὴ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ τοῦτο δέξῃ, τὰ μὲν ἄλλα αἰτιατῶς λέγεται ἀγέννητα, ὁ Θεός δέ ἀναιτίως καὶ ἀπολύτως· τίς γὰρ αἰτία Θεῶ πάντων ἀπαξαπλῶς ὑπερέχοντι;

Μονοειδῶς καὶ ταῦτοειδῶς: Μονοειδῶς μὲν ἔφη διὰ τό παντελῶς ἀπαράβλητον τῆς θείας φύσεως, ταῦτοειδῶς δέ διὰ τό ἀναλλοιώτων καὶ ἀμετάβλητον, ἀφοριζόμενον δέ τό δεικνύμενον, ἀπό τοῦ ὀρίζειν, ἢ τό ἐξηρημένον καὶ κεχωρισμένον.

Καὶ τό ταυτόν: Τό αἰεὶ ταυτόν καὶ ὡσαύτως ἔχον ἐπὶ μόνῃς τῆς τῶν ὄλων ποιητικῆς ὀράται αἰτίας, ἐξ ἧς καὶ τοῖς κτίσμασι τό ἐν ταυτότητι διαμένειν δεδῶρηται, καὶ ἡ τῶν ἐναντίων, ἡγουν ἑτεροίως ἐχόντων πρὸς ἄλληλα σύνταξις. Ταῦτῶς οὖν ἅπαν, καὶ τὰ μὴ ἐν ταυτότητι φύσεως, ἐν τῷ Θεῷ θεωρεῖται· πάντων γὰρ τῶν ὄντων ταῦτῶς, ἡγουν ὁμοίως, αἴτιος ὁ Θεός.

Κατὰ τὴν μίαν καὶ ἐνικήν: Τό αἰεὶ ὡσαύτως καὶ ἀναλλοιώτως ἔχειν, ὅπερ ἐστὶ ταυτόν, ὁ Θεός ἐστὶ· καὶ ὑφ' ἑτέρου μὲν αὐτός οὐ περατοῦται, οὐδ' ἐστὶ τι αὐτοῦ πέρας, εἰς αὐτόν δέ τὰ πάντα περατοῦται· καὶ ἔστιν ὁ αὐτός αἰεὶ Θεός, ὡς μονάς ὢν, καὶ τό ἀληθῶς ταυτόν, καὶ ὄρος ἑαυτοῦ, καὶ τῶν ἀπάντων ὄρος ἐκ πάντων ἀφωρισμένος, καὶ ὑπεραναβεβηκῶς μονοειδῶς καὶ ταῦτοειδῶς, τουτέστι κατὰ τό μονάς εἶναι ἢ πάντων ἀμιγῆς καὶ ἀπλῆ καὶ κατὰ τό ταυτόν, ἀντί τοῦ κατὰ τό ὡσαύτως ἔχειν· οὐδέν (14S_316 > γὰρ διαφέρει μονάδα εἰπεῖν ἢ μονοειδές, καὶ ταυτόν ἢ ταυτοειδές· τό γὰρ αὐτό σημαίνει. Μεταδίδωσι καὶ τοῖς ἐξ αὐτοῦ κτίσμασι τοῦ ταυτοῦ ὁ Θεός, ὅθεν τὰ πάντα κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως, καθὼς καὶ ἐγένοντο, ἐν τῇ συμπνοίᾳ καὶ σωτηρίᾳ καὶ συμπαθείᾳ μένουσιν, ὡς δύνανται τούτου μετέχοντα. Οὕτω καὶ τὰς ἑτερότητας, τουτέστι τὰς ἐξ αὐτοῦ τῶν δημιουργημάτων διαφόρους προόδους, ἐν ἑαυτῷ σωζόμενας ἔχει καὶ συντεταγμένας, ὅμως τῆς ταυτότητος ἑαυτοῦ ἐχόμενος, καὶ εἰς ἑτερότητα μὴ ἀλλοιούμενος, μήτε εἰς ἐναντιότητα, καίτοι καὶ ἐναντία ἐν τοῖς αἰσθητοῖς συνέχων.

§ 5. Ἐπειδή πᾶσι προνοητικῶς: Καθ' ὑπερβατόν ἐστιν ἡ σύνταξις πρὸς τό οἰητέον ἔχουσα τὴν ἀπόδοσιν, ἵνα ἡ τὸ τέλος, 'οἰητέον, ἐπειδή πᾶσι προνοητικῶς πάρεστιν ὁ Θεός', καί τὰ ἐξῆς.

Ὡς γάρ εἰ τὴν ψυχὴν: Ὅρα πῶς ἔνεστι τὴν ψυχὴν σωματικῶς νοῆσαι, καί πῶς νοεῖ μέρη ψυχῆς εἶναι σωματικῶς· καλῶς γάρ αὐτὴν διαπλάττει τῷ λόγῳ.

Τῇ ἀμερεῖ: Ἀμερῆς ἡ ψυχὴ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ὡς πρὸς σῶμα ἀμερῆς· μέρη γάρ αὐτῆς καί τὰς δυνάμεις φησίν, ὧν εἰς εἰκόνα τὰ μέρη τοῦ σώματος ἔσθ' ὅτε παραλαμβάνεται.

Ἀναπτύξεσιν: Ἀνάπτυξιν δέ λέγει ἐξάπλωσιν, ἥτοι σαφήνειαν τῆς ἐγκεκρυμμένης ἐν τῇ λέξει ἐννοίας, τό δέ 'ἀνακαθαίρεσθαι', τό παντοίως τῶν σωματικῶν ἀπαλλάξαι τό θεωρούμενον.

Τά τριττά τῶν σωμάτων σχήματα: Τριττά σχήματα τῶν σωμάτων φησί τό τριχῆ διαστατόν, ὡς εὐθύς σαφηνίζει· καί καλῶς ἐντεῦθεν νοήσεις τό εἰρημένον τῷ Ἀποστόλῳ, «ἵνα (14S_318 > γνῶτε τί τό βάθος, καί τί τό ὕψος», καί τὰ ἐξῆς, ὅπερ τινές εἰς τόν σωτήριον σταυρόν ἐδέξαντο. Σημειῶσαι δέ, τί μήκος, καί βάθος, καί πλάτος ἐπί Θεοῦ.

Νῦν δέ αὐτὴν τὴν θεῖαν: Τό ἐνότητα, καί ταυτότητα, καί ἰσότητα, καί ὁμοιότητα, τό αἴτιον τῆς τῶν ὄλων συμπαθείας καί προνοίας καί σωτηρίας αἴτιον ἐκάλεσαν οἱ παλαιοί, ὅπερ καί ἐν ἔλεγον ἑτερότητα δέ καί ἀνομοιότητα τὴν εἰς τὰ μεριστά καί μεταβλητά καί αἰσθητά καί τὴν εἰς τὰ ὄντα δέ, ἥτοι νοητά, δημιουργικὴν πρόνοιαν ἐκάλουν, ἀναλόγως τοῖς δηλουμένοις νοοῦντες καί τὰ ὀνόματα, ὡς καί ἄνω διαφόρως εἰρήκαμεν. Ἄλλοι δέ τὴν ταυτότητα καί ἑτερότητα, ἥτοι ταυτόν καί ἕτερον εἶδος καί στέρησιν εἶπον, ἕτεροι δέ πέρας καί ἄπειρον. (Ὅτι συντάττειν ἐπαγγέλλεται Συμβολικὴν θεολογίαν). Ἐνιαῖον δέ πολλαπλασιασμόν φησι τό ἐν οἰκείᾳ ἀπλότῃ μόνον τόν Θεόν, τὰ ποικίλα καί παντοδαπῆ εἶδη τῆς κτίσεως παραγαγεῖν· πρόοδον γάρ λέγει τὴν πρὸς τό κτίσαι τὰ ὄντα, οἷον κίνησιν καί ὀρμὴν.

§ 6. Ὅμοιον δέ τόν Θεόν: Ἐφ' ἡμῶν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν ὅμοιον· τό γάρ σῶμα ἡμῶν ἐξ ὁμοιομερῶν καί ἀνομοιομερῶν συνέστηκεν, ὡς καί Ἀριστοτέλης δείκνυσιν ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς Περί ζῶων γενέσεως πραγματείας. Ὁ δέ Θεός, ὅ ἐστιν, ὅπως ὁμοίως ἐστίν, ἐπεὶ τοῖ γε ἡ θεία Γραφή, ὡς αἰεὶ τόν αὐτόν ἀναλλοιώτως ὄντα ἀνόμοιον πᾶσι φησιν, ὡς τό· «τίς ἐν θεοῖς ὅμοιός σοι, Κύριε;» καί ἀλιν· «τί με ὁμοιώσατε, λέγει Κύριος»· καί αὐθις· «Ἐγὼ ὀράσεις ἐπλήθυνα, καί χερσὶ τῶν προφητῶν ὁμοιώθην», τουτέστιν, αὐτός ἐγὼ ἐμαυτῷ, ὡς Εἰρηναῖος λέγει ἐν τοῖς Καθ' αἰρέσεων.

(14S_320 > Τῇ κατὰ δύναμιν μιμήσει: Ἔστι μὲν τὴν μίμησιν λαβεῖν ἐν τούτοις ἐπὶ τῆς νοεῖας καί λογικῆς φύσεως πρὸς τόν Θεόν ἐπιστρεφομένης, κατὰ τό «γίνεσθε τέλειοι, καί γίνεσθε οἰκτίρμονες, ὡς ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος»· ἄπερ ἐπί Θεοῦ μὲν κυρίως καί ὑπὲρ πάντα ὄρον καί λόγον, ἐπὶ δέ τῶν κτισμάτων κατὰ τὴν ἐκάστου δύναμιν ἀναλόγως τῇ φύσει. Ἔστι δέ μίμησιν ἐν τούτοις νοῆσαι καί τὴν μετοχὴν τῶν ἐν Θεῷ θεωρουμένων ὑπερουσίως, ἣν τὰ πραχθέντα πρὸς γένεσιν εἴληφε, τοῦ εἶναι καί τῶν λοιπῶν μετέχοντα, ὧν διεξήλθον ἐν τοῖς πρό τούτων. Τό δέ εἰπεῖν 'ὅμοια Θεῷ κατὰ τὴν θεῖαν εἰκόνα', οὐκ ἀναιροῦντός ἐστι τό ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου τοῦτο εἰρησθαι, ἀλλὰ κατὰ τόν τῆς μετοχῆς λόγον καί ἐπὶ τῶν λοιπῶν τὴν λέξιν παρώδησε.

Καί κατὰ θεῖαν εἰκόνα: Πῶς τό «κατ' εἰκόνα καί ὁμοίωσιν» νοητέον, ἐνταῦθα φησιν· ὅτι οὐ κατ' εἶδος, ἀλλὰ κατὰ τό ἐπεστράφθαι καί τόν νοῦν ἀνατεταμένον ἔχειν πρὸς τόν Θεόν τόν αἴτιον τοῦ εἶναι καί εἶναι, ὅπερ ἕτεροι τό αὐτεξούσιον ἐνόησαν, ἐπεὶ οὐ κατὰ τὴν οὐσίαν ὁ Θεός ὅμοιος τοῖς λογικοῖς· οὔτε γάρ ἡμεῖς ὅμοιοί ἐσμεν ταῖς εἰκόσιν ἡμῶν ταῖς ἐκ κηροῦ τυχόν ἢ χαλκοῦ, ἅτινα ἑτερούσια ἡμῖν ἐστι καί ποσῶς ὅμοια· τὰ μὲν γάρ ὁμοταγῆ, τουτέστι τὰ τῆς αὐτῆς τάξεως καί οὐσίας, ὡς

τά χερουβίμ καί σεραφίμ καί λοιπαί τάξεις, ὁμοιοῦνται ἀλλήλοις κατά τό προηγούμενον εἶδος, ὅπερ εἶδος ἐπί τῶν νοητῶν ἐστίν, οἷα τις ὑποκειμένη ὕλη ἄυλος ζωὴ οὕσα, καί αὐτό τό εἶδος ὃ ἐστίν ἕκαστον τῶν νοητῶν. Ὁ δέ Θεός οὐχ οὕτω πρὸς τά ἐξ αὐτοῦ· οὐ γάρ ὅμοιον τό αἴτιον τοῖς αἰτιατοῖς. Ὁ δέ εἶπον ἐπί τῶν νοητῶν νόησον καί ἐπί τῶν νοερῶν ἡμῶν ψυχῶν.

(14S_322 > Ἐπί μὲν γάρ τῶν ὁμοταγῶν: Ὁμοταγῶν φησι τῶν ὁμοφυῶν, ἐξ ὧν ἡ ὁμοιότης ἀντιστρέφει, οἷον Πέτρος Παύλῳ ὅμοιος κατά τήν φύσιν, καί ἀντιστρόφως Παῦλος Πέτρῳ ὅμοιος. Ἐπί δέ τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς τούτου εἰκόνας οὐχ ὁ αὐτός λόγος· οὐ γάρ ὁ τῆς οὐσίας λόγος ὁ αὐτός ἐπ' ἀμφοῖν, ὅπερ ἐκάλεσε προηγούμενον ὁμοίου εἶδος. Ὁ δέ ἄνθρωπος καί ἑτέρως λέγεται οὐχ ὅμοιος τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι, ὅτι ἡ εἰκὼν μὲν πρὸς τήν τοῦ ἀνθρώπου γέγονεν ὁμοιότητα, καί οὐχί ὁ ἄνθρωπος πρὸς τήν ταύτης. Οὕτως οὖν καί ἐπί τοῦ αἰτίου καί τῶν ἐξ αὐτοῦ, μὴ δεκτόν εἶναι τό ἀντιστρέφειν· ἀντιστρέφειν δέ ἐστίν, ἃ καί τοῖς τόν ἐναντίον χειρίζουσι λόγον ἐπίσης ἔστιν εἰπεῖν, οἷον εἰ ζῶον τό κατά γαστρός, καί τό ἐναντίον, εἰ οὐ ζῶον τό κατά γαστρός. Οὕτω φησὶν ὁ Κλήμης ἐν ἀρχῇ τοῦ πέμπτου Στρωματέων, ὥσπερ οὖν καί ἐνταῦθα. Εἰ οὖν ὅμοια τά ὁμοταγῆ, καί ἐκ τοῦ ἐναντίου, εἰ οὐχ ὅμοια τά ὁμοταγῆ.

Τῆς αὐτοομοιότητος: Ἔθος ἐστὶ τῷ μεγάλῳ Διονυσίῳ, τόν Θεόν λέγειν ἐπί τῶν αἰτιατῶν αὐτόν εἶναι τό αὐτόν καί τοῦ αὐτοεῖναι ὑποστάτην· καί αὐτόν εἶναι τήν αὐτοομοιότητα καί τῆς αὐτοομοιότητος ὑποστάτην. Φησί δέ ταῦτα, οὐχ ὡς ἑτέραν μὲν φάσκων ζωὴν αὐτόν τόν Θεόν, ἑτέραν δέ παρήχθαι ζωὴν οὐσιώδη, καί οἷον εἶ τινα ἐνυπόστατον παρά τόν Θεόν, ἧς μετέχει τά τῆς ζωῆς μετέχοντα, ἀλλ' ὡς αὐτός ἑαυτόν ἐρμηνεύει ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ κεφαλαίῳ, αὐτοζωὴ καί αὐτοδύναμις, καί αὐτοομοιότης, καί τά τοιαῦτα λέγεται ὁ Θεός, ὡς ἀρχικῶς τοῦτο ὧν, καί θεϊκῶς καί αἰτιατικῶς· τούτων γάρ αὐτός τῷ ὄντι πηγαῖός ἐστι, τῆς δέ αὐτοζωῆς ἐστίν ὑποστάτης καί αὐτοομοιότητος καί τῶν τοιούτων, ὡς μεθεκτῶς αὐτοῖς τοῖς πρώτως ἐν τοῖς οὐσι (14S_324 > τῆς δωρεᾶς ταύτης μετέχουσι χορηγῶν. Πάντα γάρ οἰκειῶς ἑαυτοῖς μετέχει τῶν τοιούτων· αἱ μὲν πρῶται καί ἀνώταται τῶν νοητῶν κτίσεις ἀρχηγικῶς, τά δέ ἐξῆς ὑποβατικῶς. Ὁμοιότητα δέ καί ἄνω ἔφημεν τήν τῶν ὄλων ἐνότητα, καθ' ἣν τά ὅλα τοῦ κατά τό ὡσαύτως ἔχοντος καί κατά τά αὐτά εἰς σύμπνοίαν μετέχει, κατά μετουσίαν τοῦ πρώτου αἰτίου. Ἐνδεχόμενον' δέ εἶπεν, οὐ γάρ τελείως, οὐδέ καθ' ὅλου ἢ μίμησις.

§ 7. Τό ἀποδέον: Ἀπολεῖπον.

§ 8. Τί δέ καί περὶ τῆς θείας στάσεως: Τήν στάσιν καί τήν καθέδραν τό αὐτό δέχεται· στάσιν γάρ οὐ τήν εἰς τό ὀρθόν γενέσθαι ἀπό τοῦ συγκεκάμφθαι ἐν τῇ καθέδρᾳ ὑπόνοιαν φησιν, ἀλλά τό ἀκλόνητον καί ἀμετάτρεπτον τοῦ Θεοῦ βεβαίαν στάσιν ἐκάλεσεν· ὡς καί τό καθῆσθαι τό ἐν τῇ ἀνωνομάστῳ βασιλείᾳ, καί ἀναπαύσει διαρκῶς καί ἀκαταλήπτως ἔχειν. Καί μὴν ἐν τῇ Γραφῇ, ὡς ἀπό τοῦ καθῆσθαι ἀνιστάμενος εἴρηται, ὡς ἐν τῷ, «ἀνάστηθι, Κύριε, πρόφθασον αὐτούς»· καί πάλιν ὡς ἀπό στάσεως ἐπί τῷ καθῆσθαι μεταβαίνων, ἐν τῷ· «ὅτι ἐπιβῆση ἐπὶ τοὺς ἵππους σου», καί, «ἡ ἵππασία σου σωτηρία»· καί αὐθις· «ἐπέβη χερουβίμ καί ἐπετάσθη», μάλιστα δέ τό· «ἐκάθισας ἐπὶ θρόνου, ὁ κρίνων δικαιοσύνην», καί, «ὁ Θεός κάθηται ἐπὶ θρόνου ἁγίου αὐτοῦ». Ταῦτα δέ οὐ σαρκικῶς, ἀλλά θεοειδῶς.

§ 9. Καί ἐπί πάντα προϊόντα: Ἐπί πάντα προϊόν καί κινούμενος λέγεται ὁ Θεός, ὡς ἐν τῷ Ἱερεμιά· «Ἐγὼ Θεός ἐγγίζων, καί οὐχὶ πόρρωθεν»· καί πάλιν· «ὁ ἐπὶ πάντων καί διὰ πάντων», καί μάλιστα· «ἐάν ἀναβῶ εἰς τόν οὐρανόν, σύ ἐκεῖ», καί τά ἐξῆς. Ἐν δέ ταῖς θεοφανείαις· «κλῖνον οὐρανοὺς σου καί κατάβηθι», καί, «ἀνέβη ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ».

(14S_326 > Οὐ κατά φοράν ἢ ἀλλοίωσιν: Διδάσκων εὐσεβῶς νοεῖν τὰ περὶ Θεοῦ λεγόμενα, φησὶν· Ἀκούων κινεῖσθαι τὸν Θεόν, μηδέποτε νοήσης κίνησιν τὴν ἐπὶ τῶν κτιστῶν νοουμένων, καὶ μάλιστα τῶν αἰσθητῶν· τὰ γὰρ ὑλικά κινεῖται μὲν κατά φοράν· φορά δέ ἐστίν ἡ καθ' ὅλον τόπον ἐναλλαγὴ, καὶ μάλιστα ἡ μὴ δυναμένη ἐφ' ἑαυτῆς στῆναι, ὅταν ἐθέλῃ· κίνησις δέ ἐστίν ἡ κατά ἀλλοίωσιν· ἀλλοίωσις δέ ἐστίν ὅταν, μένοντος τοῦ ὑποκειμένου αἰσθητοῦ ὄντος, μεταβάλλῃ ἐν τοῖς αὐτοῦ πάθεσιν ἐναντίοις οὖσιν, ἢ καὶ μεταξύ ἐναντίων καὶ μὴ· οἷον τὸ σῶμα ὑγιαίνει, καὶ πάλιν κάμνει· τὸ αὐτὸ καὶ ὁ χαλκός, ποτέ στρογγύλος, ποτέ γωνοειδής, τουτέστιν εἰς γωνίας μετασχηματισθεὶς· ὅταν δέ ὅλον μεταβάλλῃ, μὴ ὑπομένοντος αἰσθητοῦ τινος, ὡς ὑποκειμένου τοῦ αὐτοῦ, ἀλλ' οἷον ἐκ γῆς πάσης αἷμα, καὶ ἐξ ὕδατος ἀήρ, ἢ ἐξ ἀέρος παντός ὕδωρ, ἢ ὡς ἡ ράβδος Μωϋσέως εἰς ὄφιν, ἢ τὸ ὕδωρ εἰς αἷμα, τοῦτο καὶ τροπὴ καὶ γένεσις καὶ φθορά, μετακινήθεντων τῶν προτέρων· ἀλλ' ἔστι καὶ κατά ἑτεροίωσιν κίνησις εἰς τὸ ἀνόμοιον, καὶ ἀπὸ χρώματος εἰς χρῶμα. Πάλιν τοπικὴ τίς ἐστὶ κίνησις ἢ ἐκ τόπου εἰς τόπον μετάστασις, ἥτις κίνησις ἢ κατά τὴν εἰς ὀρθὴν πορείαν γίνεται, ἢ κατά κυκλοφορίαν, ὡς ὁ τροχὸς κινεῖται, κατά τινος δέ καὶ ὁ οὐρανός· ἢ κατά τὴν μικτὴν ἐξ εὐθείας καὶ κυκλικῆς, ὡς ἡ ἐλικοειδὴς πορεία, οἷα ἐστὶν ἡ τῶν ὄφρων· ἔστι καὶ νοητὴ κίνησις, καθ' ἣν ὁ νοῦς ἐνεργῶν, ἢ καὶ οἱ θεῖοι νόες νοοῦσι τὰ ὄντα. Ἔστι καὶ ψυχικὴ κίνησις, καθ' ἣν εἰς νοήσεις κινεῖται, καὶ εἰς τὸ κινεῖν τὰς αἰσθήσεις. Ἔστι καὶ ἄλλη κίνησις φυσικὴ, ἢ εἰς αὔξησιν καὶ τροφήν κινουσα τὰ ἐπιτήδεια. Ὁ οὖν Θεὸς οὐ κατά μίαν τούτων κινεῖται, ἀλλὰ κίνησις τοῦ ἀκινήτου καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχοντος λέγεται ἢ εἰς τὸ γενέσθαι τὰ ὄντα βούλησις αὐτοῦ καὶ πρόοδος τῆς εἰς πάντα προνοίας αὐτοῦ.

(14S_328 > Οὐ τὴν ἐξ ἀμφοῖν: Κίνησιν τὴν μεταβατικὴν λέγει, ἣν καὶ ἐλικοειδῆ ὀνομάζει ἀσχέτῳ δέ, τουτέστιν ἀπολύτῳ καὶ συναφεῖ.

Ἀλλά, καὶ κινήσεις Θεοῦ: Ἀπαγορεύσας τὰ τῶν σωματικῶν κινήσεων ἐπὶ Θεοῦ, ὅπως χρή θεοπρεπῶς νοεῖν κίνησιν ἐπὶ Θεοῦ σαφηνίζει, τὰς αἰσθήσεις ἐν τῷ παντὶ κινήσεις ἀναγωγικῶς ἐρμηνεύων.

Καὶ τὸ μὲν εὐθύ: Πῶς ἢ κατά κύκλον καὶ ἢ κατ' εὐθεῖαν καὶ ἡ ἐλικοειδὴς κίνησις ἐπὶ Θεοῦ νοεῖται ἀνάγνωθι τὸ τέταρτον κεφάλαιον, μετ' ὀλίγα φύλλα τῆς ἀρχῆς τοῦ κεφαλαίου, καὶ μαθήσῃ, πῶς ἐπὶ ἀγγέλων καὶ ψυχῶν καὶ σωματῶν αἰ τοιαῦτα νοοῦνται.

Τὰ μέσα καὶ ἄκρα. Ἀεὶ τὰ ὑπερβεβηκότα περιέχει τὰ ὑποβεβηκότα. Ἄκρα μὲν οὖν καλεῖ τὰς ἀνωτάτω δυνάμεις καὶ πελαζούσας Θεῶ, μέσα δέ τὰς μετ' ἐκείνας μὲν, τῶν δέ αἰσθητῶν ἀπάντων ὑπερκειμένας. Αἱ μὲν οὖν ἀνώταται περιέχουσι τὰς μέσας, αἱ δέ μέσαι τὰ αἰσθητά· διὰ τοῦτο γὰρ καὶ τάξεις ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγγέλων εἶπεν ἡ Γραφή. Ὁ μέντοι Θεὸς ἅπαντα περιέχει, ὡς ὁ κύκλος τὰ ἐντὸς αὐτοῦ πάντα, καὶ εἰς ἑαυτὸν ὡς πρὸς αἴτιον ἐπιστρέφει. Σημεῖωσαι δέ, τί τὸ 'ταυτὸν' καὶ 'δικαιοσύνη' ἐπὶ τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ 'ἴσον'.

§ 10. Ὁμοίαν χώρησιν: Ὁμοία χώρησις δι' ἀλλήλων καὶ ἐπὶ τῶν στοιχείων· ἡ γὰρ ἐπίσης κρᾶσις τούτων, καὶ τὸ μὴ ὑπερταλαντεύειν ἐν τοῖς συγκρίμασι τὰς γενέσεις τοῦ κόσμου ποιεῖ· εἰ γὰρ τι τῶν στοιχείων πλεονάσειε, φθείρεται τὸ γινόμενον.

Καὶ κατά τὸ πᾶσαν ἰσότητα νοητὴν: Ἰστέον, ὅτι νοητὸν μὲν ἐστὶ τὸ τῆ αἰσθήσει οὐχ ὑποπίπτον, οὔτε τὸ νοερὸν ἔχον ἐν ἑαυτῷ, ὡς αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς καὶ τῶν αἰσθήσεων· νοερὸν δέ τὸ ἀπλᾶς καὶ ἀπολύτους ἔχον τὰς νοήσεις, ὡς ἄγγελοι· λογικόν δέ τὸ διὰ λόγου καὶ θεωρίας τὰς τῶν ὄντων γνώσεις δεχόμενον, (14S_330 > ὡς ὁ ἀνθρώπινος νοῦς· αἰσθητὸν δέ τὸ τῆ αἰσθήσει ὑποπίπτον, ὡς τὰ μέρη τῆς κτίσεως, ἅπερ διαιροῦνται εἰς οὐσιώδη καὶ φυσικά, τουτέστιν εἴ τε τὰ ἀκινήτως καὶ πάντῃ ἀναισθητῶς ὄντα, καὶ εἰς τὰ τὴν ὁποιοῦν ἔχοντα κίνησιν· τὴν

γάρ φύσιν ἀρχὴν κινήσεως καὶ ἡρεμίας ὀρίζονται. Θελητὴν δὲ ἰσότητα τὴν προαιρετικὴν· οὐκ ἀγνοῶ μέντοι, ὡς καὶ καταχρηστικῶς καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου ψυχῆς νοερά τε καὶ λογική.

Πάσης ἰσότητος ποιητικὴν δύναμιν: Ἔστιν ἰσότης ἢ ἐν ταῖς φύσεσιν ἐκ Θεοῦ τοῦ πάντων ποιητοῦ διδομένη, καὶ ἔστιν ἰσότης θελητῆ, ἢν ἐθέλοντες καὶ ἐκ προαιρέσεως κατορθοῦσιν, οἳ τὸ δίκαιον καὶ τὸ περί τὸν βίον ἰσονομικὸν μετῴσιν. Καὶ αὕτη οὖν ἢ ἰσότης ἐκ Θεοῦ συνέστη. Πᾶσαν γοῦν ἰσονομίαν καὶ δικαιοσύνην ὁ Θεὸς ἐν ἑαυτῷ ἀπλῶς καὶ ἀμερῶς, ὡς ἐν ἰδέαις καὶ παραδείγμασιν ἐν ταῖς αἰδίαις αὐτοῦ νοήσεσι προέχει, ἢτοι περιέχει κυρίως εἰπεῖν.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

§ 1. Ὡς παντοκράτορα καὶ ὡς παλαιόν: Πολιὸς μὲν ὤφθη ὁ Θεὸς τῷ Δανιήλ, λευκὴν ἔχων τὴν κεφαλὴν ὡς ἔριον, καθ' ὃ καὶ 'Παλαιὸς ἡμερῶν' ὠνομάσθη· νεώτερος δὲ τοῦ πολιοῦ γέροντος, ὅταν ὡς ἀνὴρ ὤφθη τῷ Ἀβραάμ μετὰ τῶν ἀγγέλων καὶ νεανίσκος, ἃ καὶ θεωρῶν ἀπέλυσεν ὧδε· πρεσβύτην μὲν, ὡς πάντων ἐκ Θεοῦ τε ὄντων καὶ μετ' αὐτόν, διὸ καὶ νεωτέρων αὐτοῦ· νέον δέ, ὡς αἰεὶ ἐν ἀκμαίᾳ καὶ εὐσταθεῖ μακαριότητι ἀπαλαίωτον ὄντα. Εἰ δὲ καὶ εἴποισ τὸ συναμφοτέρον, τουτέστιν τὸ γηραλέον καὶ νέον ἅμα, ὡς ἀπ' ἀρχῆς αὐτόν δηλοῦν ἐπὶ πάντα διήκοντα καὶ προϊόντα ἄχρι τέλους διαιωρίζειν, ὅπερ τέλος (14S_332 > τῆς ἀρχῆς ἐστὶ νεώτερον, ἔξει, φησί, καὶ τοῦτο λόγον· εἶτα παράγει καὶ γνώμην Ἱεροθέου τοῦ θείου· περί τούτου γάρ ἐπιβάλλω λέγειν αὐτόν οἰκεῖον ἱεροτελεστήν, ἅτε διδάσκαλον ἑαυτοῦ ἀποκαλοῦντα.

§ 2. Καὶ πολιὸς καὶ νέος: Πῶς ποτέ μὲν πολιὸς, ποτέ δὲ νέος ὁ Κύριος γράφεται, ὡς τό· «Ἰησοῦς Χριστὸς χθές καὶ σήμερον ὁ αὐτός, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας»· τό γοῦν σήμερον τοῦ χθές νεώτερον.

Ἐπεὶπερ ἢ μονάς: Ἐπειδήπερ ἢ ἀριθμητικὴ τό ἐν ἀριθμοῖς διαίρεσιν ἔχον πλήθος εἰς πέρας ἀνήγαγε· μονάδα μὲν ἀρχὴν θεμένη τοῦ παντός ἀριθμοῦ, δυάδα δὲ ἀρτίων, καὶ τῶν ἐξῆς εἰς μέγεθος προϊόντων ἀριθμῶν κατὰ παράθεσιν μονάδων, ἐπειδὴ τό πλήθος, τουτέστιν ἢ κτίσις, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν, ὁ δὲ ἀριθμὸς ἐπὶ τῷ πλήθει ἐστίν, εἰκότως τό κατ' ἀριθμὸν νεώτερον ὀνομάζεται· τό γάρ πλήθος, τό καὶ ἀριθμούμενον, μετὰ τὸν Θεὸν ἀφάτως καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ παρήχθη, ἀλλὰ καὶ τοῦ νεωτέρου τούτου ἀριθμοῦ τῆς κτίσεως ἀρχηγικώτερόν ἐστιν ἢ μονάς, ὡς ἔφην, ἢ καὶ τῶν ἀριθμῶν αἰτία, καὶ ἔχουσα σχέσιν τινὰ πρὸς τὰ ἐξ αὐτῆς πολλά. Οὐκοῦν ὁ Θεός, ὡς καὶ τούτων αἴτιος καὶ μονάδος λόγον ἐπέχων, νεώτερος κατὰ τὴν εἰρημένην θεωρίαν ἐκ τῶν ἐξ αὐτοῦ προσαγορεύεται. Εἰσὶ δὲ οἳ τὰ σώματα ἀριθμὸν ὠνόμαζον.

§ 3. Χαί ἀπολύτως ἀγέννητα: Ἄνω μὲν ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ περὶ αἰῶνος καὶ χρόνου πλατέως διελάβομεν, νῦν δὲ τὰ ζητούμενα σαφηνιστέον· οὐ μόνον γάρ ἢ Γραφή, φησὶν, αἰώνιον καλεῖ τὸν Θεόν, ἐν τῷ λέγειν, «ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ κατασκευάσας τὰ ἄκρα τῆς γῆς»· τὸν γάρ Θεόν λέγει ἀπολύτως ἀγέννητον, ἅτε καὶ ἀναϊτίως ὄντα τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὰ μετέχοντα (14S_334 > ἀφθαρσίας καὶ ἀναλλοίωτα περὶ αὐτὴν τὴν οὐσίαν αἰώνια λέγει, εἴτε ἀγγέλους, εἴτε ἀνώτερον οὐρανόν, ὡς τό· «ἔστησεν αὐτὰ εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος», καὶ τό· «τὰ μὴ βλεπόμενα αἰώνια». Ἀναλλοίωτα δὲ φησι μείναντα ὡς ἐγένοντο· καὶ 'πύλας αἰωνίας' καλεῖ εἴτε οὐρανοὺς, εἴτε τοὺς ἐφεστηκότας τούτους ἀγγέλους, οἷα πυλωροὺς· καὶ τὰ ἀρχαῖα δὲ αἰώνια καλεῖ, ὡς καὶ τό· «ἔτη αἰώνια ἐμνήσθη»· καὶ τὸν καθ' ἡμᾶς χρόνον αἰῶνά φησιν, ὡς τό· «ἔως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος», καὶ τό· «ὅπως ἐξέλθῃ ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ἐνεστῶτος αἰῶνος πονηροῦ», καὶ ἀνάπαλιν, τὸν αἰῶνα χρόνον λέγει, ὡς τό· «Ἐγὼ ἀναστήσω αὐτόν ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ»· αἰὼν γάρ,

ἀλλ' οὐχ ἡμέρα, τά ἐν τῇ ἀναστάσει· καί πάλιν· «ἐν οἷς ὁ Θεός τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τά νοήματα τῶν ἀπίστων»· καί τόν χρόνον δέ αἰῶνά φησιν, ὡς τό· «αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος», καί· «Μωαβίτης καί Ἀμανίτης οὐκ εἰσελεύσονται ἐς τόν οἶκον Κυρίου ἕως δεκάτης γενεᾶς εἰς τόν αἰῶνα»· τὰς γάρ δέκα γενεάς αἰῶνά φησιν. Ἄλλως. Οὐ χρή, φησίν, ἔνθα ἡ Γραφή αἰῶνιον λέγει, πάντως τό Θεῖον νοεῖν (τοῦτο γάρ ἐστὶ τό πάντη καί ἀπολύτως, τουτέστι κατὰ πᾶσαν ἔννοιαν, ἀγέννητον καί ἀίδιον), ἀλλά καί ἀγγέλους τῇ τοιαύτῃ λέξει σημαίνεσθαι, ὡς τό ἐν ταυτότητι διαμένειν ἔχοντας.

Αἰῶνος μεθέξειν: Ὅτι καί οὗτος ὁ πατήρ αἰῶνα λαμβάνει, κατὰ τόν Θεολόγον Γρηγόριον, τοῦ διηνεκοῦς, ἦγγουν τοῦ ἀεὶ εἶναι τήν δήλωσιν.

Καί ἔγχρονος αἰὼν δοξάζεται: Ἐγχρονος αἰὼν τό ἐν Ψαλμοῖς· «ἐκοπίασεν εἰς τόν αἰῶνα καί ζήσεται εἰς τέλος». Αἰώνιος δέ χρόνος τά παρά τῷ Ἀποστόλῳ, οἷον τό· «πρό χρόνων αἰωνίων», (14S_336 > καί, «χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου»· καί ἐν Μωσεί τό· «ἔσται σοι κατόχιμος εἰς τόν αἰῶνα». Σημεῖωσαι δέ, ὅτι ἄφθαρτος καί ἀεὶ ὡσαύτως ἔχων ὁ μέλλων αἰὼν.

Ἡ καί μᾶλλον ἴσμεν αὐτοῖς: Αὐτοῖς τοῖς ἀγίοις δηλονότι. Σημεῖωσαι δέ, ὅτι τά νοητά, ὄντα καλεῖ, οἷς καί τόν αἰῶνα συναριθμεῖ, τά δέ αἰσθητά, γένεσιν λέγει, ὧν καί τόν χρόνον εἶναι σημαίνει. Ταῦτα τελείως ἔχεις ἐν κεφαλαίῳ πέμπτῳ.

Οὐχ ἀπλῶς συναΐδια Θεῶ: Σοφώτατα κατασφαλίζεται τόν ἀκροατὴν εἰς εὐσέβειαν, φάσκων μὴ χρῆναι ὑπονοεῖν τά λεγόμενα αἰῶνια, κατὰ τοῦτο καί συναΐδια εἶναι Θεῶ τῷ πρό αἰώνων. Καί ἤδη μὲν γάρ ἄνω εἰρήκαμεν αἰῶνιον λέγεσθαι κυρίως οὐκ αὐτόν τόν αἰῶνα, ἀλλά τό αἰῶνος μετέχον· οὐκοῦν τά νοητά κυρίως καί ὄντα ὡς ἀθάνατα γενομένα, καί αἰῶνια ὡς ἀτελεύτητα βουλήσει Θεοῦ διαμένοντα χρή λέγειν, ἅτε καί παραχθέντα ὑπὸ Θεοῦ, οὐ πρότερον ὄντα· κυριολεκτῶν δέ μάλιστα, τά τῶν παρ' Ἑλλησι φιλοσόφων σεμνά μετάγει ἐπὶ τήν εὐσέβειαν ἀσφαλῶς. Φησίν οὖν, ὄντα μὲν εἶναι καί αἰῶνια τὰς ἀσωματώδεις δυνάμεις ὑπὸ Θεοῦ δημιουργηθείσας, οὐ μὴν συναϊδίους Θεῶ, ὡς Ἑλληνες ληρωδοῦσιν, "Ἄμα Θεός, ἅμα πάντα", λέγοντες. Εἰσὶ δέ καί τά γινόμενα ταῦτα, φησί, τά πρόσγεια σώματα, ἃ καί γένεσιν καί φθοράν ὀνομάζουσιν, ὡς τῆς ὑποστάθμης ὄντα τῆς ὕλης, καί παχύτερα πάντα τά μετὰ σελήνην. Εἰσὶ δέ μέσα ὄντα, ἦτοι αἰωνίων καί γενομένων, ἦτοι παχυτέρων καί προσγείων σωμάτων, τῶν γινομένων τε καί ἀπογινομένων πυκνῶς εἰς γένεσιν καί φθοράν, ἅτινα μέσα τούτων (14S_338 > σώματα μὲν εἰσὶ καί αὐτά, πλήν καί αἰῶνος μετέχουσι, καί χρόνου ποσῶς· τά δέ μέσα εἰσὶν οὐρανός καί ἀστέρες πάντες· σώματα γάρ καί ταῦτα, εἰ καί λεπτομερέστερα, καί τῆς ὕλης τό εἰλικρινέστατον, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, «σώματα ἐπουράνια καί σώματα ἐπίγεια»· εἶτα σαφηνίζων ποῖά εἰσιν, ἐπάγει· «ἄλλη δόξα ἡλίου, καί ἄλλη δόξα σελήνης, καί ἄλλη δόξα ἀστέρων», Ὁ μὲν οὖν ἀνώτερος οὐρανός ἐν τοῖς αἰῶσι γέγονε καί ἡ γῆ· πρό γάρ τοῦ κτισθέντος φωτός, τοῦ καί ἡμέρας κληθέντος, ἐδημιουργήθησαν, ὡς φησι Μωϋσῆς· ἐν τοῖς χρονικοῖς διαστήμασι, τό στερέωμα καί οἱ ἀστέρες, πλήν κἄν σώματα καί ἔγχρονα· εἰσὶ γάρ καί ἀπτά καί ὄρατά, ὅμως αἰῶνια ἔσονται, μεθέξοντα καί αὐτά τοῦ αἰῶνος, ὡς καί τά σώματα ἡμῶν μετασχηματιζόμενα εἰς ἀφθαρσίαν· ὡς καί ὁ Ἀπόστολος δηλοῖ, «τό σχῆμα», λέγων, «παράγειν τοῦ κόσμου τούτου», οὐ τόν κόσμον· διό καί περί τῶν μέσων τούτων σωμάτων εἴρηται ἐν ψαλμοῖς· «ἔστησεν αὐτά εἰς τόν αἰῶνα, καί εἰς τόν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος· πρόσταγμα ἔθετο, καί οὐ παρελεύσεται». Σημεῖωσαι οὖν ὅτι οἱ ἀστέρες καί ὁ ἥλιος καί ἡ σελήνη καί ὁ οὐρανός, σώματα μὲν εἰσὶ λεπτομερέστερα, ἀθάνατα δέ Θεοῦ βουλήσει ἐγένοντο, ὡς καί τά σώματα ἡμῶν γίνονται μετὰ τήν ἀνάστασιν. Ἄλλως. Μέσα ὄντων καί γινομένων ἀγγέλους ἔφη καί ψυχάς, πῆ μὲν αἰῶνος μετέχοντα, διὰ τό ἄφθαρτον καί ἀθάνατον, πῆ δέ χρόνου, διὰ τό ἐν γενέσει ὄρασθαι·

διό ταῦτα ἔγχρονα καί αἰώνια φησι· προεῖπε γάρ τά μένοντα τῷ αἰῶνι δηλοῦσθαι, τουτέστιν (14S_340 > ὅσα καί περί Θεοῦ λέγεται, τά δέ ἐν γενέσει τῷ χρόνῳ· εἰ καί ἀκούοντας αἰώνια καί ἔγχρονα, οὐχ ἀπλῶς οὕτω ταῦτα λαμβάνειν χρή, ἀλλά κατά τούς συνεγνωσμένους αὐτοῖς τρόπους φησιν, ἡγουν τούς σαφῶς πιστευομένους.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'

§ 1. Ἀρχισυνάγωγον εἰρήνην: Σημεῖωσαι, ὅτι τόν Θεόν ἐκάλεσεν ἀρχισυνάγωγον, τό δέ 'μεριστόν πλήθος' νόησον τό αἰσθητόν.

Εἰς τήν ὄλην ἐνότητα: Ὅλην ἐνότητα οἱ μὲν ἔλαβον τήν ἀπλήν καί ἀμερῆ τῶν ὄντων αἰτίαν, πρὸς ἣν τά πάντα ἐπέστραπται, ὡς ἐν αὐτῇ συνιστάμενα, οἱ δέ τήν τοῦ παντός ἀρμονίαν ἐξ ἑτεροφυῶν τῶν στοιχείων συγκεκριμένην· διό καί πόλεμον ἐμφύλιον ὠνόμασε τήν τῶν ἐν αὐτοῖς ποιοτήτων ἐναντιότητα, θερμοῦ πρὸς ψυχρόν, καί ὑγροῦ πρὸς ξηρόν, καί τῶν ἄλλων ὁμοίως, ἅπερ εἰς ἐνός κόσμου συμπλήρωσιν ἦνται.

Ἐνούσης εἰς ἐνοειδῆ συνοικίαν: Μή νοήσης ὡς οἱ ἄθεοι Μανιχαῖοι, ὅτι στασιάζουσα πρὸς ἑαυτήν ἡ ὕλη ἀπεκύησε τά δαιμόνια ταῦτα, ἀλλ' ὅτι φύσει τῷ ξηρῷ τό ὑγρόν πολέμιον, καί τό ψυχρόν τῷ θερμῷ· Θεός γάρ καί τά οὕτως ἔχοντα συνάπτει πρὸς φιλίαν καί σύστασιν τοῦ παντός. Τό ἐμφύλιον οὖν ἔμφυτον νόησον.

Αἱ γοῦν πρεσβύτεροι: Πρεσβυτέρας δυνάμεις οὐχ ἀπλῶς τήν τῶν σεραφίμ ταξιαρχίαν φησίν, ἀλλά πρὸς τό συνάγειν, ἡγουν συνάπτειν, ταῖς θεαῖς ἐλλάμψεσι τὰς ὑφειμένους τό πρεσβεῖον ἔχουσιν· τήν γάρ πρώτην αὐταῖ δέχονται θεοφάνειαν· ἀμερῶς δέ, τουτέστιν οὐκ ἐν μέρει τισίν, ἀλλ' ἀθρόως τοῖς ὅλοις.

Χυθῆναι πρὸς τό ἄπειρον: Μεγάλας πλάνας φιλοσόφων (14S_342 > Ἑλλήνων διελέγει νῦν καί πρὸς τήν εὐσέβειαν μετάγει· πολλῶν γάρ ἐν ἐκείνοις στασιαζόντων, καί τῶν μὲν ἐξ ἐναντιώσεως καί πολέμου πάντα δι' ἔριδος καί μάχης λεγόντων γεννᾶσθαι, τῶν δέ, ἐκ φιλίας καί συμφωνίας μόνον δημιουργεῖσθαι τά πάντα, Θεοῦ δέ μή κατ' ἀξίαν δὴ φρονιζόντων, οὗτος, τὰς ἐκείνων ὀνοματοποιίας εἰς ὀρθότητα μεταφέρων, Θεόν ἐφίστησι τοῦ παντός καί ποιητὴν καί συναγωγέα, ἐμφύλιον μὲν πόλεμον τοῦ παντός νοῶν τῶν ἀσωμάτων καί αὐτῶν καί νοητῶν πρὸς τήν τῶν σωμάτων καί ὑλικῶν καί αἰσθητῶν φυσικὴν ἀσυμφωνίαν· ἀνόμοια γάρ ταῦτα ταῖς οὐσίαις καί ἀσύμφωνα· «ἢ γάρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατά τοῦ πνεύματος, καί τό πνεῦμα κατά τῆς σαρκός». Οὐ μόνον δέ τοῦτο, ἀλλά καί τά αἰσθητὰ πάντα, ἦτοι σώματα, ἄπειρα λεγόντων ἐνίων καί εἰς ἀπειρίαν φθειρεσθαι, καί τό μίγμα τῶν ἀπάντων, ὅπερ φησίν ἀπειρίαν, τρεπόμενον εἰς διαφοράν καί χωρισμόν καί μέρη, διακρίνεσθαι καί χωρίζεσθαι εἰς γενέσεις, καί ἐκ τούτου μᾶλλον αὐξανομένης τῆς διαστάσεως, καί μή μόνον τά μεμιγμένα τῶν ἀσυμφυῶν καί ἀλλοτρίων ἀποκαθαιρούσης, ἀλλά καί εἰς τομήν καί θραῦσιν ἤδη τῶν συμφυῶν φερομένης, καί εἰς ἀνομοιότητα πᾶσαν καί διαφοράν τά συγκρίματα ἀγούσης, λύεσθαι καί φθειρεσθαι πάντα, πλήν τῶν ἀπλῶν, ἦτοι στοιχείων, καί τοῦτο πόλεμον λεγόντων τό μή ἔαν ἠνῶσθαι τά ὅλα· ὁ μέγας Διονύσιος, ἄτε τῆς ἀληθείας φίλος τυγχάνων, τόν τοιοῦτον, ὡς ἔφην, φυσικόν πόλεμον (τοῦτον γάρ φυσικόν καλεῖ, τόν ἐμφύλιον, ὡς καί σύμφυλον τόν ὁμοφυᾶ), λύειν φησὶ τόν Θεόν, ἀντί τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, εἰρήνην καί ἀρμονίαν καί σύμπνοιαν τῷ παντί δωρούμενον, καί ἐν ἑαυτῷ συνέχοντα πάντα καί ἀποκαταλλάττοντα, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος, καί ἀποκαταλλάξει τά ἐπουράνια τοῖς ἐπιγείοις, δι' (14S_344 > ὧν, τὰς μὲν ἐπιτεταγμένας τοῖς καθ' ἕκαστον δυνάμεις καί διακονικῶς διοικούσας τῇ ἀγάπῃ τῶν ὑποτεταγμένων ἐνοῖ, τὰ δέ πάντα πρὸς ἑαυτόν ἐπιστρέφει, πηδαλιουχῶν καί συνέχων τά πάντα.

“Ὡν ὁ ἱερός Ἰουστός ἀφθεγξίαν καλεῖ: Σημείωσαι περί Ἰούστου, καί ὅτι τήν τοῦ θείου εἰρήνην ἀφθεγξίαν καί ἀκινήσιαν ὀνομάζει. Τούτου δέ τοῦ ἁγίου Ἰούστου μέμνηται αἱ Πράξεις τῶν ἁγίων ἀποστόλων, φάσκουσαι αὐτόν καί Ἰωσῆν καλεῖσθαι. Μᾶλλον οὖν καί συνέγραψέ τι, ἢ καί ἀγράφοις διδασκαλίαις ἐχρήσατο. Καί τοῦτο οὖν παρατίθεται τοῦ ἁγίου Διονυσίου τήν ἀρχαιότητα, καί ὅτι τοῖς ἀποστόλοις αὐτοῖς καί ἀποστολικοῖς ἀνδράσι συνήκμασε. Σημείωσαι δέ ὅτι καί οἱ θεῖοι ἐκεῖνοι ἄνδρες φιλοσόφοις λέξεσιν ἐχρῶντο, ἀφθεγξίαν καί ἀκινήσιαν τήν τοῦ Θεοῦ εἰρήνην ὀνομάζοντες.

Ἀπολείπει τήν ἑαυτῆς ἔνωσιν: “Ἐνωσιν ἐνταῦθα τό ἀπλοῦν καί ἐνιαῖον, ἦγουν ἀδιαίρετον, φησίν.

Ἐνδον ὅλη μένουσα: Τουτέστι τήν ἑαυτοῦ κρυφίότητα παρεξιούσα καί ἀπολείπουσα.

Τάς νοητάς αὐτῆς καί ρητάς: Νοητάς καί ρητάς μετουσίας φησίν ὅσα διά τῶν εἰρημένων τῇ Γραφῇ ἐφεῖται νοεῖν ἡμᾶς.

§ 2. Κατά τήν ἀσύγχυτον αὐτῶν ἔνωσιν: “Ὅτι καί τά εἰς σύνθεσιν ἰόντα ἔνωσιν καλεῖ, κᾶν ἢ ἀνόμοια· καί ποῖόν φησιν, ὃν προέφη ἐμφύλιον πόλεμον.

Ὅμως ἀκραιφνή: Εἰ καί τά στοιχεῖα, φησί, τήν πρός ἄλληλα καί μίξιν καί συμπλοκήν ἀδιαίρετον ἔχουσιν, ἀλλ’ ὅμως αἱ τούτων ποιότητες τήν ἀκρότητα αὐτῶν οὐ παραπολλύουσιν, οἷον τό θερμόν, τό ξηρόν, καί τά λοιπά ἐν τῇ τῶν ἑτεροειδῶν κράσει, τήν ἐν τῷ παντί θεωρουμένην.

Πρός τά ἀντικείμενα κράσεως: Κράσιν ἐνταῦθα νοητέον οὐ τήν ὡς ἐπί τοῦ ὕγρου φύρασιν, καί τήν ἀφανίζουσαν τά ὑποκείμενα, ἀλλά τήν σύμπνοιαν καί ἀλληλουχίαν, τήν ἐν ἀρμονίᾳ (14S_346 > φυλάττουσαν τά ἐφεστῶτα καί τά ὑποτεταγμένα, νοητά φημι καί αἰσθητά, τουτέστι τά ἐν γενέσει, καί αὐτά δέ τά ἐναντία, οἷον εἰρηνεύοντα πρός ἄλληλα, ὡς τό ὕδωρ καί τήν γῆν, ᾧ περιβεβλημένη ἡ γῆ οὐ λύεται, καί ὁ οὐρανός ἐξ ὕδατος ὦν, καί ὁ αἰθήρ οὐ λύων τόν οὐρανόν· καί οὗτός ἐστιν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ὃν οὐ μόνον ὁ δημιουργός σοφῶς ἐξεῦρεν, ἀλλά καί σοφωτέρως εἰς φιλίαν καί ἀρμονίαν ἄγει τά πάντα δι’ αὐτῶν τῶν ἀπλῶν στοιχείων, κατά τό εἰρημένον, «θέρος καί ἕαρ σύ ἐποίησας».

Καί ἀμιγῆ: Ἀμιγῆ καί συγκεκραμένα εἶπε κατά τήν προτεθεῖσαν ἐκδοχήν.

Δι’ ἣν οἱ θεῖοι νόες ἐνούμενοι: Εἴπομεν καί ἄνω τούς θείους νόας καί ἑαυτούς νοεῖν, καί τούς ἐπαναβεβηκότας, καί τά ὑποδεέστερα· καί μένειν μέν ἐν ἑαυτοῖς, ὅταν τά ἑαυτῶν ἐνεργῶσι ταῖς ἑαυτῶν ἐνούμενοι νοήσεσιν, εἰς δέ τά ἔξω δοκεῖν προῖεσαι, ὅταν δέ τά ὑποβεβηκότα νοῶσι καί τά ὑπερκείμενα, καί οὕτως ὡς ἐφικτόν εἰς τό νοεῖν, καί τῶν πάντων αἴτιον ἐπανίωσιν. Οὕτω δέ νοοῦντες οἱ θεῖοι νόες, ὁμολογουμένως ἐνοῦνται τοῖς νοουμένοις· τό γάρ νοοῦν τῇ γνώσει ἐνοῦται τῷ γνωσθέντι καί νοηθέντι, ὡς καί ὁ ἀγνοῶν σκεδάννυται, μή καταλαβὼν ὃ ἠγνόησε. Νοῶν οὖν ὁ τοιοῦτος νοῦς εἰς ἑαυτόν ἀνακάμπει, οὐ σκεδαζόμενος ἔξω ἑαυτοῦ, ἀλλ’ ἐνούμενος ἑαυτῷ, δι’ ὧν εἰς ἑαυτόν ἀνέστρεψεν. Ἄλλη δέ παρά τούς ἁγίους νόας, ἣτις ψυχῆς ἐστι νοητική ἔνωσις· οἱ μὲν γάρ νοητοί, ἡ δέ νοερά, πάντων ὑποβεβηκυῖα τῶν ἀγγέλων. Νοερά δέ μόνον ἐστί, δι’ ἧς εἰρήκαμεν ἀνωτέρω αἰτίας, ἔνθα καί πλατέως διεξήλθομεν περί τῶν ἐνταῦθα λεγομένων ἐν κεφαλαίῳ πρώτῳ.

(14S_348 > Διά τῆς αὔλου καί ἀμεροῦς: “Ὅτι καί ἐπί τῶν ἡμετέρων ψυχῶν ἐνδέχεται ἀμερῆ καί αὔλον εὑρεθῆναι νόησιν, ὅταν τούς παντοδαπούς αὐτῶν λογισμούς πρός μίαν νοεράν καθαρότητα συνάγωσι· τότε γάρ καί ἐπί τήν ὑπέρ νόησιν ἔνωσιν οἰκείως ἑαυταῖς ὀδῶ τινι καί τάξει προβαίνουσι.

Συμφωνία παντελεῖ καί ὁμονοῖα: Παντελεῖ εἰρήνην λέγει τήν πάντων τελείαν τῶν ἀγαθῶν, τουτέστι τόν Θεόν.

Καί συνδέουσα τά ἄκρα: Ἄκρα φησί τὰς ἄνω δυνάμεις καί τὰς κάτω, καί μέσα, ὡς προέφημεν, τὰ ἐκ τῆς καθαρωτάτης ὕλης, οἷον οὐρανοῦς, καί ἀστέρας, καί τὰ ἕτερα ἄκρα τὰ ἐπίγεια καί γεώδη αὐτά· ἄκρα μὲν γάρ ἀπό τῶν ἄνω ἐπί τὰ κάτω τὰ νοητά· πάλιν δέ ἄκρα κάτωθεν ἐπί τὰ ἄνω τὰ γήϊνα ταῦτα, ἃ καί συνάπτονται τοῖς μέσοις. Ὁμόγνια δέ τὰ συγγενῆ καί ἐκ τοῦ πάντων αἰτίου προελθόντα.

Καί ταῖς ἐσχάταις; Ἐσχάταις τοῦ παντός ἀποπερατώσεις τὰς ἀψύχους οὐσίας φησί, τουτέστι ἐν αἷς οὐδεμία κινήσεις αὐξητική ἢ θρεπτική ἢ τῶν ἄλλων τις θεωρεῖται. Ὁμόγνια δέ τὰ ἀδελφά καί ὁμόστοιχα. Διαφέρει δέ ἐνότης ἐνώσεως· ἢ μὲν γὰρ τό ἰδιάζον καί ἀμιγές τῆς καθ' ἕκαστον δείκνυσι φύσεως, ἢ δέ ἐνώσις τήν πρὸς ἕτερα σύγκρασιν, ἢ ἀπλῶς μετουσίαν.

Ὅλη πρὸς ὄλην: Καί νῦν τήν οἰκείαν ἀκρίβειαν φυλάττει· εἰπὼν γάρ ὁμόγνια, τουτέστι συγγενῆ, καί τοῦ αὐτοῦ γένους, ἅτε παρά τοῦ παντός γενάρχου Θεοῦ προεληλυθότα, κατὰ τὸν χρῆσάμενον τῷ ῥήματι Ἀπόστολον, «τοῦ γάρ καί γένος ἐσμέν», λέγει δέ καί τήν αἰτίαν, καθ' ἣν ὁμόγνια τὰ πάντα· καί φησιν, ὅτι τέως τὰ νοητά ταῖς ἐνότησι, τουτέστι κατὰ τό ἀπλοῦν καί (14S_350 > ἀσύνθετον τῶν οὐσιῶν, καί κατὰ τήν ἀθανασίαν, ἣν ταυτότητα λέγουσιν οἱ περὶ τούτων διαλεχθέντες, συγγενῆ ποιεῖ ὁ Θεός καί ὁμόστοιχα. Ὡσπερ οὖν καί τὰ αἰσθητά ταῖς ἐκ τῶν διαφόρων στοιχείων ἐνώσεσιν, ἢτοι συγκρίμασι, καί ταῖς συναγωγαῖς τῶν τοιούτων μιγμάτων εἰς γένεσιν ἄγων τὰς ἀλληλουχίας, οἷόν τινας συγγενείας ἀποτελεῖ.

§ 3. Πῶς δέ, φαίη τις: Ἀντίθεσις πρὸς τοὺς λέγοντας, μὴ ἐφίεσθαι πάντα εἰρήνης, καί τί ἐστιν ἑτερότης.

Τῶν ὄντων ιδιότητα: Σημεῖωσαι, τί φησιν ιδιότητα· ὅτι τό εἶναι ἕκαστον, ὡς ἔχει φύσεως, καί κατὰ τό αὐτό ὡς γέγονε. Ταῦτα κατὰ Ἀκεφάλων, τῶν καί ἀγνοούντων, τί ἐστιν ιδιότης. Ἐπί πολὺ δέ κατεξετάζει τήν περὶ τῆς ιδιότητος κυριολεξίαν, σαφηνίζων αὐτήν.

Ἄλλά καί ταύτην εἰρήνης ἔφεσιν: Ἐντεῦθεν ἡ λύσις. Τῶν ἑαυτῶν δέ φησιν ἀντί τοῦ τῶν ιδιωμάτων.

Ἀκινήσιαν: Ἀκινήσιαν φησί τό μὴ μεταπίπτειν τῆς οἰκείας φύσεως καί κινήσεως.

§ 4. Καί εἰ τὰ κινούμενα πάντα: Καλῶς εἶπε τὰ πάντα κινεῖσθαι οὐ μίαν κίνησιν, ἀλλ' ἰδίαν τινά καί κατάλληλον κίνησιν· τὰ μὲν γάρ νοητά καί νοερά ἄλλως, τὰ δέ αἰσθητά τήν εἰς γένεσιν, ἢ καί ποιάν τινά κίνησιν κινεῖται, περὶ ὧν ἐν τῷ ἐνάτῳ κεφαλαίῳ διεξήλθομεν τελειότερον.

Καί τήν πάντων τῶν κινουμένων ιδιότητα: Ὅτι ιδιότης ἐστί καί ἡ κινητική ζωὴ τοῦ καθ' ἕκαστον.

§ 5. Εἰ δέ τήν κατ' ἔκπτωσιν: Πρὸς τοὺς λέγοντας ἑτερότητα εἶναι τήν κατ' ἔκπτωσιν τῆς εἰρήνης, καί ἐντεῦθεν ἰσχυριζομένους, μὴ πᾶσιν ἐραστήν εἶναι τήν εἰρήνην. Σημεῖωσαι τὰς δύο ἑτερότητας μίαν μὲν τήν κατ' ἔκπτωσιν εἰρήνης, καί ἑτέραν τήν τῶν ὄντων ἐκάστου ιδιότητα.

(14S_352 > Τό γάρ πάντη ἄστατον: Θαυμασίως ἀθετεῖ τὰς τῶν Ἑλλήνων καί τῶν τοιούτων αἰρετικῶν γνώμας, οἷον Οὐαλεντινιανῶν καί Μανιχαίων, τῶν τήν ὕλην ὑποθεμένων ἀρχήν, τὰ ἐναντία φέρουσαν ἐν ἑαυτῇ τοῖς τοῦ Θεοῦ ἀστασίαν γάρ καί περιφοράν καί ἀπειρίαν καί ἀορτιστίαν, καί ταῦτα πάντα διηνεκῆ τήν ὕλην ἔφησαν, ὅπερ ἀποδείκνυται ψευδές ἀληθῶς παντελῶς. Οὐδέν γάρ ἐστιν, οὐδέ γέγονεν, ὃ μὴ ἀφ' οὗ παρήχθη καί διακεκοσμημένον ὑπὸ Θεοῦ παρήχθη εἰς εἶδος καί τοῦ ὄντως ἔχειν ὡς παρήχθη, προνοίας ἔτυχεν ἀπὸ Θεοῦ.

Ἄμαυροῖς εἰδώλοις: Ἄντι τοῦ ἀμυδροῖς εἰκονίσμασιν· ἐφίενται γάρ τῆς πρὸς τὰς ρεούσας καί φθειρομένας ἠδυπαθείας, ἀπολαύσεως καί συναφείας, καί τό πρὸς

ταύτας ἀστασιάστως ὄραν αἰρούμενοι, ἤγουν τούτων μετέχειν, διά τό μή τοῦτο αὐτοῖς, φησί, κατά νοῦν χωρεῖν, ἔκταράσσονται,

Καί ταῦτα ἰσῆν: Οὕτω δεῖ τό ρητόν τοῦτο συνθεῖναι, ὅτι καί οἱ φιλέριδες καί ἄστατοι ἀμαυροῖς καί αὐτοῖ εἰδώλοις τοῦ ἀγαπᾶν εἰρήνην κατέχονται· ὑπό γάρ παθῶν ἐνοχλούμενοι, καί τά πάθη κατά ἄγνοιαν, ὡς καλά θέλοντες ἰσῆν, δοκοῦσιν εἰρήνης ὀρέγεσθαι, ἐφιέμενοι ἀδεῶς ἑαυτούς ἀπολαύειν τῶν ρευστῶν καί κακῶν παθῶν, ἔκταραττομένους, ἐάν ἀποτύχωσι τοῦ ἀπολαύειν τῶν νομιζομένων καλῶν, ὄντων δέ παθῶν. Κατά κοινοῦ οὖν τό ἑαυτούς τακτέον, ἵνα ἦ, ἐφιέμενοι ἑαυτούς, ἄτε ἔκταραττομένους, ἐάν ἀποτύχωσι τῶν παθῶν, δοκοῦσιν εἰρηνεύειν ἑαυτούς εἰς τό ἀπολαύειν τῶν παθῶν. Οὕτω νόησον καί τό 'πάντας ἐφίεσθαι εἰρήνης', τουτέστι τοῦ ἀγαθοῦ.

Τί ἂν τις εἴποι περί τῆς κατά Χριστόν: Πῶς εἰρήνη Ἰησοῦς Χριστός ἡμῶν καί ἀγγέλων, παύσας τόν πόλεμον, καί τό μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας, καί εἰρήνην μεταξύ ἡμῶν βραβεύσας, (14S_354 > σας, καί ποιήσας τά ἀμφοτέρα ἕν, ὡς ὁ θεῖος Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ἐφεσίους φησίν.

Καθ' ἣν οὐ μή μάθωμεν ἔτι πολεμεῖν: Ἐκεῖνός ἐστιν ὁ μή ἑαυτῷ πολεμῶν, ὁ θυμόν καί ἐπιθυμίαν καθυποτάξας τῷ λόγῳ. Εἰρηνεύει δέ καί πρὸς ἀνθρώπους ὁ τήν γνώμην μίαν πρὸς πάντας κτησάμενος. Ὁ δέ τόν ἑαυτοῦ νοῦν πρὸς τά διά τῶν ἀγγέλων κινούμενα παρασχών πειθήνιον, οὗτος καί μετά τῶν ἀγγέλων τήν εἰρήνην ἐκτήσατο.

Ἄλλά καί αὐτοῖς τά θεῖα: Τουτέστι τήν αὐτήν αὐτοῖς περί τό Θεῖον σέβας λατρείαν καί προσκύνησιν ἐπιτελέσωμεν.

Ἐν ταῖς θεολογικαῖς: Σημείωσαι, ὅτι ἐστίν αὐτοῦ καί θεολογικῶν ὑποτυπώσεων σύνταγμα· τοῦτο καί ἐν ἀρχῇ τοῦ πρώτου κεφαλαίου φησι:

§ 6. Δι' ἐπιστολῆς ἐπύθου: Πῶς νοεῖ τόν Θεόν αὐτοζωήν εἶναι καί τῆς αὐτοζωῆς ὑποστάτην, καί τά ὅμοια. Καλῶς δέ αὐτό φησι καί κατά τό ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς, μάλιστα τῇ δευτέρᾳ. Σημείωσαι, ὅτι καί ἐκ τῶν ὄντων καί ἐξ αὐτοῦ παραχθέντων ὁ Θεός ὀνομάζεται, ὡς αἴτιος αὐτῶν ὑπάρχων,

Ἐκ τῶν πρώτως ὄντων: Πρώτως ὄντα, οἶμαι, αὐτόν εἰρηκέναι τάς ὑπερκοσμίους φύσεις, ὡς πρώτως καί ἀκραιφνῶς τῶν θείων δωρεῶν μετεχούσας, ζωῆς καί τῶν λοιπῶν. Ἐκ τῶν ὄντων τοίνυν, τουτέστι τῶν ἐν τοῖς οὔσι θεωρουμένων, λέγεται ὁ Θεός τῆς αὐτοζωῆς, ἤγουν τοῦ αὐτοῦ πράγματος καί τοῦ εἶδους αὐτῆς ὑποστάτης καί παραγωγεῦς· ἐξ ἑνός γάρ τοῦ τῆς ζωῆς καί περί τῶν ὁμοίων ἡμᾶς ὁμοίως νοεῖν δεῖ. Ὅταν δέ ὁ Θεός αὐτός λέγηται αὐτοζωή καί τά παραπλήσια, ὡς ταῦτα ὑπάρχων ὑπέρ φύσιν πᾶσαν λέγεται, ἤγουν καί ὑπέρ ἀγγέλους καί πᾶσαν νοεράν οὐσίαν.

Ἐκ τῶν πρώτως: Πρώτως ὄντα τάς νοητάς φησι δημιουργίας, τάς καί ἀσωμάτους, τουτέστι τούς ἀγγέλους. Σημείωσαι τό ἀρχηγικῶς, ὅτι πρώτως ὑφέστηκε, φησί, τό ὑπερούσιον (14S_356 > ἀντί τοῦ, ὁ Θεός· ὁ μόνος γάρ ποιητής νοητῶν καί αἰσθητῶν· οὐ γάρ δεῖ πείθεσθαι τοῖς λέγουσι τάς δημιουργικὰς δυνάμεις τοῦ Θεοῦ, θεοῦς εἶναι, ὅπερ οὐκ ἔστι· ὁ μόνος γάρ ὁ Θεός δημιουργός. Σημείωσαι, ὅτι ὁ μόνος ὁ Θεός ποιητής πάντων νοητῶν καί αἰσθητῶν.

Ἀγκύλον: Ἐπικαμπές.

Καί θεοῦς τῶν ὄντων: Ὅτι οὐκ εἰσι θεοὶ ἢ δημιουργοὶ ἄγγελοι, οὐδέ ἄλλο τι παρά τόν Θεόν.

Ἀληθῶς καί κυρίως: Σημείωσαι, ὅτι οὐδέ οὗτος ὁ θεῖος ἀνὴρ διαφορὰν οἶδε τοῦ κυρίως καί ἀληθῶς.

Τήν αὐτοουσίωσιν: Ἐν τούτοις σαφέστερον τήν λύσιν ἐποίησατο τοῦ προτεθέντος προβλήματος, ὅπως χρή λαβεῖν τό, ποτέ λέγεσθαι μέν αὐτόν αὐτοζωήν

καί τά σύν αὐτῷ τόν Θεόν, ποτέ δέ τούτων ὑποστάτην, ἤγουν ταῦτα ὑποστήσαντα· ὅτι ὁ μέν, ὡς αἴτιος τούτων καί ἀρχή ὑπεράρχιος, οὕτω ταῦτα λέγεται· τά δε ὄντα τούτων μετέχοντα, καλοῦνται ἐξ αὐτῶν ζῶντα καί ὄντα καί ἔνθεα. Τήν ζώωσιν γοῦν, τήν οὐσίωσιν ἀντί τοῦ τά πράγματα, ὑπέστησεν ὁ Θεός. Πρώτως οὖν ἐννοοῦμεθα αὐτό τό πρᾶγμα, εἴθ' οὕτω τήν καθολικήν αὐτοῦ ἔννοιαν, οἷον τήν παντοίως θεωρουμένην ζωήν ἢ οὐσίαν, καί τότε τά μερικά, τουτέστι τήν τοῦ καθ' ἕκαστον εἶδος ἔννοιαν λαμβάνομεν, οἷον τῆς ἀγγελικῆς ἢ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, καί τῶν λοιπῶν οἷς συνεισβάλλει, καί αὐτῶν τῶν μετεχόντων ἢ μνήμη. Ἐπαγαγῶν δέ εἶτα τῶν ὄλων αὐτῶν μετεχόντων, ἐδήλωσεν ὡς οὐ πάντα πάντων μετέχουσι· τά μέν γάρ οὐσίας μόνης, τά δέ ζωῆς, τά δέ καί νοήσεως ἢ καί νοερότητος, τά δέ πρός τούτοις καί θεώσεως.

Ὅν τά ὄντα οἰκείως ἑαυτοῖς: Τό δοκοῦν ἀσαφέστερον σαφηνιστέον οὕτως· ὁ Θεός πάντα εἰς σωτηρίαν ἐν ἑαυτῷ προέχων ὑπερηνωμένως καί ἀσυνθέτως, καί ὡς πηγαία ἀρχή δι' ἀγαθότητος ὑπερβολήν, καί τοῖς ἐξ αὐτοῦ δημιουργικῶς ὑποστάσι, (14S_358 > καθάπερ ἀκτῖνάς τινας ἀφιεῖς, μένων ὅλως ἐν ἑαυτῷ μεταδίδωσι μεθεκτῶς ἐκάστῳ οἰκείως τῶν μεγάλων αὐτοῦ προτερημάτων· αἱ οὖν ἐκ τῶν ἐνόητων αὐτῷ ἀγαθῶν εἰς μετάδοσιν ἐλλάμψεις πρωτοτύπως λέγονται καί αὐτοεῖναι καί αὐτοζωώσεις καί αὐτοθεώσεις καί ὅσα τοιαῦτα κατά μίμησιν τῶν ἀρχῶν, τουτέστιν τῶν αὐτοῦ δὴ τοῦ Θεοῦ ὄντων, φημί τῆς αὐτοθεότητος καί αὐτοαγαθότητος καί αὐτοζωῆς· δευτέρως δέ καί ὅλα αὐτά ὑποστῆναι λέγεται, διὰ τῶν κατά πρόοδον ὑποστασῶν ὑπ' αὐτοῦ οὐσιῶν, ζῶν οὐσῶν οὐσιωδῶς καί διδομένων μεθεκτῶς τοῖς ἀξίοις· τρίτως δέ τῶν μερικῶν τούτων μεταδόσεων· τινά γάρ μετέχει ζωώσεως μόνης, τινά δέ καί θεώσεως, τινά δέ καί τῶν ὄλων ὁμοῦ τούτων, ὡς αἱ ἀνώταται νοηταί δυνάμεις.

Τῶν μερικῶν: Μερικά φησι τὰς διαδοχὰς τῶν γενῶν.

Καί τῆς αὐτοαγαθότητος: Ὅτι καί τῆς αὐτοαγαθότητος καί θεότητος ὑποστάτης ἐστίν ὁ ὑπεράγαθος καί ὑπέρθεος. Σημείωσαι οὖν ὅτι οὐκ ἔστιν οὐσία Θεοῦ τά τοιαῦτα. Ἀνάγνωθι ἐν τῇ β' πρὸς Γάϊον ἐπιστολῇ.

Προνοίας καί ἀγαθότητος: Προνοίας καί ἀγαθότητάς φησιν, ἅπερ προεῖπεν οὐσίωσιν, ζώωσιν, ἀγαθότητα, θεότητα, κάλλος, καί τά ὅμοια.

Ἐκ Θεοῦ τοῦ ἀμεθέκτου: Πρό βραχέος εἰπὼν μεθεκτόν τόν Θεόν, νῦν ἀμέθεκτον αὐτόν φησιν εἶναι· μεθεκτός μέν οὖν ὁ Θεός κατά τὰς φιλοδώρους αὐτοῦ μεταδόσεις, ἀμέθεκτος δέ κατά τό αὐτόν αἴτιον ὄντα, καί τοῦτο ὑπέρ πάντα ἔχειν ἰδίως, ὧν πάντα προσφόρως μετέχει· ὁμοιον γάρ ἐστι τοῦτο τῷ εἰρημένῳ ἄνω ἐν κεφαλαίῳ πέμπτῳ, ὅτι τό ὄν καί ἐν τοῖς πᾶσιν (14S_360 > ἐστι, καί οὐδέν τῶν πάντων ἐστί· διὰ γάρ τό συνέχειν καί ζωοῦν καί φυλάττειν λέγεται ἐν τοῖς πᾶσιν εἶναι, οὐδέν δέ τῶν ὄντων ἐστί· καθ' ὃ αἴτιον τῆς πάντων παραγωγῆς, οὐκ ἂν δέ τό αἴτιον ἐκ τῶν αἰτιατῶν εἴη. Οὕτω καί ἐνταῦθα, μεθεκτός μέν ὁ Θεός καθ' ὃ πάντα τά ὄντα αὐτοῦ μετέχει, καί δι' αὐτοῦ συνέστηκε· τό γάρ αὐτοῦ μή μετέχον, οὔτε ἔστιν, οὔτε ἔσται, οὔτε ἦν. Ἀμέθεκτος δέ πάλιν, ἐπειδή τῆς αὐτοῦ οὐσίας οὐδέν τῶν ὄντων μετέχει· ὑπέρ τά ὄντα γάρ ὁ Θεός κατά τήν ἰδίαν φύσιν.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

§ 1. Τῷ διπλασιασμῷ τῶν ὀνομάτων: Διπλασιασμόν ὀνομάτων φησί τό πρός τό ἀπλοῦν ὑπερθετικόν, οἷον Ἄγιον ἁγίων, Κύριον κυρίων, Θεόν θεῶν, καί Βασιλέα βασιλέων, καί τά ὅμοια τούτων.

§ 2. Διό καί κυριότης: Ταῦτά φησιν οἱ δύο Γρηγόριοι, ὃ τε Θεολόγος καί ὁ Νύσσης.

§ 3. Ἀπολύτως ὑμνητέον: Ἀπολύτως, τουτέστιν οὐ κατὰ τι μὲν, κατὰ τι δὲ οὐ, ἢ ὡς πρὸς τι ἕτερον, ἀλλὰ κατὰ ἀπλὴν ἔννοιαν, τουτέστι κυρίως.

Καί ἀνισότηα: Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐνότης, τὸ τῆς ἰσότητος καὶ ταυτότητος λέγω· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἴτιον τῆς συμπνοίας καὶ τῆς συμπαθείας καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ὄλων· ὁ γάρ τῆς ἐνότητος λόγος, ὁ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχων, ἐν εἰκότως ἂν προσαγορευέοιτο· καὶ γάρ τὸ ἐν τοῖς κατὰ μέρος ἐν τοιοῦτον ὑπάρχει, ἠνωμένον τοῖς μέρεσι, καὶ σύμπνουν κατὰ μετουσίαν τοῦ πρώτου αἰτίου. Κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ ὁ Κύριος ὑπὸ τῶν μαθητῶν αἰτεῖ, «ἵνα ὡσι καὶ αὐτοὶ ἐν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἐν ἐσμεν, ἵνα ὡσι τετελειωμένοι εἰς τὸ ἐν», ὃ δηλοῖ τὴν ἀγιότητα, (14S_362 > ὃ δηλοῖ τὴν βασιλείαν, γάννυται δέ, ἥτοι εὐφραίνεται ἐπὶ τοῖς ἰδίους ποιήμασιν ὁ Θεός, κατὰ τὸ ἐν ψαλμοῖς· «εὐφρανθήσεται Κύριος ἐπὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ», ὃ δηλοῖ τὴν κυριότητα.

§ 4. Ὁ ἀμέθεκτος αἴτιος: Ἀμέθεκτος ὁ Θεός κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον.

Ἄγιος ἀγίων ὑμνεῖται: Πῶς Ἄγιος ἀγίων καὶ τὰ τοιαῦτα ὑμνεῖται ὁ Θεός, θαυμασίως ἐτράνωσε, καὶ φησι, καθ' ὅσον διαφέρει φύσις ἀκραιφνῆς καὶ αἰτία ποιότητος καὶ αἰτιατοῦ· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ὄν πρὸς τὸ μὴ κυρίως ὄν, καὶ καθ' ὅσον τούτου μετέχοντος αὐτὸ τὸ μετεχόμενον, κατὰ τοσοῦτον διαλλάττει ὁ Θεός ταῦτα λεγόμενος τῶν κατὰ μέθεξιν τοῦτο ἐσχηκότων· τὰ γάρ πάντα ἐκ Θεοῦ ἐστι καὶ λέγεται καὶ ἔχει, ὁ Θεός ἐξ οὐδενός. Διὰ τί Ἄγιος ἀγίων, καὶ Βασιλεύς βασιλευόντων, καὶ Κύριος τῶν κυρίων, καὶ Θεός θεῶν λέγεται.

Ἀγίους δὲ καὶ βασιλεῖς: Θείας ἐπινοίας ὁ μακάριος οὗτος ἠξιωμένος, εὐσεβῶς τὰ παρά τισιν εἰς πολυθειῖαν ἐκπεσόντα φιλοθέως μυσταγωγεῖ καὶ τὰς ἐφεστηκυίας τῶν ὑποβεβηκότων ἀρχὰς κατὰ ἐξοχὴν ἀγίους καὶ βασιλεῖς καὶ κυρίου καὶ θεοῦς λέγεσθαι φησιν, ὡσπερ καὶ ἐν ἀνθρώποις οἱ ἐξοχώτατοι οὕτω προσαγορεύονται, καὶ ὡσπερ ἐν ἡμῖν οἱ ἐν ἀρετῇ προὔχοντες διδάσκαλοι τὴν ἀρετὴν ἐν τῇ ψυχῇ ἐνιαίως συνηθροισμένην ἔχουσι, διὰ δὲ τῆς διδασκαλίας ἑτέροις τὰς ἀρετὰς μεταδιδόντες πρὸς τὴν διαφορὰν τοῦ πλήθους τῶν διδασκομένων πληθύνεται καὶ ἡ μεταδιδόμενη παρ' αὐτῶν ἀρετὴ· οὕτως ἰσχυροτέρῳ τινὶ καὶ θειοτέρῳ τρόπῳ ἐστὶ τῶν ἀσωμάτων τάξεων θεωρητόν· καὶ διὰ τῶν ἀνωτέρων καὶ πλησιαιτέρων Θεῶν αἱ ὑποβεβηκυῖαι τάξεις μετέχουσι τῶν δωρεῶν τοῦ Θεοῦ, ὡσπερ ἐκ κρατῆρος ὑπερβλύζοντος καὶ πηγάζοντος, τὰ μὲν πλησιάζοντα (14S_364 > σκευὴ πρῶτα πληροῦνται, δεχόμενα τὸ ἐπὶ τὰ αὐτὰ φερόμενον, εἶτα, καὶ αὐτῶν ὑπερβλυζόντων, διαχεῖται εἰς ἕτερα ὑποκείμενα σκευή, καὶ πρὸς τὸ πλῆθος τῶν δεχομένων καὶ τὴν διαφορὰν εἴτε μικρῶν εἴτε μεγάλων, οἷον διαρραντίζεται τὸ ἐκ τοῦ κρατῆρος ἀναβλύζον τῶν πρώτων σκευῶν ἐν ἑαυτοῖς ἐχόντων κατὰ τὴν ἐνότητα τοῦ πληρώματος τὸ πρώτως ἐκ τοῦ κρατῆρος ἐνεχθέν· οὕτω παχυτέρῳ λόγῳ τὴν ἀφθονίαν τῆς μεταδόσεως τῶν θείων δωρεῶν μεριζομένην εἰς ἅπαντας διὰ τῶν πρώτων διακόσμων νοητέον. Καὶ ὁ Ἀπόστολος «σκευὸς γάρ ἐκλογῆς» ὠνομάσθη. Σημειῶσαι δέ, ὅτι ἀμέθεκτον νῦν τὸν Θεὸν κατὰ τὸν τῆς φύσεως λόγον φησί.

Διαφορὰς πληθύουσι: Τουτέστι πλείους δεικνύουσιν· ὅσον γάρ διάφορα τὰ μετέχοντα, τοσοῦτον καὶ αἱ δωρεαὶ πολυειδεῖς διαφαίνονται.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

§ 1. Ὑφ' ἑαυτοῦ μονοειδῶς ἀφοριζόμενον: Ὁ Θεός ἑαυτοῦ καὶ ὄρος καὶ τόπος, καὶ οὐδὲν ὑπερεκτείνεται τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄπειρα αὐτὸς περατοῖ· τούς γάρ αἰῶνας ἀπείρους ὄντας (οὐδέ γάρ ἔχουσι πέρας) αὐτὸς τῷ ἀπείρῳ μεγέθει ὑπερέχων τῷ ἑαυτοῦ ἀπειροπλασίῳ περιέχει, καὶ πᾶσαν ἀοριστίαν ζωῆς, ὡς ἐπὶ τῶν νοητῶν· οὐ γάρ ὠριστα τούτοις ὁ βίος, ὡς ἐπὶ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀθάνατοι ἐκτίσθησαν. Ὁ δὲ Θεός ἐν τῷ ὑπεραιωνίῳ ἐστώς, τῆς ἰδίας αἰδιότητος ὀρίζεται.

§ 2. Ἐν δέ, ὅτι πάντα: Πολλά τῷ ἀριθμῷ, ἓν δέ τῷ εἶδει, (14S_366 > τά νομίσματα καί τά ἀργύρια καί οἱ ὀβολοί· τό γάρ εἶδος ἓν, ἢ χαλκός ἢ χρυσός ἢ ἄργυρος, τό δέ πολλά ταῖς δυνάμεσιν, ὡς αἱ πόαι, ἓν δέ τῷ εἶδει· πᾶσαι γάρ χόρτος· τό δέ πολλά τοῖς εἶδεσιν, οἷον ἵππος, βοῦς, ἄνθρωπος, καί τά νοητά, ἓν δέ τῷ γένει, ὅτι ταῦτα ζῶν εἰσι· τό δέ πολλά ταῖς προόδοις, αἱ δημιουργίαι, ἓν δέ τῇ ἀρχῇ· Θεός γάρ αἴτιος πάντων.

Ἄλλ' ὥσπερ ἅπας ἀριθμός: Καλῶς ἀποδείκνυσιν ὅπερ καί βούλεται. Σκοπός γάρ τῷ θεῷ τούτῳ ἀνδρί καί ἀπό τῆς ἀριθμητικῆς συστήσαι τά ἑαυτοῦ. Λέγει γοῦν, ὅτι οὐδέν ἐστι τῶν ὄντων ἀμέτοχον τοῦ ἑνός, τουτέστι τοῦ Θεοῦ· διότι καί πᾶς ἀριθμός μονάδος μετέχει· εἰ γάρ ἐκ τῶν δύο ἄρξεται τις, μίαν δυάδα πρώτην ἀριθμεῖ, καί ἐκ τῶν δέκα ὁμοίως, τό πλέον φησίν, ὅτι, κἄν ἐν τῶν λεγομένων πολλοστημορίων ἄρξηται τις πρῶτον, ἀριθμεῖ ἡμισυ ἓν, καί τρίτον ἓν, δέκατον ἓν, καί οὕτως ἐφεξῆς, ὥστε μή εἶναι ἀριθμόν μή μετέχοντα τοῦ ἑνός, ἦτοι τῆς μονάδος· κἄν γάρ μορίου ἐπιμνησθῆς, ἐρεῖς ἡμισυ ἓν, καί τρίτον ἓν, καί δέκατον ἓν, καί ἐφεξῆς· καί ὅτι μία δυάς, καί μία δεκάς λέγεται, ὡς καί τούτων ἐξ αὐτῆς συμπληρουμένων.

Τόο πάντων αἴτιον ἓν: Ὁ σκοπός δῆλος, ὅτι 'ἓν' λεγόμενος ὁ Θεός, οὐχ ὁμοίως τοῖς ἀριθμητοῖς ἓν λέγεται· ὁ μὲν γάρ Θεός ἓν ἐστι, καθό ἀπλοῦς τε καί ἀμερῆς καί τῆς κατ' εἶδος διαφορᾶς ἄμοιρος καί πάντων παθημάτων καί συμβεβηκότων ἀλλότριος· λέγεται καί ἓν, ἀρχή τις ὥσπερ καί στοιχεῖον τῶν ἐσομένων νοούμενος. Τό δέ ταῦτόν, ἢ ἕτερον, ἢ μείζον, ἢ ἕλαττον, ἔτι δέ ἄρτιον ἢ περιττόν, ἢ ἴσον ἢ ἄνισον, ὅπερ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς θεωρεῖται, οὐκ ἄν τις εὐλόγως ἐπί τήν ἀρχήν ἀναφέρῃ, ἀρχήν αὐτά ποιούμενος· τά γάρ τοιαῦτα πάθη καί συμβεβηκότα ἐξ ἀνάγκης εἰσὶ. Τῶν μὲν οὖν ἐν ἀριθμοῖς διαιρέσεων εἰς πλῆθος τό πέρας (14S_368 > εἰς μονάδα ἀνάγεται, ἢ δέ ἀρχή ἐν ἐκάστῳ γένει ἀπλούστατόν ἐστι· καί ἐν τοῖς οὖσιν οὖν, εἴτε τό ἓν πολλά ἐστιν, εἴτε τά πολλά ἓν, ἀρχή τις καί στοιχεῖον τό ἀπλούστατόν ἐστι, καί πάντων ἀμέτοχον ἓν, ἐξ οὗ ὥσπερ ἐκ παραδείγματος καί ἰδέας καί τό ἐν τοῖς οὖσιν ἓν, οἷον κἄν τό αἰσθητόν φῶς πολλά ἢ τοῖς μέρεσιν, ἀντί τοῦ τοῖς ἄστροις πᾶσιν, ἀλλ' ὅλον συλλεγόμενον, ἓν φῶς ἐστι· καί πολλά τοῖς συμβεβηκόσιν, οἷον τό ταῶς· ἔχει γάρ καί χρυσίζοντα καί κυάνεα καί λευκά, ἓν τῷ ὑποκειμένῳ σώματι ἐστιν· οὕτω καί τά ἐξῆς νοητέον.

Οὐδέ γάρ ἐστι πλῆθος: Ὡδε ἐξ ἀριθμητικῆς περιγίνεται τοῦ λεγομένου. Σημεῖωσαι δέ, ὅτι καί πρό τοῦ ἑνός λέγει εἶναι τόν Θεόν εἰκότως, ἐπειδή πάντων ὑπάρχει, ὅθεν καί τοῦ ἀριθμοῦ δημιουργός, ἦτοι ἐφευρέτης ἐστίν.

Ἀλλά τό μὲν πολλά: Προσυπακουστέον ἐφ' ἐκάστου τούτων τό 'ὑπάρχον', ἵνα ἢ τό λεγόμενον τοιοῦτον, τό ὑπάρχον τοῖς μέρεσι πολλά ἓν ἐστι τῷ ὅλῳ, οἷον τό σῶμα, οὕτω καί τά λοιπά ἓν τῷ ὑποκειμένῳ ἐστίν, ἦτοι οὐσία· ἀλλά πολλά τοῖς συμβεβηκόσιν, οἷον ὁ ἄνθρωπος. Συμβεβηκότα δέ τά μὲν χωριστά, ὡς τό καθέζεσθαι, περιπατεῖν, καί τά ὅμοια, τά δέ ἀχώριστα, ὡς τό γλαυκόν ἢ γρυπόν καί τά ὅμοια, καί πάλιν, ἓν μὲν εἶδος, ἵππος ἢ βοῦς, ἀλλά τοῦτο πολλά ὑπάρχει τῷ ἀριθμῷ· πολλοί γάρ ἵπποι, καί πολλοί βόες. Ἀλλά καί ταῖς δυνάμεσι ταῖς φυσικαῖς πολλά ὑπάρχει· καί αὐθις τά πολλά εἶδη, οἷον ἄνθρωπος, ἵππος, κύων καί τά ἄλλα, ἓν εἰσι τῷ γένει· ζῶν γάρ τούτων ἕκαστον· οὕτω γοῦν καί τό πολλά ὑπάρχον ταῖς περιόδοις, ἦγουν τοῖς βουλευμασιν, ἢ καί τοῖς ἔργοις ἓν εἰσι τῇ ἀρχῇ.

Πάντα καί ὅλα πάντα: Πάντα λέγεται, ὅταν εἶδη καί μέρη καί διαφοραὶ ἐν ταῖς διαιρέσεσιν ὦσιν, ὅλον δέ, ὅταν τά μέρη (14S_370 > συλλεγόμενα ἓν ὀλόκληρον ἀποτελεῶσιν, ἢ τά εἶδη ἓν γένος, ἢ καί τά ἐναντία καί ἀντικείμενα εἰς σύμπνοιαν καί συμπάθειαν ἡσυχάζῃ, ὡς ὕδωρ ὁμοῦ, καί γῆ, καί ἀήρ, καί τά πυρώδη ἄστρα, καί οὐρανός· λέγεται γάρ ὅλα ταῦτα κόσμος.

Καί ἄνευ μὲν τοῦ ἑνός: Ἐπειδὴ τό ἕν δοκεῖ πως ἔχειν σχέσιν πρὸς ἀριθμόν, ἄνευ ἑνός οὐκ ἄν εἴη πλήθος· σύνθεσις γάρ μονάδος εἰσὶν οἱ εἰς πλήθος ἀριθμοί, ὅπερ εἶπεν ἄνω, ὅτι πολλαπλασιάζεται ὁ Θεός, ὡς ἀπὸ ἀριθμητικῆς νοοῦμενος. Τό δέ ἕν καί καθ' ἑαυτὸ ὑφέστηκε καί ἔστι.

Καί εἰ πᾶσι τά πάντα: Τό 'ὑποθοῖτό τις', καί τό 'καθ' ὑπόθεσιν' λαμβάνεται ἐπὶ τῶν πραγματικῶς οὐκ ὄντων, ἀλλὰ λόγῳ τυπουμένων· ἐνταῦθα μέντοι οὐχ οὕτω ληπτέον, ἀλλὰ τό κατά ἐπίνοιαν λόγῳ τοῦτο θετέον, διὰ τήν τοῦ ἐκτίσθαι ταυτότητα, καί τό ὅλον ἐν τοῖς μέρεσι θεωρεῖσθαι, καί ἐν τῷ ὅλῳ τά μέρη.

Ὅτι κατά τό ἑνός ἐκάστου προεπινοούμενον: Εἰ μὴ προεπινοηθεῖη, φησί, τό τοῦ ἀνθρώπου εἶδος, ἦγουν ἡ φύσις, οὐκ ἄν τις εἴποι τούς ἀνθρώπους ἠνώσθαι ἀλλήλους· δῆλον δέ ὅτι κατ' αὐτόν τόν τῆς φύσεως λόγον.

§ 3. Καί εἰ ἀνέλοις τό ἕν: Οὕτω τό ρητόν συνθετέον, ὅτι ἠνώσθαι λέγεται τά ἠνωμένα κατ' εἶδος προεπινοούμενον ἑνός ἐκάστου· προείπομεν γάρ, ὅτι τά εἶδη καί τά πολλά στοιχεῖόν τι ἀρχήν τό ἕν ἐπιγράφονται, εἰς γένος ἕν ἀναγόμενα, οὗ γένους εἶδη εἰσὶ· ταῦτα γάρ ἠνωμένα αὐτῷ τῷ εἶδει, οἷον ἵπποι, βόες, καί τά ἐξῆς, ἅπερ εἰς ἕν γένος ἀνάγονται, τό καλεῖσθαι ζῶον.

Τήν ὅλην θεαρχίαν: Ὅλη θεαρχία ἡ παναγία καί προσκυνητή Τριάς, διὰ δέ τήν ἀνέκφραστον τῆς φύσεως ἔνωσιν, ὁ εἷς καί ἕν χρηματίζει. (14S_372 > Ὑφ' ἧς καί ἐξ ἧς: Τῷ ὕφ' ἧς' σύνταξον τό 'ἐστί', καί τῷ 'ἐξ ἧς' τό 'συντέτακται', καί τῷ 'δι' ἧς' τό 'μένει', καί τῷ 'ἐν ἧ' τό 'συνέχεται', ἦγουν φυλάττεται, καί τῷ 'εἰς ἧν' τό 'ἐπιστρέφεται', εἰ καί ὁ πατήρ ἰδίως καί ὕφ' ἕν τά ρήματα ἔταξε, καί τό 'πάντα' δέ ἀπὸ κοινοῦ. Καλῶς δέ εἶπεν, ὅτι, ἐάν ἀνέλης τό ἕν, οὔτε ὀλότης, οὔτε πολλοστημόριον, οὔτε ἄλλο οὐδέν· τοῦτο γάρ προηνίζατο καί ἄνω εἰπών, καί ἡμισυ ἕν, καί τρίτον, καί δέκατον, δηλονότι καί τά μόρια τοῦ ἑνός μετέχουσι.

Τό πάντων αἴτιον ἕν: Οὐκ ἀπολύτως ἐνὶ παντί τά πάντα συνέστηκεν, ἀλλ' ἐκεῖνῳ μόνῳ τῷ ἐνί, καθ' ὃ ἕν, ὁ Θεός καί εἷς καί ἕν ὀνομάζεται· τούτῳ γάρ μόνῳ τῷ ἐνί τά ὄντα ἐστίν· αὐτό γάρ τό ὄνομα τό ἕν ὁ λέγων κατά ἀπόφασιν τοῦ πολλαπλοῦ τοῦτο σημαίνει· τό μέντοι ἕν αὐτοαρχή καί πρῶτόν ἐστι τῷ πρὸς τί πως ἔχειν· τῶν γάρ ἐξ αὐτοῦ πολλῶν ἔννοιαν εἰσάγει. Ταῦτα δέ οὐκ ἐπιτήδεια ἐπὶ Θεοῦ· τοιοῦτον δέ ὄν μόνον τό ἕν, παντελῶς ἀπαθές καί ἀδιαίρετον καί ἀυταρκέστατόν ἐστι· κατά γάρ τήν αὐτοῦ φύσιν ἐτέρῳ συμπλέεσθαι οὐ πέφυκεν, ὡσπερ τό ἕν ἀριθμοῖς ἕν· ἀπωθεῖται γάρ τό πλήθος καί πᾶσαν σύνθεσιν καί διαίρεσιν αὐτό τό κυρίως ἕν, καί πρό παντός ἑνός. Τοῦτο γάρ οὔτε μικρόν, οὔτε μέτριον καλεῖται εἰ δέ δεῖ καί τολμῆσαι, οὔτε καλόν, οὔτε ἀγαθόν· ταῦτα γάρ πάθη πως, οἷόν εἰσι καί σχέσεις καί συμβεβηκότα. Αὐτό δέ τό ἕν καί ὑπέρ πάντα νοεῖται, τά δέ πάθη, ὡς τό μικρόν καί μέτριον, καί σὺν ἄλλῳ νοοῦνται, καί οὔτε ἀπλᾶ διὰ τοῦτο, οὔτε στοιχειώδη. Τό ἕν οὖν, ὡς εἴρηται, ὅπερ ἀπλοῦν καί ἀπαθές, μὴ ἔχον τά λεχθέντα, οὔτε ὡς γένος θετέον τῶν ὄντων· τά δέ γένη πάντως διαιρεῖται εἰς τά εἶδη, ἀλλ' οὔτε στιγμήν ἢ μονάδα κυρίως· σχέσιν γάρ ἔχει (14S_374 > ταῦτα πρὸς τά ἐφεξῆς. Τό δέ ἐστὶν ἀπλοῦστατον, καί οὔτε μίαν διαφορὰν ἔχον· οὔτε γάρ κίνησιν τινα καί στάσιν, οἷον ἡρεμίαν ἔχει, ἀλλ' οὔτε ὄν θετέον αὐτό τό ἕν, ἀλλὰ ἀρχὴν ὄντος καί σπέρμα. Τῷ δέ ὄντι πλήθος ἐξ ἀνάγκης παρέπεται, τῷ πλήθει τό ὄν προσγίνεται, ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐπὶ Θεοῦ. Τό γάρ ὄν οὐσία ἐστίν, ἀπὸ τοῦ εἶναι. Ὁ δέ Θεός καί ὑπερούσιος, καί ὑπέρ τό ὄν, καί ἐνικῶς ἀντί τοῦ ἐξαιρέτως καί ἀμιμήτως ὑπέρ τό ὄν· ὁ γάρ Θεός τά πάντα ἐστί καί ὑπέρ πάντα. Θαυμασίως οὖν τά περί ἀριθμῶν φυσιολογήσας. Κἂν τριάς, ἐπάγει, κἂν μονάς ὑμνεῖται ἢ ὑπέρ πάντα θεότης, οὔτε τριάς οὔτε μονάς ἐστὶν, ἢ παρ' ἡμῶν δι' ἀριθμῶν γνωριζομένη, ἢ παρ' ἐτέρου, ἀλλ' ὑπέρ πάντα νοῦν καί ἔστι καί ὀνομάζεται ὁ Θεός· διὰ γάρ τοῦ εἰπεῖν 'ὅπερ οὐκ ἔστι', νοοῦμεν ὅ,τι ἐστὶν ὁ Θεός.

Καί αὐτό τό ἔν ὄν ὀρίζον: Ὅτι καί ὑπέρ τό ὄν ὁ Θεός, ὡς πάντα ὑπάρχων, καί αὐτός τοῦ ἀριθμοῦ ποιητής καί ἐφευρετής ὑπάρχων.

Ἐνάριθμόν ἐστι: Σημείωσαι, ὅτι τό ἐνάριθμον ἀριθμοῦ δήλωσιν σημαίνει· ἐπί τῶν ὄντων τοίνυν, τουτέστι τῶν κτισμάτων, τό ἔν ἐντιθέμενον, κατά ἀριθμοῦ ἔννοϊαν τίθεται.

Οὐκ ἔστιν οὐδέ μονάς: Μή ἀπλῶς τό 'οὐκ ἔστι μονάς, οὐδέ τριάς' ἐξακούσης, ἀλλά πρὸς τό, 'διεγνωσμένη', σύνταξον τό 'οὐκ ἔστιν'· οὐ γάρ ἀνελεῖν τά τῆς τοιαύτης ὁμολογίας, ἀλλά τό ἀνεξιχνίαστον ὁ λόγος διδάξει βούλεται.

Καί τό θεογόνον ἀληθῶς: Τό θεογόνον φησί δηλοῦσθαι ἐκ τῆς ὀνομασίας τῆς Τριάδος· ἵνα γάρ παραστή τῶν ἀνεκκλαλήτων ὑποστάσεων ἢ προσκυνητῆ ἔκφανσις, ὁ ἀριθμός ἐπενοήθη, καθά φησι Βασίλειος, καί οἱ θεῖοι Γρηγόριοι. Γόνιμον δέ τόν Πατέρα καταχρηστικῶς ὠνόμασεν, ἅτε καί προσκυνητοῦ Υἱοῦ (14S_376 > Πατέρα, καί τοῦ συμπροσκυνητοῦ αὐτοῖς παναγίου Πνεύματος πηγῆν. Γονιμότης οὖν, ἢ ἕτερόν τι ὄνομα τῶν συνεγνωσμένων ἀνθρώποις, ἢ καί αὐταῖς ταῖς νοηταῖς δυνάμεσιν, οὐκ ἄν παραστήσει τρανῶς τά ὡς εἰσιν ἐκ πάντων ἀποκεκρυμμένα τοῦ Θεοῦ· πῶς γάρ δυνατόν ὀνομάσαι ἀπό τινος τῶν ὄντων τόν Θεόν, μήτε τι τῶν πάντων ὄντα, ἀλλά καί ὑπέρ πάντα τά ὄντα;

Οὐδέ ὄνομα αὐτῆς ἐστι: Καλῶς ὁ θεῖος οὗτος ἀνὴρ λέγει, ὅτι οὐδέ τό ὄνομα αὐτῆς ἐστιν, οὐδέ λόγος, ἀλλά ἐν ἀβάτοις ἐξήρηται, οὐ τόποις, μή γένοιτο! ἀλλά λογισμοῖς καί ἐνθυμήσεσιν· ἄβατος γάρ παντί νῶ καί ἐνθυμήσει ὁ περί Θεοῦ λόγος. Τό δέ μήτε ὄνομα αὐτοῦ εἶναι, καλῶς καί εὐαπαλλάκτως νόησον· τά γάρ ὄντα πάντα καί δι' ὀνομάτων καί διά πραγμάτων γνωστικῶν σημαίνονται. Ποῖον τοίνυν ὄνομα ἢ πρᾶγμα δυνατόν ἐπιθεῖναι τῷ Θεῷ, τῷ ὑπέρ πάντα τά ὄντα ἐξηρημένῳ καί πεπονηκότι τά πάντα καί αἰτίῳ τῶν πάντων; Διό καί τήν ἀγαθότητα αὐτήν ἢ τό καλόν φησιν ὁ θεῖος οὗτος Διονύσιος μή κυρίως ἐφαρμόσαι αὐτῷ τῷ Θεῷ, ἐπειδή καί ἐν τοῖς οὖσιν εὐρίσκονται ταῦτα. Καί ἀνωτέρω οὕτως εὐρήσεις, ὅτι ταῦτα τά πάθη καί συμβεβηκότα λογίζοντα ἐν τοῖς οὖσιν, ὅπερ ἔστιν ἐπί Θεοῦ τοῦ ὑπερναβεβηκότος πάντων.

Ἄλλά πόθῳ τοῦ νοεῖν: Σημείωσαι, ὠραῖόν φησιν, ὅτι διά τό ὄλως νοεῖν τι καί λέγειν περί Θεοῦ, τῷ περί αὐτόν πόθῳ κατεχόμενοι, τό τῆς ἀγαθότητος ὄνομα ἐπέβαλον τῷ Θεῷ οἱ θεολόγοι, ἐπεὶ κυρίως καί ὑπεράγαθος καί ὑπερουσίος ἐστιν ὁ Θεός, ἢ δέ ἀγαθότης, ὡς φησιν οὗτος, σεμνότατον ὄνομα τῶν πάντων. Αἱ δέ ἀποφάσεις, ἢτοι ἀρνήσεις καί στερήσεις, ἐπί Θεοῦ οὐχ ἀπλῶς εἴρηται τοῖς θεολόγοις· οὐ γάρ, ὡς λέγονται, νοοῦνται, ἀλλά ὑπερναβεβηκότως θεωροῦνται· τό γάρ ἀθάνατος, καί ἀόρατος, καί ἄφθαρτος, καί ἀενδεής, καί ἀναμάρτητος, οὐκ ἄν τις, σοφίας μετέχων, δημωδέστερον ὑπολάβοι, οὔτε (14S_378 > ὅσα ἐπί Θεοῦ τοιαῦτα λέγεται, ἀλλά τῶν δηλουμένων ἐξισταμένος ἐπί τάς σεσιγημένας καί θειοτέρας ἐννοίας ἀνανεύσει· διό καί θειοτέρας θεωνυμίας ἐφεξῆς αὐτάς καλῶς προσαγορεύει. Ἐξισταμένη γάρ ἡ ψυχὴ τῶν σωματικῶν πασῶν αἰσθήσεων καί κοσμικῶν, ταῦτα γάρ ἑαυτῇ ἐποίησε σύμφυλα· οὕτω συνάπτεται τῷ ἀκραιφνεῖ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅσον δυνατόν ἐστιν ἀνθρωπίνῃ φύσει, ὡς καί ὁ Ἀπόστολος αἰνίττεται λέγων· «καί οὕτω πάντοτε σύν Κυρίῳ ἐσόμεθα»· καί πάλιν· «νῦν ὡς ἐν αἰνίγματι καί ἐν ἐσόπτρῳ ὀρῶμεν, τότε δέ τό πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ὀψόμεθα».

Τό τῶν ὀνομάτων σεπτότατον: Σημείωσαι, ὅτι πάντων ὀνομάτων σεπτότατον ἢ ἀγαθότης· διό καί πρώτως τῷ Θεῷ ἀφιέρωται.

Τῶν ἑαυτῇ συμφύλων: Συμφύλων φησί τῶν συμφυῶν καί γνωρίμων καί τῆς κτίσεως ἰδίων.

§ 4. Τοῦτο γάρ ἀληθῶς καί ἄγγελοι: Ὅτι καί ἀγγέλοις τά περί Θεοῦ ἀκατάληπτα, καί ὅτι καί ὁ κατώτατος τῶν ἀγγέλων μείζων πάντων τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θεολόγων περί Θεοῦ θεωρεῖ, οὐκοῦν καί τῶν ἀποστόλων.

Καί εἴ τι τῶν ὁμοδυνάμων. Ὅτι, κἄν ἕτεροι ὁμοδύναμοι θεωνυμῖαι ἐν τῇ Γραφῇ εὐρεθῶσι, χρή καί ταύτας κατά τὰς αὐτάς ἐκφαντορικάς μεθόδους προσυπακούειν.

Καί ὑμῖν καί ἑτέροις ἱεροῖς ἀνδράσιν: Ὅτι οὐ πᾶσιν ἀζητήτως μεταδοτέον τῶν μυστικῶν, ἀλλά τοῖς ἱκανοῖς καί ἱεροῖς ἀνδράσιν, ὅπερ καί ὁ θεῖος Παῦλος τούτῳ τῷ ἱερῷ ἀνδρὶ Τιμοθέῳ γράφει.

Ἡμεῖς τε εἰπεῖν ἱκανοί: Ταῦτα ἀγιοπρεπῶς μετριάζων φησὶν ὁ πατήρ, ὡσαύτως καί τὰ ἐξῆς πάντα. (14S_380 > Ἐπί δέ τὴν συμβολικὴν θεολογίαν: Ὅτι θεολογίαν συμβολικὴν λέγει τέως μὴ φερομένην, ὡς καί ἐν ἄλλῳ κεφαλαίῳ φησὶν· εἰ δέ βούλει τὴν διαφορὰν εἰδέναι τῆς θεολογικῆς ὑποτυπώσεως καί τῆς συμβολικῆς θεολογίας, ἀνάγνωθι τό τρίτον κεφάλαιον τοῦ Περί μυστικῆς θεολογίας λόγου.

ΕΙΣ ΤΟ ΠΕΡΙ ΜΥΣΤΙΚΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

(14S_384 > § 1. Ἐνθα τὰ ἀπλᾶ: Ἀπλᾶ καί ἀπόλυτά εἰσι τὰ δίχα συμβόλων νοούμενα καί ἐποπτευόμενα ὡς ἔχουσιν, οὐ μὴν παραβολικῶς. Ἀπόλυτα οὖν ἔφη τὰ μὴ κατά ἀνάπτυξιν ὀνομάτων ἢ συμβόλων λεγόμενα, ἀλλά τῇ ἐκ πάντων τῶν ὄντων καί τῇ τῶν νοήσεων ἀποπαύσει καί ἀπολύσει συναγόμενα, ἥντινα ἀνενεργησίαν τῆς ἱεραῆς κινήσεως ἐν μέν τοῖς πρό τούτου ἀνοησίαν ἐκάλεσεν, ἐνταῦθα δέ σκοτεινότερον γνόφον καί ἀόρατον κατά τόν Ψαλμῶδόν, «νεφέλη καί γνόφος κύκλω αὐτοῦ», καί, «ἔθετο σκότος ἀποκρυφὴν αὐτοῦ».

Τοὺς ἀνομμάτους νόας: Οὐ γάρ αἰσθητῶν ὀφθαλμῶν εἰσι μεστοί, ἀλλ' ἐστὶν αὐτῶν ἡ οὐσία, ἅτε ζῶν νοῦς, ὅλη ὀφθαλμὸς ὀξυδερκέστατος, ὅθεν καί πολυόμματοι λέγονται ἐν τῇ Γραφῇ.

Καί τὰς αἰσθήσεις ἀπόλειπε: Ἐκ παραλλήλου τό αὐτό δηλοῦται· τὰ γάρ αἰσθητὰ αὐτὰ καλοῦσιν οἱ παλαιοὶ μὴ ὄντα, ἅτε μεταβολῆς ἀπάσης μετέχοντα καί μὴ ὡσαύτως αἰεὶ ὄντα· τὰ δέ νοητὰ, ὡς αἰεὶ ὄντα ἀθάνατα βουλήσει τοῦ ποιήσαντος καί τὴν οὐσίαν μὴ μεταβάλλοντα, λέγουσιν ὄντα. Ταῦτα δέ πολλάκις παρατεθείκαμεν ἐν τῷ Περί θείων ὀνομάτων λόγῳ.

Ἐπὲρ πᾶσαν οὐσίαν: Τὴν ἀπλότητα καί ὑπὲρ πᾶσαν ἐνάδα. Πῶς δέ ἀγνώστως ἀνατείνεται τις πρὸς Θεόν καί ἐν τῷ (14S_386 > Περί θείων ὀνομάτων κεφαλαίῳ πέμπτῳ εἴρηται, καί ἐνταῦθα μετὰ βραχέα εὐρήσεις.

Ἀσχέτῳ καί ἀπολύτῳ: Ἄσχετον ἔκστασιν φησι τὴν ἀναχώρησιν πάσης σχέσεως, ἀντὶ τοῦ, ἵνα μηδεμιᾶ κατέχοιτο σχέσει, μήτε πρὸς αὐτόν, μήτε πρὸς τι τῶν κτισμάτων.

Σκότους ἀκτίνα: Καί ἐνταῦθα σκότος τὴν παντελῆ ἀκαταληψίαν ἔφη.

§ 2. Μηδεὶς τῶν ἀμυήτων: Σημείωσαι, ὅτι ἀμυήτους φησὶ τοὺς μέν τῶν μυστικῶν ἀμετόχους, τοῖς δέ αἰσθητοῖς ἐνεिलουμένους καί οὐδέν ὑπὲρ τὰ ὄντα εἶναι φανταζομένους. Ἀμέλει περί τῶν καθόλου ἀμυήτων εὐθύς παρακατιῶν φησι. Καί σημείωσαι, ὅτι ἄλλους τοὺς ἀμυήτους λέγει καί ἄλλους τοὺς ἀμύστους, ἧγουν ἀμυσταγωγῆτους.

Εἰ δέ ὑπὲρ τούτους εἰσὶ: Τὰ μέν πρό τούτων ἔφη περί τῶν πιστευσάντων μέν τῷ ὀνόματι τοῦ Χριστοῦ, μὴ μὴν ἐπὶ τὴν τελειότεραν ἐλθόντων γνῶσιν, ἀλλά

συμμετρούντων τῇ οἰκείᾳ δόξῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ μὴ εἰδόντων διαφορὰν ὄντων κυρίως καὶ ὁμωνύμων ὄντων, οὐσιῶν καὶ αὐτοῦ τοῦ ὑπὲρ τὰ ὄντα, διό καὶ ὑπερουσίου. Οἱ γοῦν τοιοῦτοι, ὡς ἀμύητοι, τῶν ὑψηλοτέρων ὑπολαμβάνουσι κατὰ ἀλήθειαν σκότος εἶναι τὸ ἀφεγγές τοῦτο τὸ παρ' ἡμῖν σκίασμα καλύπτον τὸν Θεόν καὶ ἀποκρύπτον αὐτόν τῆς ἀπάντων θέας, ὅπερ ὡς ἀληθῶς νοσοῦσι πολλοὶ καὶ ἐν ἡμῖν, ἅτε μὴ γινώσκοντες τὸ ἀνυπέβλητον φῶς πᾶσαν ὄψιν σκοτίζειν. Εἰ οὖν εἰσι, φησίν, ἐν ἡμῖν τοιοῦτοι, τί ἄν εἴποιμεν περὶ εἰδωλολατρῶν τῶν παντάπασι πάντων μυστικῶν ἀμετόχων καὶ πρὸς ζόανα τεθηπότων; Κυρίως μὲν οὖν ὄντα τὰ νοητά, ὁμωνύμως δὲ τὰ αἰσθητά. Τὸ δὲ ὑπὲρ τούτους, τοὺς πιστοὺς δηλονότι, τοὺς ἐν τοῖς φθαρτοῖς ἐνισχημένους.

Δέον ἐπ' αὐτῇ: Ὡς πάντα οὔσης θεοπρεπῶς καὶ μηδὲν οὔσης ὑπερουσίως· αὕτη γάρ καὶ θέσις ἐστὶ καὶ ἀπόφασις, ἐπεὶ καὶ κυρίως ἀμφοτέρω ἐπὶ τῆς θείας λέγονται μεγαλειότητος. Τί δὲ εἰσιν αἱ ἀποφάσεις τῶν ἀφαιρέσεων καὶ αἱ καταφάσεις τῶν (14S_388 > θέσεων, καὶ τί αἱ στερήσεις, καὶ ἐνταῦθα σαφηνίζεται, καὶ μάλιστα ἐν τῷ τρίτῳ κεφαλαίῳ, καὶ ἐν τῷ Περί θείων ὀνομάτων λόγω διαφορῶς καὶ πλατέως παραθέμεθα.

Ἀντικειμένας εἶναι: Ὅτι ἐπὶ Θεοῦ οὐκ ἀντίκεινται αἱ ἀποφάσεις ταῖς καταφάσεσιν· ὑπὲρ πᾶσαν γάρ ἐστὶν ὁ Θεός καὶ ἀφαίρεσιν καὶ θέσιν. Ἀνάγνωθι καὶ ἐν τοῖς Περί τῆς οὐρανίας ἱεραρχίας μετ' ὀλίγον τῆς ἀρχῆς.

§ 3. Οὕτω γοῦν ὁ θεῖος Βαρθολομαῖος: Σημεῖωσαι καὶ ἐντεῦθεν τὸ ἄπλαστον τοῦ εἶναι ταῦτα τὰ θεῖα συντάγματα τοῦ μεγάλου Διονυσίου. Πρὸς οἷς γάρ ἐν τοῖς προτέροις λόγοις τινῶν τῶν συνόντων τοῖς ἀποστόλοις μνήμην χρήσεων ἐποιήσατο, νῦν παραπλησίως τοῦ θεῖου Βαρθολομαίου χρήσιν ἄγει, ὡς δηλοῖ τὸ «φησίν»· εἰ γάρ ἀγράφως ἦν διδάξας, εἰρήκει ἄν, 'ἔφη'. Σημεῖωσαι δὲ ὅτι τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου χρήσιν προφέρει, πῶς πολλή καὶ ἐλαχίστη ἡ θεολογία.

Ὅτι καὶ πολυλόγος: Πολυλόγος παροξυτόνως ὁ πολλά λέγων, πολύλογος δὲ προπαροξυτόνως ὁ πολλῶν λόγων δεόμενος· ὡς καὶ πρωτότοκος προπαροξυτόνως ὁ πρώτως τεχθεὶς, πρωτοτόκος δὲ παροξυτόνως ἢ πρώτως τεκοῦσα γυνή, ὡς καὶ Ὅμηρος.

«Πρωτότοκος Κινύρη, οὐ πρὶν εἰδυῖα τόκοιο».

Ὅς οὔτε λόγον: Δηλαδή τῆς οἰκείας φύσεως παραστατικόν ἐν τοῖς ἔξωθεν. Ὁμοίως καὶ περὶ νοήσεως νοητέον.

Πάντα θεῖα φῶτα καὶ ἦχους: Ἦχους καὶ λόγους οὐρανίους φησὶ τὰ περὶ Θεοῦ ἐν ταῖς Γραφαῖς εἰρημένα, ὡς μὴ κατὰ τὴν ἀνθρωπίνην καὶ γηϊνὴν ἐπίνοιαν, ἀλλὰ κατὰ θεῖαν ἐπίνοιαν λεχθέντα καὶ παραδοθέντα.

Ὁ θεῖος Μωϋσῆς: Σημεῖωσαι, πῶς διεξέρχεται τὰ περὶ (14S_390 > Μωϋσέως, ὅτι, ἐν τῷ ὄρει ἀνελθὼν καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν γνόφον εἶδεν, ὡς ἐφικτόν ἀνθρώπῳ, τὸν Θεόν. Σημεῖωσαι καὶ τὴν τάξιν τῶν τελεσθέντων ἐπὶ Μωσεῖ, πρὶν ἀξιωθῆναι εἰσελθεῖν εἰς τὸν θεῖον γνόφον.

Ἀλλὰ τὸν τόπον οὗ ἔστη: Τίς ὁ τόπος ἐν ᾧ ἔστη ὁ Θεός ἐπὶ Μωϋσέως, καὶ τί ἐστὶν ἀκρότης νοητῶν, καὶ τί ὄρατῶν, ἐν τῷ Περί τῆς ἐν οὐρανοῖς ἱεραρχίας εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου κεφαλαίου διεξήλθομεν.

Ὑποθετικούς: Ὑποθετικούς λόγους φησὶ τοὺς ὑπογραφικούς, ἢ ὡς θεωρητικούς τῶν ὄντων, ἅπερ ὑποβεβλημένα ἔφη τῷ Θεῷ εἶναι· δι' αὐτῶν γάρ, ἦγουν τῆς τούτων διαμονῆς καὶ συντηρήσεως, τοῖς πᾶσιν αὐτόν παρεῖναι διδασκόμεθα, οὐ μεταβατικῶς, ἀλλὰ προνοητικῶς· νοητὰς δὲ ἀκρότητας τὰς οὐρανίας καὶ νοεράς οὐσίας τὰς περὶ Θεόν οὔσας καλεῖ, ἅς καὶ τόπους αὐτοῦ ἁγιωτάτους ὠνόμασεν, ὧν καὶ αὐτῶν ὑπέρεκειται, ἢ ὡς ἀπολύεται, κατὰ μηδὲν αὐτοῖς ὄλως προσεικῶς.

Καί τότε καί αὐτῶν ἀπολύεται: Τήν κατά σύνθεσιν τοῦ ρητοῦ ἐξήγησιν οὕτω νοητέον, ὅτι ὁ Μωϋσῆς, θεωρήσας τόν τόπον οὗ εἰστήκει ὁ Θεός, καί τότε ἀπολυθεῖς τῶν τε ὀρωμένων, τουτέστιν αἰσθητῶν ἀπάντων, καί τῶν ὀρώντων, ἀντί τοῦ λογικῶν ἀπάντων, νοητῶν τέ φημι καί νοερῶν οὐσιῶν, μεθ' ὧν καί τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, τήνικαυτα εἰς τόν γνόφον εἰσῆλθε, τουτέστιν εἰς τήν περί Θεοῦ ἀγνωσίαν, ἔνθα, πάσας ἀπομύσας τάς γνωστικάς ἀντιλήψεις, ἐγένετο ἐν τῷ ἀναφεῖ τῷ νῶ καί ἀοράτῳ πασῶν ἀντιλήψεων γνωστικῶν τοῦ πέρα πάντων Θεοῦ, καί ἐνωθεῖς διά τοῦ τοιοῦτου τρόπου τῇ ἀγνωσίᾳ καί ἀνενεργησίᾳ, οὐ λέγω τῇ περί αὐτοῦ ἀνενεργησίᾳ τοῦ ἰδίου νοῦ, οὔτε τῇ ἐτέρου ἀνενεργησίᾳ ἐν τῷ μήτε αὐτόν μήτε ἕτερόν τι νοεῖν, ἀλλ' ἐνωθεῖς τῷ παντελῶς ἀγνώστῳ πάσης γνώσεως (14S_392 > τοῦ πάντων ἐπέκεινα τότε τῇ ἀγνοίᾳ τό πᾶν ἔγνω. Σημεῖωσαι δέ, ὡς γνόφον τήν ἀγνωσίαν ἐνόησε. Πῶς δι' ἀγνωσίας ὁ Θεός γινώσκειται, καί ὧδέ φησι, καί ἐν τῷ Περί θείων ὀνομάτων λόγῳ πλατύτερον διεξήλθομεν ἐν κεφαλαίῳ β'. Χρή δέ εἰδέναι, ὡς ἐν τῇ Ἐξόδῳ, ἔνθα γέγραπται, ὅτι «εἰσῆλθε Μωϋσῆς εἰς τόν γνόφον οὗ ἦν ὁ Θεός», τό μὲν Ἑβραϊκόν ἔχει ἀραφέλ, οἱ δέ Ἑβδομήκοντα καί Ἀκύλας καί Θεοδοτίων τό ἀραφέλ γνόφον ἐξέδωκαν. Σύμμαχος μέντοι ὁμίχλην τό ἀραφέλ ἐρμήνευσεν. Ὁ δέ Ἑβραῖος λέγει τό 'ἀραφέλ' ὄνομα εἶναι στερεώματος, εἰς ὃ ἔφθασε Μωϋσῆς· ἐπτά γάρ στερεώματά φασιν, ἃ καί οὐρανούς καλοῦσι, καί τά ὀνόματα λέγουσιν, ὧν μνημονεῦσαι νῦν οὐκ ἀναγκαῖον. Ἀνέγνων δέ τοῦτο ἐπτά οὐρανούς καί ἐν τῇ συγγεγραμμένη Ἀρίστωνι τῷ Πελλαίῳ διαλέξει Παπίσκου καί Ἰάσονος, ἦν Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἐν ἔκτῳ βιβλίῳ τῶν Ὑποτυπώσεων τόν ἅγιον Λουκᾶν φησιν ἀναγράψαι. Ὅμως τό περί τοῦ γνόφου, εἰς τήν θείαν ἀγνωσίαν θεωρούμενον, θειότερον πεφιλοσόφηται καί ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ· ἐν τῇ πέμπτῃ δέ τελείως περί τούτου γράφει.

Τῆς πάσης γνώσεως ἀνενεργησίᾳ: Σημεῖωσαι, ὅτι τῇ πάσης γνώσεως ἀνενεργησίᾳ τῷ ἀγνώστῳ ἐνούμεθα.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Κατά τοῦτον ἡμεῖς: Καί ἐνταῦθα περί θείου γνόφου καί τῆς ἀγνωσίας λέγει. Καί σημεῖωσαι, ὅτι τοῦτό ἐστι τό ὑπό τόν θεῖον γνόφον γενέσθαι, τό δι' ἀβλεψίας καί ἀγνωσίας ἰδεῖν καί (14S_394 > γνῶναι τό ὑπέρ θεῶν καί γνῶσιν, κατ' αὐτό τό μή ἰδεῖν μηδέ γνῶναι· τοῦτο γάρ ἐστι, φησί, τό ὄντως ἰδεῖν καί γνῶναι· οὐδαμοῦ δέ οὕτω σαφηνίζει τήν ἐν ἀγνωσίᾳ γνῶσιν. Ἀνάγνωθι δέ καί τήν ε' πρὸς Δωρόθεον ἐπιστολήν.

Διά τῆς πάντων τῶν ὄντων: Τουτέστι διά τοῦ μηδέν τῶν ὄντων προσφυές αὐτῷ νοεῖν· τοῦτο γάρ ἀφαίρεσιν ὀνόμασεν. Αὐτοφυές δέ ἄγαλμα φησιν, ὃ γίνεται ἐν ὕλῃ ἀτμήτῳ, οἷον ἐν πέτρᾳ ὀλοκλήρῳ, ἐν ὧσ' ἔστηκεν, ὅταν γλύψῃ τις ζῶόν τι, ὡς δηλοῖ καί Εὐριπίδης ἐν Ἀνδρομέδᾳ·

Παρθένου τ'εἰκόνα τινά

Ἐξ αὐτομόρφων λαΐνων τειχισμάτων,

Σοφῆς ἄγαλμα χειρός.

Αὐτόμορφον γάρ ἄγαλμα τῆς πέτρας τό αὐτοφυές εἶπεν· ἀλλά καί ὅταν μέρος τι τοῦ δένδρου γλύψῃ ἐστῶτος καί ἀνθούντος, καί μέρος κλίνης ποιήσῃ, ὅπερ, ὡς φησιν Ὅμηρος, ἐν Ὀδυσσεΐᾳ ἐποίησεν Ὀδυσσεύς· ἢ καί ἐν τῷ τοιοῦτῳ δένδρῳ ἔγλυψε τρόπαιον νίκης. Φησί δέ καί τιμίας λίθου ἀγάλματα, οἷον ὅταν ἡ σμάρραδος, ἀποκαθαρθεῖσα τοῦ περιέχοντος γεώδους, αὐτῇ ἀναφανῆ ἄγαλμα, τουτέστιν ἀγλαΐσμα· πρὸς ὃ μάλιστα νῦν βλέπων εἶπε τό προκείμενον, ὡς Διονύσιος ὁ ποιητής ἐν β' βιβλίῳ Λιθικῶν·

Τῆς βαθυκλοάοντος ἰάσπιδος, ἢ ἀμεθύστου
Πορφυρόεντος ἄγαλμα, μελαγκρατέτης ὑάκινθος.

Ταῦτα γάρ πάντα δείκνυσι τό πολυμαθές τοῦ ἁγίου τούτου ἀνδρός.

Χρή δέ, ὡς οἶμαι, τάς ἀφαιρέσεις: Τό παρόν χωρίον ἐν τοῖς ἐξῆς αὐτός ὁ πατήρ σαφηνίζει. Θέσεις μὲν οὖν εἰσιν ὅσα οἰκειῶς ἐπὶ Θεοῦ λέγεται ὅτι ἐστίν, οἶον τό ὦν, τό ζῶν, τό (14S_396 > φῶς, καί τὰ ἄλλα, ἀφαιρέσεις δέ ὅσα ὡς ἀλλότρια Θεοῦ ἀποφάσκειται· οἶον ὅτι οὐ σῶμα ὁ Θεός, οὐ ψυχὴ, οὐδέ τι τῶν γνωστῶν ἢ τῆ νοῆσει ὑποπιπτόντων. Ἄλλως· Τί εἰσι θέσεις καί αἱ ἀφαιρέσεις, ἐν τῷ Περί θείων ὀνομάτων λόγῳ διαφόρως ἔγνωμεν.

Ἐν πᾶσι τοῖς οὖσιν: Αἱ τῶν ὄντων γνώσεις, φησί, τό περί Θεοῦ ἄγνωστον οὐκ ἐκκαλύπτουσι καί εἰς φανέρωσιν ἄγουσιν, ἀλλά μᾶλλον συγκαλύπτουσι καί ἀποκρύπτουσι. Τό δέ ἐν τοῖς οὖσι φῶς ὑποληπτέον τό γνῶναι τὰ ὄντα ἢ ὄντα ἐστί, καθῶς καί ἐν τοῖς ἐξῆς εὐρίσκομεν.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Πῶς ἡ θεία καί ἀγαθὴ φύσις: Τί περιέχει ὁ λόγος τῶν Θεολογικῶν ὑποτυπώσεων. Ἰδοῦ θεολογίας ὑποθῆκαι καί ἀφορμαί, πάσης ἐχόμεναι θείας καί πεφωτισμένης γνώσεως καί ὀρθοδοξίας· τό εἰδέναι, πῶς ἐνική ἡ θεία φύσις, οἱ νεώτεροι Πατέρες τινές ὁμοούσιον προσεῖπον· πῶς τριαδική, ὃ φαμεν τρισυπόστατον, καί τό εἰδέναι τῶν προσώπων τάς ιδιότητας, καί τί δηλοῦσιν, οἶον πατρότητα καί υἰότητα, καί τίς ἡ τοῦ θείου Πνεύματος ἁγιαστικὴ δύναμις καί θεολογία· καί πῶς εἴρηται τό, «ἐξηρεύξατο ἡ καρδία μου λόγον ἀγαθόν», καί πῶς περί τοῦ προσκνητοῦ Πνεύματος εἴρηται, ὅπερ ἐκ τοῦ Πατρός ἐκπορεύεται· καί πῶς ἐν τῷ Πατρὶ καί ἐν αὐτοῖς καί ἐν ἀλλήλοις ὁ Υἱός καί τό Πνεῦμα συναϊδίως καί ἀσχίστως καί ἀδιαιρέτως ἐν μονῇ εἰσιν ἀνεκφοιτήτω. Δεῖ δέ εἰδέναι, ὅτι μονὴ καί στάσις (14S_398 > ταυτόν εἰσι, κίνησις δέ ἕτερόν ἐστι τῆς μονῆς. Φησὶν οὖν ὅτι, καί ἐν μονῇ ἀκινήτῳ, αἰεὶ οὖσα ἡ θεία φύσις, δοκεῖ κινεῖσθαι ἐν τῇ ἐν ἀλλήλοις χωρήσει.

Καί τῆς ἐν αὐτῷ καί ἐν αὐτοῖς: Οὗτος ὁ νοῦς τῶν εἰρημένων· συναϊδίου, φησὶν, ἡ ὑπαρξις τῆς ἁγίας Τριάδος, καί οὐχ ἕτέρως μὲν ὑπῆρξεν, ἕτέρως δέ μετὰ ταῦτα κατέστη, ἢ χωρισμόν τινα ἢ μεταβολὴν ἔσχηκεν, ἀλλ' ἅμα καί κατὰ ταυτόν τό τε ἐκ τοῦ Πατρός εἶναι τόν Υἱόν καί τό Πνεῦμα τό ἅγιον, καί οὐ μετ' αὐτόν.

Πῶς ὁ ὑπερούσιος Ἰησοῦς: Σημεῖωσαι κατὰ Νεστοριανῶν καί Ἀκεφάλων.

Πῶς ἀγαθός: Τί περιέχει ὁ Περί θείων ὀνομάτων λόγος.

Καί γάρ ἐχρήν: Διά τί αἱ θεολογικαὶ Ὑποτυπώσεις καί ὁ Περί θείων ὀνομάτων λόγος ὀλιγόστιχοί εἰσι μᾶλλον ἢ ἡ Συμβολικὴ θεολογία.

Τῆς συμβολικῆς: Τῶν πρώτων τὰ τῆς Συμβολικῆς θεολογίας φησί.

Ταῖς συνόψεσι τῶν νοητῶν: Συνόψεις τῶν νοητῶν τάς τῆ αὐτῶν ἀπλότητι πρεπούσας θεωρίας ἐκάλεσε, τό δέ «περιστέλλονται» ἀντί τοῦ 'συστέλλονται' τέθεικεν.

Ἄλλ' ἀλογίαν παντελεῆ: Ἀλογίαν φησί τό μὴ δύνασθαι λόγῳ παραστῆσαι τὰ ὑπὲρ λόγον, καί ἀνοησίαν οὖν τό ἀνενοήτον καί ὃ μὴ δύναται τις νοῆσαι, ὡς ὑπὲρ νοῦν.

Κακεῖ μὲν ἀπό τοῦ ἄνω: Ἐπειδὴ τὰ νοητὰ καί ὑπὲρ νοῦν τοῦ Θεοῦ ἐνάδες εἰσὶ, καί ἐν ὁ Θεός, μᾶλλον δέ καί ὑπὲρ τό ἐν, εἰκότως συνέσταλται, ἅτε καί ἀμερές καί ἀπλήθυντον. Τὰ δέ μετὰ Θεόν, ὅσῳ μᾶλλον κάτεισιν ἐπὶ τὰ αἰσθητὰ, τοσοῦτῳ μᾶλλον ὀμιλοῦνται τοῖς μεριστοῖς καί σκεδαστοῖς, καί πεπληθυσμένοις συμπληθύεται αὐτοῖς πρὸς τόν μερισμόν καί τό πολυσχιδές τῶν αἰσθητῶν. Πρὸς τὰ ἔσχατα δέ, τουτέστιν ἀπό τῆς θεολογικῆς ὑποτυπώσεως. (14S_400 > Ἀπό τοῦ

πρωτίστου: Πρωτίστου φησί τοῦ μᾶλλον οἰκειότερου καί τῆ έννοία προεισβάλλοντος, οἷον ὅτι ὢν ὁ Θεός, ὅπερ ἑαυτόν ὠνόμασεν.

Ἔστι τὸ ὑπέρ πᾶσαν: Πῶς δεῖ κεχρηῆσθαι ταῖς θέσεις καί ταῖς ἀφαιρέσεις ἐπί Θεοῦ, καί ὅτι τὰς μέν θέσεις ἀπό τοῦ πρωτίστου καί μᾶλλον συγγενοῦς τῷ Θεῷ ποιούμεθα, τὰς δέ ἀφαιρέσεις ἀπό τῶν ἐσχάτων καί μᾶλλον αὐτοῦ διεστηκότων.

Τὴν ὑποθετικὴν κατάφασιν: Κατάφασίς ἐστὶ λόγος ἀποφαντικός ἢ τοῦ καθόλου, ἢ τοῦ μαχομένου, ἢ συμπλεκομένου τινός, ἢ συγκρινομένου, οἷον 'ὁ Θεός ζωὴ ἐστίν', 'ὁ Θεός ἀγαθότης ἐστίν'. Ὑποθετικὴ δέ ἐστὶ λόγος ἀποφαντικός ἢ τοῦ καθόλου, ἢ μαχομένου τινός, ἢ συμπλεκομένου δηλωτικός. Ἡ οὖν ὑποθετικὴ κατάφασίς ἐπί Θεοῦ, ὅτι 'ὁ Θεός ζωὴ ἐστὶ καί ἀγαθότης' μᾶλλον ἢ ἀήρ καί λίθος· αἱ δέ ἀφαιρέσεις κατὰ ἀπόφασιν λέγονται ἐναντίως τῇ θέσει· ἡ μὲν γάρ θέσις κατὰ ὑποθετικὴν, ὡς εἴρηται, κατάφασιν λέγεται, ὅτι ζωὴ ὁ Θεός ἢ ἀήρ, ἡ δέ ἀποφατικὴ ἀφαιρέσις 'οὐ μεθύσκειται ὁ Θεός', 'οὐκ ὀργίζεται'. καί ἐπὶ τῶν θέσεων ἐκ τῶν συγγενεστέρων ἀρχόμεθα· οἰκειότερον γάρ Θεῷ ζωὴ καί ἀγαθότης μᾶλλον, ἢ ἀήρ καί λίθος. Ἐπὶ δέ τῶν ἀφαιρέσεων ἀπό τῶν ἐσχάτων ἄνιμεν, οἷον τὸ μὴ λόγῳ δηλοῦσθαι τὸν Θεόν, καί τὸ μὴ νοεῖσθαι, οἰκειότερον μᾶλλον τῷ Θεῷ, ἢ τὸ μὴ κραιπαλᾶν, μηδέ ὀργίζεσθαι, καί ὅλως ἐκ τοῦ δευτέρου τῆς ἀφαιρέσεως ἀρχόμεθα· οἷον, οὐ μεθύει μᾶλλον ὁ Θεός ἢ οὐ λέγεται· καί οὐ μηνιᾶ μᾶλλον ὁ Θεός ἢ οὐ νοεῖται. Κραιπάλη μὲν οὖν ἐστὶ ἡ πολλὴ καί σφοδροτάτη μέθη, οἷον κραιπάλη τις οὔσα, ὃ ἐστὶν ἡ τὸ κάρα, ἥτοι τὴν κεφαλὴν, πάλλουσα καί πάνυ κινούσα. Μῆνις δέ οὐχ ἡ τυχοῦσα ὀργή, ἀλλ' ἡ ἐπίμονος. Ἀπὸ γοῦν τῶν αἰσθητῶν ἀνιόντας ἐπὶ τὰ νοητά, πάσας ταύτας τὰς ἀσωμάτους ἀφαιρέσεις μὴ ταπεινῶς νοεῖν χρή, (14S_402 > ἀλλ' ἐφ' ἐκάστῳ τῶν εἰρημένων προσυπακούειν, ὅπερ αὐτός ὁ μακάριος Διονύσιος εἶπεν· οὐδὲν γάρ ἐστὶν ὁ Θεός τῶν εἰρημένων, ὢν ἡμεῖς γινώσκομεν ἢ νοοῦμεν, ἀλλ' οὔτε ὢν γινώσκουσιν αἱ νοηταὶ δυνάμεις πᾶσαι· πάντα γάρ τὰ εἰρημένα καθάπαξ ἐκ Θεοῦ εἰσι καί αὐτοῦ δωρεαί· καί πῶς αὐτός ἐξ αὐτῶν ὁ προνοούμενος αὐτῶν κυρίως; Πάντα δέ διαφόρως διεξήλθομεν ἐν τῷ Περί θείων ὀνομάτων· πάντα γάρ ταῦτα, ὡς συμβεβηκότα, καί ἐν οὐσίαις τῶν μετὰ Θεόν, ὁ δέ Θεός καί ὑπὲρ οὐσίαν, καί τούτων αἴτιος, οὐκοῦν καί ὑπὲρ αὐτά, Ἄλλως· Ζωὴ καί ἀγαθότης, ἰδοὺ κατάφασίς, ἥτοι θέσις· οὐ κραιπαλᾶ, οὐδὲ μηνιᾶ, ἰδοὺ ἀπόφασίς, ἥτοι ἀφαιρέσις.

Ἡ ἀήρ καί λίθος: Ἀήρ μὲν, κατὰ τὸ ἐν Βασιλείαις εἰρημένον, ἐν αὔρα λεπτή· λίθον δέ ὁ προφήτης εἶδε. Τούτων οὖν οἰκειότερον μᾶλλον θέσεις καί δηλώσεις ἐπί Θεοῦ ἢ ζωὴ καί ἡ ἀγαθότης. Ὡσπερ οὖν καί ἐκ τῆς ἀφαιρέσεως ἐπὶ τοῦ ἐναντίου, οἷον τὸ κραιπαλᾶν καί μηνιᾶν, πόρρω Θεοῦ καί ἀλλότρια, τὸ δέ μῆτε λέγεσθαι μᾶλλον πρέπον Θεῷ καί ἐγγυτέρω, διὰ τὸ ὑπὲρ πάντα νοῦν τε καί λόγον.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

Οὐδέ ἐν τόπῳ ἐστίν: Ἀναγκαίως ὁ πατήρ διὰ τούτων προσησαλίσατο τὸν ἀκροατὴν, ὥστε μὴ ταῖς ἐξῆς ἀποφάσεις (14S_404 > οἶεσθαι ὅλως μὴ εἶναι τὸ Θεῖον, ἀλλ' ἐν τούτοις μὲν τὸ εἶναι αὐτὸ ὑπέθετο, ἐν ἐκείνοις δέ τὸ καί μηδὲν τῶν ὄντων εἶναι, ἀλλ' ὑπερούσιον.

ΕΙΣ ΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

Ὡς οὔτε ψυχὴ ἐστίν, οὔτε νοῦς: Διαφέρει ταῦτα ἀλλήλων, ὡς ἐν τοῖς ἀνωτέρω δεδήλωται, φαντασία, δόξα, λόγος, νόησις, ἅ κατὰ τὸν νοῦν θεωρεῖται. Προσεπινοητέον δέ τὸ κατὰ τὸν ἡμέτερον λόγον μὴ ἔχειν λόγον· ὁμοίως καί νόησιν κατὰ τὴν ἐν τοῖς νοεροῖς κτίσασιν· καί τὰ ἐξῆς δέ οὕτως ἐκδέχεσθαι χρή. Ἄλλως· Καί

ἐπί τούτων ὁμοίως τό ὡς ἡμᾶς εἰδέναι θετέον· τῶν μετ' αὐτήν δέ, δηλαδή τήν θείαν φύσιν, τουτέστι τῶν κτισμάτων τὰς θέσεις ποιεῖσθαι φησὶν ἐν τῷ λέγειν ζωὴν ἢ φῶς κατὰ τὰ ἐν τοῖς γεννητοῖς θεωρούμενα, ἐξ ὧν τό ταῦτα ὑποστήσαντα ἐννοοῦμεν καί οὐ τῆς αὐτοῦ φύσεως διά τούτων θέσιν τινά εισάγομεν· καί πάλιν ἀφαίρεισιν ποιοῦμεν τῷ κατὰ μηδέν τούτων εἶναι λέγειν τό Θεῖον.

Οὐδέ ἓν οὐδέ ἐνότης: Διαφέρουσιν ἀλλήλων ἓν καί ἐνότης· τό μὲν γάρ δηλοῖ τό ὑπερκείμενον, τό δέ τήν τοιαύτην ποιότητα, ὡσπερ λευκόν καί λευκότης, ἀγαθόν καί ἀγαθότης. Σημεῖωσαι δέ ὅτι οὔτε ἡ θεότης οὐσία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ὡσπερ οὐδέ ἓν τι τῶν εἰρημένων οὐδέ τῶν ἐναντίων αὐτοῖς διό οὐδέν αὐτῶν ἐστίν. Οὐ γάρ ἐστὶ ταῦτα οὐσία αὐτοῦ, ἀλλὰ δόξα περί αὐτόν· Οὕτω καί Σέξτος ὁ ἐκκλησιαστικός φιλόσοφος εἶπε, καί ὁ Θεολόγος Γρηγόριος ἐν τῷ τρίτῳ τῶν Θεολογικῶν αὐτοῦ, ὡς οὔτε ἡ θεότης, οὔτε τό ἀγέννητον, οὔτε ἡ πατρότης οὐσίαν σημαίνουσι Θεοῦ.

Οὐδέ θεότης ἢ ἀγαθότης: Σημεῖωσαι δέ καί ὅτι οὐδέ (14S_406 > Πνεῦμα ἐστίν, ὡς ἡμᾶς εἰδέναι, οὔτε υἰότης, οὔτε πατρότης. Καί τό 'ὡς ἡμᾶς εἰδέναι' ἐπί πάσης τῆς ἐν τοῖς προκειμένοις ἀποφάσεως λαβέ· δηλοῖ δέ τό κατὰ τήν ἡμετέραν εἶδησιν.

Οὐδέ τὰ ὄντα γινώσκει: Μή σε ταρασσέτω τό κέφαλαιον τοῦτο καί νομίσης βλασφημεῖν τόν θεῖον τοῦτον ἄνδρα· σκοπός γάρ αὐτῷ δεῖξαι τόν Θεόν μηδέν τῶν ὄντων ὄντα, ἀλλ' ὑπέρ τὰ ὄντα· εἰ γάρ τὰ πάντα αὐτός δημιουργήσας παρήγαγε, πῶς ἔχει εὑρεθῆναι ἐν τι τῶν ὄντων; Εἶπε γάρ, ὅτι οὐδέ τὰ ὄντα γινώσκει τόν πάντων αἴτιον Θεόν· τοῦτο δέ ἀπώλεια σαφῆς, τό μή γινώσκειν Θεόν· ἀλλά ταχέως αὐτό ἐσαφήνισεν, εἰπὼν, ἢ αὐτός ἐστίν, τουτέστιν, οὐδέν τῶν ὄντων γινώσκει Θεόν, καθ' ὃ αὐτός ἐστίν, ἀντί τοῦ τήν ἀεννόητον καί ὑπερούσιον οὐσίαν αὐτοῦ, ἢ ὑπαρξιν καθ' ἣν ὑπάρχει· εἴρηται γάρ· «οὐδεὶς γινώσκει τόν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ Υἱός». Καί ἐκ τοῦ ἐναντίου ἐπάγει ὁ μέγας Διονύσιος καί φησιν, καί ὅτι «οὐδεὶς γινώσκει τόν Θεόν ἢ ἐστίν», οὐδέ αὐτός ὁ Θεός γινώσκει τὰ ὄντα ἢ ὄντα ἐστίν, τουτέστιν οὐκ οἶδεν ἐπιβάλλειν τοῖς αἰσθητοῖς αἰσθητῶς, ἢ ταῖς οὐσίαις ὡς οὐσίαις. Ἄνοικειον γάρ τοῦτο Θεῷ· οἱ γάρ ἄνθρωποι τὰ αἰσθητά ἢ διά θεας ἢ γεύσεως ἢ ἀφῆς νοοῦμεν τί εἰσὶ, τὰ δέ νοητά ἀπό μαθήσεως ἢ διδασκαλίας ἢ ἐλλάμψεως καταλαμβάνομεν. Ὁ δέ Θεός οὐδέ ἐξ ἑνός τρόπου τοιούτου οἶδε τὰ ὄντα, ἀλλὰ γινώσκει ἔχει τήν αὐτῷ πρέπουσαν· τοῦτο γάρ αἰνίττεται τό ρητόν τό λέγον, «ὁ εἰδὼς τὰ πάντα πρὶν γενέσεως αὐτῶν», ὅπερ δηλοῖ ὅτι οὐ κατὰ τόν λόγον τῆς γενέσεως τῶν ὄντων οἶδεν (14S_408 > αὐτά ὁ Θεός, ὅπερ ἐστὶν αἰσθητῶς, ἀλλὰ καθ' ἕτερον γνώσεως τρόπον. Οἱ ἄγγελοι δέ γνωστικῶς αὐτά καί ἀύλως γινώσκουσιν, οὐχ ὡς ἡμεῖς αἰσθητῶς. Οὕτως οὖν καί ὁ Θεός ἀσυγκρίτως καί ὑπεραναβεβηκότως, οὐ μὴν ταῖς οὐσίαις ἐπιβάλλων οἶδε τὰ ὄντα. Ἄλλως· Τὰ ὄντα, ἢ γουν τὰ κτίσματα, ὑπέρ τήν ἑαυτῶν φύσιν ἐκταθεῖναι ταῖς νοήσεσιν οὐ δύναται· εἰκότως οὖν εἰς ἑαυτά βλέποντα ἀγνοεῖ τήν θείαν φύσιν, καθ' ὃ αὐτὴ ἐστίν. Οὕτως οὖν καί ἡ θεία φύσις, εἰς ἑαυτήν βλέπουσα, οὐκ οἶδεν ἐν ἑαυτῇ εἶναι τὰ ὄντα κατὰ τόν τῆς οὐσίας αὐτῶν λόγον· τοῦτο γάρ ἐδήλωσεν εἰπὼν, «ἢ ὄντα ἐστίν», ἐπειδὴ ὑπέρ πάντα τὰ ὄντα καί αὐτό τό εἶναι κέκτηται ὑπερουσίως· ἑτέρως γάρ οὐκ ἂν τις εἴποι ἀγνοεῖν τόν Θεόν τὰ ἑαυτοῦ κτίσματα.

Εἰς τό αὐτό. Ὅτι οὐδεὶς γινώσκει τήν ἄχραντον Τριάδα, καθ' ὃ αὐτὴ ἐστίν, ἀντί τοῦ, οὐδέν ἐστίν ὡς αὐτὴ, ἵνα καί γινώσκη αὐτήν ὡς αὐτὴ ἐστίν· ἡμεῖς ἄνθρωποι ἐσμεν, τήν δέ ὑπαρξιν τῆς ἀχράντου Τριάδος οὐκ ἴσμεν τί ἐστίν· οὐ γάρ ἐσμεν ἐκ τῆς οὐσίας αὐτῆς· οὕτως οὐδέ ὁ Θεός εἶδε τὰ ὄντα ἢ ἐστίν, καθὼς ἡμεῖς οὐ γάρ ἐστὶ τι τῶν ὄντων ἢ κατ' αὐτά· κἂν γάρ αὐτός Πνεῦμα ὁ Θεός, καί τό ἅγιον μέντοι Πνεῦμα οὕτως ὠνόμασαι, ἀλλ' οὐκ ἔστι Πνεῦμα γνώριμον ἡμῖν ἢ ἀγγέλοις. Τί δέ ἀνωτέρω εἰπὼν, 'οὐκ ἔστι φῶς, οὐδέ ἀλήθεια', ὑποκαταβάς πάλιν λέγει, 'οὐκ ἔστι σκότος, οὐδέ φῶς, οὐδέ πλάνη, οὐδέ ἀλήθεια'; Δυνατόν οὖν ἐπιχειροῦντα εἰπεῖν,

ὅτι τό μὲν πρῶτον περὶ τοῦ ἀπολύτως φωτός λέγει, οὐδέ πλάνη ὡς ἐν οὐσίαις τῶν ἀγγέλων, καὶ ἀλήθειαν τὴν αὐτοαπολελυμένως καὶ ἀναιτίως ἀλήθειαν· τὰ δὲ ἐφεξῆς, ὅτι οὔτε τῶν πρὸς τι, οἷον ἐκ σκότους μεταβάλλων φῶς, (14S_410 > ὡσανεὶ ἐκ τοῦ δυνάμει φωτός εἰς τό ἐνεργεία φῶς μεταβάλλων ἐκ τῶν σχετικῶν εἰς ἄλληλα φῶς καὶ σκότος· οὔτε γάρ γνόφος ἐστίν, οὔτε πολὺ φῶς, οὕτως οὔτε ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἐκ τοῦ κατὰ δύναμιν πλάνην εἶναι εἰς ἀλήθειαν ἐνεργεία μετέβαλε· πάντα γάρ ταῦτα, δεύτερα αὐτοῦ, ἐξ αὐτοῦ προνοητικῶς ἐκφοιτήσαντα. Οὐδέν οὖν ἐστὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ.

ΣΧΟΛΙΑ ΕΙΣ ΤΑΣ ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ